

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI
FACULTATEA DE DREPT ȘI ȘTIINȚE SOCIALE
CATEDRA DE DREPT

PROTECȚIA DREPTURILOR COPILULUI

CURS UNIVERSITAR

PENTRU PROGRAMUL DE MASTER ”DREPTURILE OMULUI”

(90/120 CREDITE)

Autor:

Victoria ȚARĂLUNGĂ,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Discutat și aprobat de către:

Catedra de Drept

(Proces-verbal al Ședinței Catedrei nr.2 din 14.10.2022)

Consiliul Facultății de Drept și Științe Sociale

(Proces-verbal al Ședinței Consiliului nr.3 din 14.10.2022)

BĂLȚI – 2022

CUPRINS

PRELIMINARII.....	4
-------------------	---

TEMA 1 – PROTECȚIA DREPTURILOR COPILULUI LA NIVEL INTERNAȚIONAL UNIVERSAL ȘI REGIONAL

<i>Obiective de referință</i>	6
1. Apariția și evoluția istorică a instituției protecției drepturilor copilului	6
2. Sistemul internațional universal de protecție a drepturilor copilului	18
3. Protecția drepturilor copilului la nivel internațional regional	29
3.1 Protecția drepturilor copilului în cadrul sistemului european de protecție a drepturilor omului	29
3.1.1 Protecția drepturilor copilului în cadrul Consiliului Europei	29
3.1.2 Drepturile copilului în contextul Uniunii Europene	39
3.2 Protecția drepturilor copilului în cadrul sistemului african de protecție a drepturilor omului	47
<i>Bibliografie recomandată</i>	49

TEMA 2 – PROTECȚIA DREPTURILOR COPILULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

<i>Obiective de referință</i>	50
1. Cadrul normativ și instituțional al Republicii Moldova în materia protecției drepturilor copilului	50
2. Ombudsmanul copilului – garant al respectării drepturilor copilului în Republica Moldova	59
2.1 Caracteristica generală a instituției ombudsmanului copilului	59
2.2 Particularități și dificultăți în activitatea instituției ombudsmanului copilului din Republica Moldova	65
<i>Bibliografie recomandată</i>	72

TEMA 3 – SISTEMUL DREPTURILOR COPILULUI: ASPECTE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

<i>Obiective de referință</i>	74
1. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului	74
1.1 Conținutul juridic al principiilor în materia protecției drepturilor copilului	74
1.2 Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului în legislația și practica Republicii Moldova	89
2. Drepturile copilului în cadrul familiei	114
2.1 Drepturile copilului în cadrul familiei în lumina prevederilor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului	114
2.2 Protecția drepturilor copilului în cadrul familiei în Republica Moldova	121
2.3 Violența domestică – încălcare gravă a drepturilor copilului în cadrul familiei	127
3. Drepturile unor categorii speciale de copii	133
3.1 Protecția drepturilor copiilor aflați în conflict cu legea	133
3.1.1 Standarde internaționale în materia protecției drepturilor copiilor aflați în conflict cu legea	135
3.1.2 Caracteristica generală a sistemului justiției juvenile din Republica Moldova	140
3.2 Protecția copilului în caz de conflict armat	147
<i>Bibliografie recomandată</i>	152

TEMA 4 – MĂSURI SPECIALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR COPILULUI

<i>Obiective de referință</i>	154
1. Protecția specială a copilului contra abuzului și exploatării sexuale	154
2. Protecția copilului contra exploatării economice	162
3. Protecția specială a copilului lipsit temporar sau definitiv de ocrotirea părintească	166
<i>Bibliografie recomandată</i>	157
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	182

PRELIMINARII

Interesul larg pe care îl suscită astăzi problematica drepturilor copilului se constituie într-o recunoaștere incontestabilă a complexității și originalității acestei instituții, dar și a faptului că ea privește în mod direct circa o treime din populația globului pământesc. Importanța instituirii unor norme prin care se protejează drepturile copilului pornesc de la un considerent foarte fin, copiii reprezentând cea mai mare minoritate care există într-o societate. Fiind o persoană în devenire, imatură fizic și intelectual, spre deosebire de alte minorități, copilul are nevoie de acordarea unor drepturi speciale și a unei protecții suplimentare, în cazul acestuia trebuind să intervină membrii majorității pentru a-i valorifica drepturile.

Convenția din 1989 cu privire la drepturile copilului, adoptată de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, a fost acceptată universal și integrată în legislațiile naționale ale țărilor care au ratificat-o într-un ritm mult mai rapid decât alte instrumente internaționale. Aceasta a permis transformarea viziunii asupra copilului, de la beneficiarul pasiv al acțiunilor adultului la cea de subiect activ cu drepturi garantate prin lege, și a pus suplimentar în sarcina statelor semnatare responsabilitatea supravegherii respectării drepturilor copilului, inclusiv în relația acestuia cu administrația publică.

Cu toate acestea, la peste trei decenii de la ratificarea acestei convenții, copiii se confruntă în continuare cu accesul limitat la sistemul de educație, sănătate, protecție socială și justiție, cu atitudinea adulților de excludere a lor din procesul de luare de decizii, cu complexitatea birocratică a instituțiilor cu care vin în contact, cu posibilitățile reduse în exprimarea opiniilor lor, cu controlul cvasipermanent al adulților din contextele lor de viață (familie, școală, comunitate), inclusiv cu faptul că este foarte dificil pentru copii să devină o voce publică. Aceste aspecte determină menținerea vulnerabilității copiilor în fața încălcării sau nesocotirii drepturilor lor și, din acest motiv, a fost unanim susținută și promovată necesitatea unor măsuri speciale de apărare a drepturilor lor.

Copiii, constituind o treime din întreaga populație a Moldovei, reprezintă grupul social cel mai vulnerabil la efectele negative ale tranziției. Ei sunt afectați în planul necesităților fundamentale de dezvoltare. Asumarea responsabilității cuvenite din partea statului, a societății civile și, nu în ultimul rând, a familiei constituie premisele fundamentale în asigurarea unei dezvoltări sănătoase a copiilor, de care va depinde în viitor calitatea vieții întregii populații și integrarea Republicii Moldova în comunitatea europeană și mondială.

În contextul celor relatate *supra*, dobândirea unor cunoștințe temeinice în materia protecției drepturilor copilului se prezintă a fi o condiție indispensabilă pentru un specialist care urmează studiile la programul de master ”Drepturile omului”. Studiarea cadrului normativ și instituțional internațional și național de protecție a drepturilor copilului contribuie la o pregătire complexă a absolvenților acestei specialități care vor îndeplini funcții în organele de drept, în administrația publică la diferite niveluri, precum și în alte structuri publice sau private de interes public.

La finele studierii unității de curs ”Protecția drepturilor copilului”, masteranzii vor fi capabili:

- să aplice cunoștințele obținute pentru soluționarea juridică a problemelor teoretice și practice în domeniul drepturilor copilului aplicând metoda studiului de caz;
- să formuleze analize critice ale teoriilor și concepțiilor juridice, ale prevederilor actelor normative în materia drepturilor copilului, evidențiind imperfecțiunile dreptului pozitiv în vederea formulării propunerilor de *lege ferenda*;
- să manifeste creativitate în elaborarea proiectelor și inițiativelor juridice în procesul de învățare, cercetare și de muncă;
- să demonstreze abilități de comunicare și de relaționare în grup, în vederea identificării, soluționării și luării de deciziilor motivate privind problemele în aplicarea legislației din domeniul drepturilor copilului;
- să aplice în activitatea profesională cunoștințele acumulate, fiind capabili să interpreteze și aplice prevederile cadrului normativ în materia drepturilor copilului la situații de fapt;
- să dezvolte la ciclul III, studii superioare de doctorat, competențele formate la ciclul I, studii superioare de licență și ciclul II, studii superioare de masterat.

Autorul

TEMA 1 - PROTECȚIA DREPTURILOR COPILULUI LA NIVEL INTERNAȚIONAL UNIVERSAL ȘI REGIONAL

- 1. Apariția și evoluția istorică a instituției protecției drepturilor copilului**
- 2. Sistemul internațional universal de protecție a drepturilor copilului**
- 3. Consacrarea și garantarea drepturilor copilului la nivel internațional regional**

3.1 Protecția drepturilor copilului în cadrul sistemului european de protecție a drepturilor omului

3.2 Protecția drepturilor copilului în cadrul sistemului african de protecție a drepturilor omului

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ:

Masteranzii urmează să obțină următoarele cunoștințe și abilități:

- să cunoască modul de apariție și evoluția istorică a instituției protecției internaționale a drepturilor copilului;
- să distingă și să analizeze tratatele internaționale universale în materia drepturilor copilului;
- să cunoască și să cerceteze cadrul normativ regional de consacrare a drepturilor copilului.
- să analizeze mecanismele internaționale universale și regionale de garantare a drepturilor copilului.

CONȚINUTUL TEMEI:

1. Apariția și evoluția istorică a instituției protecției drepturilor copilului

Protecția internațională a drepturilor copilului constituie o parte componentă a protecției internaționale a drepturilor omului, acestea aplicându-se practic toate dispozițiile ramurii respective. Totodată, evidențierea problemelor privind drepturile copilului într-o instituție separată în cadrul protecției internaționale a drepturilor omului este provocată, în primul rând de așa cauze obiective ca:

1. în rezultatul unui șir de condiții istorice statutul social al copiilor este mai redus decât cel al adulților și protecția internațională a drepturilor copiilor este orientată spre asigurarea acestora a unor drepturi și posibilități egale;
2. în virtutea imaturității fizice și mentale, copilul are nevoie de acordarea unor drepturi speciale și a unei protecții suplimentare.

Într-adevăr, e de menționat faptul că copiii prezintă interese ce nu pot fi neglijate:

- ✓ fiind ascultători, ei nu au obiceiul, nici forța, de a se opune adulților care îi dirijează;
- ✓ fiind dependenți material și imaterial de cei vârstnici, sunt, prin urmare, sensibili la toate intoxicațiile ideologice;
- ✓ ei constituie o forță de muncă ieftină, bineînțeles, mai “avantajoasă” decât cea a adulților deoarece copiii nu cunosc nici implicarea lor reală, nici costul “serviciilor” lor;

- ✓ în majoritatea sferelor unde copiii sunt utilizați domnesc condiții de existență atât de mizerabile încât perspectiva câștigului pe care-l vor primi este suficientă ca să-i determine să-și abandoneze familia;
- ✓ lipsa de educație reprezintă adesea lipsa unei perspective pe termen lung, făcându-i să creadă în imaginea “eroului” care le este prezentat, în rolul liderului sau cel al șefului unei bande, imagine pe care copiii deseori cred că o interpretează.

Actualmente, copilul este în centrul tuturor precauțiilor și locul lui în societate nu este contestat. Desigur această situație nu a fost în permanență astfel, deoarece pe parcursul a mii de ani poziția copilului nu era deloc conturată, el fiind, practic, invizibil în calitate de individ. Din punctul de vedere al grijii și ocrotirii istoria copilăriei este un coșmar din care abia am început să ne trezim. Cu cât ne întoarcem mai mult în istorie, cu atât este mai scăzut nivelul de îngrijire acordat copilului, cu atât mai mare este probabilitatea că aceștia au fost uciși, abandonați, maltratați și abuzați sexual.

Astfel, unele reglementări cu privire la situația copilului născut în căsătorie le găsim în *Codex Hammurapi*: copilul, a cărui mamă este liberă, are calitatea de om liber, cel născut dintr-o mamă sclavă și tată liber capătă calitatea de dezrobot deplin la moartea tatălui său, iar când este procreat din părinți sclavi are calitatea tot de sclav. Anterior Legii lui Hammurapi, copilul putea fi izgonit fără nici o formalitate; Codul lui Hammurapi limitează acest drept doar la cazuri grave și numai cu aprobarea judecătorului¹.

Cu toate acestea, în perioada antică, în Egipt au fost create atât școli pentru copii, cât și primul manual școlar - "*kémit-ul*", iar în Mesopotamia a fost creat cel mai vechi scris din lume, cu scopul de a fi predat copiilor². Aceasta semnifică că soarta copiilor preocupa societatea, acest lucru, totuși, neoferindu-ne prea multe informații privitor la statutul acestora.

Primele informații utile despre statutul copilului le găsim în antichitatea greacă și romană, iar pentru a fi mai expliciti vom spune că *acesta nu exista în calitate de individ*. Copilul era considerat a fi „om în miniatură”, lipsit de cuvânt (copil - *infant* (latină) = cel care nu vorbește), care nu putea să se lipsească de ajutorul altora, deoarece depindea completamente de adulți. Dependența era de așa un grad, încât viața sa nu constituia un lucru sacru, amintindu-ne în acest sens de abandonul copilului permis de dreptul roman.

La greci căsătoria era o sursă a puterii părintești. La început, autoritatea părintească a tatălui era foarte mare, el avînd drept de viață și de moarte asupra copiilor, drept de a-și vinde copiii în sclavie. După epoca lui Solon, puterea tatălui scade, rămînînd doar dreptul de a recunoaște sau nu paternitatea și de a-l dezmoșteni în anumite cazuri .

Conform filosofilor greci, copilul nu este cu adevărat definit, el fiind conceput printr-o definiție negativă: cel care nu are cuvânt, cel care nu muncește, cel care nu este desăvîrșit. Aristotel compară copilul cu un animal (deoarece acesta nu are libertatea de a acționa) folosind argumentul: "*Sufletul copilului nu diferă de cel al animalelor*"³. Această ființă lipsită de posibilitatea de autodeterminare acționează impulsiv, sau, conform limbajului psihologic modern, prin puseu. Acest copil negat în

¹ Cușmir L. Protecția drepturilor mamei și copilului în condițiile dezvoltării sociale stabile. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2005.p.31.

² Zermatten J. L'intérêt supérieur de l'enfant : De l'Analyse Littérale à la Portée Philosophique. IDE, 2003. p.22.

³ Ethique à Nicomaque // Youf D. Penser les droits de l'enfant. Paris, 2002. p. 10.

existența sa juridică și căruia rolul de persoană nu-i este recunoscut, cu toate că el deține o existență fizică, evident nu poate fi titular de drepturi, nici să întrețină raporturi juridice cu alte persoane.

Copilul este încredințat bunăvoinței deținătorului puterii părintești, sau, altfel spus, atotputerniciei părintești. Aristotel indică că această autoritate este regală, nelimitată. Unica virtute care trebuie să-l îndrume pe tatăl nu este un raport de drept sau de protecție, dar „*philia*” (afecțiunea, emoția), afecțiune fiiască care face ca tatăl să-și iubească fiul, o virtute născută din dreptul natural și nu o obligație a tatălui, un fel de spirit de familie care unește membrii aceleiași linii. „*Philia*” conduce tatăl să vrea binele copilului său, acesta fiindu-i urmaș. Pentru fiu, de asemenea, obligația de a fi supus este naturală (nicidecum juridic fondată), deoarece tatăl i-a făcut cel mai frumos cadou: viața⁴.

Într-un asemenea sistem, este cert că noțiunea de drepturi ale copilului nu doar că nu există, dar este și contrară conceptului de societate și celui de familie, deoarece statul nu intervine în familie, iar în aceasta prevalează autoritatea tatălui. Chiar și drepturile la îngrijirile de bază (alimentație, educație, asistență medicală) nu sunt garantate.

La romani căsătoria monogamă apare ca o formă de subjugare a femeii de către bărbat. Șeful familiei este numit, în scrierile timpului, *pater familias*, noțiune care evocă ideea de putere. În epoca veche această putere era nelimitată: *pater familias* putea să-i pedepsească, să-i vîndă, să-i alunge din casa familială, să-i abandoneze ca pe niște lucruri nefolositoare, să-i căsătorească fără a-i întreba și chiar să-i omoare după ce, în prealabil, se consulta cu rudele mai apropiate, al căror aviz, însă, nu era pentru el obligatoriu. *Pater familias* este singurul proprietar al patrimoniului familial, unicul judecător și preot suprem al cultului familial ancestral. Cît privește copiii născuți din concubinaj, ei erau considerați nelegitimi. Pe vremea lui Iustinian situația acestor copii se îmbunătățește, ei dobîndind dreptul la alimente și la moștenire⁵.

În acea perioadă, interesul superior al copilului era înțeles ca fiind capacitatea de a-și conduce propria afacere și de a fi o parte a comunității. Din acest considerent, în baza obiceiurilor, *Pater familias* era obligat să dea fiilor săi așa - numitul *peculium*, bani pentru a-i ajuta să înceapă să lucreze independent⁶. Pe lîngă aceasta, cînd fiul unei familii vestite împlinea vîrsta de 16 ani, el trebuia să participe la *res publica* (viața publică) și să înceapă să învețe politica și retorica⁷. Prin urmare, în dreptul roman găsim originile actualului și modernului principiu al participării copilului.

Dacă Creștinismul a transformat viziunea păgînă a lumii, nu putem afirma că gîndirea medievală a făcut să evolueze cu mult principiile dreptului familiei. Tot Evul Mediu a trăit aproape cu aceeași idee ca și Antichitatea, și poziția copilului nu a variat deloc. Copilul rămîne o ființă fără de personalitate proprie, aparține completamente familiei și nu are cuvînt.

Pe parcursul Evului Mediu, era foarte frecvent abandonul copiilor și în interesul lor superior se considera a fi predarea acestora în îngrijirea Bisericii sau familiilor înstărite pentru a le sluji⁸.

⁴ Zermatten J. L'intérêt supérieur de l'enfant : De l'Analyse Littérale à la Portée Philosophique. IDE, 2003. p.23.

⁵ Cușmir L. Protecția drepturilor mamei și copilului în condițiile dezvoltării sociale stabile. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2005.p.31.

⁶ Riva Gapany P. The est interests of the child: a question of reflex, în Children's Rights and the question of their application. Yangon Seminar, IDE, 2002. p.7.

⁷ Schmidlin B. Cannata C.A. Droit Privé Romain. Tome I, 1984.p.55.

⁸ Nave-Herz R. Eine historisch-soziologische Analyse zum Begriff Kindeswoh// Symposium interdisciplinaire, le bien de l'enfant en perspective. Université de Fribourg, 2002.p.5.

Interesul superior al copilului era legat de mâncare și adăpost, aflându-se în corespondență directă cu cel care muncea.

Îndată ce copilul poate să se exprime, el este implicat în activitățile adulților, ocupă un loc lângă aceștia, și anume participă la activitățile profesionale ale bărbaților și ale femeilor (în dependență de sex), muncește. Este timpul când educația se face prin ucenicie, adică prin reproducerea gesturilor adulților. Se cunoaște prea bine exploatarea copiilor prin muncă, care, din păcate, a marcat toată această perioadă.

Putem zice împreună cu Philippe Ariès că „...din fragedă copilărie, el devenea imediat un tânăr, fără a trece prin etapele adolescenței... care au devenit aspecte esențiale ale societăților dezvoltate”⁹.

Iată de ce este firesc ca introducerea școlii obligatorii (sec.al XVII-lea) să schimbe această situație și să ducă la separarea copilului de adulți pentru o bună parte de timp (din momentul când el merge la școală, aproximativ la vârsta de 7 ani, vîrstă la care el se poate lipsi de mamă sau de dădacă) . Școala substituie deci instruirea copilului prin imitația adulților. Astfel, copiii ce vor frecventa școala și apoi colegiul vor constitui o nouă categorie de copii, situată între copilul care tace și adolescent. Această schimbare este esențială, deoarece există un corp de elevi pentru care va fi necesar de a găsi un loc, un statut, reguli, obligații și ... foarte puține drepturi. Doar dreptul de a fi instruit ar putea fi dedus din principiul școlii obligatorii, dar se știe prea bine câte secole vor trece pentru ca acest drept să fie respectat și aplicat.

Se poate afirma că școlarizarea a provocat în egală măsură o modificare a concepției familiei privitor la copilul devenit școlar sau care merge la colegiu. Philippe Ariès menționează că *“Familia a devenit locul de afecțiune necesar între soți și între părinți și copii, ceea ce nu exista înainte. Această afecțiune se exprimă mai întâi de toate prin șansa la educație ce a fost recunoscută. Manifestînd acest sentiment cu totul nou, părinții se interesează de studiile copiilor lor și îi urmează cu ...bunăvoință”*¹⁰. La rîndul său, familia începe să-și schimbe orientarea de a nu mai fi centrată pe activitatea tatălui și de a lua în considerație, nu interesul copilului în sensul modern al conceptului, dar existența și necesitățile proprii ale copilului.

Reamintirea termenului educație duce imediat la evocarea primului filosof - Jean-Jacques Rousseau care, la sfîrșitul perioadei Iluminismului, a vorbit cu adevărat despre copil și despre locul acestuia în societate, grație educației. În opinia acestui filosof, omul, bun de la natură, a fost corupt de către civilizație; cum să-l tratăm? soluția vine de la educație scopul căreia este de a apropia omul de starea sa firească. Și anume aceasta trezește interes, deoarece în tot procesul educativ copilul trebuie tratat ca un copil, deci, este necesar de a respecta natura.

Natura l-a creat copil, nu adult, nici mic adult, și este necesar de a stimula personalitatea acestei ființe, apelînd la metode naturale, ca observația și lecțiile despre lucruri. Anume în cartea sa despre educație „*Emil*”, Rousseau alege orientările determinante pentru viitorul statut al copilului, în special recunoașterea acestuia în calitate de copil și respectul libertății copilului¹¹.

Rousseau realizează deci o schimbare fundamentală în concepția copilului: de la una negativă (copilul este acel care nu este...), el propune o definiție pozitivă: copilul este un copil și nu un adult

⁹ Ariès Ph. L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régim. Seuil: Collection Histoire, 1973. p. 6.

¹⁰ Ibidem, p. 8.

¹¹ Russ J. Philosophie. Les auteurs, les oeuvres. Paris, 2003, p.227.

în miniatură. Poziția copilului se modifică deci diametral, deoarece el „*nu trebuie considerat ca lipsă, nici redus la viitorul adultului pe care-l poartă în el, ci copilul trebuie să fie acceptat conform propriei structuri tipice vârstei sale, care are, în același timp, propria sa logică și o lume proprie*”¹². Aceasta atrage obligații față de copil: obligația de a-i respecta persoana așa cum este ea, datoria de a-l educa și datoria de a pregăti copilul să-și asume viitoarele responsabilități de cetățean. Fără a crea drepturi subiective în sensul clasic al termenului, aceasta provoacă în toate cazurile obligații pentru părinți și stat. Încă nu este interesul copilului, dar este un interes foarte net pentru copil în ceea ce privește devenirea acestuia o ființă cu existență proprie.

Secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX sînt marcate de un interes serios față de copil, îndeosebi prin conștientizarea de către stat a obligației de a proteja copilul. Aceasta se evidențiază mai ales prin măsurile de protecție pe care națiunile le vor lua în privința muncii copilului: copii în mine, copii în torcătorii, copii în exploatații agricole, copii în fabrici și uzine.

Deoarece, cu începutul industrializării adulții au descoperit folosul brațului de muncă copilăresc, adeseori se puteau vedea copii chiar de la vârsta de 7 ani care lucrau mai mult de 10 ore pe zi. Abia la începutul sec.XIX (Legea engleză din 1802) a fost promulgat primul instrument juridic de protecție a copilului și a trebuit de așteptat tocmai pînă în anii 70 ai sec.XX pentru ca Organizația Internațională a Muncii (OIM) să adopte prima Convenție internațională cu privire la munca copiilor.¹³ Abia la începutul sec.XX (spre 1930) se trece la protecția sanitară obligatorie și mai ales la primele campanii de vaccinare.

Toată această perioadă este marcată îndeosebi din punctul de vedere al statutului copilului și al concepției despre el ca membru al unui corp, al „unei celule” conform expresiei consacrate, al familiei. Această familie își găsește legitimitatea în faptul că copilul este o ființă nedesăvîrșită, fizic foarte fragilă (amintindu-ne de mortalitatea infantilă a epocii) și intelectual dependentă de adulți. Autoritatea șefului familiei este susținută de dispoziții legale, care îi permit fără nici o infracțiune să-și bage copilul încăpățînat la închisoare (art. 375 și 379 ale Codului lui Napoleon (în vigoare pînă în 1935)). E de menționat că ideile lui Rousseau doar au pregătit terenul, dar nu au dat încă copilului statutul dobîndit tocmai la sfîrșitul sec.XX.

Secolul al XX-lea a fost unul de afirmare progresivă a noului loc al copilului în societate și dacă se iau în considerație evenimentele istorice care au conturat istoria copilăriei, conștientizăm faptul că preocuparea de copil în calitate de persoană demnă de interes a crescut din ce în ce mai mult, pînă cînd au fost orientate politicile de educație, de asistență și cele economice spre copil și necesitățile sale, pînă la realizarea dorințelor sale. Instituția protecției internaționale a drepturilor copilului ca un ansamblu de norme de drept internațional care reglementează colaborarea statelor privind asigurarea și protecția drepturilor copilului în toate sferele vieții, s-a format după cel de-al II-lea Război Mondial.

De la începutul sec. XX pînă în anul 1945 colaborarea internațională a statelor privind drepturile copiilor se exercita în trei direcții: lupta cu sclavia; problemele privind traficul de femei

¹² Youf D. Penser les droits de l'enfant. Paris, 2002, p. 24.

¹³ Convenția OIM 138 din 1973 asupra vârstei minime de angajare la muncă // [on-line] <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/138.pdf>

și copii, și reglementarea internațională a muncii copiilor și adolescenților. Convențiile adoptate¹⁴ au reglementat problemele privind lupta cu traficul de copii, folosirea lor în scopul prostituției, precum și în problemele privind protecția maternității, a vârstei minime pentru angajarea copiilor la diverse munci. Colaborarea internațională din acea perioadă a atins doar unele aspecte ale statutului juridic al copilului. Statele nu și-au propus să elaboreze un document internațional universal care ar prevedea un catalog minim de drepturi ale copilului, precum și norme de natură să asigure aceste drepturi.

Istoria drepturilor copilului începe cu Janusz Korczak în Polonia¹⁵. El a fost pediatru, considerat subversiv deoarece a îndrăznit să vorbească despre dragoste și respect. Cartea sa „*Cum să iubești un copil*” (1914) i-a adus atât celebritate, cât și o opoziție foarte solidă. Korczak scria: „*În loc să le permitem să ne judece ei înșiși, noi le impunem un respect orb pentru vîrstă și experiență. Noi avem îndrăzneala să-i acuzăm pentru greșelile noastre*”¹⁶.

Cea mai importantă lucrare a sa intitulată „*Dreptul Copilului la Respect*” (1929) reprezintă declarația drepturilor copilului, în spiritul lui Korczak, o operă cu adevărat revoluționară¹⁷. Astăzi putem ferm afirma că, Janusz Korczak a fost pionerul drepturilor copilului și că Convenția cu privire la drepturile copilului adoptată în 1989 în cadrul ONU, așa-numita „*magna carta a drepturilor copilului*”, ar putea fi considerată ca o moștenire directă a gândirii sale. Este greu de spus dacă Korczak a fost cu adevărat auzit în perioada interbelică. Cu toate acestea, tînăra Liga Națiunilor creată după primul masacru al sec.XX (1914-1918) a înființat în 1919 un Comitet pentru protecția copilului, care pentru prima dată a ridicat problema drepturilor copilului.

Dezvoltarea protecției internaționale a drepturilor copilului în lumea contemporană își are originea în momentul adoptării ***Declarației drepturilor copilului din anul 1924*** - primul document internațional care acordă copilului o atenție specială și în care găsim o formulare inițială a principiului interesului superior al acestuia. În Declarație pentru prima dată se atenționează asupra faptului că protecția copiilor nu mai reprezintă o obligație exclusivă a familiei, societății și chiar a statului – întreaga omenire trebuie să se îngrijească de bunăstarea copiilor.

Declarația din 1924 a fost concepută de către Organizația Internațională „Salvați Copiii” și mai apoi adoptată de către statele-membre ale Ligii Națiunilor, ideea aparținînd Eglantynei Jebb,¹⁸ fondatoarea organizației „Salvați Copiii”, care a vrut un document care să definească „*obligațiile adulților față de copii, pe care fiecare stat va trebui să le recunoască, fie prin mijloace de intervenție statală, fie prin acțiune privată*”¹⁹.

¹⁴ Convenția privind sclavia din anul 1926; Convenția privind lupta cu traficul de femei și copii din 1921; Convenția OIM № 3 privind protecția maternității; Convenția OIM privind vîrsta minimă de angajare a copiilor la muncile Agricole (№ 10), la mare (№ 8), în calitate de pescari (№ 112), în industrie (№ 59) și în muncile neindustriale (№ 60) etc.

¹⁵ Janusz Korczak (1878 – 1942) - numele adevărat era Henryk Goldszmit, născut într-o familie evreiască înstărită, liberală, legată de cultura și tradițiile poloneze. În anul 1894 el participă la un concurs literar și trimite o dramă în patru acte "Ktoredy"? ("Pe unde?"), pe care o semnează cu numele de *Janusz Korczak* (numele eroului unui roman istoric al lui J. I. Kraszewski, scriitor polonez al sec.al XIX-lea), dramă care obține o mențiune onorabilă// [on-line] www.droitshumain.org/korczak/

¹⁶ [on-line] www.gnrc.ne.jp/index.html - Global Network of Religions for Children

¹⁷ [on-line] www.droitshumain.org/korczak/

¹⁸ [on-line] www.leader-values.com

¹⁹ Adolphe J. A Light to the Nations: The Holy See and the Convention on the Rights of the Child. Pontifical University of the Holy Cross. Rome, 2001, p. 121-122.

Prevederile celor cinci articole ale Declarației din 1924 astăzi ne par firești, dar raportate la contextul epocii, erau revoluționare²⁰. Forma de redactare a acesteia demonstrează că a fost stabilită o obligație morală pentru membrii Societății Națiunilor de a atrage o atenție particulară copiilor. Prin urmare, Declarația a fost numită “de la Geneva”, fiind semnată în cadrul celei de-a 5-a Adunări a Ligii Națiunilor, la Geneva.

De menționat că în textul Declarației figurează expresia „*copilul trebuie să...*” și nu „*copilul are dreptul la...*”, fapt ce ne permite să conchidem că copilul aparține adulților, care trebuie să-i poarte de grijă. S-ar putea spune că este o Declarație frumoasă, care conține multe elemente noi, cum ar fi noțiunea de solidaritate, consacrată în principiul 5 al Declarației din 1924, unde se susținea că copilul trebuie să-și ajute frații. Concomitent, se prevede un anumit grad de independență: „*Copilului trebuie să i se acorde posibilitatea de a-și câștiga sursele de existență...*”(principiul 4)

După cum am mai menționat, noțiunea de „drept” lipsește completamente din formularea celor 5 principii ale Declarației din 1924. Aici se vorbește despre îndatoririle adulților, dar nimic nu se spune despre obligațiile guvernelor de a crea condiții adecvate pentru copii, altfel spus, aceasta nu crea obligații nemijlocit pentru state. Declarația era incompletă cît privește înglobarea tuturor drepturilor copilului, cu toate că conținea cele mai importante dintre aceste drepturi din acea perioadă²¹. Y. Korczak a criticat acest text, menționînd că acesta încurajează și nu obligă statele membre²². Inspirat de o furie divină, el cerea comunității internaționale să progreseze și să elaboreze un tratat privind protecția drepturilor copilului.

Cu toate acestea, importanța Declarației din 1924 constă în faptul că aceasta pentru prima dată a indicat la necesitatea protecției speciale a copilului, fiind punctul de pornire în lupta pentru drepturile copilului și a făcut ca copilul să fie *obiectul* protecției internaționale. Anume în Declarația de la Geneva pentru prima dată a fost formulată o idee de maximă importanță privind necesitatea protecției deosebite a copilului „*ținînd cont de imaturitatea sa fizică și intelectuală*” (Preambulul Declarației din 1924), care s-a repetat ulterior în multe documente internaționale²³.

Concomitent, în Germania la începutul anilor 20 ai secolului trecut a fost adoptată prima din istoria omenirii Lege cu privire la copii, care a acționat pe parcursul cîtorva ani. Odată cu venirea la putere a fascismului, legea nu a fost anulată, dar nici aplicată în practică²⁴. Cu aceasta am putea încheia lista măsurilor de protecție a copilului din acea perioadă. Particularitatea perioadei date constă în faptul că dreptul intern al statelor era factorul determinant al cooperării în domeniul

²⁰ „ 1) *Copilul trebuie să dispună de dezvoltare materială și spirituală ;*

2) *Copilul trebuie să dispună de hrană, de îngrijire medicală, educativă și socială;*

3) *Copilul trebuie să fie sprijinit în mod primordial în caz de nenorocire;*

4) *Copilului trebuie să i se acorde posibilitatea de a-și câștiga sursele de existență, el trebuie să fie protejat de orice formă de exploatare și trebuie să fie responsabilizat;*

5) *Copilul trebuie să fie educat cu convingerea că calitățile sale cele mai bune trebuie să fie puse în serviciul fraților săi. ”*

²¹ Городецкая И.К. Международная защита прав и интересов детей. Москва: Международные отношения, 1972.с.13.

²² [on-line] www.gnrc.ne.jp/index.html - Global Network of Religions for Children

²³ Spre exemplu: în Declarația drepturilor copilului din 1959, în Convenția cu privire la drepturile copilului din 1989 etc.

²⁴ Гусева А. Д., Яскевич Я.С. Права человека. Учебное пособие. Минск, 2002, с. 234.

drepturilor copilului²⁵. Astfel, recurgerea fragmentară a statelor la cooperarea privitor la drepturile copilului, lipsa principiilor comune de acțiune și a mecanismelor de protecție a drepturilor copilului, ne permite să conchidem că în acea perioadă instituția protecției internaționale a drepturilor copilului nu exista.

Actualul sistem al protecției internaționale a drepturilor copilului, ca parte componentă a protecției internaționale a drepturilor omului, s-a format în cadrul ONU, unul dintre principiile de bază ale căreia a fost cel al respectării fără vreo discriminare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. După cel de-al doilea Război Mondial dezvoltarea protecției internaționale a drepturilor copilului, la fel ca și a drepturilor omului, se realiza prin elaborarea standardelor internaționale în domeniu și crearea unor mecanisme de garantare a acestor drepturi. Activitatea normativă în domeniul protecției drepturilor copilului se efectua în câteva direcții:

- 1) *fixarea drepturilor copilului în declarațiile și convențiile internaționale în materia drepturilor omului* (Declarația Universală a Drepturilor omului din 1948, Pactul cu privire la drepturile civile și politice(1966), Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 1966 etc.) ;
- 2) *fixarea drepturilor copilului în tratatele internaționale ce reglementează drepturile unor grupuri sociale distincte, strâns legate de copil* (drepturile femeii, drepturile refugiaților), *sau reglementează relații din anumite domenii* (dreptul familiei, dreptul muncii, educației)²⁶.
- 3) *elaborarea declarațiilor și a convențiilor ce reglementează în mod special drepturile copilului* (Declarația drepturilor copilului din 1959; Convenția cu privire la drepturile copilului din 1989 etc.)

Legătura dintre aceste documente constă nu doar în conținutul acestora, dar și în dezvoltarea istorică a drepturilor copilului, recunoașterea acestor drepturi de către comunitatea internațională²⁷.

Prima etapă a colaborării internaționale în domeniul drepturilor omului a durat din anul 1945 până la începutul anilor '80 și se caracterizează prin acumularea standardelor internaționale în domeniu. Încă în perioada elaborării Cartei ONU în cadrul Conferinței de la San – Francisco, în raportul comitetului pregătitor se remarcă necesitatea colaborării comunității internaționale în scopul stimulării și dezvoltării respectului pentru drepturile omului²⁸. În baza Cartei, unul dintre obiectivele ONU constă în realizarea cooperării internaționale „*în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie*”(art.1,p.3)

Un eveniment ce necesită atenție în acest sens reprezintă crearea la 11 decembrie 1946 a Fondului Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF) cu scopul de a ajuta copii din țările beligerante din cel de-al Doilea Război Mondial și copii din țările în curs de dezvoltare, furnizându-le alimente, îmbrăcăminte și medicamente²⁹. La 6 octombrie 1953 acest program dobândește un caracter de

²⁵ Права человека: Учебник для вузов. Отв. ред. Лукашева Е.А. Москва, 1999, с. 459, 464.

²⁶ Spre exemplu: Convenția din 1954 cu privire la statutul apatrizilor; Convenția cu privire la lichidarea tuturor formelor de discriminare față de femei (1979); Convenția cu privire la consimțământul de încheiere a căsătoriei, vârsta matrimonială și încheierea căsătoriei (1962); Convenția OIM din 1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copilului și acțiunea imediată în vederea eliminării lor.

²⁷ Старовойтов О. М Становление и развитие международной защиты прав ребенка. În: Белорусский журнал международного права и международных отношений, № 5,1998. с.51-58.

²⁸ Documents of the United Nations Conference in International Organisation, vol.6, San Francisco, 1945, p.705-707

²⁹ Rusu V., Balan O., Neagu Gh. Dicționar de drept internațional umanitar. Chișinău: Pontos, 2007, p. 149-150.

permanență³⁰, constituind și în prezent principalul organism internațional cu vocație de universalitate care se ocupă de acordarea de asistență pentru copii³¹.

În procesul de dezvoltare a principiului respectării drepturilor fundamentale ale omului, primul act internațional în domeniul drepturilor omului a fost Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de ONU în 1948³². Această Declarație nu doar a proclamat necesitatea respectării drepturilor și libertăților fundamentale, dar și a formulat o listă concretă a acestora, cum ar fi dreptul persoanei la libertate, la viață, sănătate, securitate, la educație etc., precum și obligațiile statului și ale societății.

Apare întrebarea dacă sunt oare aceste drepturi recunoscute și copiilor. Declarația nu este explicită în acest sens, existând doar opinia conform căreia copilul reprezintă un om în miniatură și că drepturile fundamentale ale omului sunt în același mod atribuite și copiilor³³. În pofida acestor afirmații, apar unele întrebări cât privește dreptul la muncă, libertatea de asociere, libertatea opiniei etc.- ce ne permit a conchide că totuși Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost elaborată pentru adulți³⁴.

Suntem încă prea departe de drepturile ce vor fi recunoscute copilului și discursul este încă prea inspirat de grija adulților față de copii, dar trebuie de menționat progresul considerabil realizat de această Declarație cât privește ansamblul drepturilor omului și, prin urmare, pentru drepturile copilului. Deși Declarația Universală a Drepturilor Omului nu reprezintă un text specific destinat copilului și nu instituie ceea ce noi astăzi numim drepturi ale copilului, contribuția ei este atît de importantă, încît poate fi atribuită diferitor categorii de oameni, inclusiv copii, ceea ce a permis avansarea considerabilă a copilului pe calea ce-l ducea spre drepturile sale. De asemenea, spre deosebire de Declarația de la Geneva din 1924, care recunoștea copiii doar ca obiect al protecției, trebuie să remarcăm că după adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului a apărut tendința de a recunoaște copilul în calitate de subiect al drepturilor și protecției internaționale.

După Războiul II Mondial, Uniunea Internațională pentru Bunăstarea Copilului, parțial fiind descendenta organizației „Salvați copiii” fondată de către Eglantyne Jebb, a început să influențeze membrii Consiliului Economic și Social al ONU (ECOSOC) ca să fie adoptată de către această organizație *„Declarația din 1924 cu careva amendamente care ar atrage atenția asupra următoarelor momente ca: bunăstarea copilului și siguranța socială să fie părți integrante ale politicii sociale a statelor; creșterea în familie să aibă o influență pozitivă asupra dezvoltării*

³⁰ UNICEF nu este o organizație internațională de sine stătătoare, ci este un organism subsidiar al Adunării Generale al ONU, avînd însă un statut semiautonom în cadrul ONU, propriul său consiliu de administrație, secretariatul său distinct și un sistem separat de finanțare.

³¹ UNICEF acordă, în special, trei feluri de ajutor:

- acordă asistență la întocmirea planurilor și a programelor de ajutorare a copiilor;
- acordă materiale și echipamente pentru realizarea acestor programe;
- acordă mijloace de pregătire a personalului, în special în statele în curs de dezvoltare.

³² Rezoluția Adunării Generale a O.N.U. 217 A (III) din 10 decembrie 1948

³³ Zermatten J. Les droits de l'enfant : Une belle declaration! Et apres? Institut international des Droits de l'Enfant, 1995, p.6.

³⁴ Unele prevederi ale Declarației, totuși, se referă la copii:

Art.25, al.2.: „Mama și copilul au dreptul la ajutor și ocrotire deosebită. Toți copiii, fie că sunt născuți din cadrul unei căsătorii sau din afara acesteia, se bucură de aceeași protecție socială”

Art.26, al.1 : „Orice persoană are dreptul la învățătură”. Al.3: „Părinții au dreptul prioritar în alegerea felului de învățămînt pentru copiii lor minori”

personalității; că este necesar de a proteja copilul împotriva abuzului din partea politicianilor; delicvența juvenilă să fie prevenită; să fie prevenită discriminarea, nu doar bazată pe rasă, naționalitate și religie, dar și cea bazată pe sex, poziția socială a părinților și circumstanțele familiale.”³⁵ Astfel, în 1948 Comisia Socială a luat în considerare discuțiile despre o nouă Cartă a Copilului inițiind convorbiri care au culminat cu adoptarea de către Adunarea Generală a ONU la 20 noiembrie 1959 a **Declarației drepturilor copilului**.

Declarația drepturilor copilului din 1959 enunță un ansamblu de zece principii constituite într-un mic cod de reguli de bază pe care urma să se bazeze politica statală în vederea asigurării unui statut al copilului (incluzînd perioada pre și post natală), care să-i permită o viață cît mai bună și o dezvoltare multilaterală. Declarația se distingea printr-un cerc destul de larg de subiecți – ea face apel la părinți, la bărbați și femei, cu titlu individual și la organizațiile voluntare, la autoritățile locale și la guvernele statelor, ca să recunoască aceste drepturi și să depună eforturi pentru respectarea lor, prin măsuri legislative și alte măsuri luate progresiv, pentru a asigura copilului „o copilărie fericită și să se bucure, spre binele său și spre binele societății, de drepturile și libertățile enunțate aici...”³⁶. Se precizează că statele, în adoptarea măsurilor pentru aplicarea principiilor ei, trebuie să asigure prioritatea intereselor copilului.

Cele zece principii enunțate sunt *drepturi politice* (pr.1 și 3) și *drepturi sociale* (pr.2, pr.4-10)³⁷. Acestea preiau cele cinci idei exprimate în Declarația din 1924, precizîndu-le și dezvoltîndu-le. În doctrina franceză Declarația din 1959 este apreciată ca fiind „sămînța” din care vor răsări texte mărețe pe parcursul a zece ani glorioși din viitor (1985-1995)³⁸.

Conceptul de bază al Declarației constă în faptul că „omenirea datorează copilului tot ceea ce îi poate oferi mai bun” (*Preambulul Declarației din 1959*)³⁹. Lucrul cel mai important constă în faptul că în Declarația sînt incluse termenul „drept” și expresia „are dreptul”⁴⁰ : «recunoașterea drepturilor enunțate în Declarație tuturor copiilor, fără nici o excepție sau discriminare bazată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice etc.» (principiul 1); «Dreptul copilului la un nume și o naționalitate» (principiul 3); «dreptul copilului la alimentație, locuință, timp liber și îngrijiri medicale adecvate» (principiul 4); «Copilul are dreptul la educație» (principiul 7).

Cu toate acestea, subscriem părerii savantului M. Freeman care susține că deși Declarația din 1959 este centrată pe protecția și bunăstarea copilului, în aceasta copilul rămîne mai degrabă un

³⁵ Adolphe J. A Light to the Nations: The Holy See and the Convention on the Rights of the Child. Pontifical University of the Holy Cross. Rome, 2001, p. 122-123.

³⁶ Preambulul Declarației drepturilor copilului adoptata de Adunarea Generală O.N.U. la 20 noiembrie 1959

³⁷ „ 1.Recunoașterea drepturilor enunțate în Declarație tuturor copiilor, fără nici o excepție sau discriminare bazată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice etc. 2. Dreptul copilului de a beneficia de protecție specială; 3. Dreptul copilului la un nume și o naționalitate; 4. Copilul trebuie să beneficieze de securitate socială și el are dreptul la alimentație, locuință, timp liber și îngrijiri medicale adecvate; 5. Copilul dezavantajat din punct de vedere fizic, mental sau social, trebuie să primească tratamentul, educația și îngrijiri speciale pe care le reclamă starea sa; 6. Copilul are nevoie de dragoste și înțelegere din partea familiei de care el nu trebuie să fie, pe măsura posibilității, separat; 7. Copilul are dreptul la educație; 8. În toate împrejurările, copiii trebuie să fie printre primii care primesc protecție și ajutoare; 9. Copilul trebuie protejat împotriva neglijenței și exploatării; 10. Copilul necesită a fi protejat contra intoleranței și trebuie crescut într-un spirit de înțelegere, pace, prietenie.”

³⁸ Zermatten J. Les droits de l'enfant : Une belle declaration! Et apres? Institut international des Droits de l'Enfant, 1995, p.4.

³⁹ Шнекендорф З.К. Путеводитель по Конвенции о правах ребёнка. Москва, 1997. с.15.

⁴⁰ Городецкая И.К. Международная защита прав и интересов детей. Москва: Международные Отношения, 1972.с.13.

obiect de preocupare decît o persoană care beneficiază de autodeterminare⁴¹. E de menționat totuși că prezentul document a marcat tendința de schimbare a statutului juridic al copilului și a avut o însemnătate progresivă pentru reglementarea juridică internațională a drepturilor omului, în general, contribuind, de asemenea, la apariția instituției protecției internaționale a drepturilor copilului, ca un sistem de norme juridice internaționale.

Perioada anilor '60-70 a fost marcată de confuzie cu privire la ce anume implică drepturile copilului. Ar trebui tratate în mod diferit, opus față de drepturile adultului? Datorită acestor dileme drepturile copilului au fost caracterizate ca *un concept care își caută o definiție*⁴². Un caracter universal îl au principiile protecției drepturilor civile și politice, economice, sociale și culturale, formulate în Pactele internaționale din 1966 cu privire la drepturile omului. Acestea consacră drepturi pentru fiecare, inclusiv copii, însă tratarea în Pacte a drepturilor copilului nu corespundea cerințelor realității existente.

Art. 24 al Pactului cu privire la drepturile civile și politice prevede trei reguli în ce privește copilul: 1) se prevede că orice copil, fără nici o discriminare întemeiată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, origine națională sau socială, avere sau naștere, are dreptul din partea familiei sale, a societății și a statului la măsurile de ocrotire pe care le cere condiția de minor (al.1, art.24) 2) Orice copil trebuie să fie înregistrat imediat după naștere și să aibă un nume (al.2, art.24) 3) Orice copil are dreptul de a dobîndi o cetățenie (al.3, art.24). Pe lângă aceasta, în acest Pact se atrage atenția asupra protecției copilului împotriva exploatării și se consacră dreptul copilului la asemenea măsuri de protecție din partea familiei, societății și a statului, pe care le solicită statutul său de copil. Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale conține, de asemenea, unele norme adresate în mod special copiilor⁴³.

În pofida faptului că existau documente cu caracter universal, timpul și înrăutățirea continuă a situației copilului, solicitau de la comunitatea internațională adoptarea unui document internațional specific care nu doar ar declara drepturile copilului, dar în baza normelor juridice ar fixa modalitățile de apărare a acestor drepturi.

În pofida productivității și multiaspectualității activității normative din domeniul protecției drepturilor copilului, neajunsul acesteia consta în dispersarea materialului normativ prin diferite tratate, ceea ce complica realizarea acestor drepturi. Era necesară elaborarea unui document internațional unic, care ar generaliza toată experiența normativă precedentă și ar introduce noi abordări privind concepția drepturilor copilului și mijloacele de protecție a acestora⁴⁴. O altă necesitate a creării unui instrument internațional de protecție a drepturilor copilului, consta în faptul

⁴¹ Freeman M. Children's Rights. A Comparative Perspective. Aldershot, 1996, p.3.

⁴² Balahur D. Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale. București: Editura All Beck, 2001, p.67.

⁴³ Spre exemplu, p.3 al art.10 consacră *“măsuri speciale de ocrotire și de asistență trebuie luate în favoarea tuturor copiilor și adolescenților, fără nici o discriminare din motive de filiațiune sau din alte motive. Copiii și adolescenții trebuie ocrotiți împotriva exploatării economice și sociale. Folosirea lor la lucrări de natură a le dauna moralitatea sau sănătatea, de a le pune viața on primejdie sau de a dăuna dezvoltării lor normale trebuie sancționată prin lege. Statele trebuie, de asemenea, să stabilească limite de vîrsta sub care folosirea muncii salariate a copiilor va fi interzisă și sancționată prin lege.”*

⁴⁴ Права ребёнка: законодательство и практика. Тезисы и рекомендации Республиканской научно-практической конференции. Минск, 1992 . с. 14-15.

că afit în Carta ONU, cît și în tratatele internaționale în materia drepturilor omului, de rînd cu criteriile generale de interzicere a discriminării, nu era indicată vîrsta⁴⁵.

În anii '70 s-a dezvoltat o puternică mișcare așa numită „de eliberare a copilului”,⁴⁶ care cuprindea multiple inițiative răspîndite peste tot în lume în vederea recunoașterii copilului în calitate de subiect deplin de drept. Această mișcare tindea să recunoască copilului toate drepturile fundamentale existente, la fel ca și posibilitatea de a-și exercita independent aceste drepturi. De rînd cu dreptul copilului la protecție, acestuia i se recunoștea dreptul la autogestiune, precum și calitatea de subiect de drept, acest lucru fiind esențial.

Anul 1979 a fost proclamat „An Internațional al Copilului” și Polonia, inspirată de opera și activitatea lui Janusz Korczak, a propus cu această ocazie redactarea unui tratat internațional care ar fixa într-un limbaj juridic obligatoriu cele 10 principii ale Declarației din 1959. În același an, la inițiativa Poloniei, Comisia drepturilor omului a constituit un grup de lucru, prezidat de prof. Adam Lopatka⁴⁷, care timp de 10 ani a redactat proiectul unei Convenții asupra drepturilor copilului.

Cu această ocazie, Jane Adolphe notează: *“Proclamarea anului 1979 ca An Internațional al Copilului, a generat o tendință spre un scop comun și o oportunitate pentru acei care visau să vadă Declarația din 1959 transformată într-un “tratată în materia drepturilor omului desăvîrșit și obligatoriu” cu o procedură de natură să-i asigure implimentarea.”*⁴⁸

După zece ani de întîlniri, muncă, discuții și negocieri, la 20 noiembrie 1989, exact la 30 de ani de la proclamarea Declarației omonime, Adunarea Generală a ONU a adoptat cu unanimitate de voturi **Convenția cu privire la drepturile copilului (CDC)** - textul fundamental și cel „fondator” al drepturilor copilului - un amplu instrument juridic, angajament pentru state, alcătuit dintr-un preambul și 54 de articole, care acoperă practic întreaga paletă de drepturi și libertăți și instituie un sistem de protecție juridică eficientă pentru copii⁴⁹. Convenția a devenit cel de-al 23-lea document⁵⁰ din rîndul tratatelor internaționale de bază în materia drepturilor omului, și a fost deschisă spre semnare în ianuarie 1990. În enunțarea drepturilor copilului, Convenția se inspiră din Declarația drepturilor copilului din 1959, Declarația universală a drepturilor omului și din cele două Pacte omonime ale căror dispoziții le adaptează, după caz, la situația specială a copilului.

Deși multe din drepturile prezentate în Convenție sînt enumerate, sub o formă sau alta, în tratatele internaționale privind drepturile omului, este pentru prima dată cînd copilul este menționat ca fiind *subiectul exclusiv al drepturilor și protecției internaționale*⁵¹.

Depășind limitele mandatului său legal, Convenția a stabilit noi principii etice și norme internaționale de comportament față de copii. Textul este un document novator, indubitabil orientat spre un nou mileniu, astfel încît conform acestuia :

1. *Copilul este o persoană*, în această calitate, el poate invoca drepturile omului.

⁴⁵ Коргунова А.В. Конвенция о правах ребёнка. Правоведение №2, 1990, с.75-78.

⁴⁶ Balahur D. Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale. București: Editura All Beck, 2001. p.68.

⁴⁷ Cloșcă I., Suceavă I. Tratat de drepturile omului. București: Europa Nova, 1995. p.184.

⁴⁸ Adolphe J. A Light to the Nations: The Holy See and the Convention on the Rights of the Child. Rome: Pontifical University of the Holy Cross, 2001, p. 122-123.

⁴⁹ Conform art.1 al Convenției cu privire la drepturile copilului din 20 noiembrie 1989, copil este considerată orice ființă umană pînă la atingerea vîrstei de 18 ani, exceptînd cazurile în care legea aplicabilă copilului stabilește limita majoratului sub această vîrstă.

⁵⁰ The rights of the child, U.N. Bulletin of human rights, №91/2, 1992. p.182.

⁵¹ Buergental T. Dreptul internațional al drepturilor omului. București: Editura ALL, 1996, p.59.

2. *Copilul este dotat cu un statut care-i acordă dreptul de fi protejat, de a beneficia de diverse prestații (educație, sănătate, securitate socială) și îi permite de a participa în funcție de maturitatea sa la luarea deciziilor esențiale care-l privesc (libertatea gândirii și a opiniei).*
3. *Copilul are o poziție determinată în raportul său cu familia, cu comunitatea și statutul din perspectiva valorilor universale care depășesc specificurile culturale și locale fără să le nege.*

În acest tratat internațional se reflectă specificul copilului: pe de o parte el este o ființă umană, titular de drepturi, pe de altă parte, el necesită protecție din partea părinților și a persoanelor care-i înlocuiesc, a societății, a statului, deoarece este social vulnerabil și nu beneficiază de capacitate deplină de exercițiu.

Statele care au ratificat Convenția au responsabilitatea să asigure realizarea drepturilor copilului. Progresele lor sunt monitorizate de *Comitetul Națiunilor Unite pentru Drepturile Copilului*, un organ internațional creat în baza articolului 43 din Convenția cu privire la drepturile copilului, alcătuit astăzi din 18 experți independenți, cu experiență în domeniu⁵².

Am putea conchide că, la nivel internațional universal, protecția drepturilor copilului a avut de parcurs o cale îndelungată, cuprinsă în două etape: etapa declaratorie (debutând cu adoptarea în 1924 a Declarației drepturilor copilului, urmată de Declarația omonimă din 1959) și etapa convențională (marcată de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului din 1989 și cele două Protocoale Opționale ale sale). Am putea susține ferm că aceste instrumente, chiar dacă nu reprezintă un document unic (diferă între ele atât din punctul de vedere al obligativității lor, perioadei de timp în care au fost adoptate, cât și după sfera lor de acțiune în spațiu), toate împreună formează așa-zisa *Cartă Internațională a drepturilor copilului*.

Reeșind din cele expuse, putem defini *protecția internațională a drepturilor copilului* ca fiind un sistem de norme, organe și proceduri internaționale, care realizează protecția prin elaborarea standardelor internaționale în domeniul drepturilor copilului și prin crearea mecanismelor speciale de control a executării acestor drepturi de către state. Astfel, împreună cu protecția internațională a drepturilor omului, în cadrul acesteia, s-a dezvoltat și protecția internațională a drepturilor copilului, fapt ce a dus la detașarea normelor internaționale ce reglementează cooperarea statelor în acest domeniu. În consecință, s-a cristalizat *instituția protecției internaționale a drepturilor copilului*, ca parte componentă a unei ramuri distincte a dreptului internațional – dreptul internațional al drepturilor omului.

2. Sistemul internațional universal de protecție a drepturilor copilului

Data de 20 noiembrie 1989 a însemnat integrarea drepturilor civile, politice, economice, sociale și culturale ale copilului în cadrul unui singur document – *Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului* (CDC). Aceasta a fost adoptată prin unanimitate de voturi de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite⁵³ și a presupus trecerea drepturilor copilului dintr-un cadru mult mai larg, cuprins în Declarația Universală a Drepturilor Omului, într-unul specific care, în scurt timp, a devenit un

⁵² Inițial, în baza CDC, Comitetul era format din 10 experți. Însă, în 1995, la propunerea înaintată de Costa-Rica în cadrul unei conferințe a statelor-părți, Adunarea generală a ONU a decis să majoreze numărul membrilor de la 10 la 18 (Rezoluția Nr. 50/155, din 21.12.1995) Statele trebuie să prezinte un raport Comitetului după 2 ani de la ratificarea Convenției, iar apoi o dată la cinci ani. Pentru a examina rapoartele, Comitetul se întrunește de 3 ori pe an la Geneva, în sesiuni deschise. Obiecțiile și recomandările Comitetului sunt difuzate pe larg, servind drept bază pentru discuții naționale și dezbateri privind posibilitățile de ameliorare continuă a vieții copiilor.

⁵³ Rezoluția 44/25 // [on-line] <http://www.ohchr.org/english/law/index.htm>

important instrument pentru guverne, organizații neguvernamentale și internaționale. În timp, au fost adoptate 3 Protocoale Facultative la CDC:

1. *Protocolul Facultativ I la CDC din 2000 referitor la implicarea copiilor în conflicte armate*
2. *Protocolul Facultativ II la CDC din 2000 referitor la vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă*
3. *Protocolul Facultativ III la CDC din 2011 privind procedura comunicărilor*

Deși CDC a înglobat în dispozițiile sale ceea ce exista deja în materia protecției copilului și garanțiile generale oferite de ansamblul „drepturilor omului”, ea a mers mai departe, devenind un instrument specific referitor la copil și căutând să înglobeze toate domeniile în care sînt implicați copiii (concepție integră)⁵⁴. În esență, Convenția internațională cu privire la drepturile copilului ar putea fi redusă doar la un principiu: *cel de a recunoaște copilul în calitate de subiect de drepturi și, prin urmare, existînd în calitate de categorie socială distinctă*. Întradevăr, mulți experți consideră că aportul cel mai important adus de CDC în legislația din materia drepturilor omului, îl constituie anume introducerea principiului transformării copilului din obiect pasiv al protecției în subiect activ⁵⁵.

Concomitent, copilul este poziționat în raport cu familia sa, cu a sa comunitate și cu statul, din perspectiva valorilor universale, depășind specificitățile culturale și locale fără a le nega. Convenția nu doar identifică copilul în calitate de persoană, dotată cu drepturi concrete, dar, de asemenea, face posibilă consolidarea acestor drepturi prin intermediul procedurilor naționale administrative sau judiciare (art.12 CDC). CDC este cel mai lung text în materia drepturilor omului și, desigur, cel mai dens și complet⁵⁶. Această Convenție devine egală cu Declarația Universală a Drepturilor Omului și fondează toată legitimitatea expresiei de „drepturi ale copilului”⁵⁷. Jean Zermatten găsește Convenția Inovativă, Participativă, Egalitară și Universală⁵⁸.

Este în primul rînd *Inovativă*, deoarece ne modifică complet viziunea asupra copilului, pornind de la concepția unei protecții paternalistice a copilului pînă la un veritabil statut al copilului: de la copilul-obiect (cînd acesta era proprietatea adulților), el devine copilul-subiect, titular al unor drepturi concrete. Este un nou copil care s-a născut.

Convenția este *Participativă*, copilului fiindu-i acordat, în baza art.12, dreptul de a-și exprima liber opiniile, și, mai mult ca atît, dreptul ca opiniile sale să fie luate în considerație.

Convenția este *Egalitară* în sensul în care primul principiu consacrat de către aceasta rămîne a fi ideea că toate drepturile trebuie să fie garantate tuturor copiilor fără excepție. (art.2, p.1)

Convenția poartă un caracter *Universal* din momentul în care 191 de state din cele 193 existente au devenit părți la acest tratat internațional. Acest entuziasm trebuie să fie salutat nu doar pentru

⁵⁴ Zermatten J. Introduction à la Convention des Nation Unies relatives au droit de l'enfant: l'intérêt supérieur de l'enfant, ses droits participatifs.În: Les Droits de l'enfant et les médias prévention de la migration clandestine et trafic d'enfants en Afrique de l'ouest, IDE-SSI, 2005. p.19.

⁵⁵ Mower A. The convention on the rights of the child: Intern law support for children, Westport: Greenwood press, 1997, p.37.

⁵⁶ Zermatten J. Introduction à la Convention des Nation Unies relatives au droit de l'enfant: l'intérêt supérieur de l'enfant, ses droits participatifs.În: Les Droits de l'enfant et les médias prévention de la migration clandestine et trafic d'enfants en Afrique de l'ouest, IDE-SSI, 2005. p.18.

⁵⁷ Zermatten J. Les droits de l'enfant: Une belle Declaration ! Et apres?// Une Convention, plusieurs regards (Tome 1), IDE, 1995, p.12.

⁵⁸ Zermatten J. Children rights: from theorie to practice.Working Report 4-2001. Myanmar, 2001, p.7.

mișcarea îndreptată spre noul concept al copilului subiect - de drepturi, dar în special pentru scopul conferit acestui instrument juridic. Într-adevăr, se poate spune că drepturile copilului, datorită suportului din partea aproape a tuturor Statelor-Părți, devin o nouă realitate juridică imposibilă de evitat.

Nu în zădar Convenția este numită “Marea Cartă a libertăților pentru copii”, “Constituția Mondială a drepturilor copilului”⁵⁹, aceasta avînd o importanță multilaterală. De remarcat că scopul acestei Convenții este unul mult mai mare decît protecția drepturilor și intereselor copiilor în calitate de cel mai vulnerabil grup al societății. Ea reprezintă o valoare general-umană, deoarece întruchipează baza pentru educația unei generații demne, în spiritul idealurilor, consacrate în Carta ONU, în spiritul păcii, demnității, tenacității, libertății, egalității și solidarității (p.7 al Preambulului), adică este orientată spre viitor.

În esență, Convenția cu privire la drepturile copilului urmărește trei scopuri de bază:

- 1) *De a confirma din nou pentru copii drepturile fundamentale ale omului, consacrate în cadrul altor tratate internaționale.* Unele dintre aceste drepturi, spre exemplu, protecția contra torturii, privesc și copiii. Altele, spre exemplu, dreptul de a-și exprima liber opiniile, libertatea asocierii, libertatea religiei și dreptul de asigurare socială au dus la discuții aprige în timpul elaborării textului convenției, în ce privește faptul dacă copii ar putea sau ar trebui să beneficieze de asemenea drepturi și dacă da, în ce cazuri concrete.
- 2) *A consolida unele drepturi fundamentale ale omului, cu luarea în considerație a necesităților specifice și a vulnerabilității copiilor.* Drept exemple în acest sens pot servi condițiile de muncă, care trebuie să fie mai ușoare pentru copii și tineri decît pentru adulți sau condițiile în care copii ar putea fi lipsiți de libertate.
- 3) *A crea norme în acele domenii care sînt îndeosebi de actuale pentru copii* (de exemplu, procedura adopției, accesul la învățămîntul primar, protecția contra abuzului în cazul lipsei familiei etc.).

Într-o oarecare măsură, denumirea acestui tratat este convențională, deoarece acesta consacră nu doar un spectru larg de drepturi „tradiționale” ale omului, aplicabile copiilor, dar și drepturile care reflectă specificul copilului în calitate de personalitate în dezvoltare și în calitate de ființă care necesită ajutor și sprijin din partea adulților și a statului, cu luarea în considerație a particularităților și scopurilor acesteia.

Odată cu adoptarea CDC în dreptul internațional apar noi drepturi ale omului : la supraviețuire și dezvoltare (art.6), la refacerea fizică și psihologică și la reintegrarea socială a victimelor abuzurilor și exploatării sexuale și economice (art.39), la păstrarea identității (art.8), de neparticipare la conflicte armate (art.38), de acces la informație și materiale ce provin din surse naționale și internaționale diverse (art.17), dreptul de a fi educat (crescut) de către părinții săi.

CDC nu este pur și simplu un catalog de drepturi acordate copilului, ci mai degrabă o enunțare a obligațiilor pe care statele-părți se angajează să le respecte pentru a favoriza dezvoltarea copilului, într-o familie armonioasă, această celulă de bază fiind susținută de un stat grijuliu. Prezentă

⁵⁹ Актуальные проблемы современного детства. Сборник научных трудов. Москва: Изд-во "НИИ детства РФ", 1992. с. 12.

Convenție este compusă dintr-un preambul, din 41 de articole de fond și 9 articole conținând dispoziții în vederea implementării acesteia.

E.Verhellen clasifică drepturile copilului consacrate în Convenție în cinci categorii, în conformitate cu clasificarea tradițională a drepturilor omului⁶⁰:

- a) *Drepturile civile* ale copilului coincid cu drepturile consacrate în 18 articole ale Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948⁶¹.
- b) *Drepturile politice* – reprezintă dreptul copilului la libera exprimare a opiniilor proprii asupra oricăror probleme care-l privesc (art.12), libertatea de exprimare a copilului (art.13), libertatea de gândire, conștiință și religie (art.14), libertatea de asociere (art.15).
- c) *Drepturile economice*. Conform art.4 al CDC, statele-părți se angajază să ia toate măsurile legislative, administrative și altele care sînt necesare pentru a pune în practică drepturile economice, sociale și culturale recunoscute în prezenta Convenție. Protecția copilului contra exploatării sexuale este consacrată în art.32 și 36 ale Convenției.
- d) *Drepturile sociale* – includ dreptul la educație (art.28 și 29), dreptul la ocrotirea sănătății (art. 24), dreptul de a beneficia de securitate socială (art.26) etc..
- e) *Drepturile culturale* – reprezintă dreptul copilului la odihnă, timp liber și activități recreative, dreptul de a participa la viața culturală și artistică (art.31) etc.

De menționat că în cadrul Convenției multe prevederi *sînt reglementate ca obligații* indiferent dacă se referă la drepturile civile, la cele economice sau sociale ale copilului.

Integrarea unitară a drepturilor civile, politice, economice, sociale și culturale a fost apreciată drept una dintre marile inovații aduse de Convenție. În opinia savantului Doina Balahur, CDC se întemeiază pe acordul dintre participanții la elaborarea sa în ce privește interdependența dintre cele două mari categorii de drepturi sau cel puțin la considerarea lor ca fiind „moral echivalente”⁶². Această echivalență a creat premisele tratării unitare, interdependente a celor două categorii de drepturi.

O problemă care crează discuții este cea care vizează *drepturile politice ale copilului*. Unii savanți ca, spre exemplu, Jean Zermatten,⁶³ susțin că copilul ar fi lipsit de drepturi politice, fie că acesta nu ar fi investit cu drepturi pur-politice, argumentînd că copilul nu este un cetățean *stricto sensu* și că libertatea sa de exprimare sau de asociere nu pot fi interpretate ca manifestare a unui drept politic.

Art.4 CDC consacră obligația statelor-părți de a pune în practică Convenția, iar în aliniatul 2 al acestui articol este inclusă distincția dintre drepturile civile și politice, și cele economice, sociale și culturale: „În cazul drepturilor economice, sociale și culturale, statele-părți vor lua aceste măsuri în limitele maxime ale rezervelor de care dispun și, dacă este cazul, în cadrul cooperării

⁶⁰ Verhellen E. Convention on the Rights of the Child. În: Background, motivation, strategies, main themes. Leuven/Apeldoorn Garant 1997, p.80-81.

⁶¹ Spre exemplu, dreptul la nume și dreptul de a dobîndi o cetățenie (art.7); dreptul la păstrarea identității (art.8), dreptul la viață (art.6) și principiul nediscriminării (art.2), interzicerea torturii (art.37), dreptul de protecție contra abuzului și exploatării sexuale (art.19 și 34), contra arestului arbitrar (art.37 și 40), dreptul la protecția vieții private (art.16) etc.

⁶² Balahur D. Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale. București: Editura All Beck, 2001.p.103.

⁶³ Zermatten J. Les Droits de l'Enfant: Instrument de la Paix. Sion, 2001. p.7; Zermatten J. Introduction à la Convention des Nation Unies relatives au droit de l'enfant: l'intérêt supérieur de l'enfant, ses droits participatifs. În: Les Droits de l'enfant et les médias prévention de la migration clandestine et trafic d'enfants en Afrique de l'ouest, IDE-SSI, 2005. p.18.

internațională”. În Directivele generale cu privire la forma și conținutul Rapoartelor Periodice ce vor fi înaintate de către statele-părți, Comitetul pentru drepturile copilului grupează art. 7, 8 13-17 și 37 a) în compartimentul intitulat „Drepturi civile și libertăți”, însuși contextul indicând că aceasta nu reprezintă o enumerare exhaustivă în cadrul Convenției a drepturilor civile și politice. Multe alte articole ale CDC, îndeosebi art.2, 3, 6 și 12 conțin doar elemente ce reprezintă drepturi politice.

Astfel, nu putem subsemna afirmațiilor lui Jean Zermatten și a altor doctrinari de aceeași părere, considerând că în baza Convenției din 1989 copilul beneficiază de drepturi politice (de ex.: recunoașterea drepturilor enunțate în Convenție tuturor copiilor, fără nici o discriminare bazată pe rasă, culoare, sex, limbă etc.(art.2); dreptul copilului la un nume, o naționalitate...(art.7) etc.), doar că unele drepturi politice ale copilului prezintă particularități (ex.: libertatea de asociere sau de exprimare), urmînd a fi interpretate într-un mod special.

Convenția cu privire la drepturile copilului conține trei inovații de bază :

1. În primul rînd a introdus **dreptul participativ** al copilului și a recunoscut cît de important este ca acesta să se informeze singur cu privire la drepturile pe care le deține.
2. În al doilea rînd, Convenția supune atenției unele subiecte care **nu fuseseră niciodată tratate în vreun alt document internațional**: de exemplu dreptul copiilor, victime ale terorii și exploatării, de a fi reabilitați și obligația guvernelor de a desființa practicile tradiționale care aduc stricăciuni sănătății copiilor.
3. În al treilea rînd, Convenția include principii și standarde, care erau cuprinse înainte doar în texte cu caracter ne-obligatoriu, mai ales în contextul adopției și al justiției.⁶⁴

În unele lucrări ale autorilor străini atunci cînd se caracterizează conținutul Convenției se utilizează clasificarea în 3 de “P”⁶⁵:

1) **Prestare** (*prestation/provision*) – drepturile ce asigură satisfacerea necesităților de bază ale copilului (spre exemplu, dreptul la nume, dreptul la educație, dreptul de a beneficia de cele mai avansate servicii medicale și de recuperare, dreptul la odihnă, timp liber și activități de recreare etc.).

2) **Protecție** (*protection*) – drepturi ce garantează protecția copilului contra influenței nefaste din partea societății și a familiei (de ex.: protecția împotriva discriminării, abuzului și neglijării, protecția împotriva exploatării economice și sexuale, protecția copiilor lipsiți de familie și a copiilor refugiați)

3) **Participare** (*participation*) – drepturile copilului la acțiuni independente și la participare în viața obștească (de ex.: dreptul copilului de ași exprima în mod liber opiniile în problemele ce-l privesc).

O asemenea clasificare a apărut în anul 1986 în calitate de alternativă a dreptului tradițional, iar mai tîrziu a fost modificată de către UNICEF în „SDPP” : **supraviețuire** (survival) - dreptul copilului la viață, supraviețuire și dezvoltare, **dezvoltare** (development) - dreptul la educație formală

⁶⁴ Lopatka A. The importance of the Convention on the rights of the child, // Bulletin of human rights. № 91/2, p.56.

⁶⁵ Hammerberg T. The UN Convention on the Rights of the Child - and How to make it Work // Human Rights Quarterly. 1990. Vol. 12. p. 100; Verhellen E. The Convention on the Rights of the child. Understanding Children's Rights. Belgium: University of Chent, 1998. p.31-32; Zermatten J. Introduction à la Convention des Nation Unies relatives au droit de l'enfant: l'intérêt supérieur de l'enfant, ses droits participatifs. În: Les Droits de l'enfant et les médias prévention de la migration clandestine et trafic d'enfants en Afrique de l'ouest, IDE-SSI, 2005. p.20.

și non-formală și dreptul la un standard de viață adecvat dezvoltării mentale, spirituale, morale și sociale a copilului, *protecție* (protection) și *participare* (participation).

În opinia lui Jean Zermatten cel mai controversat dintre cei trei de „P” este cel al participării.⁶⁶ chiar și astăzi adeseori pot fi auzite în cadrul discuțiilor opinii conform cărora este inacceptabil ca copilul să-și exprime părerea în problemele care-l privesc direct.

De menționat că există și alte variante ale clasificării de mai sus,⁶⁷ lucru pe care îl considerăm normal deoarece CDC reprezintă un tratat prea complex ca să fie exprimat doar în una dintre formulările de mai sus. Prezintă interes clasificarea propusă de Renate Winter, în calitate sa de Judecător internațional în Kosovo, care descrie CDC ca fiind una a celor 4 “P”, pe lângă cei trei P caracterizați mai sus adăugând un al patrulea – “P” – prevenire (*prevention*), considerând că problema prevenirii este una dintre cele mai importante probleme consacrate de către Convenție⁶⁸ : este mai puțin costisitor și problematic, spre exemplu, să previi implicarea copilului în activități criminale, decât să reintegrezi un copil condamnat.

Mai mult ca atât, prevenirea este nu doar responsabilitatea „statului” în calitate de noțiune abstractă, aceasta presupune participarea societății ca atare. Consecința unui asemenea concept este una pozitivă, și anume: o responsabilitate primită și răspîndită reprezintă cea mai eficientă prevenire care ar putea exista. Anume din acest considerent CDC și instrumentele care o acompaniază cum ar fi, spre exemplu, Regulamentul Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Directivele de la Riyadh)⁶⁹ sînt focusate foarte tare pe prevenire.

Apariția drepturilor subiective recunoscute copilului a făcut loc polemilor nesfîrșite, indicînd că recunoașterea veritabilelor drepturi ale copilului se opune protecției sale, deoarece acesta devenind un cvasi-cetățean, își pierde statutul de ființă ce necesită protecție.⁷⁰ Considerăm că aceste dezbateri sînt sterile, deoarece aceste două noțiuni nu se opun: putem deține drepturi, beneficiind concomitent și de protecție.

N. Cantwell consideră că ar fi mai corect de a examina prevederile CDC nu ca o enumerare de drepturi, dar în calitate de „o complexitate de obligații ale statelor față de copii”⁷¹. În continuare, acest autor grupează normele Convenției după forța lor juridică: acele norme în care statele-părți „se obligă” să acționeze într-un anumit mod sînt primordiale, mai eficiente decît acele norme în care statele-părți doar convin „să recunoască” anumite drepturi ale copilului. În cele din urmă, N.Cantwell accentuează obligațiile nemijlocite ale statelor (educația primară, activitatea corespunzătoare a sistemului de instituții juvenile) sau cele indirecte (ajutorarea părinților în educația copiilor)⁷².

Într-adevăr, multe (dar nu toate) prevederi ale CDC sînt formulate ca „o complexitate de obligații ale statelor față de copii”. Cu toate acestea, gradarea acestor obligații, propusă de savantul N.Cantwell, duce în mod automat la o divizare absurdă a drepturilor consacrate de către Convenție.

⁶⁶ Zermatten J. Children rights: from theory to practice. Working Report 4-2001. Myanmar, 2001, p.15.

⁶⁷ Pais M. The United Nations Convention on the Rights of the Child. Bulletin of Human Rights 91/2. New York, 1992, p. 72-73.

⁶⁸ Winter R. The CRC and the protection of the child. Working Report 4-2001. Myanmar, 2001, p.14.

⁶⁹ Rezoluția Adunării Generale a ONU 45/112 din 14 decembrie 1990

⁷⁰ Zermatten J. Les Droits de l'Enfant: Instrument de la Paix. Sion, 2001. p.7.

⁷¹ Cantwell N. The history, content, and impact of the Convention on the Right a of the Child. In: Understanding Children's Rights, Children's Rights Center. Belgium: University of Chent, 1998, p.378.

⁷² Ibidem

Spre exemplu, dreptul la viață, din considerentul că este doar „recunoscut” de către statele-părți, se va plasa după importanță mai inferior decât dreptul la păstrarea identității, pe care statele-părți „se angajează să-l respecte”.

Afară de aceasta, divizarea respectivă contravine ideii generale exprimate în documentele internaționale: „*Toate drepturile omului sînt universale, indivizibile și interdependente. Comunitatea internațională trebuie să trateze drepturile omului global, bazîndu-se pe principiul echității și egalității, cu o abordare și atenție identică*” (art. 5 al Declarației și Planului de acțiune de la Viena din 1993).

În conformitate cu punctul 4 al preambulului CDC „*copii au dreptul la ajutor și asistență specială*”. Astfel, Convenția include norme îndreptate spre protecția copiilor de influența nefastă a societății. Asemenea prevederi fie întăresc dreptul copilului, iar mai apoi obligația statelor-părți de a întreprinde măsurile necesare în vederea garantării acestui drept, fie prevăd doar obligația statelor-părți⁷³. Este îngrijorător faptul că în CDC nu se examinează concret asemenea probleme ca protecția copilului de experimente medicale. Presupunem că protecția drepturilor copilului, care ar putea fi încălcate de către biotehnologiile moderne, trebuie să fie realizată și de către normele juridice internaționale de protecție a drepturilor copilului, fiind necesar de a elabora un act juridic internațional care ar putea lua forma unui protocol al CDC.

În acest grup de prevederi necesită a fi distinse acele care fixează obligațiile statelor-părți de protecție a copiilor în situații deosebit de dificile, adică a copiilor care prezintă vulnerabilitate avansată: refugiații (art.22), copiii handicapați (art.23), copiii implicați în conflicte armate (art.38), copiii privați de libertate (art.37 „c”, „d”).

De menționat că în conformitate cu CDC sensul major al protecției copiilor constă nu numai în asigurarea egalității în drepturi, ci mai mult în favorizarea lor. Considerăm doar că acestei Convenții îi lipsește instrumentarul juridic necesar pentru implementarea practică a drepturilor individuale ale copilului. Susținem toate strădaniile depuse la nivel național și internațional în vederea compensării acestui deficit.

Un alt moment ce necesită atenție este faptul că în CDC este foarte bine evidențiat sistemul raporturilor: *copil-familie-stat*. Convenția reprezintă un document unic, deoarece în calitatea sa de tratat internațional, este orientată spre reglementarea problemelor de ordin privat: baza raporturilor copilului cu părinții.

O atenție deosebită merită problema privind caracterul obligațiilor statelor-părți fixate în textul Convenției. Unele norme conțin obligații ale statului-parte în calitate de subiect de drept internațional - întreprinderea tuturor măsurilor necesare pentru aplicarea drepturilor consacrate în Convenție, incluzînd măsuri legislative, administrative și de alt gen (art.4 CDC).

Într-un șir de articole, pe lângă drepturi, sînt indicate măsurile concrete pe care statele-părți trebuie să le întreprindă pentru realizarea „integrală” (p.2 art.24 CDC) sau „treptată” (art.28) a drepturilor fixate, altfel spus sînt concretizate obligațiile statelor corelative drepturilor copilului consacrate în CDC.

⁷³Dreptul copilului de a beneficia de cele mai desăvîrșite servicii a sistemului de ocrotire a sănătății (art.24), dreptul de a beneficia de asigurare socială (art.26), dreptul de a fi protejat contra exploatării economice (art.32), obligația de a proteja copilul contra folosirii drogurilor și a substanțelor psihotrope (art.33), contra oricărei forme de exploatare sexuală (art.34) și altor forme de exploatare (art.36), obligația de a preveni răpirea, vînzarea și traficul de copii (art.35), obligația de a asigura refacerea fizică, psihologică și reintegrarea socială a copilului (art.39).

Unele prevederi ale Convenției fixează doar obligația statului de a întreprinde asemenea măsuri, fiind formulată scopul acesteia – protecția copilului de influența nefastă a societății sau lichidarea consecințelor unei asemenea influențe. În special, art.34 consacră obligația statelor-părți „*de a proteja copilul de toate formele exploatarei sexuale*”. Se pare că ar fi corect să afirmăm că această obligație corelează cu dreptul corespunzător al copilului, deși norma nu indică aceasta. Concluzii similare pot fi deduse și în privința art.33,35,36,39 ale Convenției.

În anumite privințe, Convenția definește o linie de conduită clară: interzicerea pedepsei capitale sau a închisorii pe viață, în cazul celor care nu au împlinit vârsta de 18 ani (art.37). În alte privințe, statelor-părți li se cere să stabilească, de pildă, vârstele minime pentru: angajare (art.32) și răspundere penală (art.40).

Alte prevederi ale Convenției fixează obligații „independente” ale statelor-părți, adică doar în calitate de subiecte de drept internațional: de a respecta normele dreptului internațional umanitar (p.1 art.38), de a elabora tratate internaționale (p.4 art.27), de a promova și încuraja cooperarea internațională (p.3 art.28), de a promova schimbul de informații (p.4 art.23).

Astfel, ar părea incorectă gruparea prevederilor Convenției doar în drepturi ale copilului sau doar în obligații ale statelor-părți în privința copilului. După cum se observă, adeseori multor drepturi ale copilului le corespund obligații corelative ale statelor-părți, și invers. Obligații distincte în limitele Convenției sînt dobîndite de către state în calitate de subiecte de drept internațional, fiind responsabile pentru instituirea și susținerea regimului de realizare a drepturilor fundamentale ale omului.

CDC reprezintă primul tratat internațional universal în care în mod deosebit este specificat rolul mijloacelor de informare în masă, fiind prevăzute scopurile activității acestora și necesitatea determinării criteriilor informației veridice potrivit scopurilor Convenției.

Art.17 al CDC, făcînd trimiteri la o serie de alte articole ale Convenției, prevede că statele-părți se obligă să stimuleze mijloacele de informare în masă în spiritul respectării drepturilor copilului, principiilor consacrate în Carta ONU, civilizațiilor altor state și valorilor naționale.

Caracterizînd CDC în mod general, am putea distinge următoarele grupe de prevederi : principii generale (art.2, 3, 6, 12); norme destinate drepturilor copilului și protecției intereselor acestuia (art.7-11, 13-40); norme generale de implementare (p.6 art.4, art.41,42,44); normele ce reglementează activitatea mecanismului de control (art. 43-45); dispoziții finale (art. 46-54). Aparte trebuie să fie menționat art.1 în care se oferă definiția noțiunii de „copil”.

Am putea fi tentați să vedem în cele 41 de articole de fond unele drepturi mai importante și să definim un „nucleu dur” al drepturilor copilului, altfel spus de a extrage careva drepturi pentru a spune că sînt mai importante ca altele. Mulți autori afirmă că art. 1,2,3,6 și 12 sînt articole de bază și că alte articole decurg din acestea. Aceasta este și just și fals. Este adevărat în sensul că aceste articole determină modul de înțelegere a Convenției, consacring principiile fundamentale ale Convenției; însă este inexact în sensul în care toate articolele sînt importante și trebuie privite ca un tot întreg. Această poziție de constituire a unui nucleu dur este periculoasă deoarece aceasta ar face să se creadă că careva drepturi ar trebui să fie mai apărate decît altele și ar slăbi drepturile care nu ar face parte din acest mic cerc intangibil. Astfel, toate drepturile enunțate în corpul acestui tratat trebuie să fie considerate ca avînd aceeași valoare.

În baza CDC a fost creat Comitetul pentru drepturile copilului “în vederea examinării progreselor înregistrate de statele-părți în executarea obligațiilor contractate...” (p.1, art.43).

Funcția de bază a acestui Comitet constă în examinarea rapoartelor statelor-părți. În literatură s-au expus critici cât privește creșterea numărului mecanismelor convenționale, menționându-se că acestea se dublează unele pe altele, iar procedurile în fața acestora bazate pe examinarea rapoartelor statelor-părți sînt puțin eficiente⁷⁴.

Problema dată a apărut și în procesul elaborării CDC, însă, cu toate acestea, propunerea de înființare a unui organ special – Comitetul pentru drepturile copilului, înaintată de grupul ONG-urilor, a fost susținută de majoritatea delegaților din grupul de lucru. Astăzi, examinînd activitatea de aproape 17 ani a Comitetului, trebuie să remarcăm netemeinicia unei asemenea critice și faptul că acesta și-a justificat pe deplin numele de „Gardian al Convenției”.

Într-adevăr, printre numeroasele proceduri de control asupra respectării drepturilor omului care este practică sub egida ONU, cea mai răspîndită și generală este procedura prezentării rapoartelor. Aceasta se explică prin faptul că statele-părți la tratatele internaționale universale, de regulă, nu acceptă să le fie limitată suveranitatea prin înființarea altor proceduri de control așa ca examinarea comunicatelor individuale sau celor ale statelor-părți.

Însă, procedura prezentării rapoartelor, odată cu adoptarea noilor tratate internaționale, treptat se desăvîrșește, raportul prevăzut de convenție devenind mai funcțional și nu mai este corect de a-l examina doar ca „un răspuns formal” al statelor-părți privind executarea obligațiilor sale.

Conform p.6 al art. 44 al CDC statele-părți se obligă „să asigure publicului din statele lor un acces larg la rapoartele lor”. Această prevedere are o importanță enormă. Însuși raportul prezintă o analiză complexă a legislației naționale și a practicii juridice în ce privește corespunderea acestora cu prevederile Convenției. În afară de aceasta, persoanele care domiciliază pe teritoriul statului respectiv și ONG-le sînt informate despre programele și acțiunile în domeniu ale organelor de stat, precum și despre autoritățile executive competente să aplice prevederile CDC. Cu luarea în considerație a celor expuse, raportul ar putea fi caracterizat și ca o formă de dare de seamă internă ce îndeplinește o importantă funcție informativă.

Examinarea principalelor rapoarte naționale constituie o sursă extraordinară de informație și furnizează, în general, o informație completă privind situația copilului în toate domeniile vieții unui stat. Compararea rapoartelor oferă, de asemenea, o viziune interesantă asupra diferitor modalități de soluționare a problemelor în domeniu de către diferite state.

O altă latură a activității Comitetului pentru drepturile copilului este ajutorarea. În mod efectiv acest Comitet trebuie să prezinte recomandări statelor-părți care nu respectă sau nu pot respecta prevederile Convenției. Aceste recomandări, însă, nu sînt suficiente, fiind necesar acordarea de ajutor tehnic și financiar pentru ca respectarea drepturilor copilului să fie efectivă. Aceasta este realizat prin intermediul altor organisme ale ONU ca UNICEF, UNESCO etc.

În vederea stimulării coordonării activității organelor convenționale din domeniul protecției drepturilor omului, ce activează sub egida ONU, se desfășoară ședințe anuale comune ale acestor

⁷⁴ Cantwell N. The history, content, and impact of the Convention on the Right a of the Child. In: Understanding Children's Rights, Children's Rights Center. Belgium: University of Chent, 1998, p.380.

organe. În legătură cu aceasta, am putea vorbi de apariția unui sistem unic de interpretare a tratatelor internaționale în materia drepturilor omului.

Ținem să menționăm că subscriem opiniei Ludmillei Cușmir, care susține faptul că o lacună a Convenției cu privire la drepturile copilului este considerat a fi faptul că aceasta nu specifică un sistem de comunicare și remitere a plîngerilor formulate de copii sau reprezentanții lor legali. Dacă există dovezi că drepturile copilului sunt grav încălcate, Comitetul poate solicita conform prevederilor art.44, al.4, *"informații suplimentale cu privire la aplicarea Convenției"*, soluția propusă fiind prea puțin suficientă, luînd în considerare valorile protejate – copilul și drepturile sale⁷⁵.

CDC pentru prima dată include organizațiile internaționale interguvernamentale și cele nonguvernamentale – prin formularea „alte organe competente” în mecanismul convențional de control și în mod special determină funcțiile acestora. În baza p.”a”și „b”ale art.45, aceste organizații pot prezenta la cererea Comitetului pentru drepturile copilului concluziile experților privind aplicarea prevederilor Convenției în sectoarele ce țin de domeniile de activitate a acestora, precum și acordă ajutor financiar și tehnic.

Cît privește controlul, numeroase ONG-uri activează în state și pot furniza rapoarte complementare celor prezentate de către statele-părți, la cererea Comitetului sau din proprie inițiativă, aceste rapoarte fiind foarte importante deoarece ele descriu, în general, într-o manieră neoficială situația copiilor din statul în cauză și, uneori, această situație diferă mult de versiunile oficiale.

Ca și reglementarea juridică internațională, protecția drepturilor și intereselor copilului reprezintă un proces de durată. Acest lucru este atestat de către multe prevederi ale CDC orientate spre cooperarea ulterioară a statelor-părți în domeniu prin intermediul elaborării tratatelor internaționale la nivel universal și regional, precum și tratatelor bilaterale. În acest mod ar putea fi soluționate concomitent cîteva sarcini în legătură cu standardele prevăzute de CDC:

- atingerea unui minim normativ determinat de către acestea;
- „adaptarea” acestor standarde unor regiuni distincte, cu luarea în considerație a tradițiilor juridice, valorilor culturale și etnice sau a obiceiurilor acestora;
- detalizarea prevederilor ce le constituie;
- o dezvoltare progresivă.

Posibilitatea unei „standardizări” ulterioare în domeniul protecției drepturilor copilului este condiționată de alte cauze, inclusiv obiective, în special, dezvoltarea progresului tehnico-științific poate duce la apariția unor noi probleme ce ar influența situația copiilor din lume și/sau realizarea drepturilor acestora. Chiar și la moment putem afirma că tot mai actuală devine problema protecției copilului nenăscut, în legătură cu realizările geneticii aplicative în domeniul tehnologiilor productive. Și, în sfîrșit, dezvoltarea dreptului internațional al drepturilor omului, ce are tratatul internațional drept izvor de bază, este nelimitată și aceasta, într-o oarecare măsură, este determinată de condiționarea reciprocă și interdependența reglementării juridice internaționale și a celei naționale în domeniul protecției drepturilor fundamentale ale omului.

⁷⁵ Cușmir L. Protecția drepturilor mamei și copilului în condițiile dezvoltării sociale stabile. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2005, p.53.

Protocolul Facultativ I la CDC din 2000 referitor la implicarea copiilor în conflicte armate a ridicat vârsta minimă pînă la 18 ani pentru participarea directă la forțele statale și a interzis recrutarea obligatorie sub 18 ani în rîndul forțelor armate naționale sau în grupurile armate distincte de acestea. Conform Protocolului, statele se obligă să majoreze doar vârsta recrutării voluntare mai sus de vârsta de 15 ani (standardul din CDC – art.38 (3)) și de a aplica garanțiile recrutării voluntare, dovada vârstei fiind căutată și controlată (art.3). Totuși, acest Protocol nu previne recrutarea voluntară de către state sub vârsta de 18 ani. Statele-părți se obligă de asemenea să incrimineze acest gen de activități (art.4(2)). În cadrul ONU a fost instituit Biroul Reprezentantului special al Secretarului General pentru copii și conflicte armate care joacă un rol major în ce privește facilitarea și coordonarea creării mecanismului de urmărire și comunicare a informațiilor din domeniu.

Protocolul Facultativ II la CDC din 2000 referitor la vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă consacră obligații pentru statele-părți de a interzice vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă (art.1), definindu-le în art.2 după cum urmează:

1. vânzarea de copii este considerat orice act sau tranzacție prin care un copil este transferat de orice persoană sau grup de persoane către o altă persoană ori către un alt grup contra cost sau contra oricaror alte avantaje materiale;
2. prostituția copiilor reprezintă folosirea copiilor pentru activități sexuale, contra cost sau contra oricărui alte avantaje materiale;
3. pornografia infantilă înseamnă orice reprezentare, prin orice mijloace, a copiilor angajați într-o activitate sexuală explicită, reală ori simulată, sau orice altă expunere a organelor sexuale ale copiilor, în principal în scopuri sexuale.

Conform prevederilor Protocolului Facultativ II, orice stat-parte își asumă obligația:

- să *incrimineze* în dreptul său penal vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă sau *tentativa* de comitere a acestora;
- să le includă în orice tratat de extrădare în vigoare între statele părți sau încheiat ulterior intrării în vigoare a Protocolului;
- să-și acorde sprijin reciproc cu alte state cel mai larg posibil pentru orice anchetă, procedură penală sau procedură de extrădare, referitoare la infracțiunile definite la art. 3 par. 1 al Protocolului;
- să adopte în toate stadiile procedurii penale măsurile necesare pentru protejarea drepturilor și intereselor copiilor-victime ale practicilor interzise prin prezentul Protocol;
- să adopte sau întărescă, aplice și difuzeze legi, măsuri administrative, politici și programe sociale pentru prevenirea infracțiunilor vizate în prezentul Protocol, precum și alte obligații consacrate în textul Protocolului.

Protocolul Facultativ III la CDC din 2011 privind procedura comunicărilor - permite Comitetului pentru Drepturile Copilului să primească plîngerii privind încălcarea drepturilor copilului. Copiii din statele care ratifică Protocolul pot folosi tratatul pentru a solicita dreptate dacă sistemul juridic național nu a putut oferi un remediu pentru violarea drepturilor lor. Comitetul poate primi plîngerii de la copii, grupuri de copii sau reprezentanții lor împotriva *oricărui stat* care a ratificat Protocolul. Comitetul este, de asemenea, împuternicit să lanseze investigații cu privire la încălcări grave sau sistematice ale drepturilor copiilor, iar statele sunt în măsură să facă plîngerii unul contra altuia, dacă au acceptat această procedură. Protocolul a intrat în vigoare în 2014, în

prezent avînd 48 state-părti⁷⁶. Republica Moldova a ratificat *Protocolul Facultativ III la CDC din 2011 privind procedura comunicărilor* la 5 mai 2022.

3. Consacrarea și garantarea drepturilor copilului la nivel internațional regional

La nivel internațional regional, drepturile copilului se bucură de protecție:

1. *în cadrul sistemului european de protecție a drepturilor omului;*
2. *în cadrul sistemului african de protecție a drepturilor omului.*

3.1 Protecția drepturilor copilului în spațiul european

Copilul a devenit o preocupare majoră în cadrul societăților pînă la beneficierea de o ”creștere a universalității”⁷⁷ după cum o demonstrează Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului din 1989 precum și alte tratate internaționale care au copilul drept obiect al protecției. După cum susține savantul I.Vida, dimensionarea universală a drepturilor omului se individualizează în plan regional, după cum reglementarea regională se reclamă în universalitate⁷⁸. La nivel european, copilul beneficiază de o dublă atenție - din partea Consiliului Europei și a Uniunii Europene - acestea fiind principalele structuri europene care se preocupă de drepturile copilului, dar cu abordări și obiective diferite. Drepturile omului, democrația și statul de drept constituie valori fundamentale pentru aceste organizații. În cadrul Consiliului Europei problema protecției drepturilor omului a fost abordată în cel mai cuprinzător mod, în timp ce Uniunea Europeană a dezvoltat considerabil în ultimii ani politica sa în acest domeniu.

3.1.1 Protecția drepturilor copilului în cadrul Consiliului Europei

Sub egida Consiliului Europei au fost adoptate mai multe tratate cu o relevanță deosebită pentru copii – unele dintre acestea fiind ”texte generale privind drepturile omului” aplicîndu-se atît pentru adulți, cît și pentru copii, altele abordează unele probleme specifice pentru copii. *Convenția Europeană din 1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* reprezintă primul tratat regional în materia drepturilor omului care a înființat un mecanism de supraveghere și aplicare a acestora și, ca atare, deși inițial nu a fost elaborată ca și tratat centrat pe copii, a dezvoltat cel mai extins corpus de jurisprudență privind drepturile civile ale copilului din cadrul forurilor regionale în materia drepturilor omului⁷⁹.

Cît privește drepturile copilului, putem distinge cîteva particularități ale Convenției Europene din 1950:

- în primul rînd, această convenție nu conține prevederi destinate în exclusivitate copiilor, chiar dacă unele drepturi, așa cum este, spre exemplu, dreptul la educație (art.2 al Protocolului I)⁸⁰, se aplică în mod special copiilor.
- în al doilea rînd, majoritatea prevederilor Convenției Europene din 1950 sunt formulate în termeni generali, care permit să fie interpretați într-un mod extins și imaginativ. Spre exemplu,

⁷⁶[on-line] <https://indicators.ohchr.org/>

⁷⁷ Rubellin-Devichi J., Frank R. L'enfant et les conventions internationales. *Revue internationale de droit compare*. vol.49, nr.3. 1997, p.750.

⁷⁸ Vida I. *Drepturile omului. Reglementări internaționale*. București: Editura Lumina Lex, 1999,p.22.

⁷⁹ Van Bueren G. *Child rights in Europe*. Strasbourg: Council of Europe publishing, 2007, p.16.

⁸⁰ Protocolul Adițional nr.1 la Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale adoptat la Paris la 20.III.1952// [on-line] <http://cedo.md/?go=articole&n=14>

art.8 care garantează dreptul la respectarea vieții private include și dreptul de a menține contactul direct cu ambii părinți, dreptul la identitate și dreptul la sprijin familial cum ar fi indemnizația pentru creșterea copilului⁸¹. Astfel, natura generală a prevederilor Convenției, așa ca și art.8 care este în mod evident relevant pentru copii, facilitează interpretarea acestora într-un mod în care se ține cont de necesitățile speciale și de drepturile copilului.

- în al treilea rând, art.1 al Convenției Europene din 1950 garantează drepturile și libertățile consacrate de către aceasta ”fiecărei persoane”, această prevedere avînd un rol central în ce privește modul în care Convenția este interpretată și aplicată. Dreptul egal al copiilor în baza Convenției Europene din 1950 este garantat în continuare de către art.14 care interzice discriminarea în exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta convenție în baza mai multor temeuri, inclusiv vîrsta.

Astfel, teoretic drepturile consacrate de către Convenția Europeană din 1950 sunt garantate tuturor și, cu excepția dificultăților de ordin practic, există puține impedimente pentru aplicarea acestora copiilor. În plus, în practică, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) nu a fixat limite exprese sau generale cu privire la aplicarea Convenției, în cazurile privind copiii⁸². Trimiterile la standardele Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului din 1989 au încurajat această abordare și, în general, au sporit profilul drepturilor copilului atît în procedurile CEDO, cît și pe plan național, de unde provin asemenea cazuri. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a adus o contribuție considerabilă în materia drepturilor copilului și a politicilor în domeniu din Europa.

În practică, foarte puține plîngerî au fost depuse direct de către copii în fața Curții, existînd obstacole juridice, economice și sociale ce împiedică copilul să se bucure de acces la legislația și justiția internațională. Principalele obstacole în acest sens constau, pe de o parte, în lipsa de informații a copiilor cu privire la drepturile lor și, în al doilea rînd, în lipsa capacității juridice a copilului de a acționa în dreptul intern.

Spre exemplu, copiii au depus plîngerî din nume propriu în cauzele *Tyrer vs. Marea Britanie* din 25 aprilie 1978 cu privire la pedeapsa corporală⁸³, *Siliadin vs. Franța* din 26 iulie 2005 privind sclavia domestică⁸⁴ și *Aydin vs. Turcia* din 25 septembrie 1997⁸⁵ privind violul și tortura unui adolescent în custodie⁸⁶. Prin urmare, Curtea depinde în mare parte de voința părinților și/sau reprezentanților legali ai copiilor, din moment ce este cert faptul că aceștia de cele mai dese ori depun plîngerî în materia dreptului familiei, considerînd că apără nu doar propriile interese, ci și interesele pe care le estimează ca fiind cele ale copiilor. Totuși, faptul că puțini copii au depus direct plîngerî în fața Curții nu înseamnă că aceasta nu a examinat cauze privind drepturile copiilor. De

⁸¹ Ensalaco M., Majka L. Children’s human rights: progress and challenges for children worldwide. USA: Rowman and Littlefield Publishers. 2005. p. 56.

⁸² Ibidem

⁸³ Case of *Tyrer v. The United Kingdom* 25-04-1978. Application nr. 5856/72 // [on-line] <http://sim.law.uu.nl/sim/caselaw/Hof.nsf/1d4d0dd240bfee7ec12568490035df05/b2044df2ab5b44e1c1256640004c2601?OpenDocument>

⁸⁴ Case of *Siliadin v. France* 26-07-2005. Application nr. 73316/01 // [on-line] http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/docs/echr/SILIADIN_v_FR.pdf

⁸⁵ Case of *Aydin v. Turkey* 25-09-1997. Application nr. 23178/94 // [on-line] <http://sim.law.uu.nl/sim/caselaw/Hof.nsf/d0cd2c2c444d8d94c12567c2002de990/7f2e468c707e033fc1256640004c3500?OpenDocument>

⁸⁶ La protection des droits de l’enfant dans la jurisprudence de la CEDH. Défense des Enfants International. Belgique, 2009. p.3// [on-line] www.dei-belgique.be

fapt, numărul acestora este în continuă creștere și Curtea a avut ocazia să examineze importante probleme sociale ce privesc copiii, adoptînd o *interpretare evolutivă* a drepturilor pe care Convenția Europeană din 1950 le garantează.

De exemplu, CEDO a avut multe ocazii să se pronunțe în privința actelor de violență fizică asupra copiilor ce au avut loc în familiile lor, și a realizat astfel o aplicare orizontală a Convenției din 1950 în ceea ce privește art.2 (dreptul la viață) și art.3 (interzicerea torturii) din Convenție. În cauza *E. și alții vs. Marea Britanie* din 26 noiembrie 2002 Curtea pentru prima dată a constatat încălcarea art.3 al Convenției din punctul de vedere al obligațiilor pozitive ale statului în legătură cu ”eșecul grav” al autorităților competente ale statului și al serviciilor sociale în ce privește obligația lor de a proteja copiii sau, cel puțin, de a minimiza riscul de abuz. În această cauză petiționarii minori au fost toți victime ale abuzului fizic și sexual din partea tatălui lor vitreg care a fost deja condamnat pentru astfel de infracțiuni împotriva lor. Acesta se bucura de o ”libertate supravegheată” fără vreun control, pe care nu a respectat-o și fără ca serviciile sociale și autoritatea de poliție să-și asume vreo responsabilitate atunci cînd au fost alertate în privința pericolului cu care se confruntă copiii.

Prezintă interes hotărîrea Marelui Cameră CEDO în cauza *Z. și alții vs. Marea Britanie*⁸⁷ din 10 mai 2001 în care Curtea a subliniat responsabilitatea quasi exclusivă a serviciilor sociale implicate. Cauza privește patru copii abandonați de către părinții lor în condiții de igienă și salubritate alarmante pe parcursul mai multor ani. În pofida semnelor de începere a abuzului fizic, serviciile sociale, alertate regulat cu privire la situația respectivă, inclusiv de către mama care s-a estimat incapabilă de a-și îndeplini obligațiile sale, nu au considerat necesar să-i includă pe lista copiilor în situații de risc. În această cauză Curtea a concluzionat în plus față de încălcarea art.13 din Convenție care consacră dreptul la un recurs efectiv, imposibilitatea minorilor, în conformitate cu jurisprudența Camerei Lorzilor de a se adresa tribunalelor pentru a reclama daune-interese pentru neglijența autorității locale⁸⁸.

În cauza *K.U. vs. Finlanda*⁸⁹ (hotărîrea din 2 decembrie 2008) ce vizează domeniul telecomunicațiilor Curtea a subliniat riscul de ”amenințare potențială” care poate constitui rețeaua internet pentru un copil și a aplicat conceptul de obligații pozitive, de această dată în lumina art.8 al Convenției Europene din 1950. Cererea se referea la un copil de 12 ani victimă a unei postări, de către un necunoscut, pe un site matrimonial a unui anunț cu caracter sexual. Tatăl copilului a fost în imposibilitatea de a urmări făptașul deoarece legislația finlandeză nu permitea poliției sau justiției să solicite furnizorului de servicii internet de a identifica autorul anunțului. Constatînd un dezechilibru între confidențialitatea datelor puse la dispoziția serviciilor internet și protecția copilului, Curtea a constatat violarea articolului 8 al Convenției.

În pofida faptului că Convenția Europeană din 1950 nu garantează dreptul la adopție, CEDO a aplicat art.8 al Convenției cererilor de aprobare depuse de către celibatari în scopul adoptării unui copil, dacă legislația națională acorda în mod expres acestor persoane dreptul de a solicita o astfel de aprobare. În cauza *E.B. vs. Franța*⁹⁰ din 2008, Marea Cameră a revenit la o cauză anterioară⁹¹, prin

⁸⁷ Case of *Z. et al.v. The United Kingdom* 10.05.2001 // [on-line] <http://www.mjsol.co.uk/library/cases/child-abuse/united-kingdom-2001/>

⁸⁸ Ibidem

⁸⁹ Case of *K.U. vs. Finlanda* 02.12.2008 Application nr. 2872/02 // [on-line] <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/dataprotection/Judgments/K.U.%20v.%20FINLAND%20en.pdf>

⁹⁰ Case of *E.B. v. France* Application no. 43546/02 // http://www.asil.org/pdfs/ilib080125_1.pdf

luarea în considerare a faptului că refuzul autorităților naționale solicitantei, celibatară homosexuală, a fost dictat de considerente discriminatorii în temeiul Convenției, în special cele ținând de orientarea sexuală. Odată ce adopția a fost încuviințată, Curtea a estimat că relațiile dintre adoptator și adoptat *”sunt, în principiu, relații similare cu cele familiale protejate prin art.8”*⁹² și nu admite faptul ca un copil adoptat să nu să se bucure de aceleași drepturi, în special succesoriale, ca și un copil de singe⁹³.

CEDO ia din ce în ce mai mult în considerare principiul interesului superior al copilului atunci când examinează cauze ce vizează copiii⁹⁴, în special cele privind dreptul la respectarea vieții familiale (art.8 al Convenției din 1950), cum ar fi cauzele în materia custodiei copilului sau plasamentul copilului într-o casă de copii⁹⁵. Astfel, în cauza *X, Y și Z vs. Regatul Unit* din 1997, Curtea recunoaște că *”este în interesul societății în ansamblul său de a proteja coerența unui ansamblu de reguli de drept al familiei plasând pe prim plan binele copilului”*⁹⁶. În cauza *Bronda vs. Italia* din 2001 privind plasamentul unei tinere în familia adoptivă, Curtea a reamintit că acordă o importanță particulară interesului superior al copilului. Astfel, în caz de conflict între interesul copilului și cel al părinților, Curtea acordă prioritate primului⁹⁷.

În sfârșit, în cauzele *Elsholz vs. Germania*⁹⁸ și *Sommerfeld vs. Germania*⁹⁹, CEDO a conchis că autoritățile competente trebuie să adopte o abordare holistică atunci când identifică cele mai bune interese ale copilului, în scopul de a lua în considerare toate interesele implicate, precum sănătatea fizică și psihică a copilului, la fel ca și interesele de ordin juridic, social și economic.

Un alt tratat relevant în cadrul Consiliului Europei este Carta Socială Europeană adoptată în 1961 și revizuită în 1996, care enunță drepturi fundamentale ale ființei umane în domeniul educației, sănătății, protecției juridice și sociale, nediscriminării.

Carta Socială conține de asemenea o serie de trimiteri la copii. Art. 16 se referă în mod indirect la protecția copilului în calitate de membru al familiei, în special protecția economică, juridică și socială a acestuia. Trimiteri directe la copil se conțin în art.7 și 17 ale Cartei. Art. 17 prevede în special dreptul copiilor și tinerilor la protecție socială, juridică și economică și recunoaște unele drepturi proprii ale copiilor și adolescenților (dreptul la educație, dreptul la protecție contra

⁹¹ Case of *Fretté c. France* 26 .02. 2002. Application no. 36515/97 // [on-line] <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/frette%20v%20france.pdf>

⁹² Case of *Pini et Bertani v. Roumanie*, 22-06-2004 Application no. 78028/01, 78030/01 // [on-line] <http://sim.law.uu.nl/sim/caselaw/Hof.nsf/1d4d0dd240bfee7ec12568490035df05/bbf2716c7df25b01c1256ec1002b1295?OpenDocument>

⁹³ Case of *Pla et Puncernau v. Andorre* 13-07-2004 Application no. 69498/01 // [on-line] <http://sim.law.uu.nl/sim/caselaw/Hof.nsf/2422ec00f1ace923c1256681002b47f1/22bf2f01663da5d1c1256ecf0030989b?OpenDocument>

⁹⁴ International Justice for children, Strasbourg : Editions du Conseil de l'Europe, 2008, p.6

⁹⁵ Van Bueren G. Les droits des enfants en Europe. Strasbourg: Editions du Conseil de l'Europe. 2008. p. 39.

⁹⁶ <http://courses.essex.ac.uk/lw/lw107/X,Y,Z,%20620.txt>

⁹⁷ [on-line] <http://sim.law.uu.nl/sim/caselaw/Hof.nsf/e4ca7ef017f8c045c1256849004787f5/61a8d475ceaa33cec1256640004c396a?OpenDocument>

⁹⁸ Case of *Elsholz vs. Germany* 13-07-2000. Application nr. 25735/94 // [on-line] <http://sim.law.uu.nl/sim/caselaw/Hof.nsf/d0cd2c2c444d8d94c12567c2002de990/1edb99a7ad341854c125691c002b9e47?OpenDocument>

⁹⁹ Case of *Sommerfeld vs. Germany* 08-07-2003. Application nr. 31871/96 // [on-line] <http://sim.law.uu.nl/sim/caselaw/Hof.nsf/2422ec00f1ace923c1256681002b47f1/8f8d82a93bbd165c41256d5d004e8cc3?OpenDocument>

neglijenței, violenței și exploatării etc.). Art.7 consacră protecția copilului în lumea muncii și prevede același standard minim de angajare pentru copil ca și Organizația Internațională a Muncii – vârsta de 15 ani¹⁰⁰. Această limită de vârstă a fost ridicată pînă la 18 ani pentru anumite ocupații determinate considerate periculoase sau insalubre.

Există de asemenea articole și/sau paragrafe ale Cartei Sociale care sunt interpretate de către Comitetul European al drepturilor sociale ca cuprinzînd aspecte importante ale protecției copilului așa ca: art. 15 – dreptul persoanelor cu dizabilități la independență, integrare socială și participare la viața comunității; art. 19 – dreptul lucrătorilor migranți și a familiilor acestora la protecție și asistență etc¹⁰¹.

A treia categorie de prevederi derivă din art. E al Cartei Sociale Europene revizuită în conformitate cu care ”respectarea drepturilor recunoscute de către prezenta Cartă trebuie asigurată fără deosebire de rasă, sex, limbă ... sau orice altă situație¹⁰².” Dat fiind faptul că, Carta Socială Europeană nu conține dispoziții care consacră drepturi subiective pentru copii care ar putea fi invocate în fața instanțelor jurisdicționale naționale sau internaționale, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a solicitat de mai multe ori Comitetului de Miniștri să elaboreze ”un protocol cu privire la drepturile copilului adițional la Convenția Europeană din 1950 în scopul de a realiza protecția juridică a acestor drepturi¹⁰³”.

Chiar dacă în cadrul Consiliului Europei nu a fost adoptat un tratat care să consacre toate drepturile copilului așa cum s-a practicat pe continental african, aici au fost elaborate un număr considerabil de texte specifice privind protecția copilului cum ar fi:

- 1) *Convenția Europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei din 1975; Convenția Europeană asupra recunoașterii și executării hotărîrilor privind custodia copiilor și de restabilire a custodiei copiilor din 1980;*
- 2) *Convenția Europeană asupra exercitării drepturilor copilului din 1996;*
- 3) *Convenția Europeană în materia adopției de copii din 1967 (revizuită în 2008)*
- 4) *Convenția Europeană de la Lansarote din 2007 pentru protecția copiilor contra exploatării și abuzului sexual.*
- 5) *Convenția Europeană de la Istanbul din 2011 privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*

Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei din 1975¹⁰⁴ are drept scop de a asimila statutul juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei celui al copiilor născuți din căsătorie și de a contribui la armonizarea legislațiilor statelor-membre în

¹⁰⁰ Unele excepții sunt posibile în special cu privire la angajarea la locuri de muncă care nu riscă să dăuneze sănătății, moralității sau educației.

¹⁰¹ International Justice for Children. Council of Europe, 2008. p. 35-36 // [on-line] <http://books.google.md/books?id=VEB1IOQdKtS&pg=PA36&lpg=PA35&dq=european+protection+children+rights&hl=ru#v=onepage&q=european%20protection%20children%20rights&f=false>

¹⁰² Carta Socială Europeană Revizuită din 03.05.1996 // [on-line] <http://ebookbrowse.com/carta-sociala-europeana-revizuita-pdf-d70924805>

¹⁰³ Recommandation 1121 relative aux droits des enfants (1990) ; Avis nr 186 relatif au projet de convention européenne sur l'exercice des droits des enfants (1995) ; Recommandation 1415 relative à un Protocole additionnel à la Convention européenne des droits de l'homme relatif aux droits sociaux fondamentaux (1999) // [on-line] <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta90/FREC1121.htm>

¹⁰⁴ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=085&CL=FRE>

domeniu¹⁰⁵. Totuși, prezenta convenție nu abordează toate problemele în materia statutului juridic al copilului născut în afara căsătoriei. În special, aceasta nu tratează problema dacă filiația paternă, dovedită sau stabilită în conformitate cu art.3 sau legitimată prin căsătorie ulterioară astfel cum este prevăzut în art.10, ar trebui să aibă efect retroactiv¹⁰⁶.

Convenția europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor privind custodia copiilor și de restabilire a custodiei copiilor, adoptată la Luxemburg la 20.05.1980¹⁰⁷ (în vigoare pentru Republica Moldova din 01.05.2004) este un document juridic emis de către Consiliul Europei care are ca scop îmbunătățirea modului în care hotărârile judecătorești emise într-un stat sunt puse în aplicare într-un alt stat-membru. Convenția protejează drepturile de custodie și acces în situații internaționale și prevede asistență promptă, gratuită și non-birocratică din partea autorităților centrale desemnate de fiecare stat-parte în vederea stabilirii localizării și restabilirii custodiei unui copil transferat în mod necorespunzător. Cererea pentru restabilirea custodiei unui copil poate fi făcută direct sau la o instanță sau autorități centrale ale oricărei părți interesate. Autoritățile centrale sunt obligate printre altele:

- să acorde asistență aplicanților în cadrul acțiunii lor;
- să descopere locul aflării copilului;
- să evite, în special prin măsurile provizorii necesare, prejudicierea intereselor copilului sau solicitantului;
- să asigure recunoașterea sau executarea deciziei privind custodia;
- să asigure predarea copilului către reclamant atunci când se acordă executarea hotărârii (art.5).

Convenția nominalizată abordează diferite situații și oferă soluții specifice. De exemplu, dacă cererea este depusă în termen de 6 luni de la data deplasării fără drept a copilului, restabilirea custodiei se va realiza imediat și fără de careva condiții altele decât:

- faptul că copilul a fost deplasat în mod necorespunzător, că ambii părinți și copilul au avut ca naționalitate unică naționalitatea statului în care a fost luată decizia privind custodia copilului, și că, în plus, copilul a avut reședința obișnuită în acel stat sau,
- faptul că copilul nu a fost repatriat după exercitarea accesului în străinătate, cu încălcarea condițiilor de exercitare a dreptului la acces.

Dacă aceste condiții nu sunt îndeplinite, dar cererea este depusă în termenul-limită de 6 luni, restabilirea custodiei este supusă unor condiții mai stricte. După expirarea termenului-limită de 6 luni, restabilirea custodiei este supusă unor condiții mai numeroase, deoarece copilul poate fi deja integrat într-un mediu diferit.

Un alt tratat care merită atenție și apreciere este **Convenția europeană asupra exercitării drepturilor copilului** din 25 ianuarie 1996 (în vigoare din 1 iulie 2000) centrată pe drepturile copilului exercitate în cadrul procedurilor familiale care se desfășoară în fața unui tribunal.

În anul 1990, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, în *Recomandarea nr. 1121 cu privire la drepturile copiilor*, a invitat Comitetul de Miniștri să elaboreze un instrument juridic în

¹⁰⁵ În anul 2001, Republica Moldova a ratificat prin Legea nr.722-XV din 07.12.2001 Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei din 15.10.1975., în vigoare pentru Republica Moldova începând cu 15 iunie 2002.

¹⁰⁶ European Convention on the Legal Status of Children born out of Wedlock - Explanatory Report - [1975] COETSER 1 (15 October 1975)// [on-line] <http://www.worldlii.org/int/other/COETSER/1975/1.html>

¹⁰⁷ [on-line] conventions.coe.int/Treaty/en/.../105.doc

vederea completării Convenției ONU din 1989 cu privire la drepturile copilului. Deoarece art.4 al Convenției cu privire la drepturile copilului prevede că *“Statele-părți se angajează să ia toate măsurile legislative, administrative și altele care sînt necesare pentru a pune în practică drepturile recunoscute în prezenta Convenție”*, Consiliul Europei a decis că aceste măsuri au o importanță fundamentală pentru exercitarea drepturilor copilului, măsuri, în absența cărora copiii nu ar mai putea să-și exercite drepturile.

Cu puțin timp după propunerea făcută de către Adunarea Parlamentară, Comitetul de experți în materia dreptului familiei a fost împuternicit să examineze întrebarea privind drepturile copilului și să elaboreze o convenție care ar cuprinde subiecte ce nu se conțin în Convenția din 1989 cu privire la drepturile copilului. Aceasta a avut drept rezultat adoptarea *Convenției europene asupra exercitării drepturilor copilului*, care a fost deschisă spre semnare la 25 ianuarie 1996, la Strasbourg¹⁰⁸.

Cercetătorul Åke Saldeen consideră că această Convenție cu cele 26 de articole ale sale constituie *“un compliment pentru Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului reglementînd în primul rînd diferite acțiuni de ordin procedural care ar putea promova posibilități pentru copii de a-și exercita drepturile în conformitate cu Convenția Națiunilor Unite”*¹⁰⁹.

Obiectul Convenției europene din 1996 vizează promovarea, în interesul superior al copiilor, a drepturilor acestora, acordîndu-le drepturi procedurale și să faciliteze punerea lor în practică, urmărind ca ei înșiși sau prin intermediul altor persoane sau organe, să fie informați, audiați, reprezentați și autorizați să participe la procedurile ce îi vizează, în fața unei autorități judecătorești (art.1,al.2). Accentul este pus pe ideea de promovare a drepturilor copilului, în măsura în care termenul *“promovare”* este mai larg decît cel de *“protecție”*.¹¹⁰ În special în cazurile de procedură judiciară familială (îndeosebi în ce privește custodia, rezidența, dreptul la vizite, adopția, tutela, administrarea proprietății, eliminarea sau limitarea autorității părintești, protecția copilului împotriva tratamentului crud și degradant, tratamentul medical etc.)¹¹¹, dreptul copilului la informație și dreptul de a-și exprima opiniile trebuie să fie garantate, iar copilul poate deja să-și exercite aceste drepturi independent sau prin intermediul unui reprezentant în fața unui tribunal național sau altei autorități judiciare¹¹². În acest sens, copilul are dreptul să solicite și să primească *“toate informațiile relevante, să fie consultat și să-și exprime opinia, să fie informat cu privire la eventualele consecințe ale aplicării opiniei sale și cu privire la posibilele consecințe ale oricărei decizii”* (art.8). Fiecare stat-parte urmează să desemneze cel puțin trei categorii de litigii familiale la care se aplică Convenția. Pentru a monitoriza punerea în aplicare a Convenției, aceasta prevede înființarea unui Comitet permanent.

Deși, după cum am menționat, Convenția europeană asupra exercitării drepturilor copilului din 1996 este în mod clar în legătură cu Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului,

¹⁰⁸ [on-line] conventions.coe.int/Treaty/en/.../160.htm

¹⁰⁹ Saldeen A. Some Reflections on Children's Rights in a European Perspective // [on-line] <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/39-10.pdf>

¹¹⁰ *Rapport explicatif sur la Convention européenne sur l'exercice des droits des enfants* // [on-line] <http://conventions.coe.int/treaty/Fr/Reports>

¹¹¹ <http://www.humanrights.ch/fr/Instruments/Conseil-de-IEurope-Traites-des-DH/Droits-enfants/index.html>

¹¹² *Rapport explicatif sur la Convention européenne sur l'exercice des droits des enfants* // [on-line] <http://conventions.coe.int/treaty/Fr/Reports>

fiind formulată în scopul de punere în aplicare a acesteia, ea a fost criticată și considerată că rămîne în urmă de standardul ONU care consacră, în special în art.12 un drept larg¹¹³. Se consideră că, faptul că Convenția europeană din 1996 prevede posibilitatea de a limita recunoașterea sa la trei proceduri aduce puțină claritate în acest domeniu¹¹⁴.

Considerăm binevenită adoptarea Convenției europene asupra exercitării drepturilor copilului, aceasta conținând norme de natură să asigure aplicarea drepturilor copilului consacrate în Convenția din 1989 cu privire la drepturile copilului și să nege afirmațiile criticilor care susțin că aceasta reprezintă doar “*un frumos catalog de drepturi*”.

În ce privește **Convenția europeană în materia adopției de copii din 24 aprilie 1967**, aceasta asigură că legislația națională privind protecția copiilor se aplică nu doar în materia adopțiilor de copii din statele-părți, dar, de asemenea, și adopțiilor de copii din alte state. Convenția conține un nucleu de dispoziții esențiale privind adopția pe care fiecare stat se angajează să le includă în legislația sa, precum și o listă de dispoziții suplimentare pe care statele sunt libere să le pună în aplicare. Astfel, în conformitate cu dispozițiile esențiale ale Convenției, adopția trebuie să fie încuviințată de către o autoritate judiciară sau administrativă, decizia de autorizare adopția unui copil trebuie să fie acceptată în mod liber de către părinți și adopția să fie în interesul copilului.

Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită)¹¹⁵ a fost deschisă spre semnare la 27 noiembrie 2008, și, ținînd cont de evoluțiile sociale și juridice, este fidelă Convenției europene cu privire la drepturile omului, susținînd faptul că interesul superior al copilului trebuie mereu să fie prioritar altor considerente. Printre dispozițiile noi ale Convenției ar putea fi menționate următoarele:

- în caz de adopție consimțămîntul tatălui este necesar în toate cazurile, chiar și atunci cînd copilul a fost născut în afara căsătoriei (art.5, p. ”c”);
- consimțămîntul copilului este necesar în cazul în care acesta are suficient discernămînt pentru a-l da (art.5, p.”b”);
- adopția se extinde la cuplurile heterosexuale necăsătorite, care au încheiat un parteneriat înregistrat în statele care recunosc această instituție (art.7, p.1). Statele au posibilitatea de a extinde domeniul de aplicare a prezentei conventii la cuplurile formate din persoane de același sex care sunt căsătorite una cu cealaltă sau care au încheiat un parteneriat înregistrat. De asemenea, statele au posibilitatea de a extinde domeniul de aplicare a prezentei Convenții la cuplurile formate din persoane de sexe diferite și de același sex care trăiesc împreună într-o relație stabilă (art.7, p.1);
- noua Convenție asigură un echilibru mai bun dintre dreptul copiilor adoptați de ași cunoaște identitatea și dreptul părinților biologici de a rămîne anonimi;
- vîrsta minimă a adoptatorului trebuie să fie între 18 și 30 de ani, iar diferența de vîrstă între adoptator și copil este de preferat să fie de cel puțin 16 ani (art.9).

În mare parte în vederea remedierii lacunelor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, precum și a altor instrumente juridice internaționale, la nivel regional, în cadrul

¹¹³ [on-line] <http://www.walter-gury.avocat.fr/dc/index.php?post/2008/01/26/Convention-europeenne-sur-lexercice-des-droits-de-lenfant>

¹¹⁴ Mabak P.M. Le discernement de l'enfant dans les conventions internationales et en droit compare // [on-line] http://www.cairn.info/article.php?ID_ARTICLE=RF_009_0143

¹¹⁵[on-line] conventions.coe.int/.../058-Romanian.pdf

Consiliului Europei a fost adoptată *Convenția Europeană cu privire la protecția copilului contra exploatării sexuale și abuzului sexual (Lanzarote, 25.10.2007)*¹¹⁶. Aceasta reprezintă primul instrument internațional de combatere a tuturor formelor de violență sexuală împotriva copiilor, inclusiv abuzurile comise în mediul familial. Pe lângă abuzul sexual, prostituția copiilor, pornografia infantilă și contrîngerea copiilor de a participa la spectacole pornografice, Convenția abordează asemenea probleme ca și manipularea psihologică și turismul sexual.

Principalele obiective ale Convenției de la Lanzarote sunt de a preveni și combate exploatarea sexuală și abuzurile sexuale ale copiilor și de a proteja drepturile copiilor-victime. De asemenea, aceasta vizează promovarea cooperării naționale și internaționale împotriva abuzului (art.1). O atenție mai detaliată va fi acordată acestui tratat în paginile ce urmează ale lucrării.

Un eveniment remarcabil pentru comunitatea internațională a fost adoptarea *Convenției nr.210 a Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*, deschisă spre semnare cu ocazia celei de-a 121 Sesiuni a Comitetului de Miniștri care a avut loc în Istanbul la 11 mai 2011.

Scopul principal al acestei Convenții este de a proteja femeile împotriva tuturor formelor de violență și de a preveni, urmări, și elimina violența care vizează femeile (căsătoriile forțate, mutilările genitale feminine, urmărirea, violența fizică, psihologică și sexuală), inclusiv violența domestică¹¹⁷. Domeniul de aplicare al Convenției *ar putea fi, de asemenea, extins* la bărbați și *copii*, în cazul în care statele-părți au convenit să facă acest lucru¹¹⁸. Convenția subliniază faptul că violența împotriva femeilor este o violare a drepturilor omului și este o formă de discriminare. Aceasta în art.3 conține o definiție atotcuprinzătoare de violență împotriva femeilor, care include toate actele comise pe bază de gen în cazul în care acestea cauzează sau sunt susceptibile de a cauza daune sau suferințe sexuale, fizice, psihice, economice pentru femei. Termenul "violență bazată pe gen" care este folosit în Convenție, se referă la violența cauzată femeilor din cauza simplului fapt că ele sunt femei¹¹⁹. Articolul 3, p."f" al Convenției de la Istanbul prevede că *"femeile" includ fetele cu vârsta până în 18 ani*.

Convenția consacră atât obligații negative, cât și pozitive ale Statelor-Părți. Acestea sunt obligate să respecte dispozițiile Convenției și să se asigure că funcționarii lor, agenții și autoritățile se abțin de la acte de violență împotriva femeilor. În ceea ce privește actele de violență comise de către actori non-statali (de ex, persoane private), Statele-Părți trebuie să exercite măsuri corespunzătoare pentru a preveni, investiga și pedepsi criminalii (art.5).

Alte atribuții ale Statelor-Părți includ următoarele:

- adoptarea măsurilor legislative pentru a proteja femeile de violența ulterioară;
- asigurarea accesului la servicii de asistență pentru femei pentru a facilita reabilitarea lor în urma actelor de violență incluzând consiliere juridică și psihologică, asistență financiară, de sănătate și

¹¹⁶ [on-line] conventions.coe.int/.../201-Moldovan.pdf

¹¹⁷ Preambulul Convenției 210 a Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice // [on-line] <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/HTML/DomesticViolence.htm>

¹¹⁸ Raportul explicativ la Convenția 210 a Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice // [on-line] [https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM\(2011\)49&Language=lanEnglish&Ver=addfinal&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM(2011)49&Language=lanEnglish&Ver=addfinal&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)

¹¹⁹ Ibidem

adăpost și, pentru victimele violului, acces la linii de asistență telefonică și la servicii de traumatism sexual;

- furnizarea de asistență în depunerea plîngerilor individuale sau colective, inclusiv protecția martorilor-copii și accesul la căile de atac judiciare civile;
- asigurarea accesului la despăgubiri de la autorii actelor de violență;
- adoptarea măsurilor legislative pentru a se asigura că căsătoriile forțate sunt anulabile, anulate, sau dizolvate;
- incriminarea urmăririi femeii și a mutilării genitale intenționate a femeilor și copiilor;
- incriminarea efectuării avorturilor asupra femeilor fără consimțământul lor prealabil și conștient;
- incriminarea hărțuirii sexuale și
- adoptarea de măsuri pentru a se asigura că justificarea de a comite acte de violență contra femeilor pe bază de onoare nu este acceptabilă¹²⁰.

Implementarea Convenției este atribuită unui grup de experți în domeniul violenței împotriva femeilor, cunoscut prin acronimul GREVIO. Statele-Părți sunt obligate să prezinte rapoarte Secretariatului General, pe baza unui chestionar pregătit de către GREVIO. Convenția este deschisă aderării pentru statele non-europene care au participat la elaborarea Convenției și pentru Uniunea Europeană.

În prezent drepturile copilului mai constituie o prioritate pentru Consiliul Europei. O dovadă în acest sens reprezintă ”*Strategia privind drepturile copilului*” pentru perioada anilor 2012-2015 adoptată de către această organizație la 15 februarie 2012. Această strategie este axată pe patru mari obiective:

1. promovarea serviciilor și sistemelor adecvate pentru copii (în domeniul justiției, sănătății și serviciilor sociale); ameliorarea accesului la justiție pentru copii și a tratamentului lor în domeniul justiției penale, civile, administrative; luarea în considerație a interesului superior al copilului și a opiniilor acestuia în toate deciziile care-i afectează sănătatea.
2. eliminarea tuturor formelor de violență contra copiilor (violența sexuală, traficul de ființe umane, pedepsele corporale și violența în școli); acordarea unei atenții deosebite căsătoriilor forțate și timpurii; asigurarea unui mediu școlar psihosocial și fizic sănătos care favorizează bunăstarea, eliminarea tuturor formelor de intimidare, discriminare, pedeapsă degradantă și hărțuire.
3. garantarea drepturilor copiilor vulnerabili (cum ar fi cei cu dizabilități, cei în detenție sau copiii migranți sau romi); protecția copiilor în situații vulnerabile, cum ar fi cei aparținând minorităților naționale, cei în situație de sărăcie sau izolare socială, copii victime ale discriminării. Un accent deosebit este pus pe drepturile copiilor ai căror părinți sunt în închisoare, pe copiii migranți, refugiați, solicitanți de azil, apatrizi, deplasați izolat.
4. să promoveze participarea copiilor. Punerea în aplicare a dreptului copilului de a fi ascultat și luat în serios; producerea și difuzarea informațiilor cu privire la drepturile copilului; învățarea copiilor să-și exercite drepturile participative în domeniul mass-media cu respectarea vieții

¹²⁰ Convenția 210 a Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice // [on-line] <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/HTML/DomesticViolence.htm>

private a acestora și a datelor personale pe internet și alte mijloace media. O atenție deosebită va fi acordată fenomenului de hipersexualizare a copiilor în mass-media¹²¹.

Strategia reprezintă un răspuns la nevoile exprimate de către guverne, profesioniștii care lucrează cu copiii, societatea civilă și copiii, care solicită mai multă atenție pentru punerea în aplicare eficientă a standardelor existente. În acest scop, Consiliul European va oferi îndrumare și consiliere celor 47 de state-membre ale sale, contribuind la reducerea decalajelor dintre drepturile și realitatea copiilor din Europa.

Colaborarea la nivelul Consiliului European în materia protecției drepturilor copilului a continuat în baza *Strategiei Consiliului European pentru drepturile copilului (2016–2021)*¹²². Prezenta Strategie identifică: a. Realizările Consiliului European care pot fi dezvoltate (capitolul I); b. Principalele provocări legate de drepturile copilului (capitolul II); c. Cinci domenii de interes prioritar pentru rezolvarea acestor probleme (capitolul III); d. Metode de lucru pentru implementarea Strategiei (capitolul IV).

Cele cinci domenii de interes prioritar pentru garantarea drepturilor copilului sunt: *1. Oportunități egale pentru toți copiii 2. Participarea tuturor copiilor 3. O viață lipsită de violență pentru toți copiii 4. Justiția în interesul copilului pentru toți copiii 5. Drepturile copilului în mediul digital.*

Prezenta Strategie reprezintă rezultatul unei vaste consultări cu Statele Membre, societatea civilă, avocații poporului pentru drepturile copilului, alte organizații internaționale și copiii¹²³. Acest proces a fost dirijat de Comitetul de Experți al Strategiei Consiliului European pentru drepturile copilului (DECS-ENF) care a fost întrunit de trei ori în perioada 2014–2015. Părțile interesate care au participat la elaborarea Strategiei au luat de asemenea în considerare punctele de vedere ale copiilor. O a doua analiză a peste 130 de consultări cu copii din Statele Membre ale Consiliului European a fost special realizată pentru informarea supra elaborării prezentei Strategii. Beneficiarii domeniilor de interes prioritar și ai acțiunilor prevăzute de prezenta Strategie și anexele sale sunt copiii, respectiv persoanele cu vârste sub 18 ani, care trăiesc în cele 47 de State Membre ale Consiliului European. Cu toate acestea, acțiunile Consiliului European în calitate de organizație inter-guvernamentală, sunt intermediare de guvernele Statelor Membre, care facilitează implementarea sa împreună cu alte părți interesate, ca de exemplu societatea civilă și avocatul poporului pentru copii.

3.1.2 Drepturile copilului în contextul Uniunii Europene

În contextul creșterii globale a conflictelor, a nesiguranței și incertitudinii, populația Uniunii Europene (UE) se confruntă cu semnificante schimbări de ordin economic, politic, social și ecologic. După introducerea monedei unice în multe state ale Uniunii Europene și extinderea acesteia la 27 de state, continuă dezbaterile privind viitorul Europei. În pofida importanței

¹²¹ Droits des enfants : le Conseil de l'Europe propose une stratégie sur quatre ans // [on-line] <http://europe-liberte-securite-justice.org/2012/02/20/droits-des-enfants-le-conseil-de-leurope-propose-une-strategie-sur-quatre-ans/>

¹²² La 2 martie 2016, Comitetul de Miniștri a adoptat Noua Strategie a Consiliului European pentru drepturile copilului (2016-2021). La 5-6 aprilie 2016 Strategia este lansată în cadrul unei Conferințe la nivel înalt, organizată la Sofia. // [on-line] <https://rm.coe.int/strategia-coe-pentru-drepturile-copilului-council-of-europe-strategy-f/16809f0b12>

¹²³ Chestionarele au fost completate de 39 de State Membre, 34 ONG-uri și 13 avocați ai poporului pentru copii. Șase organizații internaționale au furnizat feedback în scris.

problemelor ce urmează a fi soluționate, viitorul Uniunii Europene este rareori examinat din punctul de vedere al copiilor.

Dezvoltarea UE depinde de 94 milioane de copii ai săi în vîrstă de 0-18 ani – fiecare al cincilea din populația totală¹²⁴ - de realizarea din plin a potențialului lor, și mai mult decît orice alt grup, copii vor fi afectați de deciziile luate în prezent care au implicații pe termen lung. Copii, de asemenea, merită o atenție ca și cetățeni ai Europei de astăzi, cu drepturile lor specifice, enunțate în Convenția Organizației Națiunilor Unite din 1989 cu privire la drepturile copilului. Cele mai mari provocări cu care se confruntă copii în Uniunea Europeană de astăzi includ schimbările demografice, sărăcia și excluderea socială, extinderea UE, violența contra copiilor, migrația, discriminarea, degradarea mediului – aceste probleme avînd un impact enorm direct și indirect asupra vieții copiilor.

Protecția copilului în cadrul Uniunii Europene se prezintă a fi una foarte recentă. Dreptul comunitar fiind, în esență, social și economic nu s-a preocupat direct de drepturile copilului. Spre deosebire de Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, care recunoaște copii ca și titulari de drepturi civile, politice, sociale, culturale și economice, obiectivul predominant în cadrul tratatelor UE este "cetățeanul - lucrător" aceasta semnificînd excluderea intereselor copiilor din majoritatea domeniilor politice. Atunci cînd copiii au început să fie "văzuți" la nivelul Uniunii Europene, aceștia constituiau mai degrabă obiect de protecție, decît subiect al drepturilor omului și valorile care erau la baza abordării UE au fost limitate în mod corespunzător.

Concentrarea îndelungată a Uniunii Europene pe libertatea de mișcare, pe viața profesională și pe problemele de familie, a pus accent insuficient pe perspectivele copilului. De exemplu, inițiativele politice pentru a satisface nevoile de îngrijire a copiilor de către părinți (și în special de către femei) în calitate de lucrători în cadrul pieței unice au avut tendința de a considera copii ca și "obstacole ale muncii" sau "persoane aflate la întreținere" – mai degrabă ca și povară pentru familie și societate, decît ca și contribuabili efectivi și potențiali. Această incoerență în abordare se datorează, cel puțin în parte, lipsei unei baze legale clare în Tratatul UE pentru a permite acesteia să soluționeze problemele ce privesc copiii (respectînd principiul subsidiarității și rolul primordial al statelor-membre).

Treptat, odată cu dezvoltarea principiului liberei circulații și a regrupării familiale, copilul este conceput ca și membru al familiei, protecția căreia este necesară pentru efectivitatea agenților economici, dar, de asemenea, ca și potențial formarea căruia trebuie asigurată în interesul ordinii economice. Copilul este recunoscut ca fiind un consumator deosebit de vulnerabil¹²⁵. Protecția copilului, prin urmare, este realizată în mod indirect, deoarece Uniunea Europeană a asigurat faptul că migrantul nu trebuie separat de familia sa, drepturile acordate copilului fiind corolare ale principiului liberei circulații a lucrătorilor, ca dreptul de ședere, dreptul de acces la educație și drepturile sociale.

¹²⁴ Ruxton S. What about us? Children's Rights in the European Union: next steps. The European Children's Network. p. 5 // [on-line] http://www.nspcc.org.uk/Inform/publications/downloads/whataboutus_wdf48010.pdf

¹²⁵ Poillot Peruzzetto S. Les droits de l'enfant dans l'ordre communautaire // Gadbin D. Kernaleguen F., Le statut de l'enfant dans l'espace européen, Bruylant, 2004, p. 31-64.

În realitate, Uniunea Europeană - și, în special, Parlamentul European, uneori pe neașteptate și în moduri diferite a demonstrat un mare interes în probleme importante pentru drepturile copilului¹²⁶. Parlamentul European a adoptat o rezoluție în anul 1991 privind drepturile copilului, pe baza raportului intitulat "*Probleme ale copiilor din Comunitatea Europeană*"¹²⁷. În această rezoluție Parlamentul European a solicitat ca toate statele-membre să ratifice și să pună în aplicare, fără vreo rezervă, Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, inclusiv principiul "interesului superior al copilului." Parlamentul European a solicitat de asemenea înființarea instituției Ombudsmanului European pentru copii, cu sarcina de a supraveghea toate domeniile legate de drepturile copiilor.

În ultimii ani, instituțiile UE, în colaborare cu statele-membre, au făcut unele progrese în domeniul protecției drepturilor copiilor. Baza juridică existentă pentru acțiunea Uniunii Europene a fost folosită pentru a dezvolta politici și programe, în special în legătură cu protecția copilului, sărăcia, excluderea socială și discriminarea copiilor. O evoluție importantă pentru drepturile copilului în cadrul Uniunii Europene constituie faptul că după anul 1992 drepturile omului, precum și respectarea principiilor democratice și a statului de drept au fost integrate în sistemul juridic al Uniunii Europene¹²⁸. Art. 6 §2 din Tratatul Uniunii Europene enunță că Uniunea "*respectă drepturile fundamentale astfel cum sunt acestea garantate de către Convenția Europeană cu privire la drepturile omului și libertățile fundamentale*".

Tratatul de la Amsterdam a dat primul impuls semnificativ la dezvoltarea politicii privind protecția copiilor în cadrul UE, înainte de adoptarea acestui tratat neexistând nici o referire specifică pentru copii în tratatele UE sau privind starea copiilor în UE¹²⁹. De exemplu:

- Articolul 29 a fost introdus în Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE), cu scopul de a oferi o bază pentru cooperarea interguvernamentală (mai degrabă decât pentru UE) ca să abordeze "infrațiunile împotriva copiilor" — prima mențiune privind copiii în Tratatul UE;
- Articolul 137 care prevede baza juridică pentru combaterea excluderii sociale și combaterea sărăciei copiilor, a devenit un obiectiv-cheie pentru acțiunea UE¹³⁰;
- Articolul 13 a introdus o clauză extinsă de "non-discriminare" în Tratatul CE, care permite Uniunii Europene să întreprindă acțiuni din diferite motive de egalitate, inclusiv "vârsta";
- Articolul 6 al.2 a fost adăugat la Tratatul privind Uniunea Europeană, reafirmând angajamentul Uniunii Europene în materia drepturilor fundamentale în legislația comunitară.

În plus, libera circulație, problemele de imigrație și azil au fost transferate spre competența Comunității de la "Cel de-al Treilea Pilon" (Cooperarea în domeniul justiției și afacerilor interne pe baze interguvernamentale), fapt care a determinat adoptarea unor directive ulterioare care afectează solicitanții de azil și copiii migranți, precum și copii în cazuri transnaționale de divorț.

¹²⁶ Saldeen A. Some Reflections on Children's Rights in a European Perspective // [on-line] <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/39-10.pdf>

¹²⁷ Ibidem

¹²⁸ Art.6 al Tratatului de la Maastricht asupra Uniunii Europene // [on-line] www.ecb.int/ecb/legal/pdf/maastricht_en.pdf

¹²⁹ Ackers L., Stalford H. A Community for Children? Children, Citizenship and Migration in the European Union. Aldershot. 2004. p. 14

¹³⁰ Articolul 137 a consolidat propuneri convenite prin vot cu majoritate calificată în Consiliul de Miniștri, permițând progresul mai rapid și subminând încercările statelor-membre la blocaj individual.

O parte din legislația secundară bazată pe acest cadru juridic se inspiră și, chiar se referă direct, la principiile-cheie ale CDC cum ar fi articolul 3 (principiul interesului superior al copilului) și art. 12 (dreptul copilului la consultarea și respectarea opiniilor sale)¹³¹. Dar, în general, cadrul stabilit adresat drepturilor copiilor se prezintă a fi întocmit pe o bază aleatorie și nesistematizată, și nu se inspiră în mod constant pe standardele stabilite în CDC¹³².

Adoptarea *Cartei Drepturilor Fundamentale a UE*¹³³ la 7 decembrie 2000, și intrarea în vigoare a acesteia la 1 decembrie 2009, constituie o parte a creării a unui spațiu al libertății, securității și justiției pentru toți cetățenii europeni. Carta este primul document din UE care consacră toate valorile și drepturile fundamentale (atât economice și sociale, cât și cele civile și politice) titulari ai cărora sunt cetățenii Uniunii Europene, avînd ca și scop principal de a face aceste drepturi mai vizibile. Textul Cartei nu stabilește drepturi noi, ci consacră drepturile existente care au fost anterior conținute într-o gamă de alte surse internaționale.

Spre deosebire de tratatele existente, Carta conține dispoziții privind drepturile copiilor. Se merge dincolo de drepturile copiilor prevăzute în Convenția Europeană din 1950 privind drepturile omului (CEDO), care consacră direct doar dreptul la educație¹³⁴. În afară de dispoziția generală din art.20 care prevede că ”toți sunt egali în fața legii”, cele mai relevante prevederi generice din Cartă care ar putea fi aplicate la copii sunt:

- dreptul la integritatea personală (art. 3 alin. 2);
- libertatea gândirii, conștiinței și religiei (art.10), de exprimare și informare (art.11)
- interzicerea torturii și tratamentelor sau pedepselor inumane și degradante (art. 4);
- interzicerea sclaviei și a muncii forțate, în special în contextul traficului de ființe umane (art. 5, al. 1 și 3);
- dreptul la respectarea vieții private și de familie (art. 7);
- și măsurile pentru reconcilierea vieții profesionale și familiale (art. 33).

Aceste dispoziții sunt completate cu altele specifice pentru copii:

- articolul 14 prevede dreptul la educație;
- articolul 32 interzice exploatarea și protejează sănătatea și bunăstarea copiilor pe piața muncii.

Cel mai important este faptul că drepturile copilului au fost în mod expres recunoscute în art.24 din Cartă care include un ansamblu de principii fundamentale referitoare la copil: *dreptul copilului la protecție și îngrijirile necesare pentru bunăstarea sa, dreptul de a-și exprima liber opiniile și de a-i fi luate opiniile în considerare, recunoașterea interesului superior al copilului în calitate de principalul considerent, dreptul de a menține relații personale și contact direct cu ambii părinți.*

¹³¹ De exemplu, Directiva cu privire la reunificarea familiei. Council Directive 2003/86/EC of 22 September 2003 on the right to family reunification// http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/l33118_en.htm

¹³² Ruxton S. What about us? Children's Rights in the European Union: next steps. The European Children's Network. p. 22 // [on-line] http://www.nspcc.org.uk/Inform/publications/downloads/whataboutus_wdf48010.pdf

¹³³ http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_fr.pdf.

¹³⁴ Kilkelly U. The Child and the European Convention on Human Rights. Aldershot, 1999, p. 48.

Există critici la adresa unor prevederi ale acestui articol, în special în ce privește al.1 al acestuia care prevede doar faptul că copii *”...pot să-și exprime în mod liber opiniile”*, fără a consacra în mod expres dreptul copilului la consultarea și respectarea opiniilor sale¹³⁵.

Deși este mai puțin completă decât CDC, Carta Drepturilor Fundamentale a UE este importantă în ce privește dezvoltarea drepturilor copilului la nivelul UE, asigurând o vizibilitate mai mare problemelor copiilor în cadrul Uniunii. Includerea drepturilor fundamentale ale cetățenilor UE în Tratatul de la Lisabona presupune faptul că instituțiile europene și statele-membre sunt obligate din punct de vedere juridic, atunci când pun în aplicare dreptul UE, să respecte aceste drepturi.

În același context, de menționat că în anul 2006 Comisia Europeană, constatând că *”situația drepturilor copilului în cadrul Uniunii Europene nu este întotdeauna satisfăcătoare”*¹³⁶, a elaborat o **Strategie a Uniunii Europene privind drepturile copilului**¹³⁷ cu scopul de a proteja drepturile copilului în contextul politicilor interne și externe ale Uniunii Europene, precum și pentru a sprijini eforturile statelor-membre în acest domeniu. Prioritățile Uniunii Europene sunt excluziunea socială a copiilor romi, traficul de copii, pornografia infantilă pe Internet și administrarea medicamentelor pentru copii care nu au fost supuse testelor prelabile specifice.

Această Strategie a fost concepută pentru a satisface următoarele obiective:

- Să profite de politicile și instrumentele existente;
- Să stabilească prioritățile pentru acțiunile viitoare ale Uniunii;
- Să asigure coordonarea și mecanisme eficiente de consultare;
- Să consolideze abilitățile de expertiză a drepturilor copilului;
- Să promoveze drepturile copilului în cadrul relațiilor externe¹³⁸.

Pentru a atinge aceste obiective, strategia oferă o serie de măsuri, și anume:

- Crearea, pe întreg teritoriul UE a unui număr de telefon unic de șase cifre pentru liniile de asistență pentru copii, precum și un număr de telefon pentru apelurile de urgență privind copiii dispăruți sau victime ale exploatarei sexuale;
- Sprijinirea băncilor și corporațiilor de card de credit în lupta împotriva utilizării de carduri de credit în scopul achiziționării de imagini pornografice cu copii în Internet;
- Lansarea unui plan de acțiune pentru copii în cadrul cooperării pentru dezvoltare;
- Publicarea unui document de consultare pentru a stabili acțiunile ce urmează să fie puse în aplicare în viitor;
- Crearea unui Forum European pentru drepturile copilului și a unei platforme pentru discuții online;
- Asocierea copiilor în procesul de luare a deciziilor;

¹³⁵ Ruxton S. What about us? Children’s Rights in the European Union: next steps. The European Children’s Network. p. 21 [on-line] http://www.nspcc.org.uk/Inform/publications/downloads/whataboutus_wdf48010.pdf

¹³⁶ Communication de la Commission, Vers une stratégie européenne sur les droits de l’enfant, COM(2006) 367 final, le 4 juillet 2006 // [on-line] http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=fr&type_doc=COMfinal&an_doc=2006&nu_doc=367, le 03 février 2009.

¹³⁷ [on-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0367:en:NOT>

¹³⁸ Activités de l’Union européenne, Synthèses de la législation: Vers une stratégie sur les droits de l’enfant// [on-line] http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/r12555_fr.htm

- Dezvoltarea unei strategii de comunicare privind drepturile copilului, care să permită copiilor și părinților mai bine să cunoască aceste drepturi¹³⁹.

De menționat însă că această "Strategie europeană privind drepturile copilului" nu a avut ca rezultat aplicarea în practică a tuturor acestor obiective ambițioase ale Comunității Europene, cu excepția *Forumului European pentru drepturile copilului*, al cărui conținut a fost deosebit de dezamăgitor, reducând drepturile copilului la drepturi de protecție și ascunzând toate avansurile din ultimii 20 de ani în acest domeniu.

Peste un an de la elaborarea Strategiei, în decembrie 2007 Consiliul a adoptat ***Orientările Uniunii Europene privind promovarea și protejarea drepturilor copilului***¹⁴⁰. Aceste orientări se referă în special la relațiile dintre Uniune și statele terțe, însă Consiliul oarecum lărgiște sfera de acțiune a acestui act. Printre acțiunile de realizat, se include și dialogul politic cu statele terțe în vederea creșterii gradului de conștientizare a problemei drepturilor copilului; pași de efectuat pentru a se asigura că statele nu uită de drepturile copilului; cooperarea în cadrul programelor umanitare cu accent pe copii, stabilirea unor parteneriate etc.

În același sens, în februarie 2008, Comisia a adoptat o comunicare privind locul copiilor în acțiunile externe ale Uniunii Europene¹⁴¹. S-a propus să se acționeze pe diverse direcții:

- Copii și adolescenții în cooperarea pentru dezvoltare;
- Copii și adolescenții în politica comercială;
- Copii și tinerii în dialogul politic;
- Acțiunile la nivel regional și global;
- Responsabilizarea copiilor și adolescenților;
- Copii și adolescenții în asistența umanitară.

Astfel, după cum se poate observa, în ultimii ani, pot fi atestate diverse acțiuni (și crearea de instituții) în cadrul Uniunii, care au, sau, mai degrabă ar putea avea, tangență cu drepturile copilului. De menționat în acest sens crearea *Agenției drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene*¹⁴², cele trei obiective principale de acesteia incluzând:

- Furnizarea de informații și asistență privind drepturile fundamentale statelor membre și instituțiilor;
- Efectuarea de studii asupra acestor drepturi;
- Sensibilizarea publicului asupra drepturilor fundamentale.

Agenția este împărțită în sectoare. Parlamentul European a propus, de asemenea unul dintre acesta să fie dedicat drepturilor copilului în scopul de a întări protecția și promovarea acestora. Cu toate acestea, această propunere nu a fost încă realizată. Astăzi, Agenția consacră o parte din lucrul său drepturilor copilului, dar de o manieră mai puțin sistematică.

¹³⁹ Ibidem

¹⁴⁰ Lignes directrices de l'Union européenne (ci-après : UE) concernant la promotion et la protection des droits de l'enfant, adoptées par le Conseil en décembre 2007// [on-line] <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16031.fr07.pdf>, le 3 février 2009.

¹⁴¹ Communication de la Commission au Conseil, au Parlement européen, au Comité économique et social européen et au Comité des Régions concernant une place à part pour les enfants dans l'action extérieure de l'UE, COM(2008) 55 final, le 5 février 2008// [on-line] http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=fr&type_doc=COMfinal&an_doc=2008&nu_doc=55

¹⁴² [on-line] http://fra.europa.eu/fraWebsite/about_fra/about_fra_fr.htm

O altă entitate ce merită atenție este **ChildONEurope – Rețeaua Europeană a Observatoarelor Naționale ale Copilăriei**¹⁴³ – un organism tehnico-științific creat în 2003 în cadrul Grupului Interguvernamental Permanent "L'Europe de l'Enfance" ("Europa Copilăriei").

Partenerii ChildONEurope constau din reprezentanți ai observatoarelor naționale și ai ministerelor naționale ce elaborează politici pentru copii, întrucât "Europa Copilăriei" este compus doar de reprezentanți ministeriali. ChildONEurope își propune crearea unui forum de discuții, de schimb de cunoștințe și bune practici privind politicile pentru copii, în principal prin activități de cercetare și studiu. ChildONEurope urmărește următoarele obiective:

- schimbul de cunoștințe și informații cu privire la legile, politicile, programele, statisticile, studiile, cercetările și cele mai bune practici referitoare la copilărie și adolescență;
- sprijinirea dezvoltării măsurilor și acțiunilor de promovare a drepturilor și bunăstării copilului astfel cum sunt definite de Convenția Organizației Națiunilor Unite privind drepturile copilului și alte standarde internaționale în vigoare;
- realizează anchete, studii și cercetări pe probleme specifice legate de copilărie în principal printr-o abordare multidisciplinară și comparativă;
- difuzarea rezultatelor cercetării printre partenerii de rețea și alte organizații naționale și internaționale implicate în problemele copilăriei¹⁴⁴ etc.

ChildONEurope este membru al **Forumului European privind drepturile copilului** înființat de către Comisia Europeană după adoptarea pe 4 iulie 2006 a Comunicării "Spre o Strategie a Uniunii Europene privind drepturile copilului" și avînd drept scop de a promova drepturile copiilor în acțiuni interne și externe, de consiliere și asistență a Comisiei și altor instituții Europene, în special în ceea ce privește integrarea drepturilor copiilor, schimbul de informații și de bune practici.

Chiar și după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona *Strategia Uniunii Europene privind drepturile copilului din 2006* nu a fost completată, în schimbul acesteia Uniunea Europeană elaborînd **Agenda UE pentru drepturile copilului** care a intrat în vigoare în februarie 2011¹⁴⁵. Agenda pentru drepturile copilului trebuie să fie examinată în contextul *Strategiei pentru implementarea efectivă a Cartei Drepturilor Fundamentale*¹⁴⁶ și a *Europa 2020: o strategie pentru o creștere durabilă și inteligentă*¹⁴⁷.

Acțiunile consacrate în *Agenda UE pentru drepturile copilului* sunt mai explicite și coerente. Aceasta instituie de asemenea un număr important de principii în domeniu, așa ca principiul participării copiilor. Agenda promovează protecția copiilor, prevăzînd 10 domenii specifice în cadrul cărora vor fi întreprinse acțiuni în următorii ani:

1. Adoptarea unui proiect de directivă privind drepturile victimelor, sporind nivelul de protecție a victimelor vulnerabile, inclusiv copiii.

¹⁴³[on-line] <http://www.childoneurope.org>

¹⁴⁴ Ibidem

¹⁴⁵ 15 February 2011, Commission Communication, COM(2011)60 final//[on-line] http://ec.europa.eu/justice/policies/children/docs/com_2011_60_en.pdf

¹⁴⁶ Commission Communication COM(2010)573 final, 19 October 2010//[on-line] http://ec.europa.eu/justice/news/intro/doc/com_2010_573_en.pdf

¹⁴⁷ Commission Communication COM(2010)2020 final, 3 March 2010. // [on-line] http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=en&DosId=199073

2. Adoptarea unui proiect de directivă privind garanțiile speciale pentru persoanele suspectate sau acuzate care sunt vulnerabile, inclusiv copiii;
3. Revederea legislației UE ce facilitează recunoașterea și aplicarea deciziilor privind responsabilitatea parentală în vederea asigurării, în interesul copilului, a faptului ca aceste decizii să fie recunoscute și aplicate cât mai repede posibil, inclusiv, în cazul în care este posibil, stabilirea de standarde minime comune;
4. Promovarea aplicării *Orientărilor Consiliului Europei din 17 noiembrie 2010 privind justiția prietenoasă copilului* și luarea în considerație a acestora în instrumentele juridice viitoare în materia justiției civile și penale;
5. Sprijinirea și încurajarea dezvoltării activităților de training pentru judecători și alți specialiști de nivel european privind participarea optimală a copiilor în sistemele judiciare;
6. Sprijinirea schimbului de bune-practici și îmbunătățirea activităților de training pentru tatori, autorități publice și alți actori care sunt în contact cu copiii neînsoțiți;
7. Încurajarea serioasă și acordarea suportului tuturor statelor membre ale Uniunii Europene pentru a asigura introducerea și funcționarea a celor 116 000 de linii de asistență telefonică pentru copiii care lipsesc și a mecanismelor de alertă pentru copii.
8. Sprijinirea statelor membre ale UE și a altor părți interesate în consolidarea, prevenirea, abilitarea și participarea copiilor la aplicarea tehnologiilor on-line și combaterea expunerii acestora la conținut dăunător și la alte riscuri on-line, accesul la Safer Internet Programme și cooperarea cu industria prin intermediul inițiativelor auto-regulatorii.
9. Continuarea implementării *Orientărilor Uniunii Europene din 2007 privind protecția și promovarea drepturilor copiilor* care se focusează pe combaterea tuturor formelor de violență contra copiilor. UE, de asemenea, va evalua implementarea acestor linii directoare, la fel ca și implementarea Liniilor directoare ale UE privind copiii și conflictul armat bazată pe Strategia de implementare revizuită în 2010.
10. Înființarea unui punct de intrare unic pe portalul EUROPA cu informații pentru copii despre UE și drepturile copiilor. Comisia va invita și alte instituții ale UE să se alăture acestei inițiative¹⁴⁸.”

După cum putem observa prioritățile pentru acțiunile în domeniul drepturilor copilului sunt în legătură directă cu prioritățile generale ale Uniunii Europene și se referă mai mult la acțiunile stabilite anterior decât propun acțiuni noi și inovatorii de abordare a problemelor în materia drepturilor copiilor în Europa sau la nivel global. Este necesar nu doar de a stabili acțiuni care să reflecte un consensus între instituțiile UE și părțile interesate, acestea ar trebui de asemenea să reflecte prioritățile în materia drepturilor copilului stabilite prin analize independente, în special de către organismele internaționale în materia drepturilor omului.

La 6 martie 2017 Consiliul Uniunii Europene a adoptat ***Orientările UE pentru promovarea și protecția drepturilor copilului***¹⁴⁹. Această versiune din 2017 este o revizuire a orientărilor UE din 2007. Orientările reamintesc standardele internaționale în privința drepturilor copilului și prezintă îndrumări exhaustive, precum și modalități concrete pentru a promova cu eficacitate drepturile copilului și pentru a le proteja. Prin aceste orientări, UE își reafirmă angajamentul față de protecția

¹⁴⁸ [on-line] http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/eu-agenda/index_eu.htm

¹⁴⁹ [on-line] <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6846-2017-INIT/ro/pdf>

și promovarea cuprinzătoare ale drepturilor copilului în cadrul politicii sale externe în domeniul drepturilor omului.

O nouă *Strategie a UE privind drepturile copilului* a fost adoptată de către Comisia Europeană la 24 martie 2021¹⁵⁰. Necesitatea noii strategii a derivat nu doar din situația precară a unui important procent din numărul copiilor, ci și din exacerbarea unora dintre problemele generale ale copiilor într-un context creionat de globalizare, avansul tehnologic și, nu în ultimul rând, de pandemia de coronavirus. Strategia vine în completarea altor inițiative politice: *Planul de acțiune privind integrarea și incluziunea pentru perioada 2021-2027, noul Pact privind migrația și azilul, Planul de acțiune pentru democrația europeană*.

Strategia urmărește să unifice toate instrumentele legislative, de politică și de finanțare ale UE, scop în care propune o serie de acțiuni specifice în șase domenii tematice, fiecare definind prioritățile pentru acțiunea UE în următorii ani, precum și acțiunile ce trebuie întreprinse de către statele membre pentru a asigura transpunerea reglementărilor UE. Odată cu strategia a fost prezentată și o propunere de recomandare a Consiliului de instituire a unei *garanții europene pentru copii*¹⁵¹.

Domeniile tematice luate în considerare de Comisie se referă la dreptul copiilor de a participa la viața democratică, de a-și valorifica integral potențialul, indiferent de mediul social din care provin, de a duce o viață ferită de violență, de a avea acces la justiție adaptată, de a naviga în condiții de siguranță în mediul digital și de a profita de oportunitățile oferite de acesta. De asemenea, este vorba și despre drepturile copiilor pe plan internațional.

Acțiunile propuse la nivelul UE sunt: o platformă a UE pentru participarea copiilor, participarea la acțiuni subsumate Pactului climatic european, propunerea unei recomandări a Consiliului privind învățarea online și la distanță în învățământul primar și în cel secundar, folosirea unui limbaj adaptat copiilor, desfășurarea de consultări specifice pentru inițiativele viitoare, crearea unor medii de învățare favorabile pentru grupurile cu risc ridicat de eșec școlar, inițiative legislative în domenii precum combaterea violenței împotriva copiilor și îmbunătățirea funcționării sistemelor de protecție a copilului, promovare, alocarea de fonduri și resurse. Punerea în aplicare a strategiei UE va fi monitorizată la nivelul UE și la nivel național, iar Comisia va raporta cu privire la progresele înregistrate în cadrul Forumului anual al UE privind drepturile copilului. O evaluare a strategiei va avea loc la sfârșitul anului 2024.

3.2 Protecția drepturilor copilului în cadrul sistemului african de protecție a drepturilor omului

Adoptarea CDC a avut un impact pozitiv în cadrul sistemului african de protecție a drepturilor omului: la Addis-Abeba (Etiopia), în iulie 1990, în cadrul Organizației Unității Africane (OUA) a fost adoptată *Carta Africană a drepturilor și bunăstării copilului*.

Inspirată de CDC, s-ar părea că această Cartă dublează prevederile acesteia (garantează drepturi civile, politice, economice, sociale și culturale „oricărei ființe umane în vârstă de pînă la 18 ani”(art.2) și instituie un Comitet african de experți în materia drepturilor și bunăstării copilului

¹⁵⁰ [on-line] http://www.cdep.ro/afaceri_europene/CE/2021/COM_2021_142_RO_ACT.pdf

¹⁵¹ [on-line] http://www.cdep.ro/afaceri_europene/CE/2021/COM_2021_137_RO_ACT.pdf

(compus din 11 membri) ce activează în cadrul UA, în vederea promovării și protecției drepturilor copilului.

Cu toate acestea, am putea evidenția o particularitate a acestui tratat regional vizavi de Convenția Națiunilor Unite din 1989, care constă în faptul că Carta Africană a drepturilor și bunăstării copilului consacră nu doar drepturi ale copilului, ci și obligațiile acestuia față de familie, societate, stat și comunitate internațională.

Art. 31 al Cartei, intitulat „*Responsabilitățile copiilor*” prevede că fiecare copil are responsabilități față de familie, societate, stat și orice altă comunitate legal recunoscută, cât și față de comunitatea internațională. Copilul, în dependență de vârsta și capacitățile sale, și sub rezerva restricțiilor conținute în prezenta Cartă, este obligat:

- a) *să contribuie la unitatea familiei, să-și respecte părinții, superiorii și persoanele în etate în toate circumstanțele, și să-i îngrijească în caz de necesitate;*
- b) *să fie de folos comunității naționale, punând la dispoziția acesteia capacitățile sale fizice și intelectuale;*
- c) *să apere și să consolideze solidaritatea societății și a națiunii;*
- d) *să ocrotească și să consolideze valorile culturale africane în raporturile sale cu alți membri ai societății, într-un spirit de toleranță, de dialog și consultare, de a contribui la bunăstarea morală a societății;*
- e) *să apere și să consolideze independența națională și integritatea statului său;*
- f) *să contribuie cu cele mai bune capacități ale sale, în toate circumstanțele și la toate nivelele, la promovarea și realizarea unității africane.*

Considerăm că, consacarea obligațiilor copilului pînă în prezent rămîne a fi un exemplu demn de urmat atît pentru alte organizații internaționale universale și regionale, cît și pentru fiecare stat în parte.

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ

1. Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. Rezoluția Adunării Generale O.N.U. nr. 44/25 din 20.11.1989.
2. Carta Africană a drepturilor și bunăstării copilului, adoptată în iulie 1990 în cadrul Organizației Unității Africane (OUA) la Addis Abeba.
3. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 07 decembrie 2000, în vigoare din 01 decembrie 2009.
4. Protocolul Facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la implicarea copiilor în conflicte armate. Rezoluția Adunării Generale a ONU 54/ 2000 din 25.05.2000.
5. Protocolul Facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vînzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă – Rezoluția Adunării Generale a ONU 54/263 din 25.05.2000.
6. Protocolul Facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului privind procedura de comunicare - Rezoluția Adunării Generale a ONU A/ RES/66/138 din 19 decembrie 2011, în vigoare din 14 aprilie 2014.
7. Convenția europeană în materia adopției de copii, semnată la Strasbourg la 24.04.1967.
8. Convenția europeană asupra repatrierii minorilor, semnată la Haga la 28 mai 1970.
9. Convenția europeană privind statutul copiilor născuți în afara căsătoriei, semnată la Strasbourg

- la 15.10.1975.
10. Convenția europeană privind recunoașterea și executarea deciziilor în materia supravegherii copiilor și asupra restabilirii supravegherii copiilor, semnată la Luxemburg la 20.05.1980.
 11. Convenția europeană cu privire la exercitarea drepturilor copilului, semnată la Starsbourg la 25.01.1996.
 12. Convenția europeană pentru protecția copiilor contra abuzului și exploatării sexuale, semnată la Lanzarote la 25-26 octombrie 2007.
 13. Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită), deschisă spre semnare la Strasbourg la 27.11.2008.
 14. Convenția nr.210 a Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice deschisă spre semnare la Istanbul la 11 mai 2011.
 15. Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului. UNICEF. Chișinău: Editura Cartier, 2001.
 16. Ciugurenu-Mihailuță C., Osmochescu N. Protecția internațională a drepturilor copilului. Chișinău: Editura ASEM, 2009.
 17. Dolea I., Zaharia V. Jurisprudența CtEDO și interesele copilului. // https://irp.md/uploads/files/2014-03/1394398576_jur_tipar-probabil-ultimul.pdf
 18. Manual de drept european privind drepturile copilului. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene și Consiliul Europei, 2015. // https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_ro.pdf
 19. Țarălungă V. Definiția noțiunii de „copil” în lumina prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. În: Revista științifico-practică „Legea și viața”, septembrie, 2008, p.49-53.
 20. Țarălungă V. Unele măsuri generale de implementare a Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului: aspecte teoretico-practice. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători “Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan și perspectivele integrării europene”, IISD al AȘM, Ediția a IV-a, 16 aprilie 2010, Chișinău: Pontos, 2010, p. 202-216.
 21. Țarălungă V. Particularitățile protecției internaționale a drepturilor copilului. Monografie. Bălți, 2012.
 22. Țarălungă V. Protecția drepturilor copilului în spațiul european: abordare teoretico-normativă. În: Materialele Conferinței Științifice internaționale anuale a doctoranzilor și tinerilor cercetători cu genericul „Tendințe contemporane în evoluția patrimoniului istoric și juridic al Republicii Moldova”, Vol. III. Ediția a VI-a, 12 aprilie 2012, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, Chișinău, 2012. p. 282-296.
 23. Țarălungă V. Drepturile copilului în contextul Uniunii Europene: realizări și perspective. Analiza reglementărilor naționale și internaționale în materia drepturilor copilului (Materialele Conf. șt.: [”Protecția drepturilor copilului pe plan intern și internațional” (Bălți, 10 decembrie 2011) și ”Avantajele și dezavantajele aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană” (Bălți, 11 mai 2012)].- Bălți: ”Tipografia din Bălți” S.R.L., 2012. p. 97-109.

TEMA 2 - PROTECȚIA DREPTURILOR COPILULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

1. Cadrul normativ și instituțional al Republicii Moldova în materia protecției drepturilor copilului

2. Ombudsmanul copilului – garant al respectării drepturilor copilului în Republica Moldova

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ:

Masteranzii urmează să obțină următoarele cunoștințe și abilități:

- *să distingă și să analizeze cadrul normativ al Republicii Moldova în materia protecției drepturilor copilului;*
- *să cunoască cadrul instituțional al Republicii Moldova cu atribuții în domeniul protecției drepturilor copilului;*
- *să cunoască și să analizeze instituția Ombudsmanului copilului din Republica Moldova.*

CONȚINUTUL TEMEI:

1. Cadrul normativ și instituțional al Republicii Moldova în materia protecției drepturilor copilului

Deși dreptul internațional reglementează relațiile internaționale interstatale, iar dreptul intern – relațiile intrastatale și cele internaționale fără caracter statal, după cum remarcă savantul S.V. Cernicenco, funcția sa de coordonare dreptul internațional nu ar putea să o îndeplinească fără dreptul intern¹⁵². În mod similar, protecția drepturilor copilului nu poate fi realizată în afara limitelor statului, cetățean al căruia este sau pe teritoriul căruia se află copilul.

Unul din principiile fundamentale ale democrației moderne constituie prioritatea drepturilor și libertăților fundamentale. Acest principiu și-a dovedit viabilitatea în timp, rezistînd încercărilor grele din perioada totalitarismului. Adoptînd la 23 iunie 1990 Declarația de Suveranitate, societatea noastră și-a propus scopul de a construi un stat de drept, democratic, în care drepturile și libertățile omului să fie garantate în mod egal tuturor cetățenilor.

Parlamentul Republicii Moldova a ratificat Convenția cu privire la drepturile copilului la 12 decembrie 1990,¹⁵³ angajîndu-se astfel să protejeze copiii de orice gen de discriminare, să le asigure o bună securitate socială și condiții pentru o dezvoltare intelectuală și fizică cît mai completă. Statul nostru nu a participat la Summit-ul Mondial în Interesele Copilului pentru ca în perioada Summit-ului făcea parte din Uniunea Sovietică. În 1991, Republica Moldova a devenit independentă și la 29 septembrie 1993, presedintele statului nostru a semnat Declarația și Planul de Acțiuni a Summit-ului Mondial în Interesele Copilului.

¹⁵² Черниченко С.В. Международное право: современные теоретические проблемы. Международные отношения. Москва, 1993. с.111.

¹⁵³ În vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993.

Cu toate că inițial nu a fost elaborat un Plan National de Actiuni, Guvernul Republicii Moldova a promovat implementarea diferitor strategii și programe în domeniul supraviețuirii, protecției și dezvoltării copilului, recunoscând în acest mod drepturile copilului ca fiind o prioritate și manifestându-și interesul față de stabilirea mecanismelor pentru monitorizarea progresului înregistrat în atingerea scopurilor și obiectivelor stabilite.

Primul pas realizat în acest sens l-a constituit adoptarea la 15 decembrie 1994 a *Legii nr.338-XIII din 15.12.94 privind drepturile copilului*¹⁵⁴ - un act cu caracter special ce detaliază statutul juridic al copilului ca subiect independent, reprezentând „inima” pachetului legislativ al RM din domeniul protecției drepturilor copilului.

Până la adoptarea Legii sus-menționate, dispozițiile constituționale au venit să consfințească grija autorităților moldovenești față de respectarea drepturilor copilului. Constituția Republicii Moldova stipulează ca *“statul ocroteste maternitatea, copiii și tinerii, stimulând dezvoltarea instituțiilor necesare. Toate preocupările privind întreținerea, instruirea și educația copiilor orfani și a celor lipsiți de ocrotirea părinților revin statului și societății. Copiii și tinerii se bucură de un regim special de asistență în realizarea drepturilor lor”* (art.49 alin. (2) și (3) și art.50 alin.(2)).

Alte dispoziții, chiar dacă nu vizează în mod special copiii, se referă la drepturile omului și la unele drepturi enumerate în cadrul CDC în calitate de drepturi ale copilului: *dreptul la viață, la libertate, la securitate și la integritatea persoanei (art.24 și 25), prezumția nevinovăției și dreptul la apărare (art.21 și 26), interdicția torturii și tratamentelor crude, inumane și degradante, dreptul la legalitatea detenției (art.18) și la egalitatea în fața legii (art.16).*

Legea RM nr.338-XIII din 15.12.94 privind drepturile copilului. Aceasta stipulează că ocrotirea de către stat și societate a copilului, familiei și maternității constituie în Republica Moldova o preocupare politică, socială și economică de prim-ordin.

Legea stabilește statutul juridic al copilului ca subiect independent cu drept la ajutor și ocrotire specială; prevede că toți copiii sînt egali în drepturi fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, sex, limbă, religie, convingeri, avere sau origine socială (art.3). Ca urmare, copilul a început să fie „văzut”, tendința fiind în expansiune și urmărind acordarea copilului unui suficient spațiu pentru a fi ascultat și respectat.

Inspirîndu-se din Convenția cu privire la drepturile copilului, Legea RM nr.338-XIII în cele 6 capitole ale sale consacră drepturile fundamentale ale copilului (cap.2), după cum urmează:

1. dreptul la viață;
2. dreptul la nume și cetățenie;
3. dreptul la inviolabilitatea persoanei, la protecție contra violenței fizice și psihice;
4. dreptul la apărarea demnității și onoarei;
5. dreptul la libertatea gândirii și conștiinței;
6. dreptul la dezvoltarea capacităților intelectuale;
7. dreptul la învățătură;
8. dreptul la muncă;
9. dreptul la odihnă;
10. dreptul la asociere în organizații obștești.

¹⁵⁴ Legea nr. 338 din 15-12-1994 privind drepturile copilului. În: Monitorul Oficial nr.13 din 02.03.1995// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

Într-un singur articol (art.14) și într-o formulare mai modestă și destul de generală se consacră obligațiile copilului, Legea prevăzând că acesta: *”este obligat să conștientizeze și să respecte ordinea publică și normele de conviețuire, să prețuiască atât tradițiile și valorile culturale naționale, cât și cele general-umane, să acumuleze cunoștințe și să se pregătească pentru o activitate utilă, să manifeste o atitudine grijulie față de părinți, mediul ambiant, proprietatea publică și privată.”*

Legea nominalizată prevede, de asemenea, acordarea unei griji deosebite și protecții sociale copiilor lipsiți temporar sau permanent de anturajul familial sau care se află în alte condiții nefavorabile sau extreme (capitolul IV). Un capitol distinct este consacrat drepturilor copilului în cadrul familiei (capitolul III).

Apreciind importanța acestui act normativ, considerăm că deja este cazul ca Legea nominalizată să fie modificată/completată, ținând cont de evoluția cadrului normativ internațional în materie și de experiența statului nostru în materia protecției drepturilor copilului.

Normele juridice cuprinse în Legea RM nr.338-XIII din 15.12.94 privind drepturile copilului nu au fost suficiente să reglementeze și să garanteze o protecție eficientă copiilor aflați în situații de risc și a celor de fără ocrotire părintească, considerent din care Parlamentul RM la 14.06.2013 a adoptat ***Legea nr. 140 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți***¹⁵⁵.

Prezenta lege stabilește procedurile de identificare, evaluare, asistență, referire, monitorizare și evidență a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, precum și autoritățile și structurile responsabile de aplicarea procedurilor respective.

Legea are la bază principiul nediscriminării consacrat în art.2 și o serie de alte principii consacrate în art. 4: asigurarea și promovarea cu prioritate a interesului superior al copilului; respectarea priorității privind creșterea și educarea copilului în familie; dreptul prioritar al părinților de a-și educa copiii conform propriilor convingeri și responsabilitatea primară a părinților pentru creșterea, educarea și protecția copiilor lor; obligația statului de a asigura familiei asistența necesară pentru creșterea și educarea copiilor etc.

Respectivul act normativ reglementează detaliat atribuțiile autorităților tutelare locale și teritoriale în domeniul protecției copilului (art.6-7), și anume: procedura de identificare, evidență și asistență a copiilor aflați în situație de risc (art.8-10), modalitățile de protecție a copiilor separați de părinți (art.11-13), determinarea statutului copilului rămas fără ocrotire părintească (art.14-18), precum și modalitățile de cooperare dintre autoritățile tutelare (art.19), cooperarea intersectorială (art.20) și conține prevederi privind răspunderea pentru încălcarea prezentei legi.

Un alt act normativ cu incidență specială în materia drepturilor copilului este ***Legea RM nr.45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie***¹⁵⁶ care stabilește bazele juridice și organizatorice ale activității de prevenire și de combatere a violenței în familie, autoritățile și instituțiile abilitate cu funcții de prevenire și de combatere a violenței în familie, mecanismul de sesizare și soluționare a cazurilor de violență.

¹⁵⁵ Legea nr. 140 din 14-06-2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. În: Monitorul Oficial nr.167-172 din 02.08.2013// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133290&lang=ro#

¹⁵⁶ Legea nr.45 din 01-03-2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. În: Monitorul Oficial nr.55-56 din 18.03.2008// https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110200&lang=ro

În conformitate cu art. 3 al prezentei Legi, subiecți ai violenței în familie sînt agresorul și victima membri ai aceleiași familii. Membri de familie, în sensul prezentei legi, sînt:

a) în condiția de conlocuire: persoanele aflate în căsătorie, în divorț, *sub tutelă* și curatelă, rudele, afinii lor, soții rudelor, persoanele aflate în relații asemănătoare celor dintre soți (concubinaj) sau dintre părinți și *copii*;

b) în condiția de locuire separată: persoanele aflate în căsătorie, în divorț, rudele, afinii lor, *copiii adoptivi*, persoanele aflate sub curatelă, persoanele care se află ori s-au aflat în relații asemănătoare celor dintre soți (concubinaj).

În capitolul II, Legea RM nr.45 stabilește autoritățile și instituțiile abilitate cu funcții de prevenire și de combatere a violenței în familie, iar în capitolul III este reglementat mecanismul de soluționare a actelor de violență în familie.

Nu în ultimul rînd, un alt act normativ specializat în materia drepturilor copilului este **Legea RM nr.30 din 07.03.2013 cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației**¹⁵⁷ care în art. 3 prevede care informație accesibilă public se consideră cu impact negativ asupra copiilor, stabilește și reglementează detaliat cazurile în care este interzis de a difuza informații ce conțin date personale cu impact negativ asupra copiilor (art.4) și modalitățile de limitare a răspîndirii informației cu impact negativ asupra copiilor (art.5), precum și excepțiile de la restricțiile privind difuzarea informației cu impact negativ asupra copiilor (art.6). Art. 7 stabilește autoritățile abilitate cu realizarea dispozițiilor respectivului act normative.

Actele normative nominalizate mai sus sunt consacrate în mod special protecției drepturilor copilului, sau în mare parte prevederile acestor acte normative vizează copiii. Nu ar fi deloc corect a afirma că aceasta reprezintă o enumerare exhaustivă a cadrului normativ al Republicii Moldova în materia drepturilor copilului. Numeroase alte acte normative (de ex.: Codul Familiei, Codul Civil, Codul Muncii, Codul Penal, Codul Educației, Codul de Procedură Penală, Codul de Procedură Civilă etc.) conțin prevederi importante în materia drepturilor copilului. Aceste acte normative și multe altele vor fi consultate pe parcurs, atunci cînd vom aborda diverse aspect ale protecției drepturilor copilului.

Un eveniment important pentru protecția drepturilor copilului în Republica Moldova l-a constituit deschiderea în 1995 a reprezentanței UNICEF¹⁵⁸ în Republica Moldova și semnarea la 4 octombrie 1996 a Acordului-Cadru de Cooperare între UNICEF și Guvernul Republicii Moldova¹⁵⁹. După o analiză a situației copiilor în RM, reprezentanța UNICEF a desemnat împreună cu structurile guvernamentale din domeniile vizate prioritățile pentru activitățile sale: medicina, educația și fortificarea sistemului de statistici sociale.

Datorită sensibilizării de către ONG-uri și cu participarea actorilor locali pentru identificarea copiilor în situație dificilă, populația își schimbă în mod progresiv opinia în ce privește drepturile copiilor. În toamna anului 1998 a fost inițiat și susținut de UNICEF Moldova proiectul „Educație pentru Democrație și Drepturile Copilului”. Un grup de voluntari (studenți la diferite Universități din Moldova) a fost instruit pentru a preda principiile democrației și drepturile copilului în școli,

¹⁵⁷ Legea nr.30 din 07.03.2013 cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației În: Monitorul Oficial nr.69-74 din 05.04.2013// https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106343&lang=ro

¹⁵⁸ Fondul Națiunilor Unite pentru Copii

¹⁵⁹ Toma S.-C. UNICEF - lumea văzută prin prisma drepturilor copiilor. În: Drepturile omului în Republica Moldova, Chișinău, 1998. p.79.

utilizând metode interactive. Ulterior, acest grup a fondat *Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului* (CIDDC) ca organizație neguvernamentală care promovează principiile Convenției ONU cu privire la drepturile copilului prin informarea și susținerea inițiativelor de participare ale copiilor. Este de apreciat că scopurile acestei organizații constau în realizarea unei schimbări de mentalitate privind perceperea copilului ca individualitate aparte, cu drepturi, viziuni și opinii proprii și în sensibilizarea autorităților publice centrale și locale privind implementarea politicilor sociale pentru copii ¹⁶⁰. CIDDC este membră a: Rețelei Centrelor de Informare privind Drepturile Copilului din Europa Centrală și de Est; Alianței pentru Protecția Socială a Copilului și Familiei (APSCF); Grupului de lucru pentru Combaterea Traficului pentru copii și a Grupului de lucru pentru promovarea reformelor în domeniul justiției juvenile.

Merită atenție unul dintre proiectele implementate în RM, cu contribuția CIDDC – *Parlamentul Copiilor*, inițiat în 1999, ce reprezintă o școală a democrației în care circa 110 copii – deputați juniori – de prin toată țara, selectați prin concurs, se întrunesc în patru sesiuni pe parcursul unui an pentru a acumula cunoștințe despre Drepturile Copilului, Drepturile Omului, principiile democrației, justiție socială, interdependență, egalitate de gen; ei își dezvoltă abilități de comunicare și soluționare de conflicte, lucru în echipă, scriere a proiectelor, negociere și de luare a deciziilor.

Progresele înregistrate de RM între anii 1993 și 2000 în vederea promovării și protecției drepturilor copilului au fost fixate în *Raportul inițial al Moldovei pentru Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului* prezentat la 5 februarie 2001 ¹⁶¹. Comitetul a recunoscut eforturile depuse de statul nostru în vederea asigurării conformității legislației naționale cu prevederile Convenției, adresând Guvernului RM o serie de observații finale care indică la domeniile cheie de îngrijorare și la aspectele ce necesită acțiuni speciale la nivel local ¹⁶². Recomandările făcute de Comitetul pentru Drepturile Copilului au fost făcute publice și au fost difuzate pe larg, pentru a servi drept bază pentru discuții la nivel național asupra priorităților pentru copii.

În acest context, potrivit Reprezentanței UNICEF, printre prioritățile Moldovei, cele mai urgente la acel moment erau: protecția copiilor lipsiți de îngrijirea părinților și, în special, a celor instituționalizați, eliminarea abuzului și a exploatarei sexuale a copiilor, inclusiv în cadrul fenomenului traficului, prevenirea răspândirii HIV/SIDA și susținerea unor programe de îngrijire și dezvoltare a copiilor de vârste mici.

De menționat că corelația dintre legislația internațională și cea națională a Republicii Moldova, ce se manifesta în trecut mai mult ca o problemă teoretică, își găsește actualmente materializare practică, în special prin aderarea țării noastre la un număr mare de tratate internaționale în care se garantează drepturile și libertățile fundamentale ale copilului, precum și cooperarea cu alte state ¹⁶³.

¹⁶⁰ [on-line] www.childrights.md – Centrul de Informare și Documentare privind drepturile copilului din Republica Moldova

¹⁶¹ Moldova a remis primul său raport abia în decembrie 2000, întrunind în acest document situația din primele două etape de raportare.

¹⁶² Observații finale ale Comitetului privind drepturile copilului: Republica Moldova. UNICEF, 2002.

¹⁶³ Convenția cu privire la drepturile copilului (Hot. Parl. nr. 408-XII din 12.12.1990); Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale (Hot. Parl. nr. 1468-XIV din 29.01.1998); Convenția asupra aspectelor civile ale rapirii internaționale de copii (Hot. Parl. nr. 1468-XIV din 29.01.1998); Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei (Legea nr. 722-XV din 07.12.2001); Convenția OIM nr. 182 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor (Legea nr.

În vederea îmbunătățirii calității vieții copilului și a familiei, în special a celor vulnerabili, Guvernul Republicii Moldova a elaborat în anul 2002 pentru prima dată *Concepția națională privind protecția copilului și a familiei*¹⁶⁴, care are drept obiective instituirea unui sistem de monitorizare/evaluare a situației copilului și familiei; asigurarea dezvoltării și realizării politicii de protecție socială a familiilor și copiilor la nivel național și local; asigurarea integrării sociale a copiilor cu necesități speciale; promovarea participării societății civile la protecția socială pentru copii și familie etc.

Deoarece mai multe instituții publice împart responsabilitățile privind protecția copiilor și familiilor, Concepția și-a propus să coordoneze, să integreze și să monitorizeze activitățile acestora legate de implementarea politicilor sociale în acest domeniu. Concepția prevedea un plan de acțiuni privind protecția copilului și a familiei pe anii 2003-2007.

În anul 2003, în scopul promovării eficiente a politicii naționale în vederea ameliorării calității vieții copilului și a familiei, Guvernul Republicii Moldova a aprobat *Strategia națională privind protecția copilului și familiei*¹⁶⁵. Strategia avea drept scop de a asigura accesul copilului și familiei la servicii de protecție socială de calitate prin asigurarea dezvoltării și realizării politicii de protecție socială a copilului și familiei la nivel național și local, armonizarea cadrului legal în domeniul protecției copilului și familiei și asigurarea implementării în volum deplin a Convenției cu privire la drepturile copilului și altor acte normative internaționale și naționale privind drepturile copilului și familiei, prin crearea și dezvoltarea unui sistem național și local de monitorizare și evaluare a situației copilului și familiei, dezvoltarea și consolidarea resurselor umane antrenate în serviciile de protecție a copilului și familiei și angajarea personalului corespunzător standardelor profesionale, prin dezvoltarea capacității familiei și comunității de a asigura asistența copiilor și de a preveni riscul instituționalizării și intrării copilului în dificultate, sensibilizarea societății și formarea opiniei publice vis-a-vis de problemele copilului și familiei¹⁶⁶.

Implementarea Strategiei a fost realizată prin *Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008*¹⁶⁷ care în capitolul 10 al acestuia, dedicat în exclusivitate domeniului drepturilor copilului, stipulează modificarea și perfecționarea mai multor acte legislative și regulamente din acest domeniu, elaborarea unor reglementari juridice noi care să suplinească vidul legislativ existent, crearea și consolidarea unor instituții, mecanisme și servicii specializate pe asigurarea drepturilor copilului¹⁶⁸.

849-XV din 14.02.2002); Convenția europeană asupra recunoașterii și executării deciziilor privind supravegherea copiilor și restabilirea supravegherii copiilor (Legea nr. 315-XV din 18.07.2003); Protocolul facultativ cu privire la implicarea copiilor în conflicte armate la Convenția privind drepturile copilului (Legea nr. 15-XV din 06.02.2004); Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate (Legea nr. 17-XV din 17 februarie 2005). Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și a abuzurilor sexuale. Lanzarote, 25 octombrie 2007 (ratificată de RM pe 12.03.2012)

¹⁶⁴ Hotărârea despre aprobarea Concepției naționale privind protecția copilului și a familiei, nr. 51 din 23.01.2002

¹⁶⁵ Hotărârea despre aprobarea Strategiei naționale privind protecția copilului și a familiei, nr. 727 din 16.06.2003

¹⁶⁶ p.21 al Strategiei naționale privind protecția copilului și familiei, aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 727 din 16 iunie 2003, Monitorul Oficial nr 126 din: 27.06.2003

¹⁶⁷ Aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 415-XV din 24.10.2003

¹⁶⁸ La Conferința Mondială cu privire la respectarea drepturilor omului din 1993 de la Viena tuturor statelor lumii le-a fost recomandat să elaboreze planuri naționale care să conțină măsuri concrete pentru asigurarea respectării drepturilor omului. În conformitate cu recomandările Conferinței de la Viena, pe lângă Parlamentul Republicii Moldova în 2001 a

Următoarea strategie a Republicii Moldova axată pe protecția drepturilor copilului este *Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020*¹⁶⁹ care are ca obiectiv redresarea problemelor cu care se confruntă familia și copilul, recunoscând eforturile actuale ale autorităților publice, totodată constată că sunt necesare acțiuni suplimentare pentru implementarea unor politicilor de protecție mai eficiente a copilului și familiei. Documentul stabilește un set de priorități și măsuri de politici pe termen lung pentru perioada 2014-2020. Strategia este elaborată ca răspuns provocărilor importante prin care trece societatea noastră în condițiile riscurilor sociale determinate de fenomenele de migrație, constrângerile asupra familiei, provocările economice și factorii care apar datorită mobilității sporite și tehnologiilor avansate.

Strategia răspunde câtorva provocări principale cu care se confruntă copilul și familia:

1. separarea copilului de familie, inclusiv datorită ineficienței cadrului instituțional și respectiv plasamentul copiilor separați de părinți în instituții de tip rezidențial și dezvoltarea insuficientă a serviciilor de plasament familial;
2. violența, exploatarea și neglijarea copilului în special în mediul familial, dar și în afara familiei: în școală, în comunitate, media, etc.;
3. concilierea vieții de familie cu rolul activ în societate și pe piața de muncă a părinților prin integrarea profesională și revigorarea rolului ambilor părinți în creșterea copilului. Aceste provocări au stat la baza stabilirii actualelor priorități susținute la nivel politic în scopul realizării unor schimbări importante în sporirea calității protecției copilului și familiei.

În scopul implementării *Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020* a fost adoptat și un Plan de Acțiuni pentru anii 2016-2020¹⁷⁰.

La 1 iunie 2022, Guvernul Republicii Moldova a aprobat ***Programul Național pentru Protecția Copilului pe anii 2022-2026 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia***¹⁷¹. Documentul setează obiectivele și acțiunile prioritare pentru următorii cinci ani, care au drept scop consolidarea sistemului de protecție socială a copilului din Republica Moldova, pentru a răspunde prompt și eficient la nevoile fiecărui copil.

Domeniile prioritare de intervenție ale Programului vizează buna guvernare în domeniul protecției copilului, prevenirea și combaterea violenței în toate mediile și sub toate formele, dezinstituționalizarea, îngrijirea alternativă și susținerea familiilor pentru prevenirea separării. Aceste domenii au fost stabilite în urma unui proces amplu de consultări, la care au participat societatea civilă, organizațiile internaționale, autoritățile și instituțiile publice cu competențe pe segmentul de protecție a copilului. Totodată, în procesul participativ de elaborare a Programului, au fost antrenați peste 8 000 de copii.

Cele trei obiective majore ale Programului sunt: consolidarea sistemului de protecție a copilului de a răspunde prompt și eficient la nevoile fiecărui copil, susținut de o creștere a ponderii

fost creat Comitetul coordonator pentru elaborarea și realizarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului.

¹⁶⁹ Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova Nr. 434 din 10.06.2014 privind aprobarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020 // Monitorul Oficial Nr. 160-166 din 20.06.2014.

¹⁷⁰ Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova Nr. 835 din 04.07.2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020// Monitorul Oficial Nr. 204-205 din 12.07.2016

¹⁷¹ [on-line] https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/325_0.pdf

cheltuielilor alocate protecției familiei și copilului; asigurarea toleranței zero din partea adulților și copiilor față de orice formă de violență împotriva copiilor; asigurarea creșterii copiilor într-un mediu familial sigur și protector, care le va garanta bunăstarea.

Obiectivele specifice se referă la stabilirea mecanismelor de intervenție promptă și eficientă a sistemului de protecție la nevoile fiecărui copil, prin:

- crearea unui sistem informațional automatizat și a unui set de indicatori naționali instituționalizați, care să eficientizeze colectarea de date în domeniul protecției copilului;
- asigurarea formării de resurse umane calificate, prin intermediul unor programe de instruire aprobate de Ministerul Muncii și Protecției Sociale;
- creșterea gradului de cunoaștere și reacție a populației la orice formă de violență față de copii;
- asigurarea accesibilității serviciilor și programelor de petrecere a timpului liber pentru toți copiii de 3-17 ani;
- crearea serviciilor specializate de asistență și reabilitare psihosocială pentru copiii implicați în acte de violență, în conflict cu legea sau copiii cu comportament deviant;
- consolidarea capacităților părinților și familiilor pentru creșterea și îngrijirea copilului, prin acces la servicii și programe de educație parentală;
- acordarea familiilor cu copii aflați în situație de risc a suportului necesar pentru prevenirea separării;
- consolidarea serviciilor de îngrijire alternativă de tip familial;
- reintegrarea în familie sau în serviciile sociale de tip familial a copiilor din instituțiile rezidențiale;
- susținerea comunităților și copiilor de a beneficia în urma parteneriatelor dintre autoritățile publice și societatea civilă pentru bunăstarea copilului.

Programul Național pentru Protecția Copilului este însoțit de un Plan ce conține 72 de acțiuni, pentru fiecare fiind stabiliți indicatorii de monitorizare; costurile de implementare, termenul de realizare și instituțiile responsabile. Noul document de politici vine să asigure continuitatea măsurilor implementate anterior și să răspundă provocărilor actuale din sistemul de protecție a copilului.

Pe lângă cadrul normativ în materia drepturilor copilului, în Republica Moldova putem vorbi și despre un cadru instituțional în domeniu.

În ianuarie 1998, Guvernul a luat decizia de a constitui un *Consiliu Național pentru Protecția Drepturilor Copilului* (CNPDC) pentru a coordona și a asigura respectarea prevederilor Convenției cu privire la drepturile copilului, condus de un viceprim-ministru și format din capii acelor ministere, de competența cărora țin cele mai diverse aspecte ale vieții, sănătății, educației copiilor¹⁷². Sarcinile Consiliului constau în asigurarea respectării integrale în RM a Convenției cu privire la drepturile copilului, elaborarea politicii guvernamentale vizînd realizarea drepturilor copilului la nivel național, consolidarea coeziunii sociale în domeniul protecției drepturilor copilului.

¹⁷² În acea perioadă: Ministerul Educației și Tineretului, Ministerul Sănătății, Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului etc.

În conformitate cu noul Regulament al Consiliului Național pentru Protecția Drepturilor Copilului adoptat în anul 2003¹⁷³, Consiliul realizează următoarele obiective:

- asigurarea respectării prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, altor documente internaționale din domeniu la care Republica Moldova este parte și a legislației naționale privind protecția drepturilor copilului și familiei;
- identificarea direcțiilor prioritare de intervenție în domeniul protecției drepturilor copilului și familiei;
- promovarea politicilor naționale privind protecția drepturilor copilului și familiei;
- coordonarea activităților de elaborare a strategiilor și programelor guvernamentale privind protecția drepturilor copilului și familiei;
- consolidarea parteneriatului social în domeniul protecției drepturilor copilului și familiei.

Pentru realizarea obiectivelor sale, Consiliul se investește cu următoarele atribuții:

1. monitorizarea implementării Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, altor documente internaționale din domeniu la care Republica Moldova este parte, și a politicilor naționale de protecție a drepturilor copilului și familiei;
2. coordonarea activităților autorităților publice centrale și locale în domeniul protecției drepturilor copilului și familiei;
3. coordonarea realizării studiilor și elaborării rapoartelor naționale privind protecția drepturilor copilului și familiei;
4. evaluarea și monitorizarea, în colaborare cu autoritățile de resort, a respectării reglementărilor legale privind protecția drepturilor copilului în instituțiile de îngrijire și educație;
5. coordonarea elaborării și implementării standardelor/normelor de îngrijire și educație a copiilor în instituțiile de stat și instituțiile alternative destinate copilului;
6. elaborarea și perfecționarea cadrului legislativ în domeniul protecției drepturilor copilului și familiei;
7. promovarea experienței pozitive înregistrate în domeniul protecției drepturilor copilului și familiei¹⁷⁴.

Hotărârile Consiliului Național pentru Protecția Drepturilor Copilului sînt executarii pentru autoritățile publice centrale, consiliile raionale, municipale și locale, precum și pentru persoanele fizice vizate în ele.

De asemenea, în unitățile administrativ-teritoriale ale RM au fost create *Consilii pentru protecția copilului*, în vederea asigurării respectării drepturilor copilului la nivel local. Atribuțiile principale ale consiliilor raionale, municipale și locale pentru protecția drepturilor copilului sînt:

- realizarea implementării strategiilor și programelor naționale de protecție a drepturilor copilului și familiei;
- elaborarea programelor locale și a planurilor de acțiuni privind protecția drepturilor copilului și familiei;

¹⁷³ Hotărîrea Guvernului Nr. HG726/2003 din 13.06.2003 cu privire la modificarea Hotărîrii Guvernului Republicii Moldova nr. 409 din 9 aprilie 1998. Monitorul Oficial al RM nr. 126 din 27.06.2003.

¹⁷⁴ Regulamentul Consiliului Național pentru Protecția Drepturilor Copilului, aprobat prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 409 din 9 aprilie 1998 "Privind aprobarea Regulamentului Consiliului Național pentru Protecția Drepturilor Copilului" cu modificările ulterioare în baza Hotărîrii Guvernului Nr. HG726/2003 din 13.06.2003.

- coordonarea activităților structurilor locale în vederea susținerii copilului și familiei;
- evaluarea condițiilor de dezvoltare și educație a copiilor și adolescenților în instituțiile medicale, de îngrijire și educație, în locurile de detenție preventivă, penitenciare, precum și a condițiilor de muncă ale minorilor la întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate;
- monitorizarea serviciilor acordate copilului și familiei de către comunitate și structurile publice pentru protecție, dezvoltare și educație;
- examinarea cazurilor de încălcare a drepturilor copilului de către persoanele fizice și juridice;
- examinarea cazurilor minorilor delincvenți și ale părinților ce nu-și îndeplinesc obligațiunile părintești.

Consiliile raionale, municipale și locale prezintă spre examinare organelor competente ale statului cazurile de încălcare a drepturilor copiilor, cazurile copiilor delincvenți și ale părinților ce nu-și îndeplinesc obligațiile părintești.

Nu în ultimul rând, nu putem exclude din lista cadrului instituțional cu atribuții în materia protecției drepturilor omului, inclusiv a drepturilor copilului – instanțele judecătorești, instituția Procuraturii și organele de poliție, la care ne vom referi pe parcursul studierii cursului respectiv.

2. Ombudsmanul copilului – garant al respectării drepturilor copilului în Republica Moldova

2.1 Caracteristică generală a instituției ombudsmanului copilului

Strict etimologic, termenul „Ombudsman” derivă din legislația embrionară a tribunilor medievale germanice. Astfel, în cazul comiterii unei fapte, care contravenea intereselor comunității, se practicau două categorii de pedepse: comunitatea îl declara pe cel vinovat în afara legii și oricine îl putea ucide sau familia celui vinovat era obligată să achite o sumă de bani, drept despăgubire sau amendă, către familia victimei. Deoarece strângerea amenzii direct de către un membru al familiilor implicate în conflict ar naște noi violențe, s-a numit o persoană neutră, în scopul arătat. În vechiul limbaj germanic, om-buds-man era cel care încasa amenda („om” – despre; „buds” – mesager care colecționează amenda)¹⁷⁵. Termenul „Ombudsman” și instituția ca atare, în accepțiunea actuală semnifică „ideea asigurării unui control independent asupra administrației, realizat în principal prin examinarea plângerilor formulate de cetățenii lezați”¹⁷⁶.

Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului a menționat, în *Comentariul General nr. 2 al Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului asupra rolului instituțiilor naționale independente pentru drepturile omului în promovarea și protecția drepturilor copilului*¹⁷⁷, nevoia ca fiecare stat să creeze o instituție națională a drepturilor omului pentru copii – denumită Ombudsman/Ombudsperson sau Comisar – pentru a monitoriza conformitatea acțiunilor și deciziilor autorităților cu CDC și, de asemenea, progresele realizate în implementarea acesteia: *”Comitetul consideră că fiecare Stat are nevoie de o instituție națională de apărare a drepturilor omului investită cu responsabilitatea promovării și protecției drepturilor copilului. Principala sa*

¹⁷⁵ Caiden G. *Internațional Handbook of the Ombudsman Evolution and Present Function*. Vol.I, Connecticut: Greenwood Press, 1980. p. 19.

¹⁷⁶ Vlad M. *Ombudsmanul în dreptul comparat*. Arad: Servo-Sat, 1998.p.7.

¹⁷⁷ UN Committee on the Rights of the Child General comment No. 2 (2002): *The Role of Independent National Human Rights Institutions in the Promotion and Protection of the Rights of the Child*, 15 November 2002, CRC/GC/2002/2 // [on-line] <https://www.refworld.org/docid/4538834e4.html>

preocupare este ca această instituție – indiferent de forma sa – să aibă capacitatea de a supraveghea, a promova și a proteja drepturile copilului în mod independent și cu eficiență. Este esențial ca promovarea și protecția drepturilor copilului să capete un loc central în societate și ca instituțiile pentru drepturile omului dintr-o țară să colaboreze în mod strâns pentru acest scop¹⁷⁸.”

Astfel, în ultimii 25 ani are loc o dezvoltare rapidă a instituțiilor naționale independente pentru drepturile copilului, așa ca *oficiile ombudsmanilor și comisari pentru copii*. Aceasta reprezintă una dintre încercările statelor-părți de a asigura implimentarea efectivă a Convenției din 1989 cu privire la drepturile copilului și a altor tratate în materia drepturilor copilului. Instituțiile independente înființate să promoveze drepturile copilului au o varietate de denumiri – *Ombudsman al Copiilor, Comisarul Drepturilor Copilului, Apărătorul Drepturilor Copilului Apărătorul Minorilor etc.*, rolurile lor și puterea legislativă a acestora fiind de asemenea variate¹⁷⁹.

Pluralitatea caracteristicilor definiției ”ombudsman” subliniază gama sa largă de activități, semnificația și mobilitatea acestei instituții. După cum susține cercetătorul rus Boițova V.V. ”*punctul forte al acestei instituții constă în faptul că întruchipează puterea socială a societății*”¹⁸⁰.

În mod tradițional, ombudsmanul copiilor este definit ca fiind *o instituție statutară independentă înființată în vederea promovării drepturilor și intereselor copilului*¹⁸¹.

Comisarul pentru drepturile omului al Consiliului Europei, Alvaro Gil-Robles, l-a descris pe Ombudsman după cum urmează: „... este o instituție de control, de supraveghere a puterii, a organismelor guvernamentale. Această instituție există pentru a descoperi abuzul de putere. Este o instituție care, bazată doar pe autoritatea morală, încearcă să rezolve nu doar unele situații individuale, personale, ci și să facă schimbări generale în țară. El trebuie să convingă autoritățile că sunt obligate să acționeze în conformitate cu statul de drept și trebuie să se schimbe acolo unde este necesar”¹⁸².

Prima încercare de a crea un mijloc de garantare a drepturilor copiilor a fost modelul Organizației Non-Guvernamentale numită “*Ombudsman al copilului*”, înființată de către organizația “Salvați Copiii” în Suedia, în anul 1970. Unsprezece ani mai târziu, în anul 1981, Norvegia devine primul stat în care se întemeiază în baza legii instituția independentă de ombudsman al copiilor¹⁸³. Ombudsmanul norvegian al drepturilor copilului (Barneombudet) este un apărător independent al drepturilor copiilor cu vârsta sub 17 ani. Mandatul său este de 4 ani și poate fi prelungit cu cel mult un mandat consecutiv. Ombudsmanul copiilor din Norvegia și-a definit metodele de lucru și prioritățile, a garantat accesul la toate documentele disponibile autorităților și instituțiilor care se

¹⁷⁸ Independent Institutions Protecting Children’s Rights. Inocenti Digest №8. UNICEF, 2001. p.2.

¹⁷⁹ Țarălungă V., Cepoi I. Unele considerații privind practica internațională de creare și dezvoltare a instituției Ombudsmanului Copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (ediția a cincea) dedicată aniversării a 60-a de la fondarea AȘM, împlinirii a 75 de ani de la crearea primelor instituții științifice de tip academic și 15 ani de la fondarea Filialei Bălți a AȘM din 29-30 iunie 2021. Bălți, 2021 p.469.

¹⁸⁰ Бойцова В.В. Институт омбудсмана по правам человека: проблемы формирования и развития в западных демократиях и России. // Права ребенка. Институт Уполномоченного по правам ребенка в Российской Федерации: опыт, проблемы, теоретические модели, нормативно-правовая база. Москва, 2001. с. 83.

¹⁸¹ Ombudwork for children. Innocenti digest - Key information on a critical children’s rights concern. UNICEF, 1997.

¹⁸² Хиль-Роблес А. Омбудсман существует для того, чтобы разоблачать злоупотребления властью... // Права ребенка. Институт Уполномоченного по правам ребенка в Российской Федерации: опыт, проблемы, теоретические модели, нормативно-правовая база. Москва, 2001. с. 16.

¹⁸³ Independent Institutions Protecting Children’s Rights. Inocenti Digest №8. UNICEF, 2001. p.2.

ocupă de drepturile copilului; și este, de asemenea, liber să decidă ce probleme intră în competența sa și ce înseamnă atunci când folosește rezoluția.

Administrația Ombudsmanului Copiilor din Norvegia este subordonată Ministerului Afacerilor Copiilor și Familiei. Aceasta stabilește bugetul administrației, care ulterior este aprobat de Parlamentul norvegian. În cadrul administrației Ombudsmanului Copiilor funcționează un grup de experți care constituie un comitet consultativ permanent al instituției Ombudsmanului Copiilor. Ombudsmanul norvegian al copiilor a devenit un model de apărător al drepturilor copilului. Acest model a inspirat în alte țări, deși modelele de activitate ale Ombudsmanului pentru copii sunt destul de diverse¹⁸⁴.

De la adoptarea în anul 1989 de către Adunarea Generală a ONU a Convenției cu privire la drepturile copilului și de-a lungul largii dezvoltări a instituției ombudsmanilor și a celei de comisari în materia drepturilor omului, s-a înregistrat o creștere rapidă a numărului de instituții specializate în promovarea și protecția drepturilor copilului: în anul 1997 existau 16 ombudsmani ai copiilor și doar peste patru ani numărul acestor instituții se dublează¹⁸⁵.

Urmând exemplul Norvegiei, timp de aproape 40 de ani instituții ale Ombudsmanului Copilului au apărut în mai mult de 44 de state: Norvegia (1981), Canada (1987 – în Columbia Britanică și ulterior în restul Canadei), Noua Zeelandă (1989), Austria (1989), Guatemala (1990), Columbia (1991), Portugalia (1992), Suedia (1993), Ungaria (1995), Islanda (1995), Africa de Sud (1995), Spania (1996), România (1997), Belgia (1998), Rusia (1998), Bolivia (1998), Macedonia (1999), Nicaragua (1999), Lithuania (2000), Polonia (2000), Marea Britanie (2001 - în Wales, în alte țări – mai târziu), Danemarca (2001), Grecia (2003), Slovenia (2003), Bangladesh (2004), Irlanda (2004), Serbia (2005), Cipru (2007), Moldova (2008), Bosnia și Herțegovina (2008), Estonia (2010), Olanda (2010-2011), Franța (2011), Italia (2011), Ucraina (2011), Australia (2013), altele¹⁸⁶.

În unele cazuri, asemenea instituții s-au dezvoltat la nivel sub-național: spre exemplu, instituțiile distincte pentru comunitatea franceză din Belgia, în fiecare land al Austriei și în Wales, Scotland, England și Irlanda de Nord în cadrul Regatului Unit. În America Latină există cel puțin cinci state cu ombudsmani ai copiilor sau puncte focusate în domeniul drepturilor copilului a instituțiilor naționale în materia drepturilor omului. În Africa primul oficiu separat al ombudsmanului copiilor a fost înființat în Mauritius în anul 2003, existând, de asemenea, un comisar specializat în drepturile copilului în cadrul Comisiei pentru Drepturile Omului din Africa de Sud. Comisia Drepturilor Omului din Filipine este prima instituție națională din Asia care a dezvoltat un „centru pentru drepturile copilului”¹⁸⁷.

În Australia, în 1989, a fost creată Agenția de sprijin pentru copii subordonată Ministerului problemelor familiei și comunității. În Austria, Biroul copilului funcționează din 1989, dar, pe lângă biroul central din Viena, birouri similare funcționează în fiecare regiune. În Finlanda, funcțiile

¹⁸⁴ Țarălungă V., Cepoi I. Unele considerații privind practica internațională de creare și dezvoltare a instituției Ombudsmanului Copilului. În: *Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective”* (ediția a cincea) dedicată aniversării a 60-a de la fondarea AȘM, împlinirii a 75 de ani de la crearea primelor instituții științifice de tip academic și 15 ani de la fondarea Filialei Bălți a AȘM din 29-30 iunie 2021. Bălți, 2021 p.470.

¹⁸⁵ Study on the impact of the implementation of the Convention on the rights of the child. Summary Report. Unicef, 2004, p.10.

¹⁸⁶ On formation and development of the institute of the Ombudsman for children.// [on-line] <https://www.garant.ru>

¹⁸⁷ Țarălungă V. Particularitățile protecției internaționale a drepturilor copilului. Monografie. Bălți, 2012. p.170-171

Ombudsmanului copiilor din 1981 sunt îndeplinite de o organizație neguvernamentală specială. În Spania și Guatemala, Cluburile pentru drepturile copilului funcționează sub administrarea Ombudsmanului Copilului¹⁸⁸.

În Canada există Birouri Regionale ale Comisarilor pentru Drepturile Omului, existând concomitent secțiuni ale Comisarilor pentru drepturile copilului în unele birouri provinciale (de exemplu, în Quebec din 1979). În Costa Rica, din 1987 funcționează Ombudsmanul copiilor în cadrul Ministerului Justiției; în practică, acest apărător este unul dintre vice-miniștrii justiției. În Germania, în Bundestag din 1988, activează Comisia parlamentară de lucru pentru drepturile copilului. În Noua Zeelandă, în 1989, sub influența modelului norvegian a fost creat Biroul Comisarului pentru Drepturile Copilului. Modelul norvegian a devenit un model și pentru Suedia, care în 1992 a format Instituția Ombudsmanului Copiilor¹⁸⁹.

În Europa, instituția Avocatul Copilului funcționează în toate statele¹⁹⁰, în diferite configurații instituționale și specializări funcționale. În cazul a 10 state europene¹⁹¹, Ombudsmanul național cuprinde o structură internă (departament, divizie, colegiu etc.) cu rolul de a se ocupa în mod exclusiv de monitorizarea și protecția drepturilor copilului, ceea ce face posibilă primirea și rezolvarea petițiilor cu un personal pregătit pentru problematica drepturilor copilului.

În alte 8 state, Ombudsmanul general, care se bucură de independență și resurse financiare separate, nu beneficiază însă de departamente specializate¹⁹² sau are un departament pentru copii ce înglobează și alte domenii¹⁹³. Un caz singular îl reprezintă Germania în care funcționează o instituție similară, Biroul parlamentar de petiții, lipsit de independență, fiind vorba despre o structură a Bundestag-ului.

UNICEF a publicat în raportul „*Instituții independente de protecție a drepturilor copilului*”¹⁹⁴, că există patru metode de bază de formare a instituției Ombudsmanului pentru drepturile copilului:

1. Instituția Ombudsmanului Copilului înființată printr-o lege specială adoptată de Parlament (Norvegia, Suedia, Islanda, Luxemburg);
2. Instituția Ombudsmanului Copilului înființată în conformitate cu legislația privind protecția drepturilor copilului, potrivit căreia funcțiile Ombudsmanului sunt direct legate de executarea și aplicarea dreptului relevant (Austria, Noua Zeelandă);
3. Instituția Ombudsmanului Copilului care nu este creată în baza statutului, așa cum este practicat în cadrul organismelor publice existente; acești ombudsmeni sunt autorități publice responsabile în fața statului (Canada, Spania, Danemarca, Germania);

¹⁸⁸ Țarălungă V., Cepoi I. Unele considerații privind practica internațională de creare și dezvoltare a instituției Ombudsmanului Copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (ediția a cincea) dedicată aniversării a 60-a de la fondarea AȘM, împlinirii a 75 de ani de la crearea primelor instituții științifice de tip academic și 15 ani de la fondarea Filialei Bălți a AȘM din 29-30 iunie 2021. Bălți, 2021 p.471.

¹⁸⁹ Miruktamova F. Institute of children's ombudsman as a mechanism of protection of juveniles' rights. International Journal of Law. Volume 2, Issue 5, September 2016. p. 71.

¹⁹⁰ Cu excepția Belarusiei, Vaticanului, Liechtenstein și a statului San Marino.

¹⁹¹ Bosnia și Herțegovina, Estonia, Franța, Grecia, Letonia, Macedonia, Serbia, Slovenia și Spania.

¹⁹² Ungaria, Bulgaria, Cehia, Albania, Portugalia, Monaco, Andorra și Elveția.

¹⁹³ România și Ucraina.

¹⁹⁴ Independent institutions protecting children's rights. Innocenti Digest Nr.8, UNICEF, June 2001 // [on-line] <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest8e.pdf>

4. Instituția Ombudsmanului Copilului a înființat organizații neguvernamentale și lucrează sub auspiciile lor (Finlanda, Israel)¹⁹⁵.

Până în prezent, au fost dezvoltate următoarele modele de instituții ale Ombudsmanului pentru copii¹⁹⁶:

1. *Ombudsmanul executiv*. Un exemplu ilustrativ - Comisarul pentru drepturile copilului pe lângă Președintele Federației Ruse, numit de președintele Federației Ruse.

2. *Un ombudsman independent*. În acest caz, exemplul este Comisarul pentru drepturile copilului din Anglia. Particularitatea Comisarului englez pentru drepturile copiilor este că este o instituție publică nestatală (NDPB - nondepartmental public body), creată pentru a promova interesele și dorințele copiilor care trăiesc în Anglia, și nu o instituție care să le protejeze drepturile. Comisarul este numit de Șeful statului (Majestatea Sa), dar după numire nu este supus nici ei, nici Parlamentului țării.

În Finlanda și Israel, termenul „ombudsman” este utilizat pentru a se referi la activitățile organizațiilor neguvernamentale. Astfel, activitățile acestor organizații s-au identificat cu activitățile Ombudsmanului .

3. *Ombudsmanul parlamentar*. Acesta se află în cadrul puterii legislative din stat, numit (ales) de către Parlament și este responsabil (sau controlat de) el. Are puteri largi și este independent de Parlament. Acest model este cel mai tipic, deoarece ombudsmanul istoric a apărut ca un organism parlamentar de supraveghere al administrației.

În unele state, Ombudsmanul pentru copii are o competență mai restrânsă. De exemplu, în Finlanda, un ombudsman acționează exclusiv ca apărător al plângerilor individuale depuse fie de copii, fie în numele lor. În Norvegia, Comisarul pentru drepturile copilului, împreună cu protecția intereselor individuale ale copiilor reprezintă interesele copiilor norvegieni în general. Ombudsmanul suedez nu are autoritatea de a revizui cazuri specifice și lucrează pentru a consolida și extinde drepturile și interesele tuturor copiilor¹⁹⁷.

În pofida faptului că instituția ombudsmanului pentru copii din fiecare țară are propriile sale caracteristici, în activitățile ombudsmanului copilul se pot distinge asemănări constând în îndeplinirea următoarelor funcții:

- Protecția în mod individual a drepturilor fiecărui copil și reprezentarea intereselor acestora.
- Investigarea cazurilor de plângeri individuale ale copiilor.
- Monitorizarea punerii în aplicare a legislației referitoare la protecția copilului.
- Formularea de recomandări către autoritățile statului pentru modificarea legislației în materia protecției copilului.
- Promovarea cunoașterii drepturilor copilului de către copiii înșiși, precum și de către adulți.
- Activitatea de mediator în cazurile de conflicte între părinți și copii.

¹⁹⁵ Ibidem

¹⁹⁶ Țarălungă V., Cepoi I. Unele considerații privind practica internațională de creare și dezvoltare a instituției Ombudsmanului Copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (ediția a cincea) dedicată aniversării a 60-a de la fondarea AȘM, împlinirii a 75 de ani de la crearea primelor instituții științifice de tip academic și 15 ani de la fondarea Filialei Bălți a AȘM din 29-30 iunie 2021. Bălți, 2021 p.472.

¹⁹⁷ Miruktamova F. Institute of children's ombudsman as a mechanism of protection of juveniles' rights. International Journal of Law. Volume 2, Issue 5, September 2016. p. 71.

- Prezentarea rapoartelor privind progresul și starea drepturilor copilului.

Caracteristicile esențiale ale instituțiilor independente pentru protecția drepturilor copiilor.

Autoritatea definitivă a instituțiilor independente pentru protecția drepturilor copiilor ține de abilitatea acestora de a activa, de a prezenta informații bine-cercetate, de a da dovadă de încredere binemeritată și de a reacționa efectiv la importante probleme ce afectează copiii.

Manualul Națiunilor Unite despre Instituțiile Naționale în materia drepturilor omului¹⁹⁸ evidențiază următoarele caracteristici ale unor asemenea instituții, esențiale pentru funcționarea efectivă a acestora:

- *independența;*
- *o putere corespunzătoare, cuprinzătoare, bine conturată;*
- *accesibilitate;*
- *colaborare;*
- *responsabilitate;*

Considerăm că fiecare dintre particularitățile sus-menționate necesită atenție deosebită în cadrul examinării instituției de ombudsman al copiilor.

Independența – instituția de ombudsman al copiilor trebuie să activeze independent de guvernul statului (independență funcțională și financiară). Dat fiind faptul că “independența” reprezintă un concept relativ, această instituție va întreține strânse relații cu guvernul, ceea ce exclude determinarea de către guvern a ordinii de zi sau a priorităților acestei instituții.

Cît privește independența financiară, se susține¹⁹⁹ că instituția ar trebui să fie responsabilă față de parlament, nicidecum față de guvern. Aceasta ar trebui, de asemenea, să fie liberă de a aduna fonduri din surse non-guvernamentale.

O putere corespunzătoare, cuprinzătoare, bine conturată – aceasta ar presupune o putere pentru:

a) a investiga cazurile de violare a drepturilor copilului și de a întreprinde anchete publice. Aceste funcții necesită să fie însoțite de dreptul la acces la documente, de puterea de a solicita date personale pentru a ține evidența și de dreptul de acces și de inspecție a instituțiilor publice și private;

b) a întreprinde acțiuni legale în circumstanțe în care este imposibil sau nepotrivit pentru copil de a întreprinde careva acțiuni în interesul propriu;²⁰⁰

c) a emite rapoarte folosind toate căile potrivite pentru aducerea acestora publicității. Este de dorit ca să fie remise rapoarte periodice parlamentului cît privește activitatea sa și situația curentă a drepturilor copilului;

d) a solicita consultații din partea Guvernului și altor structuri ori de câte ori miniștrii vor considera propunerile de modificare, abrogare sau cele de adoptare a unei noi legislații ca fiind propuneri ce afectează viețile copiilor;²⁰¹

e) a fi consultat cu privire la raportarea obligațiilor ce decurg din Convenția cu privire la drepturile copilului.

¹⁹⁸ United Nation’s Centre for Human Rights: National Human Rights Institutions. A handbook on the establishment and strengthening of national institutions for the promotion and protection of human rights. Professional Training series No 4, Geneva: UN Centre for Human Rights, 1995.

¹⁹⁹ Independent Institutions Protecting Children’s Rights. Inocenti Digest №8. UNICEF, 2001. p.8.

²⁰⁰ Hodgkin R., Newell P. Effective Government Structures for Children. London: Gulbenkian Foundation, 1997.p.12.

²⁰¹ Independent Institutions Protecting Children’s Rights. Inocenti Digest №8. UNICEF, 2001.p.8.

Accesibilitatea – pentru a fi efectivă instituția specializată în protecția drepturilor copilului trebuie să fie vizibilă și accesibilă copiilor. Aceasta ar presupune următoarele:

- a) Copiii trebuie să fie informați (de ex.: prin mijloacele mass-media) că o asemenea instituție există, să-i cunoască atribuțiile, modul de acces la aceasta și să-i acorde încredere ca să le reprezinte interesele;
- b) Copiii trebuie să fie în stare să acceseze instituția respectivă (de ex.: prin linia telefonică “fierbinte” sau internet);
- c) Copiii trebuie să fie direct implicați în activitatea instituției (prin grupuri consultative), fără implicarea directă a copiilor instituția ar fi incapabilă să reflecte în mod efectiv preocupările și prioritățile acestora.

Colaborarea – instituția de ombudsman al copiilor necesită să activeze în colaborare cu alte structuri naționale și internaționale. Este vital să se dezvolte strânse legături cu ONG-le specializate în drepturile copilului, deoarece acestea din urmă ar presta o bogată experiență, expertiză și servicii din care instituția ar avea doar de câștigat. Colaborarea cu ONG-le ar ajuta instituția să profite de ample cunoștințe în domeniu și să evite duplicarea inutilă a muncii.

Comitetul drepturilor copilului încurajează ONG-le să pregătească rapoarte independente ce oglindesc modul de garantare a drepturilor copilului în propriul stat. Foarte multe ONG-uri au fost centrate să înființeze instituții de protecție a drepturilor copilului și să asigure copiilor dreptul de acces la instituția ombudsmanului.

În câteva state așa ca Izrael și Finlanda²⁰² ONG – le folosesc termenul de “ombudsman” pentru a descrie munca lor de apărare a drepturilor copilului, chiar dacă acestea sunt lipsite de puterile statutare ale instituțiilor independente instituite de către stat.

Responsabilitate – instituția trebuie să fie responsabilă în fața guvernului și a parlamentului, prin prezentarea unui raport anual despre progresele înregistrate.

Totuși, aceasta trebuie de asemenea să fie responsabilă și în fața copiilor pentru care a fost înființată, prin publicarea de rapoarte accesibile copiilor și prin încurajarea acestora de a se implica în evaluarea muncii depuse, asigurându-se ca instituția să fie mereu deschisă pentru comentarii sau cercetări publice. Ombudsmanul Belgian, spre exemplu, “traduce” raportul său anual prezentat Parlamentului într-o revistă atractivă pentru copii în care se explică munca depusă în anul precedent. Această revistă este distribuită prin școli, librării și asociații de tineret.

2.3 Particularități și dificultăți în activitatea instituției ombudsmanului copilului din Republica Moldova

Este îmbucurător faptul că din anul 2008 în Republica Moldova la inițiativa Centrului pentru Drepturile Omului (în persoana avocatului parlamentar Iurie Perevoznuc)²⁰³ și UNICEF Moldova a fost înființată instituția de **Ombudsman al copilului** - o instituție statutară independentă înființată în vederea protecției și promovării drepturilor și intereselor copilului. La 20 martie 2008 prin modificările operate la Legea cu privire la avocații parlamentari la 20.03.2008, a fost introdus mandatul *Avocatului parlamentar pentru protecția drepturilor copilului*.

²⁰² Ombudwork for children. Key information on a critical children’s rights concern. UNICEF, 1997, p.6.

²⁰³ [on-line] www.ombudsman.md

În data de 30 octombrie 2008 Parlamentul Republicii Moldova în temeiul art.4, art.5 alin (1) și (2), art.6 alin. (1) și art.9 alin. (1) lit.d) și e) din *Legea nr.1349-XIII din 17 octombrie 1997 cu privire la avocații parlamentari* a adoptat Hotărîrea nr.222-XVI prin care au fost numiți în funcția de avocați parlamentari pentru un mandat de 5 ani: d-l Munteanu Anatolie; d-l Efrim Oleg; d-na Grigoriu Aurelia și d-na *Plămădeală Tamara – în funcția de ombudsman al copilului*.

Din 08 aprilie 2016 pînă în prezent această funcție este exercitată de către *Maia Bănărescu*.

În prezent activitatea Avocatului Poporului pentru protecția drepturilor copilului este reglementată de *Legea nr.52 din 03.04.2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul)*.

Articolul 5 al Legii RM nr.52 prevede că Parlamentul numește doi Avocați ai Poporului autonomi unul față de celălalt, *dintre care unul este specializat în problemele de protecție a drepturilor și libertăților copilului*. În conformitate cu art.1, p.3 al prezentei Legi, Avocatul Poporului pentru protecția drepturilor copilului își exercită atribuțiile pentru asigurarea respectării drepturilor și a libertăților copilului și realizării, la nivel național, de către autoritățile publice centrale și locale, de către persoanele cu funcție de răspundere de toate nivelurile a prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

Atribuțiile Avocatului Poporului pentru drepturile copilului sunt consacrate în art 17 al Legii RM nr.52 după cum urmează:

1. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului acordă protecție și asistență copilului la cererea acestuia, fără a solicita acordul părinților sau al reprezentanților legali. Copilul este anunțat despre rezultatul examinării cererii în formă corespunzătoare maturității sale intelectuale și mintale.

2. Pentru asigurarea respectării drepturilor și libertăților copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este în drept să acționeze din oficiu pentru a asista copilul aflat în dificultate sau în situații de risc, fără a solicita acordul părinților sau al reprezentanților legali.

3. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului cooperează cu oricare persoană, organizație necomercială, instituție sau autoritate publică cu activitate în domeniu.

4. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului decide asupra cererilor privind încălcarea drepturilor și libertăților copilului.

5. În scopul apărării drepturilor și libertăților copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului poate înainta acțiuni în instanțele judecătorești.

În activitatea sa, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este asistat de o subdiviziune specializată din cadrul Oficiului Avocatului Poporului.

Primul Avocat Parlamentar pentru drepturile copilului, de la numirea sa în funcție, și-a pus ca scop prioritar să monitorizeze respectarea drepturilor copiilor în instituțiile rezidențiale, aceasta fiind în concordanță și cu reforma națională de dezinstituționalizare a copiilor din internate, ce avea ca și scop ca pîna în anul 2012 numărul acestor copii să fie redus în jumătate. Scopul vizitelor sale este de a promova drepturile copiilor și de a informa copii că în statul nostru este un apărător suprem al drepturilor lor „Avocatul copiilor” la serviciile de apărare ale căruia ei pot apela oricînd.

Avocatul Parlamentar pentru drepturile copilului Tamara Plămădeală, a constatat la acel moment cu regret încălcarea majorității drepturilor copiilor din internate și casele de copii din Moldova. Cel mai des le este încălcat dreptul de a crește și a se dezvolta în mediu familial, dreptul la educație, dreptul la asistență medicală, dreptul la muncă și se tolerează violența în școli.

Avocatul parlamentar pentru drepturile copilului, Tamara Plămădeală, s-a focusat în activitatea desfășurată pe probleme vizînd prevenirea abandonului școlar, situația tinerilor orfani și asigurarea lor cu locuințe, respectarea drepturilor copiilor în situație de risc și aflați în conflict cu legea, respectarea dreptului copilului la familie, dreptul la învățătură, ocrotirea drepturilor copilului în instituțiile educative speciale, dezinstituționalizarea copiilor, problema aplicării violenței față de copii, respectarea drepturilor copilului la protecție socială. Problemele legate de respectarea drepturilor menționate, dar și altele au fost examinate în mai multe studii și rapoarte tematice elaborate de către avocatul parlamentar²⁰⁴.

Pe data de 08 aprilie 2016, Parlamentul Republicii Moldova a ales-o pe Dna Maia Bănărescu în calitate de Avocat al Poporului pentru drepturile copilului, funcție deținută până în prezent. Peste câteva luni de la intrarea în funcție, Maia Bănărescu a declarat că în Republica Moldova există restanțe în domeniul accesului copiilor la servicii medicale, de protecție și incluziune socială. Avocatul poporului pentru protecția drepturilor copilului a mai spus că pledează pentru eliminarea discriminării și a violenței față de copii²⁰⁵. La început de mandat, Dna Bănărescu declara că își propune să devină un apărător al drepturilor copiilor, întâi de toate a celor care, urmare a procesului de închidere a orfelinatelor, revin în familiile biologice sau au nevoie de asistență specială chiar în comunitate. Avocata poporului a mai anunțat că va monitoriza situația copiilor care se află în detenție și în ce măsură au acces aceștia la serviciile medicale și de reintegrare socială²⁰⁶.

Mai multe probleme din cele abordate de către Tamara Plămădeală au continuat să rămână și în atenția Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, Maia Bănărescu: documentarea copiilor, în special din stînga Nistrului; protecția copiilor rămași fără de îngrijire temporară a părinților; prevenirea delincvenței juvenile și asigurarea justiției prietenoase copilului; respectarea dreptului la educație, dezinstituționalizarea și incluziunea copiilor cu dizabilități, respectarea drepturilor copiilor cu dizabilități. Ombudsmanul Copilului a mai fost preocupată de problema respectării dreptului la asistență medicală și socială a copiilor, prevenirea violenței și abuzului față de copii și protecția victimelor, alimentația copiilor în cadrul instituțiilor de învățămînt preșcolar, protecția copiilor în situație de stradă, respectarea drepturilor copiilor aflați în detenție.

Este lăudabil faptul că, în anul 2017, pentru prima dată Ombudsmanul Copilului a prezentat la Comitetul ONU pentru drepturile copilului un *Raport alternativ privind respectarea drepturilor copiilor în Republica Moldova*, în care s-a referit la gradul de realizare a recomandărilor pentru țara noastră după evaluarea din 2009.

²⁰⁴ Analiza privind activitatea camerelor speciale pentru audierea minorilor victime/martori în condițiile prevederilor articolului 1101 Cod de procedură penală; Raportul tematic "Respectarea dreptului la învățătură a deținuților/condamnaților minori din instituțiile penitenciare"; Raportul tematic: „Realizarea prevederilor Hotărîrii Guvernului Republicii Moldova nr. 732 din 16 septembrie 2013 cu privire la Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică”; Raportul tematic: „Analiza situației pe țară privind documentarea copiilor cu adeverințe de naștere”; „Analiza sistemului de protecție a copiilor în situații de risc și a celor rămași fără ocrotire părintească”; Raportele tematice: „Implementarea reformei structurale în învățămînt” și „Respectarea în mediul școlar a dreptului copilului la sănătate”. // [on-line] <http://old.ombudsman.md/ro/content/functia-avocatului-copilului-la-10-ani-de-la-creare>

²⁰⁵ [on-line] <https://moldova.europalibera.org/a/27766154.html>

²⁰⁶ Ibidem

În activitatea sa, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este asistat de o subdiviziune specializată din cadrul Oficiului Avocatului Poporului – *Direcția Drepturile Copilului* care are următoarele atribuții:

- acumulează și analizează informații privind încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale copilului, proclamate în Constituția Republicii Moldova, în Convenția ONU privind drepturile copilului, în alte tratate internaționale la care Republica Moldova este parte, drepturi și libertăți prevăzute în acte legislative și normative în vigoare ale Republicii Moldova;
- participă la efectuarea evaluărilor, la elaborarea notelor de studiu legate de domeniul specific de activitate, a propunerilor de perfecționare a legislației, pregătesc avize la proiectele de acte normative privind drepturile copilului, înaintate Centrului;
- informează avocatul copilului asupra cazurilor care pot constitui obiect de autosesizare și propun, după caz, soluții;
- asigură colaborarea avocatului copilului cu autoritățile publice centrale și locale, cu asociațiile obștești din țară și din străinătate, cu mijloacele de informare în masă, care activează în vederea promovării și protecției drepturilor copilului;
- elaborează proiecte ale planurilor de activitate privind promovarea drepturilor copilului, ale rapoartelor anuale și speciale privind respectarea acestor drepturi;
- pregătește și difuzează materiale informative privind drepturile copilului; desfășoară alte activități ca însărcinare din partea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului²⁰⁷.

Legea nr. 52 din 3 aprilie 2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) prevede în mod expres că Avocatul Poporului nu se substituie prin competențele sale autorităților publice, organelor de drept și instanțelor judecătorești. Avocatul Poporului examinează cererile privind deciziile, acțiunile sau inacțiunile autorităților publice, organizațiilor și întreprinderilor, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, ale organizațiilor necomerciale și persoanelor cu funcții de răspundere de toate nivelurile care, conform opiniei petiționarului, i-au încălcat drepturile și libertățile.

Cererea adresată Avocatului Poporului se depune pînă la expirarea unui an din ziua încălcării presupuse a drepturilor sau libertăților petiționarului sau din ziua cînd petiționarul a aflat despre presupusa încălcare. Cererile sînt depuse personal sau prin poștă, fax, e-mail sau alt mijloc de comunicare. Cererea poate fi depusă și de către un reprezentant al persoanei lezate în drepturi, de către organizații nonguvernamentale, sindicate și alte organizații reprezentative în numele acesteia. Cererea din partea unei persoane aflate în detenție, a unei persoane aflate în izolatoarele de urmărire penală, din partea militarilor din unitățile militare nu se supune cenzurii și se expediază de către administrația instituțiilor respective Avocatului Poporului în termen de 24 de ore²⁰⁸.

În cazul în care faptele invocate în cerere au constituit obiect al examinării de către alte autorități, la cerere se anexează și copiile de pe răspunsurile autorităților respective. Cererea care nu corespunde cerințelor prevăzute la alin.(1) se restituie fără examinare. După recepționarea cererii, Avocatul Poporului este în drept: a) să accepte cererea spre examinare; b) să restituie cererea fără

²⁰⁷ Vidaicu D. Instituția Avocatului Parlamentar în Republica Moldova: realități și perspective. Studiu. Chișinău, 2012.p. 16.

²⁰⁸ Art. 18-19 al Legii nr. 52 din 3 aprilie 2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul). În: Monitorul Oficial Nr. 110-114 din 09 mai 2014// https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=22211&lang=ro

examinare, explicînd petiționarului procedura pe care acesta este în drept să o folosească pentru a-și apăra drepturile și libertățile; c) să remită cererea organelor competente pentru a fi examinată în conformitate cu prevederile legislației cu privire la petiționare.

În termen de 10 zile de la data recepționării cererii, Avocatul Poporului înștiințează petiționarul despre decizia adoptată. În cazul în care cererea este restituită fără examinare, se indică în mod obligatoriu motivele restituirii. Decizia de restituire a cererii nu poate fi atacată. Cererea repetată poate fi depusă după înlăturarea cauzelor care au servit drept temei pentru restituire. Cererea repetată în privința aceluiași persoane și fapte se acceptă spre examinare numai în cazul apariției unor circumstanțe noi.

Nu este primită spre examinare cererea: a) depusă peste un an de la data constatării încălcării drepturilor și libertăților omului, cu excepția cazurilor cînd Avocatul Poporului poate prelungi acest termen, dar nu mai mult decît cu un an; b) care este în procedură judiciară pentru examinare în fond, cu excepția cererilor privind acțiunile și/sau inacțiunile judecătorului; c) a cărei examinare ține de competența altor organe (intentarea urmăririi penale, explicarea deciziei judecătorești); d) pe cauză adjudecată, pe care există o sentință sau o hotărîre judecătorească în fond; e) care conține calomnii și insulte, discreditează autoritățile statului în general, autoritățile locale, asociațiile de cetățeni și reprezentanții lor, care instigă la ură națională, rasială, religioasă și la alte acțiuni pentru care se prevede răspundere conform legii²⁰⁹.

În conformitate cu art. 22 al Legii nr. 52 din 3 aprilie 2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), în cazul în care dispune de informații privind încălcarea în masă sau gravă a drepturilor și libertăților omului, în cazurile de o importanță socială deosebită sau în cazul în care este necesară apărarea intereselor unor persoane care nu pot folosi de sine stătător mijloacele juridice de apărare, Avocatul Poporului este în drept să acționeze din oficiu. În cazul în care se constată încălcări în masă sau grave ale drepturilor și libertăților omului, Avocatul Poporului este în drept să prezinte rapoarte speciale la ședințele Parlamentului, precum și să propună instituirea unor comisii speciale care să cerceteze aceste fapte.

De remarcat că în Republica Moldova la 04 iunie 2014 a fost lansat **Serviciul de asistență telefonică gratuită pentru copii (Telefonul Copilului) - 116 111**, gestionat de Ministerul Muncii și Protecției Sociale.

Serviciul de asistență telefonică gratuită pentru copii este o linie telefonică a cărei scop este de a proteja copii împotriva oricărei forme de încălcare a drepturilor lor, împotriva oricărei forme de abuz. Serviciile oferite de Telefonul Copilului 116 111 sunt prestate gratis și vizează²¹⁰:

- *consiliere psihologică;*
- *informare în domeniul drepturilor copilului;*
- *consultanță în domeniul protecției copilului;*
- *îndrumare și referire către instituțiile abilitate să ofere asistența necesară.*

Beneficiari ai acestui serviciu sunt copii, care apelează la telefonul copilului în scop de consiliere, informare; părinții sau îngrijitorii copiilor în scop de consiliere, informare și consultanță, precum și persoane care doresc să refere cazuri privind necesitatea asistenței unui copil. Cazurile

²⁰⁹ Ibidem, art.19-21.

²¹⁰ [on-line] <https://telefonulcopilului.md>

privind încălcarea drepturilor copilului sînt preluate și verificate de către angajații Oficiului Avocatului Poporului din Moldova.

Datele statistice existente relevă funcționalitatea Telefonul Copilului 116 111, astfel de la lansarea Serviciului Telefonul Copilului din 4 iunie 2014 și pînă în ianuarie 2019 au fost recepționate și înregistrate circa 30 969 apeluri²¹¹. Doar în perioada anului 2018 au fost recepționate 5853 apeluri, dintre care 4298 unice, iar 1555 repetate. De serviciile „Telefonul Copilului” au beneficiat 3746 de copii și 552 persoane adulte. Cele mai frecvente sunt apelurile de consiliere 1664, prin care solicită suport atât copii, cât și adulții, pe subiecte legate de comunicare, situații de hărțuire, probleme sentimentale, de relaționare și, nu în ultimul rînd, pe subiecte legate de anxietate și sexualitate.

În 580 de cazuri, adulți și copii au apelat pentru a se informa despre specificul serviciului, drepturile copilului și modalitățile de cunoaștere și studiere a acestora, de procedura de solicitare a ajutorului material sau de informații despre stabilirea regimului de întrevvedere cu copii. Vârsta copiilor care au telefonat la numărul 116 111 variază de la 7 la 18 ani. Doar în anul 2018, au fost raportate 328 de cazuri de încălcare gravă a drepturilor copilului²¹².

Pe parcursul a peste 12 ani de activitate a Ombudsmanului Copilului din Republica Moldova constatăm cu certitudine o *creștere a rolului, importanței și vizibilității acestei instituții*. Putem afirma cu îndrăzneală că instituția a depășit faza de „recepționar de petiții” și a avansat pînă la elaborarea mai multor studii și rapoarte tematice pe probleme de actualitate sau pe subiecte de rezonanță în materia drepturilor copilului, a devenit mai incisivă și mai vocală, este prezentă cu rapoarte de alternativă în cadrul mecanismelor internaționale. Considerăm că, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului din Republica Moldova își îndeplinește pe parcursul anilor tot mai bine principalul rol al său care constă în aducerea în mod constant a drepturilor copilului în atenția publicului larg și a guvernului.

În activitatea sa de soluționare a petițiilor sau ca urmare a autosesizării, Ombudsmanul Copilului din Moldova emite *recomandări către instituțiile publice, desfășoară anchete proprii, sesizează alte autorități sau întocmește rapoarte speciale privind drepturile copilului*, contribuind astfel, în marea majoritate a cazurilor, la o protecție eficientă a drepturilor copilului. În egală măsură, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului din Republica Moldova *propune în mod liber – pe baza experienței relevante – noi legi sau amendarea legilor existente, contribuie cu idei la dezvoltarea și implementarea politicilor și la înființarea de servicii pentru copii*, important fiind rolul său de a atrage atenția guvernului și autorităților locale asupra situației vulnerabile a copiilor într-o societate dominată de adulți și interesele lor, cât și asupra obligațiilor asumate de către Republica Moldova în baza Convenției cu privire la drepturile copilului și altor tratate internaționale în materia drepturilor copilului.

Concomitent, analiza acestei instituții a permis cercetătorilor V. Țărălungă și I. Cepoi să elucideze unele *dificultăți* care vizează activitatea instituției Ombudsmanului Copilului în Republica Moldova. Considerăm că, la etapa actuală, instituția Avocatul Poporului pentru drepturile copilului din Republica Moldova cunoaște dificultăți acute privind: *accesibilitatea și vizibilitatea sa pentru*

²¹¹ [on-line] <http://tvrmdova.md/social/pe-parcursul-anului-2018-circa-5-800-de-copii-au-apelat-la-serviciul-telefonul-copilului/>

²¹² Ibidem

*copii, imaginea sa în societate, funcționarea anevoioasă din cauza resurselor financiare reduse, asistenței tehnico-administrative slabe, lipsei de asigurare a pregătirii continue a cadrelor, volumului mare de petiții, atitudinii neprivilegiate – uneori chiar discriminatorii - din partea statului. Reprezentanțele teritoriale ale instituției Avocatului Poporului sunt practic invizibile, lipsesc reacțiile acestora la anumite încălcări, acestea fiind necunoscute chiar și la nivelul comunei/raionului unde activează*²¹³.

În vederea remedierii lacunelor depistate și eficientizării activității instituției respective, cercetătorii nominalizați vin cu următoarele *recomandări*²¹⁴:

1) În scopul sporirii autorității și eficienței instituției Ombudsmanului Copilului în Republica Moldova se consideră oportune unele reforme – atât din punct de vedere legal, cât și funcțional:

- Includerea unor norme exhaustive în textul Constituției Republicii Moldova cu privire la funcția și rolul Avocatului Poporului;
- Adoptarea unei legi distincte care să reglementeze clar atât statutul, modul de activitate și atribuțiile Ombudsmanului Copilului în Republica Moldova, cât și modul de cooperare cu societatea civilă și, în special, cu copiii în vederea realizării atribuțiilor sale;
- În același context, din punct de vedere funcțional, se necesită: consolidarea imaginii instituției în raport cu autoritățile monitorizate, ridicarea gradului de percepere a seriozității și necesității implementării măsurilor recomandate de către Ombudsmanul Copilului autorităților vizate, stabilirea de parteneriate strategice cu instituțiile din alte state.

2) O problemă serioasă în Republica Moldova constituie numărul extrem de mic de adresări ale copiilor la instituția Ombudsmanului Copilului, nemaivorbind că majoritatea copiilor nu cunosc în genere de existența acestei instituții importante pentru ei, aceasta fiind cauzat de insuficiența mediatizării acestei instituții, de necunoașterea situațiilor în care se pot adresa, dar și de modul sau căile în care ei se pot adresa la Ombudsmanul Copilului. În vederea remedierii lacunei privind accesibilitatea și vizibilitatea pentru copii a instituției Ombudsmanului Copilului, se consideră necesar în primul rând soluționarea problemei care vizează Linia Verde „Telefonul Copilului” (080011116) care funcționează pe lângă Oficiul Avocatului Poporului. Pe parcursul anului 2019, la Linia Verde „Telefonul Copilului”, au fost înregistrate 194 de apeluri telefonice: din numărul total de apeluri, 190 au parvenit de la adulți și doar 4 de la copii²¹⁵. În anii precedenți situația nu a fost mai bună.

Acest număr de telefon este prea dificil pentru a fi memorizat de către copii, considerent din care propunem stabilirea unui număr simplu din trei cifre (de exemplu, 111 sau 888) posibil de memorizat și accesat de către copii de la vârste mici. În plus, la actuala Linie Verde „Telefonul Copilului” apelul poate fi efectuat doar de la un număr de telefon fix, ceea ce constituie un alt impediment serios care necesită a fi remediat. De asemenea, este importantă informarea continuă a copiilor despre existența instituției Ombudsmanului Copilului (și modul de accesare a acesteia de

²¹³ Țarălungă V., Cepoi I. Particularități și dificultăți în activitatea instituției Ombudsmanului Copilului din Republica Moldova. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (ediția a cincea) dedicată aniversării a 60-a de la fondarea AȘM, împlinirii a 75 de ani de la crearea primelor instituții științifice de tip academic și 15 ani de la fondarea Filialei Bălți a AȘM din 29-30 iunie 2021. Bălți, 2021. p.480.

²¹⁴ Ibidem, p.480-482.

²¹⁵ Raport de activitate „Linia verde a Ombudsmanului Copilului” „Telefonul Copilului”. Avocatul Poporului, 2019, p.2.

către fiecare copil) prin diseminarea obligatorie a informației despre instituția Ombudsmanului Copilului în toate instituțiile accesate de către copii (grădinițe, școli, instituții medicale, locuri de agrement etc.) - într-o formă de transmitere a informației adaptată la nivelul de dezvoltare a copiilor (spoturi publicitare, pliante, difuzarea prin mijloace mass-media etc.)

3) O altă problemă constituie forța juridică a recomandărilor Ombudsmanului Copilului. Se consideră că este necesar ca legislația în domeniu să prevadă un mecanism clar prin care să se realizeze implementarea măsurilor propuse de Avocatul Poporului în cazul în care se constată o încălcare a drepturilor omului. În acest sens, este de remarcat practica din Austria, unde Ombudsmanul va formula un raport Parlamentului despre nerealizarea măsurilor formulate. În acest caz Parlamentul poate să utilizeze toate măsurile legale necesare pentru a determina o anumită autoritate să își realizeze obligațiile prin redresarea situației petiționarului. Pe parcursul cercetării s-a constatat că Raportul Ombudsmanului Copilului din Republica Moldova nu conține o componentă cu privire la monitorizarea aplicării recomandărilor efectuate de către instituția respectivă, din această cauză nefiind clare măsurile întreprinse de către autorități pentru a redresa situația la capitolul protecției drepturilor copilului. Se sugerează remedierea acestor lacune.

4) Se consideră că instituția Ombudsmanului Copilului din unele state ar putea servi ca și modele de bună practică pentru Republica Moldova:

- Ombudsmanul Copiilor din Polonia este un bun exemplu de instituție în măsură să promoveze și să apere în mod independent și eficient drepturile copilului, cu valențe reale de reprezentare a copiilor și de amplificare a vocii lor în fața Guvernului, Parlamentului și a altor instituții ale administrației centrale și locale. În special, prezintă interes unele atribuții ale acestei instituții, cum ar fi: "...cere demararea procedurilor judiciare în cazurile civile și *poate participa la acestea cu aceleași drepturi ca și procurorul public*; solicită începerea procedurilor administrative, trimite plângeri tribunalului administrativ și *participă la proceduri cu aceleași drepturi ca și procurorul public* etc)
- În câteva state - Irlanda, Australia, Canada - Ombudsmanul Copilului investighează, la sesizare sau din proprie inițiativă, în anumite situații speciale, cazuri de deces ale copiilor și întocmesc rapoarte speciale, așa-numitele *Child Death Review*. Acest lucru se realizează prin stabilirea unor mecanisme de verificare a circumstanțelor în care s-au produs decesele, pentru a stabili dacă ele au avut drept cauză violența, neglijarea, neîndeplinirea sau îndeplinirea defectuoasă a obligațiilor profesionale ori adoptarea de măsuri de către autorități în detrimentul vieții și supraviețuirii copiilor. Informațiile colectate îi permit Ombudsmanului să formuleze recomandări pentru a evita în viitor decesele care pot fi prevenite. Aceasta reprezintă o practică care ar putea fi preluată de către Ombudsmanul din Republica Moldova, ținând cont de rata sporită și în continuă creștere a mortalității copiilor în statul nostru.

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ

1. Legea Republicii Moldova privind drepturile copilului nr. 338-XIII din 15.12.1994 //Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 13 din 02.03.1995
2. Legea Republicii Moldova privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți nr. 140 din 14.06.2013// Monitorul Oficial Nr. 167-172 din 02.08.2013

3. Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45 din 01.03.2007// Monitorul Oficial Nr. 55-56 din 18. 03. 2008.
4. Legea Republicii Moldova cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației nr. 30 din 07.03. 2013// Monitorul Oficial Nr. 69-74 din 05. 04. 2013.
5. Legea Republicii Moldova Nr. 52 din 03.04.2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) // Monitorul Oficial Nr. 110-114 din 09.05.2014.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 1001 din 30.09.2005 privind instituirea Consiliului național pentru protecția drepturilor copilului// Monitorul Oficial Nr. 132-134 din 07.10.2005.
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 434 din 10.06.2014 privind aprobarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020 //Monitorul Oficial Nr. 160-166 din 20.06.2014.
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 835 din 04.07.2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020// Monitorul Oficial Nr. 204-205 din 12.07.2016.
9. Programul național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia (număr unic 325/MMPS/2022)// https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/325_0.pdf
10. Cușmir L. Protecția drepturilor mamei și copilului în condițiile dezvoltării sociale stabile. Chișinău, 2005.
11. Ciugurenu-Mihailuță C., Osmochescu N. Protecția internațională a drepturilor copilului. Chișinău: Editura ASEM, 2009.
12. Țarălungă V. Particularitățile protecției internaționale a drepturilor copilului. Monografie. Bălți, 2012.
13. Țarălungă V., Botnari E., Odinoakaia I., Rusu V., Buzinschi I. Drepturile omului încep cu drepturile copilului. Argumentare științifică a necesității realizării unei codificări în domeniul drepturilor copilului în Republica Moldova. Bălți: ”Tipografia din Bălți”, 2013.
14. Țarălungă V. Implementarea normelor internaționale în materia drepturilor copilului în Republica Moldova: probleme teoretico-practice. În: Implementarea normelor dreptului internațional în legislația națională a Republicii Moldova. Red.- coord.: A. Burian;. – Chișinău: CEP USM, 2011, p. 258-281.
15. Țarălungă V., Cepoi I. Unele considerații privind practica internațională de creare și dezvoltare a instituției Ombudsmanului Copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (ediția a cincea) dedicată aniversării a 60-a de la fondarea AȘM, împlinirii a 75 de ani de la crearea primelor instituții științifice de tip academic și 15 ani de la fondarea Filialei Bălți a AȘM din 29-30 iunie 2021. Bălți, 2021 p.466 - 475.
16. Țarălungă V., Cepoi I. Particularități și dificultăți în activitatea instituției Ombudsmanului Copilului din Republica Moldova. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (ediția a cincea) dedicată aniversării a 60-a de la fondarea AȘM, împlinirii a 75 de ani de la crearea primelor instituții științifice de tip academic și 15 ani de la fondarea Filialei Bălți a AȘM din 29-30 iunie 2021. Bălți, 2021. p. 475 – 482.

TEMA 3 - SISTEMUL DREPTURILOR COPILULUI: ASPECTE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

1. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului

1.1 Conținutul juridic al principiilor în materia protecției drepturilor copilului

1.2 Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului în legislația și practica Republicii Moldova

2. Drepturile copilului în cadrul familiei

2.1 Drepturile copilului în cadrul familiei în lumina prevederilor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului

2.2 Protecția drepturilor copilului în cadrul familiei în Republica Moldova

2.3 Violența domestică – încălcare gravă a drepturilor copilului în cadrul familiei

3. Drepturile unor categorii speciale de copii

3.1 Protecția drepturilor copiilor aflați în conflict cu legea

3.2 Protecția copilului în caz de conflict armat

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ:

Masteranzii urmează să obțină următoarele cunoștințe și abilități:

- să cunoască și să analizeze principiile specifice în materia protecției drepturilor copilului;
- să analizeze particularitățile drepturilor copilului în cadrul familiei în contextul cadrului normativ național și internațional în materie;
- să distingă și să caracterizeze drepturile unor categorii speciale de copii (copii aflați în conflict cu legea; copii afectați de conflictul armat etc.);
- să elucideze diverse lacune în materie și să formuleze propriile concluzii și propuneri vizavi de subiectele studiate și discutate.

CONȚINUTUL TEMEI:

1. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului

1.1 Conținutul juridic al principiilor în materia protecției drepturilor copilului

Protecția internațională a drepturilor copilului, ca instituție de drept internațional este călăuzită de principiile ramurale ale dreptului internațional al drepturilor omului, cât și de principii specifice care reglementează în exclusivitate poziția juridică a copilului. Astfel, în Convenția cu privire la drepturile copilului sînt cîteva articole fundamentale care fixează principii primordiale care dirijează atît aplicarea întregii Convenții, cât și a altor reglementări internaționale și naționale în domeniu:

- art.2 - *nediscriminarea sau principiul egalității copiilor;*
- art.3 - *interesul superior al copilului;*
- art.6 - *dreptul copilului la viață, supraviețuire și dezvoltare și*
- art. 12 - *consultarea și respectarea opiniilor copilului.*

Acestea sunt articole „umbrelă”, altfel spus, de bază, care acoperă atât aplicarea întregii Convenții cu privire la drepturile copilului, cât și a reglementărilor naționale în materie. Aceste patru articole care concomitent fondează și justifică noțiunea de copil-subiect de drepturi, nu pot fi înțelese fără a fi raportate între ele²¹⁶.

Principiul non-discriminării. Drepturile omului sunt inerente fiecărei persoane, fără discriminare, iar dreptul la egalitate și la nediscriminare este un principiu fundamental care stă la baza legislației privind drepturile omului. Astfel, protecția juridică a egalității în drepturi și a nondiscriminării face parte integrantă din protecția juridică a drepturilor omului, cu cele două componente - internă și internațională.

Declarația Universală a Drepturilor Omului (DUDO) a avut o însemnătate excepțională pentru elaborarea și dezvoltarea conceptului drepturilor omului pe plan național și internațional, înscrie, chiar din primul său alineat, ideea că „recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume”²¹⁷. Declarația consacră un număr de principii de foarte mare însemnătate, printre care amintim pe cel conform căruia toate ființele sunt libere și egale din momentul nașterii.

De menționat că principiul nediscriminării, nu a fost consacrat în textul DUDO în mod expres, fiind dedus *per a contrario*. Potrivit art. 2 din Declarația Universală a Drepturilor Omului „fiecare om se poate prevala de toate drepturile și de toate libertățile proclamate în prezenta declarație, fără nici o deosebire, în special de rasă, de culoare, de sex, de limbă, de religie, de opinie politică sau de orice altă opinie, de origine națională sau socială, de avere sau decurgând din orice altă situație, pe lângă aceasta nu se va face nici o deosebire bazată pe statutul politic, juridic sau internațional al țării sau al teritoriului de care aparține o persoană, fie această țară sau teritoriu independent, sub tutelă, neautonome sau supuse unei eliminări oarecare a suveranității”²¹⁸.

Convenția cu privire la drepturile copilului consacră în mod expres principiul non-discriminării în dispoziția art. 2 care prevede că “Statele-părți se angajează să respecte drepturile care sînt enunțate în prezenta Convenție și să le garanteze tuturor copiilor care țin de jurisdicția lor, fără nici o discriminare, indiferent de rasa, culoarea, sexul, limba, religia, opinia politică sau altă opinie a copilului sau a părinților sau a reprezentanților săi legali, de originea lor națională, etnică sau socială, de situația materială, de incapacitatea lor, de nașterea lor sau de altă împrejurare”.

După cum remarcă cercetătoarea Victoria Țarălungă²¹⁹, termenul “discriminare” nu este definit în textul Convenției cu privire la drepturile copilului, după cum nu este definit nici în Pactele Internaționale din 1966 – cel cu privire la drepturile civile și politice, și cel cu privire la drepturile

²¹⁶Țarălungă V. Principiul nediscriminării în lumina prevederilor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători din 29.03.2009 cu genericul „Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan și probleme actuale ale edificării statului de drept în Republica Moldova din perspectivele integrării europene”. Chișinău, 2010, p. 197.

²¹⁷ Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată la 10 decembrie 1948 // [on-line] https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf

²¹⁸ Ibidem

²¹⁹ Țarălungă V. Principiul nediscriminării în lumina prevederilor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători din 29.03.2009 cu genericul „Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan și probleme actuale ale edificării statului de drept în Republica Moldova din perspectivele integrării europene”. Chișinău, 2010, p. 197.

economice, sociale și culturale, care fiecare conțin în art.2 un principiu asemănător privind protecția împotriva discriminării²²⁰.

Această lacună a fost corectată de către Comitetul pentru drepturile omului care în Comentariul General prezentat la cea de a 37-a sesiune din 1989, definea discriminarea drept “orice diferență, excludere, restrângere sau preferință, care se întemeiază pe rasă, culoare, sex, limbă religie, opinie politică sau de altă natură, origine națională sau socială, proprietate, naștere sau alt statut și care are ca scop restrângerea sau împiedicarea recunoașterii, folosirii sau exercițiului de către toate persoanele, pe bază de egalitate, a tuturor drepturilor și libertăților”²²¹.

În conformitate cu art.2 CDC ar putea fi evidențiate motive “directe” de discriminare, ce rezultă din statutul personal sau din activitatea copilului, și “indirecte” legate de statutul personal al părinților sau persoanelor care îi înlocuiesc²²².

Dacă paragraful 1 al art.2 al CDC consideră ca motive de discriminare “rasa, culoarea, sexul copilului...”, apoi paragraful 2 adaugă protecția față de “...oricare formă de discriminare sau de sancțiuni motivate de situația juridică, activitățile, opiniile declarate sau convingerile părinților săi, ale reprezentanților săi legali sau ale membrilor familiei sale.” Astfel, primul paragraf se referă la imposibilitatea exercitării drepturilor prevăzute în Convenție, iar cel de-al doilea cere luarea de măsuri împotriva “tuturor formelor de discriminare” și nu se limitează la problemele ridicate în cadrul Convenției²²³.

Cercetătorul Filip Alston, în comentariul său la CDC, menționează că al.2 al art.2 constituie un aport considerabil la dezvoltarea protecției internaționale a drepturilor omului, deoarece accentuează faptul că “protecția copilului trebuie să includă toate situațiile în care el este supus sau poate fi supus discriminării, sau pedepsit în baza statutului sau conduitei altor persoane. Nu lipsesc exemplele când copilul încearcă suferințe fizice, psihice sau de alt gen, pentru care el nu poartă răspundere personală. Adeseori copiii constitui o țintă ușor accesibilă comparativ cu părinții, membrii familiei sau tutorii. Mai mult decât atât, discriminarea sau pedepsirea copilului constituie un mijloc eficient de a prinde “doi iepuri”. Copilul suferă nemijlocit, la fel ca și părinții sau alte persoane responsabile de copil, care suferă indirect”²²⁴.

Art.2 al CDC subliniază faptul că toate drepturile prevăzute în prezenta Convenție trebuie să fie aplicate tuturor copiilor de pe teritoriul statului respectiv, inclusiv vizitatori, refugiați sau rezidenți ilegali: “Statele-părți se angajează să respecte drepturile care sînt enunțate în prezenta Convenție și să le garanteze *tuturor copiilor* care țin de jurisdicția lor...”. În acest sens, Comitetul pentru

²²⁰ “Fiecare Stat-parte la prezentul Pact se angajează să respecte și să garanteze tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul său și țin de competența sa juridică, drepturile recunoscute în prezentul pact, fără nici o deosebire de orice fel, în special de rasă, culoare, religie, opinie politică sau de alt fel, origine națională sau socială, avere, naștere sau orice altă împrejurare.”

²²¹ United Nations Compilation of General Comments and General Recommendations adopted by Human Rights Bodies, HRI/GEN/1/rev.2of 29.03.1996, p.27.//[on-line] <https://digitallibrary.un.org/record/576098>

²²² Țarălungă V. Principiul nediscriminării în lumina prevederilor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători din 29.03.2009 cu genericul „Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan și probleme actuale ale edificării statului de drept în Republica Moldova din perspectivele integrării europene”. Chișinău, 2010, p. 199.

²²³ Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului. UNICEF. Chișinău: Editura Cartier, 2001. p.32.

²²⁴ Alston Ph. The legal framework of the Convention on the Rights of the Child. În: Bulletin of Human Rights 91/2, p. 7.// [on-line] <https://searchlibrary.ohchr.org/record/18229>

drepturile copilului a arătat că un motiv de preocupare ar fi discriminarea copiilor de emigranți, cei aparținând altor naționalități, copiii emigrați ilegal sau aparținând unor minorități sau comunităților indigene. De asemenea Comitetul a scos în evidență un tip mai general de discriminare, între diferitele regiuni din cadrul aceluiași stat, care nu este provocată de diferențe legislative: “Comitetul este atent la inegalitățile dominante între zonele urbane și cele rurale, precum și între diferitele regiuni, cu privire la asigurarea unor servicii sociale, cum ar fi educația, asistența medicală, securitatea socială și accesul la ele”²²⁵.

De remarcat că unele distincții realizate în baza temeiurilor prevăzute în art.2 al CDC, nu constituie discriminare. După cum a indicat Comitetul drepturilor omului în Comentariul general „garantarea drepturilor și libertăților în mod egal nu presupune însă un comportament similar în fiecare caz”²²⁶ și „nu orice distincție în comportament constituie discriminare cu condiția că criteriile unei asemenea distincții sînt rezonabile și obiective, iar sarcina constă în faptul de a atinge scopul admis de Pact”²²⁷.

Chiar și în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice minorii beneficiază de o poziție privilegiată în raport cu alte grupuri umane. Spre exemplu, p.5 al art.6 prevede că pedeapsa capitală nu se aplică pentru infracțiuni comise de persoane în vîrstă de pînă la 18 ani sau p.3 al art.10 consacră cerința de a întreține delicvenții minori separat de cei adulți²²⁸.

În pofida faptului că copiii de la sine reprezintă ființe vulnerabile, printre aceștia există o categorie îndeosebi vulnerabilă, calificați ca atare în virtutea unor cauze obiective sau subiective. Altfel spus, CDC admite așa-numita „discriminare pozitivă”²²⁹ în rîndurile copiilor. În preambulul acestei Convenții se proclamă că „în toate statele lumii sînt copii care trăiesc în condiții extrem de dificile și că acești copii necesită atenție deosebită” (punctul 11). Articole separate ale Convenției consacră dreptul la protecție specială a copiilor lipsiți temporar sau permanent de mediul familial (p.1, art.20), a copiilor cu deficiențe intelectuale și fizice (p.2, art.23).

Însemnătatea „discriminării pozitive”, inclusiv în privința copiilor, după cum notează cercetătorul R.A. Miulerson, constă în faptul că „acordarea anumitor priorități unor grupuri de oameni, acestea fiind necesare pentru a participa în egală măsură cu cealaltă parte a populației la viața obștească a statului, nu doar că nu constituie discriminare, dar chiar demonstrează nivelul înalt de dezvoltare a dreptului internațional. Aceasta reprezintă nu doar o măsură egală pentru subiecți inegali, dar și devine un instrument de atenuare a rezultatelor negative a inegalității de fapt...”²³⁰. În așa mod, interdicția discriminării constituie un principiu de bază, deoarece acesta asigură realizarea nu doar a drepturilor și intereselor copilului în limitele CDC, dar și în oricare alte sfere de activitate a copilului²³¹.

²²⁵ China-OFRI, anexa 56, par.11// <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf>

²²⁶ Human Rights Committee General comment 18/37 of 9 November 1989[Non-Discrimination], par. 8. // [on-line] <https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Human%20Rights%20Committee,%20General%20Comment%2018.pdf>

²²⁷ Ibidem, par. 13

²²⁸ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022.p.17.

²²⁹ Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность. Москва: Юридическая литература, 1991. с.55.

²³⁰ Ibidem, p.57.

²³¹ Țarălungă V. Principiul nediscriminării în lumina prevederilor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători din 29.03.2009 cu genericul

Principiul interesului superior al copilului. Principiul interesului superior al copilului reprezintă un concept general, un principiu călăuzitor pentru înțelegerea și implementarea Convenției cu privire la drepturile copilului, tocmai de aceea el a fost plasat la începutul textului Convenției, chiar după preambul, definiție și principiul nediscriminării. Dispoziția articolului 3 al CDC prevede că “În toate deciziile care îi privesc pe copii, fie că sînt luate de instituții publice sau private de ocrotiri sociale, de către tribunale, autorități administrative sau de organe legislative, interesele superioare ale copilului trebuie să constituie o considerație primordială.”

Una dintre primele reglementări internaționale ale acestui principiu se regăsește, încă din anul 1924, în Declarația drepturilor copilului, adoptată de Liga Națiunilor, prin care se precizează că „omenirea datorează copilului cei mai bun din ceea ce poate oferi”²³². Prevederea dată a fost preluată și dezvoltată în Declarația drepturilor copilului, adoptată în 1959 de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, principiul 2 al căreia care prevede că: „Copilul se va bucura de o protecție specială și i se vor oferi facilități prin lege și prin mijloace menite să asigure o dezvoltare fizică, mentală, spirituală și socială normale, în condițiile libertății și demnității. În adoptarea legilor necesare realizării acestui scop, se va avea în vedere interesul superior al copilului”. Legiferarea acestor obiective va avea drept considerent suprem optima satisfacere a intereselor copilului²³³.

Ulterior acest principiu a fost întărit în Convenția din 1979 asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (p.2 „b”, „c” al art.6) și în Declarația din 1986 cu privire la principiile sociale și de drept privind protecția și bunăstarea copiilor, îndeosebi în cazul transmiterii acestora spre educație și adopției lor la nivel național și internațional (art.5). În primul document acest principiu se referea la problemele educației copilului și a cazurilor de divorț, în cel de-al doilea document – la problemele transmiterii copilului spre educație și adopție²³⁴.

Potrivit caracterizării făcute de Comitetul pentru drepturile copilului din cadrul ONU, „interesul superior al copilului” este principiul care a format „nucleul central, principiul diriguitor” al întregii Convenții²³⁵. În același context Thomas Hammarberg, Comisarul pentru drepturile omului al Consiliului Europei, susține că unul dintre scopurile principale ale elaboratorilor Convenției cu privire la drepturile copilului a fost cel de a „întări dispoziții separate ce privesc copiii din diverse documente internaționale în materia drepturilor omului, într-un document unic complex, focusat pe asigurarea intereselor primordiale ale copilului”²³⁶.

Interesul superior al copilului este o noțiune abstractă, destul de greu de stabilit, astfel că realizarea lui presupune recunoașterea și garantarea unor prerogative fundamentale ale copilului și

„Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan și probleme actuale ale edificării statului de drept în Republica Moldova din perspectivele integrării europene”. Chișinău, 2010, p. 201.

²³² Focșa T. Determinarea particularităților principiului interesului superior al copilului în contextul asigurării drepturilor lui. În: *Legea și Viața*, octombrie 2016. p. 24.

²³³ Cojocaru V. Stabilirea echilibrului echitabil între interesele părinților și interesul superior al copilului. În: *Revista Institutului Național al Justiției* nr. 4(55), 2020. p. 20.

²³⁴ Țarălungă V. Principiul interesului superior al copilului: concept, abordare, particularități. În: *Revista Moldovenească de Drept internațional și Relații Internaționale* nr. 1, 2010. p.8.

²³⁵ Focșa T. Determinarea particularităților principiului interesului superior al copilului în contextul asigurării drepturilor lui. În: *Legea și Viața*, octombrie 2016. p. 24.

²³⁶ Hammarberg T. *The UN Convention on the Rights of the Child and How to make it Work*. În: *Human Rights Quarterly*, vol. 12, 1990. p. 98

ale omului în general, cu mențiunea că garantarea lor în cazul copilului presupune luarea în considerare a faptului că un copil are nevoi speciale datorită vârstei și gradului său de maturitate²³⁷.

Formularea principiului arată că obiectivul acestuia este foarte larg, cuprinzând toate acțiunile cu referire la copii ca grup social. Implementarea lui reprezintă o obligație de prim ordin pentru statele-părți la Convenția cu privire la drepturile copilului. În afară de această sintagmă, textul Convenției mai folosește cu aceeași semnificație și formulele „interes suprem” (art. 9 alin. (1) și (3), art. 18 alin. (1), art. 21 din CDC) și „interes major” (art. 37, art. 40 din CDC)²³⁸.

La o primă vedere, dispoziția art.3 al Convenției ONU nu oferă nici o explicație detaliată asupra modului său de aplicare, nu fixează nici o obligație specifică, ci doar consacră principiul interesului superior al copilului ca pe un considerent primordial. Formularea „în toate deciziile” este foarte generală și include, în opinia noastră, toate intervențiile făcute în privința copiilor. Cercetătorul Jean Zermatten consideră că „legiuitorul, din respect pentru principiul prevăzut în art.5 al Convenției, nu a dorit să intervină în sfera familială pentru a sublinia responsabilitatea părinților; și să păstreze acestui principiu șansa de a fi admis de toți”²³⁹. Utilizarea acestui superlativ semnifică faptul că în toate circumstanțele interesul copilului trebuie să prevaleze, ca fiind superior (cel mai bun) oricărui alt interes.

Noțiunile de „interes” și „superior” împreunate semnifică faptul că ceea ce trebuie vizat este „bunătatea” copilului, așa cum este definită în mai multe prevederi ale Convenției ONU, îndeosebi în preambul (paragrafele 5 și 10) și în pct. 2 al articolului 3 al acesteia.

Dacă există dubii în ceea ce privește determinarea interesului superior al copilului în raport cu interesele altor persoane sau grupuri de persoane, trebuie să recunoaștem că această noțiune nu poate fi fondată în mod real pe elemente clare sau obiective, ea trebuind, deci, să fie înlocuită cu noțiunea de „cel mai mic rău posibil”²⁴⁰. Anume această nouă expresie „cum să facem cât mai puțin rău” o înlocuiește pe cea de „interes superior” al copilului și trebuie să influențeze decizia.

Dacă recurgem la analiza literală, constatăm că în dispoziția articolului se vorbește despre „o considerație generală” dar nu despre „una primordială”. Această nuanță, în realitate, semnifică faptul că în cazurile când autoritatea (judecătorească, administrativă, politică) urmează să ia o decizie, ea trebuie să acorde o importanță particulară interesului superior al copilului, însă așa încât acest interes să nu prejudicieze alte interese (cel al părinților, al altor copii, al adulților, al statului), care, de asemenea, au valoare²⁴¹.

Comitetul pentru Drepturile Copilului s-a expus că articolele care se conțin în Convenție sînt interdependente și trebuie privite ca un întreg. Astfel, principiile nediscriminării, al dreptului la viață, la supraviețuire și dezvoltare sînt principii fundamentale în procesul de stabilire a intereselor superioare ale copilului aflat într-o situație specială, sau ale unui grup de copii.

²³⁷Focșa T. Determinarea particularităților principiului interesului superior al copilului în contextul asigurării drepturilor lui. În: *Legea și Viața*, octombrie 2016. p. 24.

²³⁸ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022.p.19.

²³⁹ Zermatten J. L'intérêt supérieur de l'enfant: De l'Analyse Littérale à la Portée Philosophique. IDE, 2003. p.6.

²⁴⁰ Zermatten J. Introduction à la Convention des Nation Unies relatives au droits de l'enfant: L'intérêt supérieur de l'enfant, ses droits participatifs. DIE, Geneve, 2005. p.32.

²⁴¹ Cojocaru V., Cereteu A. Principiile protecției copilului aflat în situație de risc și a copilului separat de părinți. În: *Revista Națională de Drept*, 2020, nr.7-9, p. 8-15.

Nu este o problemă de a opune interesul superior al copilului drepturilor copilului, deoarece drepturile copilului sunt aplicate în contextul interesului superior al copilului. Este vorba doar în a clarifica în ce mod recunoașterea drepturilor copilului este un instrument eficient de protecție a copilului, în pofida diferențelor de timp, de loc, în pofida particularităților fiecărei situații în parte²⁴². Interesul copilului este configurat de totalitatea drepturilor sale fundamentale, cum ar fi dreptul la integritate fizică și psihică, dreptul la identitate, dreptul la liberă exprimare și dreptul la libertatea de gândire, dreptul la protecția împotriva oricăror forme de violență, vătămare, abuz fizic sau mintal, abandon și neglijență, dreptul la învățătură etc., drepturi la care trebuie să se raporteze acțiunile tuturor factorilor „ale căror responsabilități generale, sectoriale ori specifice implică relația cu copilul – de la părinți la sistemul de învățământ, sistemul medical, societatea în ansamblul ei”²⁴³.

Principiul interesului superior al copilului este impus inclusiv în legătură cu drepturile și obligațiile ce revin părinților copilului, altor reprezentanți legali ai săi, precum și oricăror persoane cărora acesta le-a fost plasat în mod legal. Reprezintă singura finalitate a acțiunilor părinților și singurul criteriu care justifică intervenția statului în raporturile dintre părinți și copii. Acest interes trebuie avut în vedere atunci când exercită drepturile și îndatoririle ce compun ocrotirea părintească, dar și de stat atunci când își exercită funcțiile legislativă, executivă și judecătorească în probleme referitoare la copii sau în care sînt implicați copiii²⁴⁴.

Astfel, conceptul de „interes superior al copilului” se regăsește în diferite articole ale Convenției din 1989 cu privire la drepturile copilului, în situații speciale, cum ar fi:

- în cazul separării de părinți: copiii nu vor fi separați de părinți, împotriva voinței lor, „decît atunci cînd autoritățile competente, în urma unei reexaminări oficiale, constată, în acord cu legislația și procedurile valabile, că o asemenea separare este necesară intereselor superioare ale copilului”; statele trebuie să respecte dreptul copilului de a păstra legătura cu ambii părinți, „în afară de cazul în care acest lucru este contrar interesului superior al copilului” (art. 9, alin. (1) al Convenției);
- în cazul responsabilităților părintești: ambii părinți au răspundere comună pentru creșterea și dezvoltarea copilului și „aceștia trebuie să se conducă, înainte de orice, după interesul superior al copilului” (art. 18 al Convenției);
- în cazul privării de mediul familial: copiii lipsiți de mediul lor familial, temporar sau definitiv, sau care, „în propriul lor interes, nu pot fi lăsați în acest mediu”, au dreptul la protecție și la ajutor special din partea statului (art. 20 al Convenției); în cazul adopției: statele trebuie să se asigure că rațiunea primordială în acest domeniu este interesul superior al copilului (art. 21 al Convenției);
- în cazul privării de libertate: copiii privați de libertate vor fi separați de adulți „în afară de cazul în care se consideră că este în interesul superior al copilului să nu se procedeze astfel” (art. 37 lit. c));

²⁴²Țarălungă V. Principiul interesului superior al copilului: concept, abordare, particularități. În: Revista Moldovenească de Drept internațional și Relații Internaționale nr. 1, 2010. p.11.

²⁴³Focșa T. Determinarea particularităților principiului interesului superior al copilului în contextul asigurării drepturilor lui. În: Legea și Viața, octombrie 2016. p. 25.

²⁴⁴ Ibidem

- la audierile în fața tribunalului a cazurilor de încălcare a legii penale de către un minor: părinții sau reprezentanții legali ai copilului trebuie să fie prezenți „dacă acest lucru nu este considerat contrar interesului superior al copilului”²⁴⁵.

În acest sens, drepturile copilului proclamate în numele interesului copilului permit formularea unei idei mai precise privind conținutul principiului interesului superior al copilului. Noțiunea interesul superior al copilului prezintă mai multe particularități:

- a) Contrar majorității articolelor Convenției, articolul 3, p.1 nu constituie un drept subiectiv ca atare, acesta instituind un principiu de interpretare care urmează a fi utilizat în toate formele de intervenție față de copii²⁴⁶.
- b) Conceptul interesului superior al copilului este un concept juridic nedeterminat care trebuie să fie precizat de către practică. Criteriul interesului superior al copilului este relativ în timp și spațiu: în timp – deoarece este dependent de cunoștințele științifice despre copil, în spațiu – deoarece acest criteriu va trebui să țină cont de normele interne ale unui sau altui stat²⁴⁷.
- c) Criteriul interesului superior al copilului este subiectiv la un dublu nivel: ”Este vorba, mai întâi de toate, despre o subiectivitate colectivă, aceea că o societate concretă, într-un moment dat al istoriei sale, își crează o imagine a interesului superior al copilului (de ex.: educația copilului într-o religie sau alta, sau refuzul „excesului” de practici religioase).
- d) Subiectivitatea personală – care se manifestă la un triplu nivel: 1. Subiectivitatea părinților: care părinte nu pretinde să acționeze în interesul copilului atunci când el pare motivat de considerații egoiste (judecătorii ce soluționează cauze de divorț cunosc bine acest lucru). 2.Subiectivitatea copilului: problema apare anume atunci când se iau în considerație doleanțele copilului, deoarece, dacă interesul copilului nu se reduce la conceptul părinților, acesta nu trebuie să corespundă în mod necesar nici imaginii de sine a copilului. 3.Subiectivitatea judecătorului sau a autorității administrative investite cu putere de a lua decizii, decizia trebuind să se bazeze pe o analiză „științifică” a situației²⁴⁸.
- e) Nu se permite nici o derogare de la acest principiu, chiar și în caz de pericol. Spre exemplu, Comitetul pentru drepturile copilului a declarat în Raportul său privind copiii în conflictele armate că „nu se permite nici o derogare de la dispozițiile generale ale art.2, 3 și 4 ale CDC, chiar și în caz de război sau pericol”²⁴⁹.

Problema privind definirea „interesului superior al copilului” nu a fost ridicată în procesul redactării art. 3 al CDC. Ar fi fost prea dificil de a fixa într-o normă juridică o noțiune cu o sferă de aplicare atât de largă. Mai mult ca atât, în statele în care juridic este fixată cerința de respectare a intereselor superioare ale copilului, de asemenea, nu există o definiție a noțiunii respective, deoarece chiar și în privința unor categorii determinate de cauze familiale, legiuitorul nu a putut alege criterii distincte. Caracterul estimativ al noțiunii „interese superioare” este destul de justificat, deoarece în

²⁴⁵ Art. 40 alin. (2) lit. b)(iii) al Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului//[on-line] https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

²⁴⁶Parker S. The Best Interests of the Child – Principles and Problems. In: Alston P. The Best Interests of the Child. Oxford, 1994. p.7.

²⁴⁷Țarălungă V. Principiul interesului superior al copilului: concept, abordare, particularități. În: Revista Moldovenească de Drept internațional și Relații Internaționale nr. 1, 2010. p.11.

²⁴⁸ Ibidem, p.12.

²⁴⁹ Rapport sur la deuxième session - septembre/octobre 1992. CRC/C/10, par.67. // [on-line] <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf>

fiecare caz separat aceasta prezintă un conținut concret cu luarea în considerație a personalității copilului.

În acest context, numeroase tentative de precizare, completare și „obiectivare” a noțiunii de interes superior al copilului au fost întreprinse. Un exemplu în acest sens reprezintă Proiectul de modificare al „Actului de Divorț” al Canadei, care sugerează ca în cadrul judecății interesul copilului să fie apreciat după următoarele elemente²⁵⁰:

- natura, stabilitatea și intensitatea relației dintre copil și fiecare persoană implicată în proces;
- natura, stabilitatea și intensitatea relației dintre copil și alți membri ai familiei în care locuiește copilul sau persoanele implicate în îngrijirea și educarea copilului;
- ocupațiile copilului;
- capacitatea fiecărei persoane de a oferi condiții de trai, de educație și toate îngrijirile necesare copilului;
- legăturile culturale și religioase ale copilului;
- importanța și avantajele unei autorități parentale unite, asigurând o implicare activă a ambilor părinți după separarea acestora;
- importanța relațiilor copilului cu bunicii sau cu alți membri ai familiei;
- propunerile părinților;
- capacitatea copilului de a se adapta viziunilor părinților;
- capacitatea părinților de a facilita și de a asigura menținerea relațiilor cu ceilalți membri ai familiei;
- toate antecedentele care demonstrează violența unui părinte față de copil;
- excluderea preferinței legate de sex a unuia dintre părinți;
- voința demonstrată de fiecare părinte de a se instrui la cursuri educative;
- orice alt fapt care ar putea influența luarea deciziei.

După cum vedem, aceasta este o listă lungă, nicidecum exhaustivă și cele 14 elemente care o formează nu par a fi grupate într-o manieră ierarhică. Această listă rămâne larg deschisă și nu exercită decât o influență relativă, însă meritul unei asemenea prevederi constă în faptul că aceasta permite o apropiere mai concretă și oferă o metodă de lucru în vederea aplicării mai eficiente a interesului superior al copilului

Principiul interesului superior al copilului este aplicabil în diferite moduri:

- a) acest principiu menține viziunea centrată pe copil în toate acțiunile și deciziile ce afectează copiii (criteriul de control);
- b) acest principiu servește drept un principiu mediator și poate soluționa confuziile dintre diferite drepturi (criteriul de soluție).
- c) acest principiu prevede baza de evaluare a legilor și practicilor statelor-părți în ceea ce privește protecția prevăzută copiilor (criteriul de promovare)²⁵¹. Astfel, art. 3 al CDC ar trebui examinat împreună cu art.4 al CDC care prevede că: „Statele-părți se angajează să ia toate măsurile legislative, administrative și altele care sunt necesare pentru a pune în practică drepturile recunoscute în prezenta Convenție. În cazul drepturilor economice, sociale și culturale, ele vor

²⁵⁰ Bala N. The best interests of the child in post-modern Era: a central but paradoxical Concept. In: Law Society of Upper Canada. Special Lectures, 2001, p.47.

²⁵¹ Human rights for children and women: how UNICEF helps make them a reality. UNICEF, 1999. p.9.

lua măsuri în limitele maxime ale rezervelor de care dispun și, dacă este cazul, în cadrul cooperării internaționale.”

d) acest principiu sprijină adoptarea strategiilor și politicilor naționale pentru copii.

În baza celor relatate, putem conchide că principiul interesului superior al copilului este un concept care are impreciziile sale, relativitate și subiectivitate dar, concomitent, acesta are și calități enorme: flexibilitatea, adaptabilitatea, însușirea de a respecta contextele juridice, culturale, socio-economice completament diferite. Pe bună dreptate, interesul superior al copilului a devenit noțiunea-cheie a drepturilor copilului²⁵².

Dreptul copilului la viață, supraviețuire și dezvoltare. Ocrotirea dreptului la viață își găsește consacrarea prin normele internaționale, în primul rând, dar și prin normele interne ale dreptului, avînd în vedere importanța pe care viața unei persoane o prezintă nu numai pentru ea, dar și pentru întreaga societate. Astfel, în articolul 3 al Declarației Universale a Drepturilor Omului se prevede că „orice ființă are dreptul la viață, la libertate și la securitatea sa”. În articolul 6 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice este precizat: „Dreptul la viață este inerent persoanei umane. Acest drept trebuie ocrotit prin lege. Nimeni nu poate fi privat de viața sa în mod arbitrar”²⁵³. Convenția Europeană a Drepturilor Omului garantează dreptul la viață al oricărei persoane, dar reglementează, în același timp, și cazurile în care se poate aduce atingere acestuia.

În textul Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului un alt principiu fundamental este cuprins în art.6 al acesteia, care prevede: ”1.Statele-părți recunosc că orice copil are un drept inerent la viață. 2. Statele-părți vor asigura în toată măsura posibilului supraviețuirea și dezvoltarea copilului”. După cum se poate observa, Convenția cu privire la drepturile copilului nu se limitează doar la afirmarea dreptului copilului la viață, ci include concepția supraviețuirii și dezvoltării lui, obiectivul fiind de a imprima un caracter dinamic dreptului la viață, interpretat într-un sens larg în conformitate cu documentele internaționale în materie.

Dreptul la viață și dezvoltare este reiterat și în Declarația universală cu privire la supraviețuirea, protecția și dezvoltarea copiilor, adoptată de Summit-ul Internațional pentru copii din 30 septembrie 1990. Între obiectivele prioritare Declarația menționează:

- reducerea mortalității infantile (al.10),
- situația copiilor cu dizabilități și protecția celor aflați în dificultate (al.11),
- asigurarea dreptului la educație (al.12),
- protecția familiei ca “grup fundamental și mediu natural pentru creșterea și dezvoltarea copilului”(al.14),
- precum și “șansa copiilor de a-și descoperi identitatea personală într-un mediu protectiv, asigurat de familie sau alte organisme de asistență, dedicate asigurării bunăstării copiilor”(al.15)etc.

Dreptul la viață și dezvoltare este interpretat într-un sens larg, el nu se referă doar la aspectele fizice, ci are în vedere și aspecte de ordin calitativ, cum ar fi dezvoltarea mentală, cognitivă, emoțională și socio-culturală. Conceptul de “dezvoltare” nu se referă doar la pregătirea copilului

²⁵²Țarălungă V. Principiul interesului superior al copilului: concept, abordare, particularități. În: Revista Moldovenească de Drept internațional și Relații Internaționale nr. 1, 2010. p.14.

²⁵³ Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966 // [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115567&lang=ro

pentru maturitate, ci înseamnă asigurarea de condiții optime în prezent pentru deplina exercitare a drepturilor sale²⁵⁴.

Multe dintre obligațiile prevăzute în CDC, mai ales cele legate de sănătate, nivel adecvat de viață, de educație, de respectare a dreptului la odihnă și timp liber (art. 24, 27, 28, 29, și 31) sînt relevante pentru evaluarea deplinei dezvoltări a copilului, toate aceste articole referindu-se direct sau indirect la conceptul de “dezvoltare”. Prevederile protectoare ale CDC față de violență și exploatare (art.19 și 32-39) sînt la fel de vitale pentru supraviețuire și dezvoltare, noile cercetări arătînd cît de serioase pot fi, atît pe termen scurt, cît și lung, urmările violenței asupra copiilor, în special cele ale abuzului sexual și exploatării²⁵⁵. Comitetul pentru drepturile copilului dorește, totodată, aplicarea tuturor celorlalte articole cu privire la supraviețuire și la asigurarea deplinei dezvoltări – concept legat de ceea ce se numește “interesul superior al copilului”

În ce privește debutul dreptului la viață al copilului, trebuie să precizăm că formularea Convenția cu privire la drepturile copilului este incertă. După cum putem observa, art.1 al Convenției cu privire la drepturile copilului definește prin copil „orice ființă umană sub vârsta de 18 ani” și legiferează faptul că „orice copil are un drept inerent la viață”(art.6 al.1), impunând statelor obligația pozitivă de a asigura „în toată măsura posibilului supraviețuirea și dezvoltarea copilului” (art.6 al.2) prin măsuri constructive, care au menirea de a „proteja viața, inclusiv prin ameliorare speranței de viață, diminuării morții infantile, combaterea bolilor și promovarea programelor de reabilitare medicală, asigurarea de hrană și apă potabilă²⁵⁶.”

Formularea acestor prevederi este ambiguă, deoarece nu precizează când debutează dreptul la viață al copilului: în momentul concepției, în momentul nașterii sau un într-un punct situat între acestea. Reflectînd asupra acestui problematic, doctrinara rusă Mihailova I., indică asupra complexității conținutul dreptului la viață, care „îmbină coerent construcții de ordin medical, filosofic, biologic, religios și juridic, reunirea bizară a cărora este prezentă în toate aspectele dreptului la viață, începînd cu rezolvarea problemei legate de momentul apariției acestui drept, adică a dreptului la viață a copiilor concepuți, dar încă nenăscuți²⁵⁷.” În aceeași ordine de idei, Comitetul pentru drepturile copilului a remarcat că art.1 din CDC conține „o decizie flexibilă”²⁵⁸ care oferă statelor posibilitatea să aplice principiul marjei de apreciere în stabilirea debutului copilăriei și soluționării discuțiilor referitoare la avorturi.

Intenția celor care au redactat art.1 al CDC, în care se evită o formulare clară privind debutul copilăriei, a fost aceea de a ocoli o luare de poziție în privința avortului și a altor probleme legate de perioada de dinainte de nașterea copilului, care ar fi pus sub semnul întrebării acceptarea universală a Convenției²⁵⁹. Se consideră că maniera în care este redactat art.1 al CDC nu trebuie să ridice în mod explicit problema momentului în care se consideră că începe perioada „copilăriei”, problema

²⁵⁴ Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului. UNICEF. Chișinău: Editura Cartier, 2001. p.94.

²⁵⁵ Ibidem

²⁵⁶ Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. Rezoluția Adunării Generale O.N.U. nr. 44/25 din 29.11.1989// [on-line] https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

²⁵⁷ Михайлова И. А. Право на жизнь: актуальные проблемы законодательства. Российский судья № 8, 2005. с. 23-28.

²⁵⁸ Țarălungă V. Definiția noțiunii de „copil” în lumina prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. Legea și viața: publicație științifico-practică, nr.9 (201) 2008. p.49.

²⁵⁹ Hodgkin R., Newell P. Implementation handbook for the Convention on the rights of the child. UNICEF, 2000. p.20.

fiind evitată în mod intenționat, cu scopul de a privilegia diversitatea tuturor soluțiilor naționale legale, în locul uneia comune tuturor statelor.

În mod evident, cele mai multe dintre articolele Convenției pot fi aplicate copilului doar după naștere. Totuși, multe state au considerat necesar să facă declarații sau să-și manifeste anumite rezerve – prin grila propriilor legislații sau/și a propriilor atitudini față de copilul nenăscut încă – în special în legătură cu „dreptul inerent la viață” și cu obligația statului de a „asigura, la cel mai înalt nivel, supraviețuirea și dezvoltarea copilului”, drepturi prevăzute în art.6 al Convenției. Spre exemplu, Republica Argentina declară că „art.1 al CDC trebuie interpretat cu luarea în considerare a faptului că este considerat a fi „copil”- orice ființă umană din momentul concepției până la vârsta de 18 ani²⁶⁰.” Sfântul Scaun în declarația sa „recunoaște faptul că CDC prezintă un ansamblu de principii recunoscute anterior de către ONU, și că după intrarea sa în vigoare aceasta va proteja copilul atât înainte, cât și după naștere, fapt ce este confirmat în Declarația drepturilor copilului din 1959 și în p.9 al preambulului Convenției.” Sfântul Scaun este ferm convins că p.9 din preambul va servi drept bază pentru interpretarea celorlalte prevederi ale CDC, în conformitate cu art.31 al Convenției de la Viena din 23 mai 1969 privind dreptul tratatelor internaționale²⁶¹.

În principiu, asemenea declarații nu erau necesare deoarece în conformitate cu art.41, Convenția cu privire la drepturile copilului nu va afecta prevederile mai favorabile pentru realizarea drepturilor copilului care pot figura în legislația unui stat-parte sau în dreptul internațional în vigoare pentru acest stat. Prevederile din legislația națională a unui stat care prevăd acordarea protecției din momentul concepției în mod evident cad sub incidența art. 41 al CDC, și, chiar mai mult, acestea extind sfera de aplicare a Convenției în privința statului respectiv. Art. 24 al CDC, de asemenea, contribuie la protecția vieții și sănătății copilului nenăscut, prevăzând dreptul copilului de a beneficia de cele mai avansate servicii medicale și obligația statelor-părți de a garanta acest drept, în special, de a întreprinde măsurile necesare pentru „asigurarea ocrotirii corespunzătoare a sănătății mamelor în perioada pre și post natală²⁶².”(p.2 „d”al art. 24).

Marea Britanie, dimpotrivă, declară că interpretarea Convenției va fi aplicabilă doar în urma nașterii unui făt viu²⁶³. Alte state au declarat că vor interpreta art. 1 în conformitate cu legislația lor națională sau în baza constituțiilor (Botsvana, Indonezia, Malaezia). Faptul că art. 1 al CDC „nu atinge” în nici un mod problema privind avorturile, nu a constituit un impediment pentru Comitetul pentru drepturile copilului să facă careva recomandări privind numărul sporit al avorturilor și recurgerii la acestea ca metodă de planificare a familiei²⁶⁴.

În lumina prezentei Convenții, copilăria încetează o dată cu împlinirea vârstei de 18 ani, „cu excepția cazurilor când, în baza legii aplicabile copilului, majoratul este stabilit sub această vîrstă”.

²⁶⁰ [on-line] <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

²⁶¹ Rezerve, declarații și obiecții la Convenția cu privire la drepturile copilului. CRC/C/2/Rev.8, p. 33. // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

²⁶² art. 24, p.2 ”d” al Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului// [on-line] https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

²⁶³ Ibidem, p.33.

²⁶⁴ „Comitetul își manifestă îngrijorarea în privința recurgerii frecvente la avort ca metodă de planificare a familiei”(Observații finale: Federația Rusă - CRC/C/15/Add.4) ; „Comitetul consideră că este necesar de a depune mai multe eforturi în vederea răspîndirii cunoștințelor privind metodele moderne de planificare a familiei și, astfel, să reducă practica recurgerii la avort” (Observații finale: România - CRC/C/15/ Add. 16, para. 15)// [on-line] <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

Considerăm că în acest caz CDC ar fi trebuit să fie mai categorică, iar faptul de a permite stabilirea de către state a vârstei majoratului sub 18 ani este una dintre „slăbiciunile” acestei Convenții²⁶⁵, deoarece se permite diminuarea perioadei de protecție a copilului și crează conflicte între prevederile Convenției și cele naționale ale statelor.

Principiul consultării și respectării opiniilor copilului. Convenția cu privire la drepturile copilului merge mai departe decât doar a recunoaște un nou concept și noi constatări: ea acordă copilului un rol important în viața societății, copilul beneficiază de drepturi participative, aceasta fiind considerată cea mai mare realizare a Convenției. În acest context, art.12 al CDC în cele două aliniate ale sale prevede: ” 1.Statele-părți vor garanta copilului capabil de discernământ dreptul de a exprima liber opinia sa asupra oricărei probleme care îl privește, opiniile copilului fiind luate în considerație avîndu-se în vedere vârsta sa și gradul sau de maturitate.

2. În acest scop, se va da copilului, în special, posibilitatea de a fi ascultat în orice procedură judiciară sau administrativă care-l privește, fie direct, fie printr-un reprezentant sau o instituție corespunzătoare, în conformitate cu regulile de procedură din legislația națională.”

După cum rezultă din dispoziția art.12 al Convenției cu privire la drepturile copilului, principiul consultării și respectării opiniilor copilului este constituit din două elemente:

1) dreptul copilului de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește (p.1 art.12 CDC) și

2) posibilitatea de a fi ascultat în orice procedură judiciară sau administrativă care-l privește (p.2 art.12 CDC).

Articolul 12 al Convenției cu privire la drepturile copilului, împreună cu art.13 - libertatea de exprimare, art.14 - libertatea de gândire de conștiință și religie, și art.15 - libertatea de asociere, numite drepturi participative ale copilului, schițează statutul copilului ca persoană cu drepturi fundamentale, cu opinii și sentimente proprii. De menționat că drepturile copilului expuse în cele două paragrafe ale art. 12 nu circumscriu dreptul său la autodeterminare, ci implicarea copilului în luarea deciziilor care îl privesc, respectîndu-se capacitatea în evoluție a copilului de a lua anumite hotărîri. Semnificația art.12 al CDC constă nu doar în aceea că oricărui copil i se va asigura dreptul de a-și exprima liber opiniile, ci, mai mult decât atât: acestea vor fi luate ”în considerație”²⁶⁶.

La prima vedere, art.12 CDC poate fi considerat ca tratînd aceeași realitate ca și art.13 CDC, adică libertatea de exprimare și informare. Este adevărat că aceste drepturi sînt strîns legate între ele, dar însuși faptul că sînt prevăzute independent în cadrul Convenției și că acestea coexistă autonom, are o anumită semnificație: în timp ce art.13 recunoaște dreptul general la libertatea de exprimare, art.12 își va găsi zona de aplicare în toate acele situații în care apar probleme deosebite care afectează copilul și în privința cărora el trebuie ascultat, opiniile lui urmînd să fie luate în considerație²⁶⁷.Dreptul la libera exprimare consacrat în art.13 al CDC oferă posibilitatea de a participa în viața socială și politică, și are un caracter general. Dreptul copilului la exprimarea

²⁶⁵ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022,p.27.

²⁶⁶ Țarălungă V. Principiul consultării și respectării opiniilor copilului prin prisma prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Probleme actuale în domeniul protecției drepturilor omului” dedicată Zilei Internaționale a Drepturilor Omului, 10 decembrie 2007. Chișinău: Editura Pontos, 2008, p.73.

²⁶⁷ Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului, UNICEF. Chișinău: Editura Cartier, 2001. p.147.

opiniilor sale, dimpotrivă, are o aplicare concretă și nu necesită concretizare. Astfel, raportul acestor norme ar putea fi definit ca fiind unul dintre o normă generală și o normă specială²⁶⁸.

Este important de precizat faptul că art.12 al CDC nu implică obligația copilului de a-și exprima liber opiniile. “Liber” semnifică faptul că copilul nu trebuie supus nici unei presiuni, constrângerii sau influențe (de ex.: din partea familiei sau școlii) care ar putea să împiedice actul exprimării sau să-l transforme într-o obligație. Concomitent, dreptul copilului la exprimarea opiniilor sale conține o limitare: copilul trebuie să fie capabil să le formuleze, cu toate acestea, art.12 nu stabilește o vîrstă - limită pentru aceasta²⁶⁹.

Convenția cu privire la drepturile copilului instituie sfera de acțiune a acestui drept – “în toate problemele ce privesc copilul”. În procesul elaborării normei, dreptul copilului la libera exprimare a opiniilor era limitat de întrebările privind vîrsta matrimonială, cea de alegere a profesiei, cea privind alegerea domiciliului și tratamentul medical, însă majoritatea delegaților au considerat că acest drept trebuie să fie nelimitat²⁷⁰.

În această privință Comitetul pentru drepturile copilului consideră că dreptul consacrat în art.12 al CDC se referă la toate problemele ce privesc interesele copilului sau pot să-i afecteze viața, indiferent de faptul sînt acestea prevăzute de CDC sau nu. Mai mult ca atît, dreptul copilului la exprimarea opiniilor proprii se realizează la soluționarea problemelor familiale (de exemplu, în caz de înfiere), a problemelor legate de viața școlară (de exemplu, în cazul excluderii din școală) sau în viața socială (spre exemplu, în cazul amplasării unui teren pentru copii sau în caz de preîntîmpinare a accidentelor)²⁷¹.

Atît principiul interesului superior al copilului, cît și principiul respectării opiniilor copilului au un caracter comun – ambele formează baza atitudinii față de copil cu luarea în considerație a particularităților acestuia. Primul principiu îi asigură protecție și sprijin, în calitate de persoană vulnerabilă, cel de-al doilea – constituie garanția faptului că dialogul, negocierile, participarea să constituie o prioritate în relațiile cu copiii. De aceeași părere este și cercetătoarea Paola Riva Gapany care susține că principiul exprimării opiniilor copilului și principiul interesului superior al copilului sînt strîns legate între ele: principiul interesului superior al copilului fiind caracterizat ca unul „pasiv”, deoarece adulții îi determină limitele și îi oferă un conținut concret, iar principiul exprimării opiniilor copilului – ca unul „dinamic”, deoarece copilul își poate expune părerea. În opinia sa, la baza acestor principii se află opunerea adultului (care educă și ia decizii), copilului cu „independență progresivă”²⁷². Concomitent aceste două principii sînt interdependente: nu se poate determina ce constituie interes superior al copilului fără a consulta opinia copilului și invers, dacă ar fi să se

²⁶⁸ Lucker-Babel M.-F. The rights of the child to express views and to be heard: An attempt to interpret article 12 of the Convention on the rights of the child. In: International journal of children's rights, vol.3, Dordrecht, 1995.p.394.

²⁶⁹ Țarălungă V. Principiul consultării și respectării opiniilor copilului prin prisma prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Probleme actuale în domeniul protecției drepturilor omului” dedicată Zilei Internaționale a Drepturilor Omului, 10 decembrie 2007. Chișinău: Editura Pontos, 2008, p.74.

²⁷⁰ Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului, UNICEF. Chișinău: Editura Cartier, 2001. p.426.

²⁷¹ Țarălungă V. Principiul consultării și respectării opiniilor copilului prin prisma prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Probleme actuale în domeniul protecției drepturilor omului” dedicată Zilei Internaționale a Drepturilor Omului, 10 decembrie 2007. Chișinău: Editura Pontos, 2008, p.76.

²⁷² Riva Gapany P. The best interests of the child: a question of reflex. In: Working Report nr.7, IDE, 2002. p.16.

execute în mod necondiționat tot ce consideră copilul necesar, aceasta nu ar influența în mod pozitiv statutul copilului²⁷³.

A determina clar care dintre aceste principii prevalează se poate doar cu luarea în considerație a tuturor circumstanțelor situației concrete. Această balanță poate fi urmărită în sistemul juridic al unor state. Spre exemplu, în raportul său inițial Marea Britanie indică faptul că, în conformitate cu Actul Copilului din 1989, copilul poate să refuze examinarea psihiatrică sau medicală, dacă instanța de judecată va constata că el este „destul de înțelegător.” În baza precedentului judiciar, copiii de orice vârstă își pot da acordul cu privire la internare, cu condiția că aceștia sînt capabili să înțeleagă caracterul unor asemenea măsuri, însă instanța de judecată este în drept să nu accepte refuzul copilului, dacă aceasta îi periclitează viața²⁷⁴. În Raportul Norvegiei se menționează că medicul este obligat să ofere informații despre starea, boala și tratamentul pacienților în vârstă de pînă la 12 ani. Copiii cu vîrsta între 12 și 16 ani pot ruga medicul să nu comunice părinților o anumită informație, o asemenea rugăminte fiind satisfăcută dacă medicului i se invocă motive serioase²⁷⁵.

La stabilirea gradului de importanță acordat opiniilor copilului într-o anumită problemă, trebuie avute în vedere, cumulat, două criterii îngemănate: vîrsta și maturitatea. Vîrsta, în sine, nu poate fi considerată un criteriu; Convenția cu privire la drepturile copilului respinge barierele de vîrstă puse în calea participării semnificative a copiilor la luarea deciziilor.

Legăturile dintre paragrafele art. 12 al CDC indică faptul că paragraful 2 al art. 12 se aplică copiilor „capabili să-și formeze opinii“, subliniind din nou ideea că, copiii de vîrste foarte fragede ar trebui să aibă dreptul formal de a fi ascultați. Convenția nu susține stabilirea unei vîrste minime. Instrucțiunile Comitetului pentru elaborarea Rapoartelor Periodice solicită informații referitoare la orice limită minimă de vîrstă stabilită în legislația națională, probabil cu scopul de a determina dacă există copii care sunt excluși de la acest drept pe motiv de vîrstă²⁷⁶.

Expresia „copilului i se va da posibilitatea“, sugerează o obligație activă a statului de a-i oferi copilului oportunitatea de a fi ascultat, deși, din nou, este important de precizat că nu s-a solicitat ca, copilul să-și exprime opiniile. „Orice proceduri ... judiciare care îl privesc“ acoperă o gamă foarte largă de procese, inclusiv procesele civile, cum ar fi: divorțul, acordarea custodiei, procedurile de îngrijire/încredințare și adopție, de schimbare a numelui, cererile în justiție referitoare la locul de rezidență, religie, educație, dreptul de a dispune de anumite sume de bani etc., luarea deciziilor legale referitoare la cetățenie, imigrare și statutul de refugiat, precum și procesele penale; mai acoperă, de asemenea, implicarea Statelor Părți în cadrul proceselor de la tribunalele internaționale. În mod discutabil, mai acoperă și cercetarea părinților pentru comiterea de fapte penale, ale căror urmări pot afecta copilul în mod dramatic²⁷⁷.

Referirea la „procedurile administrative“ extinde aria de acoperire a acestui articol și include, cu siguranță, de exemplu, luarea deciziilor formale în ce privește sănătatea, educația, planificarea și

²⁷³ Țarălungă V. Principiul consultării și respectării opiniilor copilului prin prisma prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Probleme actuale în domeniul protecției drepturilor omului” dedicată Zilei Internaționale a Drepturilor Omului, 10 decembrie 2007. Chișinău: Editura Pontos, 2008, p.77.

²⁷⁴ Initial report: United Kingdom. CRC/C/15/Add.34, par. 66. // [on-line] <https://undocs.org/CRC/C/15/Add.34>

²⁷⁵ Initial report: Norway. CRC/C/15/Add.23, par. 73. // [on-line] <https://undocs.org/CRC/C/15/Add.23>

²⁷⁶ Hodgkin R., Newell P. Manual pentru implementarea Convenției cu privire la drepturile copilului. Ediție revizuită. București, 2004. p.195.

²⁷⁷ Ibidem, p.196.

protecția mediului înconjurător, protecția socială, protecția copilului, ocuparea forței de muncă și administrarea justiției juvenile.

În egală măsură, se recunoaște tot mai mult nevoia de a adapta instanțele judecătorești și celelalte instituții cu atribute de luare a deciziilor formale, pentru a permite participarea copiilor. În cazul instanțelor judecătorești, aceasta ar putea include inovații, cum ar fi o amenajare mai puțin formală a interiorului tribunalelor, un design mai puțin formal al îmbrăcămînții judecătorilor și a avocaților, filmarea video a mărturiei copilului, instalarea ecranelor cu vedere unilaterală, camere separate de așteptare și pregătirea specială a martorilor-copii.

În baza dispoziției art.12 CDC „fie direct, fie prin intermediul unui reprezentant sau al unui organism, în conformitate cu regulile procedurale ale legislației naționale“, statele sunt lăsate să decidă asupra modalității în care vor fi ascultate opiniile copilului; dar, acolo unde regulile procedurale sugerează că acest lucru trebuie să se facă prin intermediul unui reprezentat sau printr-un organism adecvat, statul are obligația de a transmite/prezenta opiniile copilului²⁷⁸.

3.3 Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului în legislația și practica Republicii Moldova

Principiul non-discriminării. Art. 16 din Constituția Republicii Moldova²⁷⁹ prevede că „*toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială*”. După cum putem observa vârsta persoanei nu este deloc menționată printre cele mai importante indicii care exclud discriminarea și inegalitatea în drepturile și libertățile omului.

În acest context considerăm că ar fi rațional să fie introdusă o rectificare ce ar include în enumerarea temeiurilor de interdicere a discriminării persoanelor noțiunea de „vîrstă”, numind-o, după temeiul de „sex”. Rectificarea dată are drept scop de a restabili echitatea socială și de a concretiza principiul egalității în drepturi ai copiilor, recunoscînd integritatea calității de subiect de drept al copilului de rînd cu cetățenii adulți. Sistemul drepturilor și libertăților trebuie să fie dezvoltată și realizată astfel, încît să fie preîntîmpinată lezarea statutului juridic al copilului din partea unor persoane sau grupuri²⁸⁰.

Concomitent, art. 4 al Constituției garantează nu numai drepturile și libertățile fundamentale ale omului, consacrate de Constituție, dar și principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional... Principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, tratatele internaționale ratificate și cele la care Republica Moldova a aderat, sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova și devin norme ale dreptului intern. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele internaționale privind drepturile fundamentale ale omului și legile interne ale Republicii Moldova, potrivit dispozițiilor art. 4 alin. (2) din Constituție, organele de drept sunt obligate să aplice reglementările internaționale.”²⁸¹

²⁷⁸ Idem

²⁷⁹ Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994 // [on-line] <http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>

²⁸⁰ Țarălungă V. Particularitățile protecției drepturilor copilului. Monografie. Bălți, 2012. p.257.

²⁸¹ Hotărîrea Curții Constituționale nr. 55 privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova din 14 octombrie 1999.// [on-line] <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=273&l=ro>

Principiul nediscriminării este consacrat și în art.3 al Legii RM nr.338 privind drepturile copilului²⁸², care prevede: „Toți copiii sînt egali în drepturi fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, sex, limbă, religie, convingeri, avere sau origine socială.” După cum se observă dispoziția acestui articol nici pe departe nu enumeră toate temeiurile discriminării consacrate în CDC, în baza căreia, RM s-a angajat să respecte drepturile care sînt enunțate în prezenta Convenție și să le garanteze tuturor copiilor care țin de jurisdicția sa, fără nici o discriminare, indiferent de rasa, culoarea, sexul, limba, religia, opinia politică sau altă opinie a copilului sau a părinților sau a reprezentanților săi legali, de originea lor națională, etnică sau socială, de situația materială, de incapacitatea lor, de nașterea lor sau de altă împrejurare.(par.1 art. 2 al CDC).

Remarcăm că legiutorul național a „omis” așa temeiuri de discriminare ca : opinia părinților sau a reprezentanților legali, culoarea, originea națională, etnică, situația materială, incapacitatea copilului, nașterea copilului sau „altă împrejurare”, precum și acele temeiuri „indirecte”, prevăzute de par.2 al art.2 al CDC, în legătură cu statutul personal sau cu activitatea părinților sau a persoanelor care-i înlocuiesc. Incluziunea formulării generale de „altă împrejurare” pare extrem de importantă, excluzîndu-se prin aceasta orice temei posibil de discriminare a copilului²⁸³.

Republica Moldova a adoptat o lege-cadru cu privire la prevenirea și combaterea discriminării abia în anul 2012, și anume *Legea RM nr. 121 cu privire la asigurarea egalității*²⁸⁴, care interzice discriminarea în baza următoarelor criterii „*rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vîrstă, dizabilitate, opinie, apartenență politică sau orice alt criteriu similar*” în sferile politică, economică, socială, culturală și alte sfere ale vieții. După cum putem observa, Legea RM nr.121 adoptată la 25 mai 2012 oferă un cadru consolidat, care răspunde provocărilor actuale din societate, introduce elemente noi de protecție armonizate standardelor europene, indică unele remedii legale pentru cazurile de discriminare și stabilește un mecanism instituțional de combatere a discriminării și asigurare a egalității prin înființarea *Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității* (Consiliul Nediscriminare)²⁸⁵, a cărui activitate este reglementată prin Legea nr. 298 din 21 decembrie 2012²⁸⁶. Instituția națională de egalitate este mandatată cu asigurarea standardelor referitoare la egalitate și nediscriminare a normelor interne, prevenirea discriminării, inclusiv prin sensibilizarea populației și primirea și analizarea plîngerilor în cazuri de discriminare și constatarea de contravenții acolo unde este cazul. În cazul constatării faptei de discriminare, Consiliul Nediscriminare poate formula recomandări, care pot fi atacate în fața instanțelor în procedura contenciosului administrativ. În afară de recomandări, în cazul constatării contravenției cu elemente discriminatorii, Consiliul Nediscriminare

²⁸² Legea nr.338-XIII din 15.12.94 privind drepturile copilului. În: Monitorul Oficial Nr. 13 din 02.03.1995 // [on-line] <https://www.usmf.md/sites/default/files/2020-01/166%20%28Lege%20privind%20drepturile%20copilului%29.pdf>

²⁸³ Țarălungă V., Ciribaș G. Unele reflecții privind asigurarea respectării principiului nondiscriminării copiilor în legislația și practica Republicii Moldova. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (ediția a șasea) din 20-21 mai 2022. Bălți, 2022.p.490.

²⁸⁴ Legea RM nr. 121 cu privire la asigurarea egalității din 25.05.2012// [on-line] <http://old.usmf.md/wp-content/uploads/2013/05/asigurarea%20egalitatii.pdf>

²⁸⁵ <https://egalitate.md/ru/> - pagina oficială a Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității

²⁸⁶ Legea nr. 298 din 21 decembrie 2012 cu privire la activitatea Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității. MO nr.48 din 05.03.2013// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=13218&lang=ro

prezintă în instanța de judecată cauza pentru confirmarea contravenției, conform normelor Codului Contravențional²⁸⁷.

Formele de discriminare cel mai des întâlnite sunt: *discriminarea directă*, *discriminarea indirectă*, *hărțuirea și instigarea la discriminare*. Discriminarea directă este definită în art. 2 al Legii nr. 121 ca tratarea unei persoane în baza oricăruia dintre criteriile protejate într-o manieră mai puțin favorabilă decât tratarea altei persoane într-o situație comparabilă. De exemplu, excluderea de la orele de clasă a unei eleve pentru că este de etnie romă reprezintă o faptă de discriminare directă. În acest context prezintă interes Decizia din 10 august 2021 a Consiliului Nediscriminare în Cauza nr. 71/21²⁸⁸. Obiectul plîngerii constituie discriminarea directă pe criteriul de particularități speciale ale copilului în acces la serviciile cu caracter educativ. Petiționara susține că, în anul 2020, a încheiat mai multe contracte de prestării servicii cu „ELDORADO KIDS” SRL (Centrul pentru dezvoltarea copiilor „STARKIDS”), care aveau ca obiect servicii educative pentru copii, jocuri, plimbări, etc. Petiționara menționează că, la expirarea duratei contractului nr. 170 din 03 noiembrie 2020 (încheiat în interesele minorului născut în decembrie 2014), directoarea Centrului pentru dezvoltarea copiilor „STARKIDS” a refuzat prelungirea acestuia, în mod repetat, invocând faptul că „specialiștii nu se descurcă cu minorul, care ar avea nevoie să frecventeze grădinița cu un însoțitor, iar ei nu permit așa ceva în aceasta instituție”. Totodată, aceasta a afirmat faptul că „prestatorul își rezerva dreptul de a alege copiii după bunul sau plac”.

Faptele constatate reprezintă discriminare directă de particularități speciale ale copilului (presupusă deficiență de incluziune) în acces la serviciile cu caracter educativ. În vederea prevenirii faptelor similare pe viitor, Consiliul recomandă reclamatei (i) să exclusă din contractul de prestări servicii cu caracter educațional clauza discriminatorie ; (ii) să dispună organizarea unei sesiuni de instruire în domeniul nediscriminării în special pentru educarea și sporirea capacităților cadrelor didactice în domeniul educației incluzive cu accent pentru incluziunea copiilor despre care se presupune că au probleme de integrare în grup; (iii) să elaboreze un regulament intern în vederea prevenirii situațiilor discriminatorii în prestarea serviciilor cu caracter educativ²⁸⁹.

Discriminarea *indirectă* este consacrată în art. 2 al Legii RM nr.121 ca fiind ”orice prevedere, acțiune, criteriu sau practică aparent neutră care are drept efect dezavantajarea unei persoane față de o altă persoană în baza criteriilor stipulate de prezenta lege, în afară de cazul în care acea prevedere, acțiune, criteriu sau practică se justifică în mod obiectiv, printr-un scop legitim și dacă mijloacele de atingere a aceluși scop sînt proporționale, adecvate și necesare”²⁹⁰.

Astfel, discriminarea indirectă se produce atunci când o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră ar supune persoanele pentru care se aplică unul dintre motivele protejate la un anume dezavantaj, în comparație cu alte persoane, cu excepția cazului în care dispoziția, criteriul sau practica în cauză este justificată în mod obiectiv. Pentru a fi justificată în mod obiectiv, dispoziția,

²⁸⁷ Consiliul Nediscriminare nu poate aplica sancțiuni sau acorda daune victimelor discriminării. Persoanele care se consideră victime ale discriminării pot depune direct cereri de chemare în judecată în fața instanțelor civile, cu respectarea regulilor de procedură civilă, în baza cărora pot obține constatarea faptei de discriminare și obține prejudicii. Sancțiunile contravenționale pot fi stabilite doar în cadrul procedurilor contravenționale, după constatarea contravenției de Consiliul Nediscriminare.

²⁸⁸[on-line] <http://egalitate.md/ru/decisions-opinions/decizie-din-10-august-2021-cauza-nr-71-21/>

²⁸⁹ Ibidem

²⁹⁰ Legea RM nr. 121 cu privire la asigurarea egalității din 25.05.2012// [on-line] <http://old.usmf.md/wp-content/uploads/2013/05/asigurarea%20egalitatii.pdf>

criteriul sau practica trebuie să aibă un scop legitim și trebuie să fie un mijloc adecvat și necesar pentru atingerea acestui obiectiv²⁹¹.

Dispoziția, criteriul sau practica trebuie să pară ca fiind „neutre” în ceea ce privește toate motivele protejate; dacă se referă în mod explicit la sau vizează unul din motivele protejate (de exemplu, să fie alb), este foarte probabil să fie discriminare directă. Dispoziția, criteriul sau practica poate fi o cerință formală, cum ar fi o cerință pentru un loc de muncă sau pentru admiterea la o școală sau universitate; aceasta poate fi o procedură asupra căreia s-a convenit, cum ar fi criteriile de selecție pentru concediere; aceasta poate fi o regulă sau practică informală cum ar fi recrutarea din gură în gură.

Obiectul plîngerii depuse Consiliului Nediscriminării în cauza nr. 177/19²⁹² a fost discriminarea pe criteriu de convingeri în procesul educațional. Petiționarul a notat că în curtea grădiniței nr. 150 din str. Matei Basarab, 4, în apropierea terenului de joacă pentru copii, se construiește o biserică creștin ortodoxă. Petiționarul susține că, în timpul orelor de program, copiii sunt duși organizat în localul construit și participă la ceremoniile oficializate. Petiționarul declară că această situație este una discriminatorie în raport cu persoanele (copii) care au credințe non-ortodoxe și subliniază că astfel de măsuri nu sunt binevenite într-un stat laic.

Analizînd materialele dosarului, Consiliul Nediscriminare decide că faptele constatate reprezintă discriminare indirectă pe criteriu de convingeri în procesul educațional. Consiliul conchide că autoritățile responsabile trebuie să întreprindă toate măsurile corespunzătoare astfel încât să mențină neutralitatea sistemului educațional în afara oricărei influențe religioase și să se axeze pe acțiuni menite să asigure calitatea educației. Consiliul recomandă Ministerului Educației, Culturii și Cercetării să emită o circulară către organele locale de specialitate în domeniul învățămîntului și instituțiile de învățămînt la toate nivelurile pentru asigurarea caracterului laic al educației, inclusiv (i) neadmiterea edificării și amplasării lăcașelor de cult în incinta sau pe teritoriul instituțiilor de învățămînt, (ii) neadmiterea dăsfușării ceremoniilor cu caracter religios în incinta sau pe teritoriul instituțiilor de învățămînt²⁹³.

În cauza nr. 68/20 examinată de către Consiliul Nediscriminare persoanele interesate notează că, mai multe acte normative ale Ministerului Educației, Culturii și Cercetării și anume: Regulamentul cu privire la examenul de absolvire a gimnaziului, Regulamentul cu privire la examenul național de bacalaureat cât și Instrucțiunea privind procedurile specifice de examinare a elevilor cu CES, nu conțin reglementări specifice care ar asigura susținerea examenelor de absolvire în condiții adaptate rezonabil pentru toți elevii cu necesități speciale pentru a asigura respectarea principiului egalității. Persoanele interesate indică că, aceste prevederi conțin lista obiectelor permise și interzise candidaților. Candidaților li se permite să intre în sala de examen doar cu: pix, creion simplu, radieră și riglă. Candidaților le este interzis să intre în sală cu telefoane mobile, stații de emisie-recepție a informației sau alte dispozitive electronice, fapt care defavorizează elevii cu CES care au nevoie de echipamente/dispozitive medicale cum ar 2 fi spre exemplu: aparate auditive, defibrilatoare, dispozitive medicale specifice de administrare a insulinei și monitorizare a insulinei, stilou-seringă

²⁹¹ Ionescu I., Iordache R., Grecu P. [et. al.] Ghid în domeniul nediscriminării: pentru practicieni. Chișinău: Imprint Star, 2016.p.25-26.

²⁹² [on-line] <http://egalitate.md/ru/decisions-opinions/decizie-din-06-noiembrie-2019-cauza-nr-177-19/>

²⁹³ Ibidem

cu insulină, set glucometru pentru determinarea glicemiei sau sistem de monitorizare continuă a glucozei, și/sau pompă cu sistem de infuzie continuă a insulinei, telefon mobil – pentru a transmite datele citite de pe senzorii glicemici etc²⁹⁴.

Analizând materialele dosarului, Consiliul Nediscriminare stabilește că situația supusă examinării relevă în mod direct din dispozițiile legislației în vigoare. Astfel, în conformitate cu prevederilor art. 12 alin. (1) lit. a) Consiliul a examinat corespunderea legislației în vigoare cu standardele privind nediscriminarea și a decis că faptele constatate reprezintă discriminare indirectă pe criteriu de dizabilitate și stare de sănătate în cadrul evaluării la examenele naționale de absolvire a învățământului gimnazial și liceal. Consiliul a recomandat Ministerului Educației, Culturii și Cercetării să inițieze procedura de modificare a Regulamentelor și Instrucțiunii vizate pentru a asigura tuturor absolvenților condiții corespunzătoare stării de sănătate și necesităților particulare în cadrul evaluării la examenele naționale de absolvire a învățământului gimnazial și liceal conform recomandărilor Consiliului²⁹⁵.

Hărțuirea este o formă de discriminare atunci când se înregistrează un comportament indezirabil legat de unul din motivele protejate având drept scop sau efect lezarea demnității unei persoane și/sau crearea unui mediu de intimidare, ostil, degradant, umilitor sau ofensator. Conform art. 2 din Legea RM nr.121 hărțuire este ”orice comportament nedorit care conduce la crearea unui mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator, avînd drept scop sau efect lezarea demnității unei persoane pe baza criteriilor stipulate de prezenta lege”.

La stabilirea faptului dacă a avut loc hărțuirea, nu este necesară identificarea unui comparator. Comportamentul nedorit poate include orice fel de comportament, inclusiv cuvinte exprimate oral sau în scris sau abuz, imagini, graffiti, gesturi, expresii faciale, mimică, glume, farse sau contact fizic. Un incident care este suficient de grav poate ajunge să fie catalogat ca hărțuire. Un comportament va fi legat de un motiv protejat în cazul în care motivul se aplică persoanei care reclamă hărțuirea sau dacă există vreo legătură cu motivul protejat. O astfel de persoană ar putea suferi de hărțuire, deoarece aceasta este percepută în mod eronat ca fiind o persoană căreia i se aplică acest motiv sau din cauza asocierii ei cu cineva căruia i se aplică acest motiv, cum ar fi un membru al familiei sau un prieten, fie pentru că această persoană este cunoscută că sprijină persoanele cărora acest motiv li se aplică²⁹⁶.

În acest context, prezintă interes Decizia Consiliului Nediscriminării din 5 februarie 2015 în cauza nr. 187/14 - *L.A. vs. Academia Internațională pentru Copii „FasTracKids”*. Din probele acumulate la dosar și din susținerile părților, Consiliul observă că petiționara invocă hărțuirea fiicei sale minore în instituția privată de învățământ Academia Internațională pentru copii „FasTracKids” în baza rasei sale, fapt care a dus la umilirea demnității copilului. În special petiționara susține că instituția reclamată a tolerat un incident între copii, unde fiica ei de doar 5 ani a fost numită „țigancă urîță” și despre care s-a spus că „țigani sunt proști, murdari, fură și mănîncă copiii”. Petiționara indică că este de etnie Romă și ea, și fiica ei, iar astfel de adresări i-au cauzat copilului stres profund. Din cele relatate de petiționară, Consiliul notează că exprimările „țigancă urîță” și „țigani sunt proști, murdari, fură și mănîncă copiii” constituie un comportament nedorit care putea duce la

²⁹⁴ [on-line] <http://egalitate.md/ru/decisions-opinions/decizie-din-03-iulie-2020-cauza-nr-68-20/>

²⁹⁵ Ibidem

²⁹⁶ Manual antidiscriminare pentru judecători. Chișinău, 2014. p.49.

crearea unui mediu intimidant, degradant, umilitor pentru copil, a cărui rasă a devenit, astfel, temei de lezare a demnității sale.

Consiliul Nediscriminare a decis în unanimitate că faptele expuse în plîngere constituie hărțuire rasială a minorei, după cum prevede art. 1 și 2 din Legea nr. 121 privind asigurarea egalității. Instituția reclamată, Academia Internațională pentru copii „FasTracKids”, va aduce scuze minorei și familiei acesteia în forma scrisă sau verbală spre satisfacția petiționarei, și, de asemenea, va aduce la cunoștința corpului didactic prezenta decizie și va adopta măsuri pentru a preveni oricare formă de discriminare în activitățile sale pe viitor.

Hărțuirea este încă unul din modurile prin care copiii sunt discriminați în mediul școlar. Fie că de profesori sau de colegi, mulți copii au de suferit drastic din cauza hărțuirii permanente de care au parte la școală. Aceștia sunt loviți, umiliți, batjocoriți, de către ceilalți în mod constant doar pentru că nu au aceleași principii, au altă religie sau nu au surse financiare îndeajuns pentru a avea parte de aceleași privilegii ca și ceilalți copii. Unii elevi sunt hărțuiți pe o perioadă scurtă de timp, cât există o problemă în familiile lor, iar dacă aceștia încep să prezinte un comportament dorit de ceilalți atunci problemele lor se opresc, iar comportamentul hărțuitor al celorlalți încetează.

Apar diferite cazuri în presă unde se vorbește despre profesori care hărțuiesc sexual eleve, unde băieții din clasele mai mari hărțuiesc fetele din clasele mai mici, nemaivorbind de situațiile când despre acest fapt este cunoscut în școală de către administrație, dar nimeni nimic nu poate face pentru că elevul cutare este fiul unui funcționar din cadrul primăriei, a consiliul raional sau este fiul directorului și nimeni nu-și dorește să fie alungat din școală pentru o problemă care în viziunea lor nu e chiar atât de gravă. Însă acest comportament de hărțuire sexual manifestat de elevi ar cade sub incidența art. 173, Codul Penal al Republicii Moldova care stabilește răspunderea pentru infracțiunea de hărțuire sexuală, adică pentru manifestarea unui comportament fizic, verbal sau nonverbal, care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare sau insultătoare cu scopul de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite, săvârșite prin amenințare, constrângere sau șantaj.

Totodată acolo unde avem hărțuirea sexuală, inevitabil ajungem și în situația când multe eleve sunt violate de către colegii acestora și nimeni nu află despre acest fapt pentru că după săvârșirea faptei, acestea sunt amenințate de către agresori că s-ar putea întâmpla și mai rău în cazul în care divulgă faptele acestora. În ultimul timp, chiar și în presă apar știri unde fetele sunt violate într-o manieră agresivă, înjosind fetele și prin alte acțiuni ofensatoare decât acele cu caracter sexual²⁹⁷.

Chiar dacă suntem prezenți în situația unor fapte de hărțuire sexuală sau viol a fetelor sau chiar a băieților (de către alți băieți), de multe ori acestea nici nu sunt cunoscute de către conducerea instituțiilor de învățământ, părinți, ne mai vorbind de poliție. Și aceasta se întâmplă datorită faptului că victimele se tem să divulge acest incident sau incidente care au trebuit să le trăiască. Prin urmare, foarte rar se întâmplă ca copiii victime să se adreseze unui profesor pentru că nu îi crede nimeni, pentru că nu au probe îndeajuns de convingătoare care să ateste comportamentul discriminatoriu al celui care îi hărțuiește, astfel stau și îndură în fiecare zi același tratament sperând să finiseze mai repede școala și să plece, uitând de perioada studiilor ca de un vis urât. Părinții la fel rar când află de situația copiilor săi de la școală și asta pentru că copiilor le este frică de reacția

²⁹⁷ Banari R., Drumea Gh., Toma O. Fenomenul discriminării în instituțiile de învățământ din Republica Moldova. Chișinău, 2017. p.18.

părinților, le este frică că dacă ei vor spune despre aceasta sau vor scrie plângeri la poliție, situația lor va deveni și mai complicată, iar decât să-și complice viața, mai degrabă stau și rabdă tot, fără a se plânge de ceva²⁹⁸.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului salută numeroasele inițiative de prevenire a violenței în privința copiilor, implementate de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. Totodată, conchide că acțiunile întreprinse în mare parte sunt ineficiente. Autoritățile de resort până în prezent nu pot asigura interzicerea și eliminarea formelor de discriminare și violență între copii și în privința copiilor în instituțiile de educație. În opinia Ombudsmanului Copilului, rezultatele măsurilor întreprinse sunt limitate din cauza lipsei de cunoștințe și abilități ale personalului didactic și administrativ de a gestiona situațiile de conflict, lipsei de informare și înțelegere a pericolului violenței împotriva copiilor și a cauzelor de bază, cât și din lipsa sau numărul insuficient de psihologi în instituțiile de educație. Eforturile sunt concentrate mai mult pe simptome și consecințe, decât pe cauze. Aplicarea cadrului legal în practică este nesatisfăcătoare, strategiile existente sunt mai mult fragmentate decât unificate și nu își au efectul scontat, iar mijloacele financiare alocate pentru rezolvarea acestor probleme sunt inadecvate. Opiniile și practicile răspândite în societate și cultură contribuie la persistența violenței²⁹⁹. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a propus completarea Codului educației cu un nou principiu „nonviolență” și introducerea unui nou capitol privind eliminarea violenței în instituțiile de educație, iar bullying-ul să fie definit prin dispozițiile unui articol separat.

În afară de discriminarea directă și indirectă, o altă formă frecvent întâlnită este *instigarea la discriminare*. În conformitate cu Legea RM nr.121 cu privire la asigurarea egalității ”instigare la discriminare este orice comportament prin care o persoană aplică presiuni sau afișează o conduită intenționată în scopul discriminării unei terțe persoane pe baza criteriilor stipulate de prezenta lege”. Instigarea poate fi una la discriminare directă (de exemplu: la a respinge sau la a exclude orice persoană căreia i se aplică un anumit motiv protejat) sau instigarea poate fi una la discriminare indirectă (de exemplu, la aplicarea unui criteriu care ar dezavantaja oamenii cărora li se aplică un motiv anumit).

Pentru calificarea instigării la discriminare nu este necesar ca instigarea să fi dus la rezultatul urmărit: acela ca cineva să discrimineze o terță persoană. Este suficient că demersurile instigatoare au fost lansate în public sau asupra celorlalți – fie se aplică presiuni asupra unui interpus, fie se afișează (public) o conduită intenționată în scopul discriminării unei terțe persoane. Spre deosebire de celelalte forme de discriminare, în cazul instigării la discriminare, fapta se săvârșește cu vinovăție sub forma intenției directe, caracterizată prin scop – acela de a determina pe alții să discrimineze terțe persoane. Ținând cont de faptul că Legea RM nr. 121 folosește cuvântul comportament, înseamnă că fapta poate fi săvârșită prin diverse tipuri de acțiuni, inclusiv prin discurs public, cu condiția de a fi de natură să exercite presiune sau să se caracterizeze prin intenție³⁰⁰.

²⁹⁸ Ibidem

²⁹⁹ Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova - UNICEF. Chișinău, 2020. p.48.

³⁰⁰ Ionescu I., Iordache R., Grecu P. [et. al.] Ghid în domeniul nediscriminării: pentru practicieni. Chișinău: Imprint Star, 2016. p.29.

În *Observațiile finale din anul 2017 cu privire la raportul periodic combinat al patrului și al cincilea al Republicii Moldova*³⁰¹, Comitetul pentru drepturile copilului, observând eforturile statului nostru în domeniul prevenirii și combaterii discriminării, recomandă ca Republica Moldova să-și intensifice eforturile pentru a asigura eliminarea reală a oricărei forme de discriminare împotriva copiilor cu dizabilități, copiilor aparținând minorităților etnice, în special copiii de etnie romă, copiii din comunitatea LGBTI și alte grupuri de copii aflați în situații vulnerabile, inclusiv copiii care trăiesc în sărăcie, copiii ai căror părinți au emigrat peste hotare și copiii străzii. Aceste măsuri ar trebui să includă, printre altele, modificarea legilor relevante, instruirea permanentă a poliției privind sensibilitatea și receptivitatea la minorități și campanii de conștientizare și educație, în special la nivel de comunitate și în școli.

Ce ține de sistemul de învățământ, vom începe prin a zice că orele pe care le petrec copiii la școală sunt cele care își lasă cel mai mult amprenta asupra stării lor fizice și psihice, de aceea este foarte important ca mediul lor de învățământ să prezinte un grad de confort psihologic ridicat, pentru ca aceștia să se poată dezvolta armonios, să învețe cât mai bine și să poată utiliza mai apoi cunoștințele care le primesc pentru aș-i construi o carieră profesională în viitor. Deși acest fapt este cunoscut de majoritatea atât a elevilor cât și a cadrelor didactice, momentele când elevii sunt discriminați în cadrul școlii, astfel lezându-se dreptul la o educație incluzivă și egală, sun tot mai dese. Copiii se plâng că sunt agresați sau umiliți pentru că aparțin unei alte religii, sunt de altă etnie, culoare, naționalitate sau limbă pe care o vorbesc. Cel mai grav e că aceștia sunt nedreptățiți nu doar de alți colegi ci și de profesori și de părinții celorlalți copii, considerându-i nelalocul lor printre ceilalți. Având la bază răspunsurile din cadrul chestionarului privind discriminarea în școli putem constata că printre cele mai importante probleme se află: lipsa de transport pentru copiii care locuiesc departe de școală, taxele aleatorii impuse de către directorii școlilor pentru înmatricularea elevilor, dar și pe parcursul studiilor precum și alte taxe pentru profesori, dotarea necorespunzătoare a școlilor cu echipamente pentru copiii cu dizabilități, tratamentul ostil față de copiii ce aparțin altor etnii (în special romii), tratamentul umilitor aplicat elevilor ce fac parte din minorități sexuale.

E de menționat că actualmente numărul cazurilor de discriminare rezolvate în Republica Moldova este foarte mic comparativ cu posibilele cazuri care ar putea fi abordate reieșind din situația reală care este în școlile din Republica Moldova. Acest lucru se datorează faptului că în afară de Consiliul Pentru Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității care depune eforturi pentru a oferi cetățenilor ce suferă din cauza discriminării, asigurarea dreptului la un tratament egal și nediscriminatoriu, nici o altă autoritate cu competențe în domeniu protecției drepturilor copilului în privința discriminării în proces educațional nu se mai implică activ în acest proces de combatere a fenomenului de discriminare și promovare a toleranței în rândurile elevilor³⁰².

Rămâne a fi critică și situația accesibilității infrastructurii sociale la necesitățile persoanelor cu dizabilități, astfel accesibilitatea la clădiri, la drumuri, la transporturi, la informație și la comunicații

³⁰¹ Observațiile finale ale Comitetului ONU pentru drepturile copilului cu privire la raportul periodic combinat al patrului și al cincilea al Republicii Moldova.// [on-line] <https://www.unicef.org/moldova/rapoarte/observa%C5%A3ii-finale-cu-privire-la-raportul-periodic-combinat-al-patrului-%C5%9Fi-al-cincilea>

³⁰² Banari R., Drumea Gh., Toma O. Fenomenul discriminării în instituțiile de învățământ din Republica Moldova. Chișinău, 2017. p.12.

rămâne a fi una nefavorabilă și generează o gamă largă de impedimente în procesul de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități.

Potrivit Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 cu referire la Raportul generalizat privind inventarierea instituțiilor publice și de menire socială existente, din cele 5 137 de obiecte supuse inventarierii sub aspect de accesibilitate, 3 440 nu sunt adaptate sau nu corespund normelor. Pe de altă parte, organizațiile societății civile conchid că în realitate numărul clădirilor de menire publică accesibile pentru persoanele utilizatoare de fotolii rulante este mult mai mic, iar în cazul persoanelor cu dizabilități de vedere accesibilitatea este practic inexistentă. Problema accesibilității în instituțiile de învățământ din RM a fost constatată și de noi ca finalitate a organizării a unui ciclu de instruire în domeniul nediscriminării în cadrul a 15 instituții de învățământ. Și nu în ultimul rând, cei 147 de respondenți la chestionarul privind discriminarea în instituțiile de învățământ din Republica Moldova au sesizat aceeași problemă privind lipsa accesibilității infrastructurii la necesitatea elevilor și studenților cu dizabilități. Cu problema accesibilității se confruntă și elevii sau studenții cu dizabilități locomotorii, care din cauza faptului că nu au acces în instituțiile de învățământ, nu-și pot realiza dreptul la educație.

Lipsa acomodării rezonabile în instituțiile de învățământ pentru o elevă cu dizabilități locomotorii a constituit obiectul Cauzei nr. 88/1920³⁰³. Deși Consiliul Nediscriminare a luat act de măsurile întreprinse de administrația liceului în vederea facilitării accesului fizic al elevei cu necesități speciale, totuși constată faptul că administrația are o viziune eronată a ceea ce înseamnă accesibilitate și acomodare rezonabilă, or măsurile întreprinse nu corespundeau necesităților specifice persoanelor cu dizabilități locomotorii care utilizează fotoliul rulant³⁰⁴.

Cu această situație se confruntă și elevii cu deficiență de vedere și de auz. În școlile din Republica Moldova nu este prevăzut/prezent serviciul specialistului mimico-gestual care să poată traduce orele elevilor cu deficiențe de auz, precum și faptul că nu există material didactic în alfabetul Braille care ar asigura dreptul la educație copiilor orbi. Dacă pentru cei cu dizabilități locomotorii există posibilitatea de a realiza studii la domiciliu și de a susține examene la toate etapele (etapa primară, gimnazială și examenul de BAC), pentru cei care au deficiențe de vedere examenele transpuse în alfabetul Braille sau într-o formă mărită nici măcar nu este prevăzut în curriculum de organizare și desfășurare a examenelor în Republica Moldova³⁰⁵.

Din aceste considerente, copiii cu dizabilități senzoriale (auz, vâz) și cu dizabilități intelectuale rămân în continuare în medii școlare segregare cum ar fi școli speciale sau în instituții rezidențiale de tip internate. Prin urmare se poate de menționat că pentru copiii ce au anumite dizabilități, dar și cei ce fac parte din atele categorii social-vulnerabile, sunt afectați în proces de incluziune în mediul școlar nu doar de lipsa echipamentului și a materialelor didactice corespunzătoare la necesitățile acestora, dar și atitudinea părinților și a unor profesori care sunt de părere că persoanele cu dizabilități creează incomodități în rândul elevilor sănătoși, prin necesitatea de a li se acorda o atenție deosebită, creează mediul discriminatoriu în care aceștia sunt nevoiți să-și petreacă timpul.

³⁰³ [on-line] http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_constatare_88_2019.pdf

³⁰⁴ Raport General privind situația în domeniul prevenirii și combaterii discriminării în Republica Moldova - Anul 2019. Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității. Chișinău, 2020.p.21.

³⁰⁵ Banari R., Drumea Gh., Toma O. Fenomenul discriminării în instituțiile de învățământ din Republica Moldova. Chișinău, 2017. p.14.

De asemenea, unii elevi vin de acasă cu idei eronate sau greșite privind dizabilitățile sau etnia, religia, etc. celorlalți copii, considerând că astfel de copii trebuie să își facă studiile în școli speciale.

Nivelul de integrare a principiului egalității în politicile naționale privind educația copiilor cu dizabilități auditive a constituit obiectul cauzei nr. 147/1921³⁰⁶. Consiliul Nediscriminare, consultând Planul-cadru pentru instituțiile de învățământ special pentru elevii cu dizabilități auditive, a reținut că, potrivit acestuia, copiii sunt instruiți doar pentru ciclul primar și gimnazial, necuprinzând ciclul liceal, deși și acesta face parte din învățământul obligatoriu. Predarea limbii străine, în instituțiile de învățământ special pentru elevii cu dizabilități auditive, este asigurată doar în clasele II-V, deși în schema de învățământ general această disciplină este predată începând cu clasa II-a până la finalizarea învățământului liceal.

Consiliul Nediscriminare a notat că aceste circumstanțe constituie bariere care încetinesc procesul de incluziune a elevilor cu dizabilități auditive, subliniind că, din cauza că aceștia nu sunt asigurați cu instruire continuă la disciplina limba străină, în aceeași cantitate precum cei din instituțiile generale, șansele acestor elevi de a fi competitivi în a-și continua studiile (atât la nivel liceal, cât și superior) se diminuează, deoarece nivelul lor de competență lingvistică va fi inferior față de alți elevi. Totodată, analizând Instrucțiunea privind procedurile specifice de examinare a elevilor cu CES și Regulamentul cu privire la examenul național de bacalaureat aprobat prin ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 47/2018, Consiliul a stabilit că măsurile de acomodare rezonabilă prevăzute (mărirea timpului destinat pentru proba la limba străină) vizează elevii cu deficiențe motorii, neuro-motorii sau vizuale grave, pe când elevii cu dizabilitate auditivă nu sunt listați în aceste reglementări. Consiliul a recomandat Ministerului Educației, Culturii și Cercetării să întreprinde acțiuni prin care³⁰⁷:

- să instituie măsuri pozitive orientate spre facilitarea accesului persoanelor cu dizabilități auditive la învățământul liceal și învățământul superior;
- să asigure ca disciplina limba străină, în instituțiile de învățământ special pentru elevii cu deficiențe auditive, să fie predată până la finalizarea ciclului gimnazial;
- să revizuiască Instrucțiunea privind procedurile specifice de examinare a elevilor cu CES și Regulamentul cu privire la examenul național de bacalaureat aprobat prin ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 47/2018, din perspectiva reflectării măsurilor pozitive pentru elevii cu deficiențe auditive.

O altă problemă identificată de Consiliul Nediscriminare, urmare a examinării cauzei nr. 68/2020³⁰⁸, este lipsa măsurilor de acomodare rezonabilă pentru incluziunea copiilor cu diabet. Potrivit actelor normative emise de către minister, absolvenții sunt admiși în sălile de susținere a examenelor doar cu pix, creion simplu, radieră și riglă, iar alte bunuri, dispozitive sau echipamente sunt total interzise. Regula respectivă defavorizează elevii cu necesități specifice stării de sănătate, care au nevoie de anumite dispozitive sau echipamente vitale și absolut necesare, inclusiv în sala de susținere a examenelor.

³⁰⁶ [on-line] http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_constatare_147_2019.pdf

³⁰⁷ Raport General privind situația în domeniul prevenirii și combaterii discriminării în Republica Moldova - Anul 2019. Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității. Chișinău, 2020.p.23.

³⁰⁸[on-line] http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_constatare_68_2020.pdf

Consiliul Nediscriminare a stabilit că Regulamentul cu privire la examenul de absolvire a gimnaziului, Regulamentul cu privire la examenul național de bacalaureat, cât și Instrucțiunea privind procedurile specifice de examinare a elevilor cu CES, nu conțin reglementări specifice care ar asigura susținerea examenelor de absolvire în condiții adaptate rezonabil pentru toți elevii cu necesități speciale pentru a asigura respectarea principiului egalității³⁰⁹. Consiliul a recomandat Ministerului Educației, Culturii și Cercetării să inițieze procedura de modificare a Regulamentelor și Instrucțiunii vizate, pentru a asigura tuturor absolvenților condiții corespunzătoare stării de sănătate și necesităților particulare în cadrul evaluării la examenele naționale de absolvire a învățământului gimnazial și liceal.

În cauza nr. 38/2020³¹⁰, Consiliul a calificat drept discriminare în procesul educațional, pe criteriul stării de sănătate, neimplicarea unei eleve cu dizabilități locomotorii la o activitate de dans în contextul unui eveniment organizat în școală. Consiliul a menționat că existența problemelor de sănătate nu presupune excluderea automată a elevului de la activități distractive organizate în mediul școlar, or acest fapt duce la marginalizarea, stigmatizarea și subminarea capacității elevului. Consiliul a recomandat reclamatei să-și prezinte scuzele de rigoare, iar administrației liceului să întreprindă măsuri de sporire a capacităților cadrelor didactice în domeniul educației incluzive.

Principiul interesului superior al copilului. Examinând cadrul normativ al Republicii Moldova, observăm că, o problemă care necesită a fi evidențiată în acest sens reprezintă faptul că principiul interesului superior al copilului nu este în totalitate încorporat în legislația Republicii Moldova. Acest principiu nu este nici consfințit în dispozițiile Constituției R.M, nici garantat în Legea RM privind drepturile copilului. Prezenta lege face trimitere la interesul copilului în dispozițiile unor articole:

- în art.16 se prevede că ”Fiecare copil are dreptul să locuiască în familie, să-și cunoască părinții, să beneficieze de grija lor, să coabiteze cu aceștia, cu excepția cazurilor în care despărțirea de un părinte sau de ambii părinți este necesară în *interesul copilului*”.
- art. 17 consacră drepturile copilului care locuiește separat de părinți și prevede că ”Copilul separat de un părinte sau de ambii părinți, care locuiește în Republica Moldova sau în oricare altă țară, are dreptul să întrețină relații personale și contacte directe regulate cu cei doi părinți ai săi, dacă aceasta nu contravine *intereselor lui*”.
- al.1 al art. 18 prevede că ”Ambii părinți, în egală măsură, sau persoanele subrogatorii legale poartă răspunderea principală pentru dezvoltarea fizică, intelectuală, spirituală și socială a copilului, ținând cont în primul rând de *interesele acestuia*”.

Remarcăm că, chiar dacă în textul acestui act normativ de bază pentru protecția drepturilor copilului se face parțial trimitere la un *interes al copilului*, nu se folosește expresia de *interes superior al copilului*, care are o conotație diferită și nici nu se consacră în mod expres principiul interesului superior al copilului așa cum este formulat în textul Convenției cu privire la drepturile copilului. Considerăm aceasta a fi o mare lacună pentru ordinea juridică a Republicii Moldova³¹¹.

³⁰⁹ Raport General privind situația în domeniul prevenirii și combaterii discriminării în Republica Moldova - Anul 2020. Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității. Chișinău, 2021.p.76.

³¹⁰ [on-line] http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_constatare_38_2020.pdf

³¹¹ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022. p.48.

De altfel, situația nu este mai bună nici în cazul altor acte normative importante pentru protecția drepturilor copilului. Spre exemplu, în Codul Familiei există o sigură trimitere la *interesul minorului* în dispoziția art. 147 care prevede în al. 1 că ”Drepturile și obligațiile de tutore (curator) sînt exercitate exclusiv în *interesul minorului* aflat sub tutelă (curatelă)”³¹². Din nou, constatăm că nu se vorbește despre interesul superior al copilului.

Expresia de *interes superior al copilului* începe să se regăsească în unele acte normative adoptate sau modificate relative mai recent, chiar dacă sunt niște prevederi modeste:

- Codul Civil al RM în dispoziția art. 59, al.3 prevede că ”Tutorele și curatorul nu sunt în drept să împiedice luarea minorului din grija acestora la solicitarea autorității tutelare teritoriale, în cazul în care minorul urmează a fi (re)integrat în familia biologică sau în familia extinsă ori dacă urmează a fi instituită o formă de protecție mai oportună, în conformitate cu *interesul superior al copilului*”³¹³.
- Legea nr. 140 din 2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți în art.11 care reglementează plasamentul de urgență al copiilor separați de părinți, prevede că alegerea tipului plasamentului de urgență se face ”*ținînd cont de interesul superior al copilului*”. Aceeași lege în art. 3 elucidează semnificația noțiunilor principale utilizate în textul acesteia, specificînd că ”*interesul superior al copilului presupune asigurarea condițiilor adecvate pentru creșterea și dezvoltarea armonioasă a copilului, ținînd cont de particularitățile individuale ale personalității lui și de situația concretă în care acesta se află*”³¹⁴. Aceasta reprezintă o primă interpretare legală în ordinea juridică a Republicii Moldova a acestui principiu important pentru protecția copilului și a drepturilor acestuia³¹⁵.

Lacunele în această materie au fost remarcate de mai multe ori și de către Comitetul pentru drepturile copilului care în Observațiile sale finale adresate Republicii Moldova „își manifestă îngrijorarea cu privire la faptul că principiile nediscriminării, al interesului superior al copilului, al dreptului la viață, supraviețuire și dezvoltare al copilului și al respectului pentru opiniile copilului nu sînt reflectate în totalitate în legislația statului-parte și în hotărârile administrative și judiciare, și nici în politicile și programele relevante pentru copii la nivel național și local”,³¹⁶ Comitetul recomandînd Republicii Moldova să ia toate măsurile necesare pentru a asigura respectarea prioritară a principiului interesului superior al copilului, în conformitate cu articolul 3 al CDC, și incorporarea acestuia în toate prevederile legale, hotărârile judiciare și administrative, proiectele, programele și serviciile care au impact asupra copiilor³¹⁷, ceea ce, spre regret, pînă la moment nu a fost pe deplin realizat.

³¹² Codul Familiei nr. 1316 din 26-10-2000. În: Monitorul Oficial Nr. 47-48 din 26.04.2001 // [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94330&lang=ro

³¹³ Codul Civil Nr. 1107 din 06-06-2002. În: Monitorul Oficial Nr. 66-75 din 01-03-2019// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112573&lang=ro

³¹⁴ Legea nr. 140 din 14-06-2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. În: Monitorul Oficial Nr. 167-172 din 02.08.2013.//[on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110518&lang=ro

³¹⁵ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022.p.49.

³¹⁶ Par. 24 din Observațiile finale ale Comitetului privind drepturile copilului: Republica Moldova - CRC/C/15/Add.192 // [on-line] <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

³¹⁷ CRC/C/MDA/CO/3 30 ianuarie 2009// [on-line] <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

În acest context, un exemplu demn de urmat pentru statul nostru este Legea României nr. 272 din 21 iunie 2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului care în art. 2 prevede că: “Prezenta lege, orice alte reglementări adoptate în domeniul respectării și promovării drepturilor copilului, precum și orice act juridic emis sau, după caz, încheiat în acest domeniu *se subordonează cu prioritate principiului interesului superior al copilului.*” (al.1) „Principiul interesului superior al copilului *va prevala în toate demersurile și deciziile care privesc copiii, întreprinse de autoritățile publice și de organismele private autorizate, precum și în cauzele soluționate de instanțele judecătorești*(al.3).”

Mai mult ca atât, legiuitorul român oferă în textul legii nominalizate și unele criterii care stau la baza determinării interesului superior al copilului, prevăzând că: ”În determinarea interesului superior al copilului se au în vedere cel puțin următoarele:

- a) nevoile de dezvoltare fizică, psihologică, de educație și sănătate, de securitate și stabilitate și apartenență la o familie;
- b) opinia copilului, în funcție de vârsta și gradul de maturitate;
- c) istoricul copilului, având în vedere, în mod special, situațiile de abuz, neglijare, exploatare sau orice altă formă de violență asupra copilului, precum și potențialele situații de risc care pot interveni în viitor;
- d) capacitatea părinților sau a persoanelor care urmează să se ocupe de creșterea și îngrijirea copilului de a răspunde nevoilor concrete ale acestuia;
- e) menținerea relațiilor personale cu persoanele față de care copilul a dezvoltat relații de atașament”³¹⁸.

Evident, aceasta nu constituie o listă exhaustivă a criteriilor de determinare a interesului superior al copilului și legiuitorul român este explicit în acest sens, indicând că ”în determinarea interesului superior al copilului se au în vedere *cel puțin* următoarele...” dar considerăm că nominalizarea expresă în textul legal a unor asemenea criterii este foarte importantă și binevenită pentru autoritățile publice și/sau private care adoptă decizii ce privesc copii³¹⁹.

Analizând modul de consacrare și garantare a principiului interesului superior al copilului în ordinea juridică a Republicii Moldova, prezintă interes și faptul dacă de acest principiu se ține cont în practică. În acest sens, merită a fi menționată *Hotărârea nr. 19 din 06.06.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 67 lit. f) din Codul familiei referitoare la sintagma „de narcomanie” (decăderea din drepturile părintești a persoanelor care suferă de narcomanie)*³²⁰ care a adus un aport considerabil pentru aplicarea și interpretarea principiului interesului superior al copilului în Republica Moldova.

La originea cauzei se află excepția de neconstituționalitate a sintagmei „de narcomanie” din art. 67 lit. f) din Codul familiei, ridicată de către dl Andrei Lungu, avocat în dosarul nr. 2ra-181/17, aflat pe rolul Curții Supreme de Justiție. Potrivit articolului 67 lit. f) din Codul familiei părinții pot fi decăzuți din drepturile părintești dacă suferă de alcoolism cronic sau de narcomanie. Autorul

³¹⁸ Art.2, al.6 al Legii României nr. 272 din 21 iunie 2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.// [on-line] <http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Legislatie/L272-2004-R.pdf>

³¹⁹ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022. p.50.

³²⁰ Hotărârea Curții Constituționale nr. 19 din 06.06.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 67 lit. f) din Codul familiei referitoare la sintagma „de narcomanie” (decăderea din drepturile părintești a persoanelor care suferă de narcomanie). // [on-line] <https://constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=624>

excepției de neconstituționalitate a pretins, în esență că, decăderea din drepturile părintești a persoanei care suferă de narcomanie, fără a examina în fiecare caz individual dacă aceasta aduce atingere interesului superior al copilului, constituie o ingerință nejustificată în viața de familie și nu este proporțională scopului urmărit³²¹.

Examinând materialele dosarului și audiind argumentele părților, Curtea Constituțională a reținut că dreptul la respectarea vieții de familie consacrat în art. 28 din Constituție, include în sine și relația dintre părinte și copil. În jurisprudența sa, Curtea a menționat că, deși dreptul la respectarea și ocrotirea vieții de familie nu comportă un caracter absolut, orice imixtiune trebuie să fie prevăzută de lege, să fie justificată de un scop legitim, să fie proporțională cu situația care a determinat-o și să nu atingă existența dreptului în sine.

În speță, Curtea Constituțională a constatat că în conformitate cu dispozițiile art. 67 lit. f) din Codul familiei, părinții pot fi decăzuți din drepturile părintești dacă suferă de narcomanie. Curtea a reținut că măsura decăderii din drepturile părintești a persoanelor care suferă de narcomanie urmărește *un scop legitim și anume cel al necesității ocrotirii drepturilor și interesului superior al copilului*³²².

Totodată, Curtea Constituțională a RM face trimitere la jurisprudența CtEDO, specificând în textul hotărârii că, în jurisprudența sa, Curtea Europeană a menționat că măsurile ce implică decăderea din drepturile părintești ar trebui să fie aplicate numai în circumstanțe excepționale și pot fi justificate doar dacă sunt motivate de o cerință imperativă care se referă la interesele copilului. Pentru identificarea interesului superior al copiilor într-un caz particular, trebuie să se țină cont de două aspecte:

- în primul rând, *este în interesul suprem al copilului ca legăturile sale cu familia să fie păstrate, cu excepția cazurilor în care familia s-a dovedit a fi extrem de nepotrivită, și*
- în al doilea rând, *este în interesul superior al copilului ca acesta să se dezvolte într-un mediu sigur și liniștit.*

La fel, potrivit jurisprudenței Curții Europene, aplicarea interzicerii totale și absolute a exercitării drepturilor părintești, prin efectul legii, fără niciun control al instanțelor [...] asupra interesului minorilor, nu poate răspunde unei cerințe primordiale referitoare la interesele copiilor și, prin urmare, nu poate urmări un scop legitim, cum este protecția sănătății, a moralei sau a educației minorilor. În acest sens, Curtea a subliniat că măsura decăderii din drepturile părintești nu poate fi aplicată în mod arbitrar, fiind necesar *asigurarea unui just echilibru între drepturile în concurs, în acest caz dreptul la viața de familie și interesul superior al copilului*³²³.

Curtea a reținut că dispozițiile art. 67 lit. f) din Codul familiei nu pot fi aplicate în mod automat, ci numai în urma unei examinări din partea instanțelor judecătorești, pentru a stabili 1) dacă au fost săvârșite abateri grave de către părinte în privința persoanei copilului și 2) dacă este în *interesul superior al copilului* aplicarea unei astfel de măsuri. Totodată, Curtea a menționat că această măsură

³²¹ [on-line] <https://constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=1035&t=/Media/Noutati/Decaderea-din-drepturi-parinteti-nu-poate-fi-aplicata-in-mod-automat-ci-doar-in-interesul-superior-al-copilului?l=ro&idc=7&id=1035&t=/Media/Noutati/Decaderea-din-drepturi-parinteti-nu-poate-fi-aplicata-in-mod-automat-ci-doar-in-interesul-superior-al-copilului>

³²² Ibidem

³²³ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022, p.51.

urmează a fi aplicată ca o *ultima ratio*, atunci când alte mijloace de apărare a interesului primordial al copilului sunt insuficiente sau lipsite de eficacitate.

Ținând cont de cele enunțate, Curtea a reținut că prevederea legală criticată nu aduce atingere dispozițiilor articolului 28 combinat cu articolul 54 din Constituție, în măsura în care decăderea din drepturile părintești este aplicată în interesul superior al copilului.

Pornind de la argumentele invocate mai sus, Curtea Constituțională a respins excepția de neconstituționalitate și a recunoscut constituțională sintagma „de narcomanie” din cuprinsul dispozițiilor articolului 67 lit. f) din Codul familiei nr. 1316-XIV din 26 octombrie 2000, în măsura în care decăderea din drepturile părintești nu se aplică de către instanța de judecată în mod automat, ci *este decisă în interesul superior al copilului*³²⁴.

Un alt caz din practica judiciară relevant pentru aplicarea principiului interesului superior al copilului în ordinea juridică a Republicii Moldova este o hotărârea CtEDO din 30 noiembrie 2021 în cauza *T.A. și alții vs Republica Moldova*³²⁵. În cauză, N.A., un copil născut în anul 2015, a rămas fără ocrotire părintească după ce mama acestuia a murit. În certificatul de naștere eliberat de instituția medicală, la rubrica părinți, a fost înscrisă doar mama minorului. Autoritatea tutelară, în conformitate cu art. 55 alin. (3) Cod Civil (în continuare CC), a instituit tutela asupra minorului în favoarea bunicii. În anul 2016, tatăl a înaintat o acțiune de recunoaștere a paternității, conform art. 47 alin (6) Codul Familiei (CF), în baza rezultatelor testului ADN, acesta a fost recunoscut tatăl copilului. Cu toate acestea, minorul a fost lăsat în custodia bunicii, tatăl fiind plecat adesea peste hotare. În anul 2019, bunicii au înaintat o cerere de chemare în judecată prin care au solicitat stabilirea domiciliului copilului la bunici în conformitate cu art. 31 alin. (3) CC (în redacția CC modernizat art. 40 alin. (3)). La 1 aprilie 2019, Judecătoria Cahul a decis stabilirea domiciliului copilului la bunici, luând în considerare vârsta, starea precară de sănătate, legăturile emoționale strânse cu bunicii și capacitatea acestora de a-i asigura confortul material necesar și echilibrul psihonoțional. Instanța de fond, a constatat că este în interesul superior al copilului ca acesta să locuiască cu bunicii, deoarece tatăl nu avea un venit stabil, iar conform opiniei unui psiholog, transferul imediat al copilului la tatăl său l-ar expune unui pericol fizic și psihic.

La 29 octombrie 2019, Curtea de Apel Cahul a casat hotărârea instanței inferioare și a adoptat una nouă. Curtea a constatat că, deși probele de la dosar au confirmat problemele de sănătate ale copilului, aceasta nu a dovedit existența unei situații excepționale care să justifice stabilirea domiciliului acestuia la bunici. În special, bunicii nu au depus dovezi că tatăl prezintă vreun pericol pentru fiul său și nu putea asigura îngrijiri medicale. În ceea ce privește recomandarea psihologului, instanța a constatat că aceasta s-a bazat exclusiv pe informații furnizate de bunici, fără a încerca să observe care ar fi fost reacția copilului la contactul cu tatăl său. Mai mult, fuseseră menționate datele evaluării psihologice, dar nu și anul. În mod similar, concluzia medicului de familie nu a fost

³²⁴ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022. p.52.

³²⁵ Hotărârea CtEDO în cauza *T.A. și alții vs Republica Moldova* (Application no. 25450/20). 30 noiembrie 2021 // [online] <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-213716%22%7D>

datată³²⁶. La 8 mai 2020, Curtea Supremă de Justiție a considerat recursul inadmisibil, menținând decizia instanței de apel.

Ajuns cazul în fața CtEDO, Curtea a constatat existența unei relații de familie între bunici și copii, în sensul art.8, ulterior analizând dacă restrângerea dreptului bunicilor este „necesară într-o societate democratică”. Aprecierile și argumentele CtEDO au fost următoarele:

- 1) Simpla încredere în legătura naturală dintre un părinte și copilul său sunt insuficiente. Curtea a stabilit că instanțele trebuiau să stabilească care este gradul de risc că creșterea în continuare a copilului la casa bunicilor săi, chiar dacă tatăl său l-ar fi vizitat în mod regulat, ar putea cauza prejudicii ireparabile relației tată-fiu și împiedică reunirea familiei lor. Instanțele s-au bazat în mare parte pe declarațiile tatălui, neconfirmate de nicio probă, în special că acesta s-a interesat de fiul său și a încercat să ofere ajutor financiar bunicilor, care i-au refuzat ajutorul, precum și că bunicii au creat obstacole în calea vizitei copilului;
- 2) *Stabilirea domiciliului și custodiei copilului nu este "an ordinary civil case"* (o cauză civilă ordinară). Instanțele naționale au respins raportul psihologului ca fiind insuficient de obiectiv și nedatată corespunzător, iar concluzia medicului ca nedată. Așadar, chiar dacă instanțele naționale au avut îndoieli legitime cu privire la concluziile medicului și psihologului, pentru Curte nu este clar de ce acestea nu au fost audiați și nici de ce nu s-a dispus efectuarea unui raport independent. *Instanțele trebuiau să decidă nu doar care parte a prezentat dovezi mai convingătoare, ci, cel mai important, ce soluție reflectă interesul superior al copilului.* Instanțele nu ar putea face acest lucru fără rapoarte de expertiză. Instanțele s-au concentrat asupra absenței oricăror probe că tatăl nu ar putea asigura nevoile copilului său (o abordare care ar fi fost relevantă în procedura decăderii din drepturile părintești), însă în această procedură trebuie dovedită capacitatea părintelui de a oferi îngrijire adecvată;
- 3) Absența măsurilor tranzitorii și pregătitoare menite să ajute copilul și tatăl său în construirea relației lor *e contrară interesului superior al copilului.* Instanțele superioare nu au explorat posibilitatea de a-l lăsa temporar pe minor cu bunicii săi, asigurând în același timp accesul frecvent și neobstrucționat al tatălui său, astfel încât să construiască treptat relația dintre cei doi, fără a expune copilul la vreun risc imediat.

Reieșind din cele menționate, remarcăm că această Hotărâre a CtEDO dă naștere unor noi perspective în practica și legislația procesual civilă a RM. Astfel, în cazurile cu privire la stabilirea domiciliului minorului, Curtea transformă rolul dirigitor al instanței judecătorești (art. 9 CPC) în unul activ, în care efectul defavorabil al nedovedirii afirmațiilor nu va cădea pe părți, ci instanța trebuie și nu doar "este în drept" să propună părților să prezinte probe suplimentare și să dovedească fapte ce constituie obiectul probațiunii (art. 118 CPC), *rolul primordial revenind principiului interesului superior al copilului.*

Nu în ultimul rând, ținem să menționăm că în data de 24 mai 2021, Avocatul poporului pentru drepturile copilului, Maia Bănărescu, a solicitat Curții Constituționale să se expună pe marginea constituționalității unei sintagmei din Legea cetățeniei Republicii Moldova, în partea ce ține de condiționarea acordării cetățeniei copilului născut pe teritoriul Republicii Moldova de forma juridică de aflare a părinților/părintelui pe teritoriul Republicii Moldova. În sesizare, Ombudsmanul

³²⁶ [on-line] <https://juridicemoldova.md/11686/republica-moldova-condamnata-la-ctedo-pentru-incalcarea-art-8-din-conventie-stabilirea-domiciliului-copilului-nu-este-an-ordinary-civil-case.html>

copilului din Republica Moldova menționează că, drept urmare a aplicării prevederilor actuale din cadrul național legal, copiii născuți în Republica Moldova din părinți care nu au permis de ședere pot deveni apatrizi, în cazurile în care țara de origine a părinților/unuia din părinți nu acordă cetățenia sa copiilor născuți pe teritoriul altor state sau are rezerve în privința acestora. Avocatul poporului e de părere că prevederea contestată este discriminatorie și contravine principiului egalității coroborat cu articolul ce vizează dreptul la cetățenie³²⁷.

De asemenea, Ombudsmanul relevă și faptul că prin modificările respective legiuitorul nu a ținut cont de prevederile constituționale în conformitate cu care toți copiii se bucură de un regim special și protecție specială din partea statului, astfel *interesul superior al copilului fiind unul prioritar în toate domeniile*. Ombudsmanul copilului face trimitere la recomandările Comitetului ONU pentru drepturile copilului, potrivit cărora *interesul superior al copilului este considerat primordial și trebuie pus în balanță cu interesele celorlalte părți, inclusiv cu cele ale statului*. avocatul poporului susține că și în materia cetățeniei copilului născut pe teritoriul Republicii Moldova *interesul superior al acestuia trebuie luat în considerare cu prioritate*³²⁸.

Problema a apărut în atenția avocatului poporului urmare a adresării Asociației Obștești „Centrul de Drept al Avocaților”, prin care s-a semnalat problema legată de dobândirea cetățeniei Republicii Moldova de către copiii născuți pe teritoriul Republicii Moldova din părinți care nu sunt cetățeni ai statului.

Curtea Constituțională a RM prin Decizia nr. 70 din 26 mai 2022 a declarat inadmisibilă această sesizare³²⁹ însă ceea ce putem observa este că, în pofida faptului că există lacune și carențe serioase la capitolul consacrarea principiului interesului superior al copilului în legislația Republicii Moldova, un rol tot mai important în interpretarea și aplicarea eficientă a acestui principiu îi revine practicii judiciare.

Dreptul la viață, supraviețuire și dezvoltare. La nivel național, dreptul copilului la viață este garantat de Constituția Republicii Moldova în art. 24, alin. (1): „Statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică” art. 50, alin. (4) „Exploatarea minorilor, folosirea lor în activități care le-ar dăuna sănătății, moralității sau care le-ar pune în primejdie viața ori dezvoltarea normală sunt interzise” și Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului, care la art. 4 prevede obligativitatea protecției dreptului la viață a copilului. Analizând dispoziția art.4 al Legii nr.338 observăm cu regret că legiuitorul nostru a omis consacrarea dreptului copilului la supraviețuire și dezvoltare.

Garantarea dreptului la viață, supraviețuire și dezvoltare presupune obligația statului de a întreprinde măsuri orientate spre asigurarea dezvoltării optime pentru toți copiii și de a examina toți factorii care au importanță majoră pentru realizarea acestor drepturi. Mulți dintre factorii de risc și de protecție care stau la baza vieții, supraviețuirii, creșterii și dezvoltării copilului trebuie să fie

³²⁷ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022. p.54.

³²⁸ [on-line] https://constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/117a_2021.05.24.pdf

³²⁹ Decizia nr. 70 din 26 mai 2022 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 103a/2021 și nr. 117a/2021 privind controlul constituționalității unor prevederi din articolele 11 alin. (1) lit. c), 12 alin. (11) din Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024 din 2 iunie 2000 și din articolul I, punctul 10 din Legea nr. 132 din 21 decembrie 2017 pentru modificarea și completarea Legii cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024/2000 (condițiile dobândirii cetățeniei prin naștere, prin recunoaștere și temeiurile refuzului de acordare a cetățeniei)// [on-line] <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=decizii&docid=1190&l=ro>

identificați în mod sistematic pentru dezvoltarea și punerea în aplicare a politicilor aprobate, luând în considerare o gamă largă de factori determinanți în procesul de viață.

În deciziile bugetare, Guvernele trebuie să țină cont de factorii bazați pe necesitățile și vârsta copiilor. Investițiile în dezvoltarea copiilor de vârstă timpurie sunt foarte importante și au un impact pozitiv pentru generațiile viitoare. În scopul asigurării dreptului la viață, supraviețuire și dezvoltare, Guvernul a întreprins mai multe acțiuni³³⁰:

- implementarea sistemului regionalizat de asistență perinatală din trei niveluri;
- implementarea Conceptului maternitatea prietenoasă familiei;
- implementarea Mecanismului de colaborare intersectorială în domeniul medico-social în vederea reducerii mortalității infantile a copiilor cu vârsta de până la 5 ani;
- fortificarea infrastructurii Centrelor Perinatale prin procurarea și înzestrarea cu echipament medical modern;
- aprobarea mecanismului de intervenție timpurie³³¹, care prevede modul de supraveghere a copiilor de la vârstă fragedă și de intervenție întru reabilitarea acestora.

În același context, prin Ordinul ministrului Muncii, Protecției Sociale și a Familiei nr.201 din 25.10.2016 a fost modificat Regulamentul Centrului de asistență și protecție a victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane în a cărei bază a fost introdusă o categorie nouă de beneficiari – copiii-victime și potențiale victime ale violenței, neglijării și exploatării, care vor putea beneficia de diferite servicii de asistență (asistență medicală primară, cazare temporară, alimentare, consiliere juridică și altele).

Este de menționat că, în scopul perfecționării sistemului național de protecție a drepturilor copilului, Comitetul ONU pentru drepturile copilului în perioada anului 2017 a înaintat Recomandările sale pe baza Rapoartelor IV și V comasate³³², prezentat de către Guvernul Republicii Moldova privind îndeplinirea obligațiilor asumate în urma ratificării Convenției ONU pentru drepturile copilului, cât și a rapoartelor alternative prezentate, inclusiv de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului.

Comitetului ONU pentru drepturile copilului a înaintat în 2017 Republicii Moldova câteva recomandări referitor la dreptul la viață³³³:

- să-și intensifice eforturile de reducere a nivelului ridicat de sărăcie în rândul copiilor, în special în rândul copiilor cu dizabilități, al gospodăriilor cu un singur părinte, al familiilor din mediul rural, familiilor cu mai mult de trei copii și celor de etnie romă, inclusiv prin majorarea prestațiilor, asigurând un acces egal la programele sociale, inclusiv pentru locuințe;
- să consolideze capacitatea Serviciului social de sprijin pentru familiile cu copii, pentru a oferi servicii sociale adecvate, cu o atenție deosebită acordată copiilor care trăiesc în sărăcie în mediul rural;

³³⁰ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022. p.56.

³³¹ Regulament-cadru privind organizarea și funcționarea serviciilor de intervenție timpurie, aprobat prin Hotărârea Guvernului R.Moldova nr.816 din 30 iunie 2016. În: Monitorul Oficial Nr. 193-203 din 08-07-2016// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93683&lang=ro

³³² Observațiile finale ale Comitetului ONU pentru drepturile copilului cu privire la raportul periodic combinat al pătrulea și al cincilea al Republicii Moldova.// [on-line] <https://www.unicef.org/moldova/rapoarte/observa%C5%A3ii-finale-cu-privire-la-raportul-periodic-combinat-al-patrulea-%C5%9Fi-al-cincilea>

³³³ [on-line] http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=MDA&Lang=EN

- să optimizeze toate programele de protecție socială pentru a îmbunătăți în continuare rezultatele la copii, și strategiile de reducere a sărăciei, în vederea stabilirii unui cadru coerent de identificare a măsurilor prioritare împotriva excluderii copiilor, în special a celor aflați în situații de vulnerabilitate, și de raționalizare a criteriilor de eligibilitate.

Ombudsmanul Copilului din Republica Moldova notează faptul că statul nu a întreprins nici o acțiune cu privire la implementarea Recomandărilor Comitetului ONU pentru drepturile copilului cu privire la raportul periodic, combinat al patrulea și al cincilea al Republicii Moldova. În consecința celor relatate, situația privind respectarea dreptului copilului la viață, supraviețuire și dezvoltare nu a cunoscut modificări esențiale, iar situația la nivel național a rămas constantă.

După câțiva ani de la recepționarea de către stat a Recomandărilor Comitetului pentru drepturile copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atrage atenția autorităților publice responsabile asupra faptului că măsurile întreprinse pentru implementarea acestora sunt insuficiente și segmentare, iar lipsa unui plan de acțiuni bine structurat este un factor determinant în realizarea obligațiilor asumate. În contextul prezentării situației cu privire la protecția dreptului la viață a copilului, Ombudsmanul Copilului denotă clar că politica de stat este inefficientă în domeniul protecției dreptului la viață a copilului. Statul nu alocă resurse suficiente, nu susține și nu îmbunătățește schimbările sistemice întreprinse în acest domeniu. În timp ce indicatorul de satisfacție a populației este în descreștere, programele existente nu reușesc să ofere suport adaptat nevoilor copiilor pe segmentul dreptului la viață. Mai mult, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează cu îngrijorare că Recomandările sale din rapoartele anuale precedente la compartimentul dreptului la viață nu au fost luate în considerare de către autoritățile publice centrale³³⁴.

Un aspect al dreptului la viață și dezvoltare, analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în ultimii ani, reprezintă capacitatea sistemului național de protecție a copilului de a răspunde provocărilor în asigurarea respectării drepturilor și protecției generațiilor viitoare, prin prisma analizei situației demografice în Republica Moldova. În acest context, menționăm că în conformitate cu ultimele date statistice natalitatea în Republica Moldova este într-o continuă descreștere. Astfel dacă în perioada anilor 2014-2015 cifrele erau constante, aproximativ 38 de mii de copii se nășteau pe an, observăm că în anii imediați următori situația cunoaște un declin considerabil și ajunge să fie puțin peste 34 de mii în anul 2017, puțin peste 32 de mii în 2019 și 30 730 de copii în anul 2020³³⁵.

Ombudsmanul Copilului menționează că Republica Moldova rămâne în continuare a fi un stat neatractiv pentru tineri din perspectiva de a crea o familie și de a naște copii. În circumstanțele actuale, dacă autoritățile guvernamentale nu vor reuși să redreseze situația, conform opiniei specialiștilor, în aproximativ 15-20 de ani Republica Moldova riscă să ajungă la o rată a populației îmbătrânite de circa 70%. Din aceste raționamente, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră imperativă adoptarea unor politici în domeniul protecției drepturilor viitoarelor generații. Astfel, în procesul de monitorizare a subiectului dat au fost depistate următoarele lacune:

- Politici inefficiente în domeniul planificării familiei;

³³⁴ Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova - UNICEF. Chișinău, 2020. p.7.

³³⁵ [on-line] <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7057>

- Declinul economic și emigrarea populației cu vârstele cuprinse între 16 și 35 de ani;
- Deși Strategia intersectorială de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale are termen limită de executare anul 2020, un Plan național de acțiuni pentru implementarea acestei Strategii elaborat pentru anii 2018- 2020 nu a fost adoptat.
- Cuantumul alocației lunare pentru îngrijirea copilului, a persoanelor neasigurate, este net inferior necesităților zilnice pentru îngrijirea și creșterea copilului³³⁶.

O altă paralelă în asigurarea dreptului la viață, pe segmentul protecției generațiilor viitoare, reprezintă situația privind condițiile în care nasc femeile din Republica Moldova. Din informațiile acumulate, se constată că la momentul actual în țară funcționează 34 de maternități. Totuși, deși numărul maternităților este mare, 60% din totalul femeilor care trebuie să nască se adresează doar la 4 din aceste maternități, iar restul 40% – în cele 30 rămase. Conform specialiștilor din domeniu, 70% din femeile care au născut în aceste 30 de maternități și copii născuți au avut de suferit diferite complicații până la cazuri soldate cu deces, din cauza dotării slabe a acestor unități sau din cauza lipsei specialiștilor de la locul de muncă. Situația este alarmantă și din perspectiva asigurării dreptului la viață a copilului din primele clipe ale nașterii acestuia. În majoritatea din aceste instituții nu există secții de reanimare și lipsesc medici specializați în reanimatologie, pacienții fiind practic lăsați în voia sorții în cazuri de urgență³³⁷.

În această ordine de idei, făcând referire la Comentariul General al Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului nr. 19 (2016)³³⁸, notăm că dezvoltarea copilului este „un concept holistic, care cuprinde dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală, psihologică și socială a copilului” și că „măsurile de implementare ar trebui să vizeze realizarea dezvoltare optimă pentru toți copiii”. Or, copiii au nevoi diferite în diferite etape ale creșterii și dezvoltării lor. Astfel, în deciziile sale bugetare, statul ar trebui să ia în considerare toți factorii necesari pentru ca copiii de vârste diferite să supraviețuiască, să crească și să se dezvolte. Statul ar trebui să își arate angajamentul față de drepturile copiilor, făcând vizibile părțile din bugetele lor care afectează copiii din diferite grupuri de vârstă³³⁹.

Un alt subiect problematic din domeniul dreptului la viață sunt decesele copiilor de vârstă fragedă din cauza neglijenței părinților/reprezentanților legali sau altor persoane în grija cărora se află aceștia. Ultimii ani au fost marcați de mai multe cazuri de deces al copiilor din cauza neglijenței părinților sau a persoanelor în grija cărora au rămas (copii înghețați în stradă, copii incendiați în locuințe, copii nou-născuți aruncați la tomberon, copii căzuți de a înălțime, etc.)³⁴⁰.

Deși, Strategia de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale există încă din 2016³⁴¹, iar la data de 11 iunie 2018, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării a mai înaintat un proiect de act normativ privind aprobarea Strategiei Naționale de Educație Parentală 2018-2025, situația nu a

³³⁶ Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova - UNICEF. Chișinău, 2020. p.10.

³³⁷ [on-line] <https://ro.sputnik.md/moldova/20191214/28543850/Doctor-habilitat-23-de-maternitatitrebuie-inchise-pun-in-pericol-viata-femeilor.html>

³³⁸ [on-line] https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

³³⁹ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022. p.59.

³⁴⁰ [on-line] <http://www.jurnaltv.md/news/70d2635f78e659a5/neglijenta-parintilor-costa-vieti.html>

³⁴¹ Aprobata prin Hotărârea Guvernului nr. 1106 din 3 octombrie 2016// [on-line] <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=366978>

cunoscut modificări esențiale³⁴². În contextul expus, Ombudsmanul Copilului accentuează ansamblul de probleme identificate:

- Insuficiența intervenției autorităților publice în scopul prevenirii și diminuării factorilor de risc major, inclusiv abuz de alcool/droguri, violență domestică, abuz față de copii, neglijarea obligațiilor părintești;
- Insuficiența serviciilor comunitare specializate;
- Insuficiența instituțiilor preșcolare în unele localități, inclusiv lipsa grupelor de creșă;
- Insuficiența surselor sigure de venituri, precum și incapacitatea familiilor de stabilire a priorităților privind soluționarea problemelor identificate;
- Iresponsabilitatea unor familii/părinți față de viața propriilor copii;
- Insuficiența abilităților parentale în creșterea și educarea copiilor, gestionarea bugetelor familiale alocațiilor financiare de susținere din partea statului;
- Lipsa controlului din partea autorităților a cheltuirii banilor alocați³⁴³.

O situație alarmantă la capitolul protecției dreptului copilului la viață, o reprezintă și abandonul nou-născuților de către părinții acestora în locuri care reprezintă pericol pentru viața și sănătatea copiilor. Din investigațiile și monitorizarea realizată de Ombudsmanul Copilului constatăm faptul că situația dată are la bază mai mulți factori de dezvoltare. Statul nu are o politică viabilă de planificare și susținere a familiei, care ar putea garanta copiilor nou-născuți un viitor fericit alături de părinții lor. O altă cauză care stă la baza acestei probleme este creșterea numărului de „copii care nasc copii”. La momentul actual Codul Penal al Republicii Moldova, prin prisma prevederilor articolului 163, reglementează sancțiunea pentru lăsarea în primejdie a persoanei, însă, în opinia noastră, această prevedere nu este suficientă pentru a asigura respectarea interesului superior al copilului în această problemă. Constatăm cu regret că autoritățile publice nu au creat o politică în domeniul educației sexuale, care ar avea menirea de a furniza copiilor informația necesară cu privire la o relaționare sănătoasă și benefică între copii de sexe diferite³⁴⁴.

Suicidul în rândul copiilor reprezintă un alt subiect analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în contextul respectării dreptului copilului la viață. Deși la nivel național există servicii de acordare a asistenței psihologice în asemenea cazuri³⁴⁵, situația rămâne alarmantă. În urma examinării subiectului, au fost identificate următoarele cauze³⁴⁶:

- nivelul slab de susținere a copiilor în situație de risc din partea părinților;
- nivelul slab de susținere a copiilor în situație de risc din partea profesioniștilor și a autorităților publice;
- informarea/promovarea insuficientă a copiilor despre serviciile de asistență psihologică pentru vârsta respectivă;
- reticența membrilor adulți ai societății la schimbările contemporane, conflictul dintre generații (între părinți și copii);

³⁴² Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2018. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova - UNICEF. Chișinău, 2019. p.13.

³⁴³ Ibidem, p.13-14.

³⁴⁴ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022. p.60.

³⁴⁵ [on-line] <https://www.pentruviata.md/>

³⁴⁶ Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova - UNICEF. Chișinău, 2020. p.12.

- lipsa persoanelor de încredere în anturajul copiilor care se află în situații de risc.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că statul are obligația primordială de a întreprinde toate acțiunile posibile, în scopul asigurării vieții copilului. În acest context, Ombudsmanul Copilului încurajează autoritățile să fortifice acțiunile de sensibilizare a populației îndreptate în scopul prevenirii suicidului în rândul copiilor și, totodată, să adopte o abordare holistică bazată pe interesul superior al copilului, atunci când vor fi dezvoltate servicii noi pe acest segment.

Principiul consultării și respectării opiniilor copilului. În legislația națională, dreptul la libertatea opiniei și a exprimării este consacrat în art. 32 din Constituția Republicii Moldova iar Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului în art.8 consacră dreptul copilului la libertatea gândirii și conștiinței prevăzând că: ”Dreptul copilului la libertatea gândirii, la opinie, precum și la confesiune nu pot fi încălcate sub nici o formă (alin.1). Statul garantează copilului, capabil să-și formuleze opiniile, dreptul de a-și exprima liber aceste opinii asupra oricărei probleme care îl privește. De opinia copilului care a atins vârsta de 10 ani se va ține cont, în mod obligatoriu, dacă aceasta nu contravine intereselor lui (alin.2). În acest scop copilului i se dă posibilitatea de a fi audiat în cursul dezbaterilor judiciare sau administrative care-l privesc, fie direct, fie printr-un reprezentant sau organ corespunzător, în conformitate cu legislația (alin.3).

Comitetul pentru drepturile copilului și-a expus părerea vizavi de principiul consultării și respectării opiniilor copilului specificând că: „...*acest drept trebuie să fie asigurat și respectat chiar și atunci când copilul își poate formula opiniile, dar le nu le poate exprima și atunci, când el nu a atins maturitatea deplină sau nu a atins o anumită vârstă*”³⁴⁷. Ultima se referă la acele situații când statele părți fixează o vârstă minimă pentru realizarea acestui drept, asemenea norme din legislația națională a statelor aflându-se în contradicție cu art.12 al CDC. Spre regret, legislația Republicii Moldova conține astfel de prevederi:

- Legea nr. 338 privind drepturile copilului în alin.2 al art.8 prevede că ”de opinia copilului care a atins vârsta de 10 ani se va ține cont, în mod obligatoriu, dacă aceasta nu contravine intereselor lui”.
- Codul Familiei al RM prevede în art.56, al.4: “Schimbarea numelui de familie și/sau a prenumelui copilului care a atins vârsta de 10 ani se face, în toate cazurile, cu acordul acestuia.”
- Legea RM nr. 241 din 20-10-2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane³⁴⁸ prevede în art.26, p.”c” “...respectarea opiniei copilului victimă a traficului de ființe umane cu vârsta mai mare de 10 ani în toate acțiunile care îl afectează, ținându-se cont de vârsta, gradul de maturitate și interesul lui superior”.

Practica demonstrează că luarea în considerație a opiniilor copilului care nu a împlinit vârsta de zece ani reprezintă o prerogativă a părinților acestuia și, astfel, în cazul în care părinții sînt de rea credință, se reduce garantarea realizării drepturilor și intereselor legitime ale copilului. Cu toate acestea, în opinia multor psihologi, la vârsta de 4-5 ani copilul începe să-și înțeleagă viața sa internă și să aprecieze oamenii care-l înconjoară, faptele acestora.

³⁴⁷ Manual on Human Rights Reporting, 1997, p. 426 // Hodgkin,R., Newell,P., Implementation handbook for the Convention on the rights of the child, UNICEF, 2000, p.149

³⁴⁸Adoptată la 20.10.2005, Monitorul Oficial nr 164 din 09.12.2005

Luînd în considerație faptul că principiul consultării și respectării opiniilor copilului este unul fundamental în textul Convenției cu privire la drepturile copilului și dreptul de a-și exprima liber opinia sa asupra oricărei probleme care îl privește reprezintă unicul drept pe care copilul poate și trebuie să-l realizeze în mod independent, fără vreun ajutor sau intervenție, ar fi binevenit să fie excluse prevederile din legislația Republicii Moldova care prevăd o vîrstă minimă pentru exercitarea acestui drept³⁴⁹.

După examinarea Raportului periodic, combinat al patrulea și al cincilea al Republicii Moldova, recomandările Comitetului ONU pentru drepturile copilului prevăd următoarele acțiuni în legătură cu principiul consultării și respectării opiniilor copilului, pe care trebuie să le realizeze Republica Moldova:

- să ia măsuri pentru a asigura adoptarea și implementarea eficientă a legislației care recunoaște dreptul copilului de a fi ascultat în procedurile juridice și administrative relevante, inclusiv prin crearea unor sisteme și/sau proceduri pentru respectarea acestui principiu de către asistenții sociali și instanțele de judecată;
- să creeze seturi de instrumente pentru consultarea publică privind elaborarea politicii naționale, astfel ca aceasta să fie standardizată la un nivel înalt de incluziune și participare, inclusiv prin implicarea Consiliului Național Consultativ al Copiilor și a consiliilor consultative locale ale copiilor și prin consultare cu copiii în privința aspectelor care îi afectează;
- să continue desfășurarea programelor și a activităților de sensibilizare care promovează participarea semnificativă și abilitată a tuturor copiilor în familie, comunitate și școală, inclusiv în consiliile elevilor³⁵⁰.

Ombudsmanul Copilului notează faptul că statul nostru nu a întreprins nici o acțiune cu privire la implementarea Recomandărilor Comitetului ONU pentru drepturile copilului cu privire la raportul periodic, combinat al patrulea și al cincilea al Republicii Moldova. În consecință, situația privind respectarea dreptului copilului la opinie și libertățile civile nu a cunoscut modificări esențiale, iar situația la nivel național a rămas constantă³⁵¹.

În anul 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat activitatea *consiliilor elevilor* din cadrul instituțiilor de învățământ în calitate de mecanism de exercitare a drepturilor copilului. Consiliile elevilor reprezintă o manifestare directă a dreptului copilului la opinie și a libertăților civile ale copilului în cadrul instituțiilor educaționale. În procesul de monitorizare, Ombudsmanul Copilului a efectuat 15 vizite în instituțiile de învățământ din toată țara, unde a avut discuții cu membrii consiliilor elevilor din aceste instituții. În urma procesului de monitorizare, au fost depistate următoarele aspecte problematice din domeniu³⁵²:

- lipsa mecanismului de promovare a opiniilor, ideilor propuse de copii la nivel național;

³⁴⁹ Țarălungă V. Protecția drepturilor copilului în Republica Moldova: particularități și dificultăți. Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, nr.3, 2009, p. 21-33; Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022. p.63.

³⁵⁰ Observațiile finale ale Comitetului ONU pentru drepturile copilului cu privire la raportul periodic combinat al patrulea și al cincilea al Republicii Moldova.// [on-line] <https://www.unicef.org/moldova/rapoarte/observa%C5%A3ii-finale-cu-privire-la-raportul-periodic-combinat-al-patrulea-%C5%9Fi-al-cincilea>

³⁵¹ Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova - UNICEF. Chișinău, 2020. p.33.

³⁵² Ibidem, p.34.

- lipsa instruirii/informării copiilor despre rolul și misiunea consiliului elevilor într-o instituție de învățământ;
- deciziile adoptate de membrii consiliului, în mare parte, sunt neglijate de către administrația școlii;
- procesul de selecție a membrilor consiliului nu în toate cazurile este transparent și imparțial;
- influențarea opiniei copiilor de către administrația instituției de învățământ.

Ombudsmanul Copilului constată că situația respectivă este cauzată de faptul că actele normative din domeniu, în special Instrucțiunea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării privind constituirea și funcționarea Consiliului Elevilor³⁵³, nu sunt elaborate dintr-o perspectivă holistică, care ar corespunde standardelor de implicare a copiilor în procesul decizional asupra chestiunilor care îi privesc.

Ombudsmanul mai notează faptul că autoritățile naționale nu au ținut cont, la elaborarea acestor acte, de standardele stipulate de Comentariul General al Comitetului ONU pentru drepturile copilului nr. 12 (2009) privind dreptul copilului de a fi ascultat³⁵⁴. Stabilirea formală a organelor consultative ale copiilor reprezintă o mimare a implementării Convenției și nu poate fi calificată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului drept una adecvată. Copiii înșiși trebuie să aibă posibilitatea, cu suportul adulților, să creeze și să gestioneze activitatea organelor care sunt menite să reprezinte interesele copiilor. Astfel, situația în prezent necesită o remediere rapidă, racordată la standardele internaționale din domeniu. Autoritățile naționale urmează să revadă standardele naționale din domeniul participării copiilor în procesul de luare a deciziilor și să-l racordeze la normele internaționale prestabilite.

În această ordine de idei, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, racordându-se la standardele internaționale din domeniul protecției drepturilor copilului, pe segmentul respectării dreptului la opinie, a inițiat în anul 2019 crearea *Consiliului Consultativ al Copiilor de pe lângă Ombudsmanul Copilului*. Consiliul reprezintă un mecanism de suport pentru Avocatul Copilului, în scopul de a asigura un contact mai strâns între instituția națională de protecție a drepturilor copilului și copiii din Republica Moldova³⁵⁵.

La 15 decembrie 2021, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, Maia Bănărescu, a prezentat Regulamentul Consiliului Consultativ al Copiilor de pe lângă Avocatul Poporului pentru drepturile copilului din cadrul Oficiului Avocatului Poporului în cadrul unei ședințe online cu 25 de copii care au participat la atelierile de consultare a opiniei referitor la documentul respectiv.

Urmare a atelierelor din 9, 11 și 15 noiembrie 2021, dar și Forumului Național al Copiilor organizat de Ombudsmanul Copilului, Regulamentul Consiliului Consultativ al Copiilor de pe lângă Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a fost ajustat necesităților copiilor, completat cu sugestiile acestora și prezentat în cadrul evenimentului. Maia Bănărescu a mulțumit copiilor pentru aportul adus la îmbunătățirea textului Regulamentului și i-a îndemnat să se implice în toate

³⁵³ [on-line] https://mecc.gov.md/sites/default/files/instructiune_creare_consiliul-elevilor.pdf

³⁵⁴ Recomandarea Generală nr. 12 a Comitetului pentru drepturile copilului "Dreptul copilului de a fi ascultat". Geneva, 2009. p.7.// [on-line] https://drepturilecopilului.md/files/recomandare_CDC.pdf

³⁵⁵ Ciribaș G. Principii specifice în materia protecției drepturilor copilului. Teză de master în drept. Bălți, 2022. p.64.

activitățile organizate de Ombudsmanul Copilului și la nivel de comunitate din care fac parte³⁵⁶. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a reiterat importanța reflectării opiniei copilului și participarea acestora la procesele decizionale atât la nivel local, cât și la nivel național.

Un alt mecanism eficient al Ombudsmanului de consultare a opiniei privind respectarea drepturilor copiilor în Republica Moldova este *Forumul Național al Copiilor* organizat anual. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atrage atenția că în anul 2019 i-au fost create impedimente în desfășurarea Forumului Național al Copiilor. Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră drept o ingerință în exercitarea atribuțiilor sale încercarea de a discredita activitatea de consultare a opiniei copiilor și acțiunile de presiune pentru anularea forumului, din partea a unui grup restrâns de reprezentanți ai societății civile și a unor demnitari publici. Mai mult, aceste circumstanțe urmează a fi apreciate ca acțiuni de discreditare a Instituției Naționale a Drepturilor Copilului și imixtiune în activitatea instituției Avocatului Poporului, prevăzută în art.3 alin.(4) din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul). La fel acțiunile respective cad sub incidența prevederilor art. 320 din Codul Contravențional „Imixtiunea în activitatea Avocatului Poporului și Avocatului Poporului pentru drepturile copilului”.

Referindu-se la Comentariul General nr. 2 al Comitetului ONU pentru drepturile copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că statul, în calitate de înaltă parte contractantă și subiect direct al îndeplinirii obligațiilor stipulate de Convenția cu privire la drepturile copilului, trebuie să asigure independența Instituției Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului și să creeze condiții pentru activitatea eficientă a acesteia. De asemenea, statul trebuie să asigure Ombudsmanului Copilului condiții eficiente și calitative de consultare a opiniei copiilor pentru o îndeplinire corectă a dreptului copilului la opinie și a drepturilor conexe.

La momentul actual, Ombudsmanul Copilului consideră că statul nu a reușit să asigure pe deplin susținerea mecanismului de consultare a opiniei copilului, elaborat de Ombudsmanul Copilului. Situația nesatisfăcătoare este cauzată și de interesul superficial al autorităților publice centrale față de Forumul Național al Copilului (lipsa de la forum sau pasivitatea la acțiunile din cadrul evenimentului)³⁵⁷. În această ordine de idei se impune necesitatea remedierii de urgență a situației create prin racordarea și respectarea standardelor internaționale stipulate de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.

Ombudsmanul Copilului atrage atenția că copiii nu sunt reprezentați semnificativ în Consiliul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului³⁵⁸, care este un organ guvernamental cu misiunea să asigure elaborarea și implementarea politicilor de protecție a drepturilor copilului și familiei. Or, în acest context, vocea copilului contează. Ombudsmanul Copilului reiterează importanța elaborării politicilor/strategiilor naționale în domeniul protecției copilului centrate pe copil, bazate pe asigurarea respectării drepturilor copilului, interesului superior al copilului, cu implicarea copiilor prin consultarea opiniei lor și implementarea acesteia.

³⁵⁶ [on-line] <http://ombudsman.md/news/sedinta-de-totalizare-in-procesul-de-consultare-a-opinie-copilului-referitor-la-regulamentul-consiliului-consultativ-al-copiilor-de-pe-langa-avocatul-poporului-pentru-drepturile-copilului-ombudsmanu/>

³⁵⁷ Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova - UNICEF. Chișinău, 2020. p.35-36.

³⁵⁸[on-line] <https://cnpdc.gov.md/>

2. Drepturile copilului în cadrul familiei

2.1 Drepturile copilului în cadrul familiei în lumina prevederilor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului

În procesul examinării dispozițiilor Convenției cu privire la drepturile copilului, se pare că s-a trecut de la concepția unei protecții paternaliste a copiilor și de la o poziție concesionată prin bunăvoință către cei mai tineri, la un veritabil statut al copilului. Pasul este enorm: s-a trecut de la situația copilului-obiect (el era proprietatea adulților) la poziția copilului-subiect, unde el este titularul unor drepturi. Este deci un nou copil care s-a născut. Apare întrebarea logică dacă am putea merge mai departe și afirma că ne aflăm în prezența unui „copil-rege” care ar fi atotputernic sau a unui copil rival propriei familii și „gropar” al autorității părintești. Jean Zermatten, judecător în cazurile cu minori, ne oferă un răspuns ferm la această întrebare : “Nu.”, susținând că “ Mai întâi de toate e de menționat că pe tot parcursul dezvoltării istorice a drepturilor copilului, elementul primordial este *familia, caracterizată ca element natural și fundamental al societății*. Desigur, copilul este considerat ca fiind o persoană independentă, ca un subiect de drepturi, însă copilul este mereu considerat ca *un membru al acestei familii*. S-a vorbit mult că drepturile copilului se opuneau părinților; din contra, drepturile copiilor nu pot fi considerate decât ca drepturi ale copiilor, ei înșiși aparținând primei celule de bază. Drepturile copiilor sînt puternic limitate de faptul acestei apartenențe la familia lor”³⁵⁹. De aceeași părere este și G. Cappelaere care susține că ceea ce s-a schimbat este faptul că copiii au un oarecare număr de drepturi pe care pot să le exercite independent de adulți, însă fără ca aceasta să afecteze noțiunea de “copil-membru al familiei sale”³⁶⁰.

Declarația drepturilor copilului din 1959 nu doar enumera drepturile copilului în calitate de cetățean (la nume, cetățenie, educație primară obligatorie gratuită, protecție și ajutor – îndeosebi de toate formele de neglijență, cruzime și exploatare), dar și evidenția prevederi independente cu privire la educația acestuia în familie. În al șaselea principiu al Declarației se prevedea: „*Pentru dezvoltarea deplină și armonioasă a personalității sale, copilul are nevoie de dragoste și înțelegere. Oriunde este posibil, el va crește în grija și sub răspunderea părinților săi și , oricînd, într-o atmosferă de afecțiune și securitate morală și materială.*” În afară de aceasta, copilul mic nu trebuie să fie separat de mamă decât în cazuri excepționale. Societatea și autoritățile publice sînt obligate să acorde protecție specială copiilor lipsiți de familie, precum și copiilor care nu au suficiente surse pentru existență. Fiecare frază din textul acestei Declarații este prototipul viitoarei Convenții cu privire la drepturile copilului în partea acesteia ce privește educația copilului în cadrul familiei.

În 1948 Adunarea Generală a ONU a adoptat Declarația Universală a Drepturilor Omului care consacră dreptul la protecția a familiei din partea societății și a statului (p.3 art.16). Pe lângă aceasta, p.5 art.25 al prezentei Declarații este consacrat dreptului de ajutor special și protecție a maternității

³⁵⁹ Zermatten J., Introduction à la Convention des Nation Unies relatives au droit de l'enfant: l'intérêt supérieur de l'enfant, ses droits participatifs. În: Les Droits de l'enfant et les médias prévention de la migration clandestine et trafic d'enfants en Afrique de l'ouest IDE-SSI, 2005.p.24.

³⁶⁰ Cappelaere G. Enfants, parents, Etat: d'une situation de protection générale à une situation de protection légale. Les défis d'une convention. Une Convention: plusieurs regards. Tome 1. Sion, 1995, p.39.

și copilăriei, tot aici menționându-se că „*Toți copiii născuți în timpul căsătoriei sau în afara acesteia vor beneficia de aceeași protecție socială.*”

Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice repetă prevederea privind dreptul de protecție a familiei din partea societății și a statului (p.1 art.23), iar art. 24 al acestui Pact era destinat în special copiilor care au dreptul la o asemenea protecție cerută de starea sa de minor, din partea familiei sale, a societății și a statului. În Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale nu doar se repetă prevederile consacrate mai înainte, dar se examinează mai detaliat grija față de „*copiii minori și educația acestora*”.

Convenția cu privire la drepturile copilului din 1989 reafirmă inițiativele precedente de accentuare a importanței familiei și a rolului statului în ce privește protecția, respectarea și susținerea integrității familiei și reafirmă drepturile și obligațiile părinților de a-și hrăni, educa și proteja copiii, la fel ca și drepturile copiilor de a beneficia de educație, protecție și hrană din partea părinților.

La rândul său, unele prevederi ale CDC care consacră dreptul copilului de a crește și a fi educat în cadrul familiei se disting printr-un caracter general, altele – au un conținut concret, și, în sfârșit, cea de-a treia categorie acordă o atenție deosebită condițiilor formării personalității minorului în cadrul familiei. Din categoria prevederilor generale, deosebit de importante ale CDC face parte prevederea care consacră dreptul copilului de a crește în familie. Un epigraf specific acestei reguli constituie acea parte a preambulei în care statul recunoaște că „*pentru deplina și armonioasă dezvoltare a personalității sale, copilul trebuie să crească într-un mediu familial, într-o atmosferă de fericire, dragoste și înțelegere.*”

Într-un raport al Comitetului pentru drepturile copilului adresat Canadei se prevede că „*În urma examinării prevederilor preambulare, s-ar putea conchide că această nouă categorie de drepturi ale copilului nu ar putea fi niciodată interpretată ca fiind – extrem de absolută, foarte individuală, peste măsură de simplificată, foarte legală, și, fără doar și poate, liniștite – în ce privește respectarea drepturilor și obligațiilor familiei, părinților, ale societății și statului*”³⁶¹.

Dată fiind importanța sporirii unei înțelegeri mai profunde a CDC și luând în considerație faptul că anul 1994 a fost proclamat “Anul Internațional al Familiei”, Comitetul pentru drepturile copilului a decis să dedice o zi din cea de-a șaptea sesiune a sa discuțiilor generale privind rolul familiei în promovarea drepturilor copilului. În cadrul discuțiilor Comitetul atenționează că “*Instituția de bază a societății pentru supraviețuirea, protecția și dezvoltarea copilului este familia*”³⁶².

Atunci când se referă la mediul familial, CDC reflectă diferite structuri familiale apărute din variate modele culturale și care scot la iveală diverse relații familiale. În această privință, Convenția se referă la familia extinsă și la comunitate, și atribuie familiei de bază - părinții separați, familia uniparentală, familia civilă și cea adoptivă.

Una dintre prevederile generale și de maximă importanță este cea a art. 5 al CDC: „*Statele-Părți vor respecta responsabilitățile, drepturile, obligațiile pe care le au părinții sau, după caz, membrii familiei lărgite sau ai comunității, conform cutumei locale, tutorii sau alte persoane*

³⁶¹ Securing our Children's future, A Report Prepared for The United Nations Committee on the Rights of the Child, Focus on the Family Canada, april 2003, p.30

³⁶² Role of the Family in the Promotion of the Rights of the Child, CRC/C/24, 7 th Session, 10 October 1994, par 2.1 // [on-line] <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

responsabile prin lege pentru copil, de a-i da acestuia, într-un mod care să corespundă dezvoltării capacităților acestuia, orientarea și sfaturile corespunzătoare exercitării drepturilor pe care i le recunoaște prezenta Convenție.”

Această prevedere demonstrează faptul că CDC nu este îndreptată împotriva familiei și nu reprezintă „o programă de nimicire a autorității părintești”³⁶³. Concomitent, art.5 demonstrează faptul că copilul încetează să fie „un membru dependent, invizibil și pasiv al familiei”³⁶⁴.

De asemenea, această prevedere determină rolul hotărâtor al familiei în dezvoltarea independenței copilului în condițiile respectării drepturilor și intereselor altor membri ai acesteia. Mai mult ca atât, după cum a fost remarcat de către grupul de lucru în procesul creării art.5, respectiva prevedere reflectă „balanța dintre drepturile copilului și drepturile părinților”³⁶⁵.

Părinții au dreptul și obligația „de a orienta și conduce copilul”. Poate părea că această frază ne vorbește despre puterea părintească absolută, despre relații autoritare și subordonare în familie. Această frază însă trebuie examinată în contextul art.5 și al CDC în general. Trebuie de atras atenția asupra faptului că părinții orientează și dau copilului sfaturi corespunzătoare „exercitării drepturilor pe care i le recunoaște prezenta Convenție.” O asemenea formulare demonstrează faptul că copilul rămâne a fi subiectul drepturilor consacrate în CDC. Părinții în acest caz au rolul de îndrumător și ajutor, așa – numitul „mecanism” de realizare a drepturilor copilului. Însuși articolul conține limitări ale unei asemenea „orientări” – aceasta trebuie să se realizeze „într-un mod corespunzător” și să corespundă „dezvoltării capacităților acestuia”. CDC determină, de asemenea, ce constituie obiectul preocupării de bază a părinților și a persoanelor care-i înlocuiesc : asigurarea intereselor superioare ale copilului (p.1,art.18).

Concomitent, Convenția nu explică noțiunea de „capacități evolutive ale copilului”. Părinții sau persoanele care-i înlocuiesc determină singuri gradul de dezvoltare a copilului său și capacitățile sale. Însă o asemenea „apreciere” a părinților este limitată în primul rînd de vîrsta copilului : cu cît el este mai matur, cu atît trebuie să dispună de mai multă independență în realizarea drepturilor sale. Cu mult la aceasta contribuie normele legislației naționale ce reglementează nu doar vîrsta dobîndirii capacității de exercițiu, dar și vîrste pentru diferite alte scopuri determinate (de exemplu, vîrsta de la care copilul poate primi de sine stătător consultații și asistență juridică, ceea ce este foarte important în cazul concurării drepturilor copilului cu cele ale altor membri ai familiei, și , de asemenea, în situațiile cînd acesta este lipsit de libertate (art.37 „a”,) sau cînd în privința copilului au fost înaintate acuzații (p.2, „b”(ii) al art. 40)).

În unele state este reglementată vîrsta de la care copilul poate în mod independent să accepte (sau să refuze) ajutorul și tratamentul medical fără acordul părinților , precum și vîrsta de la care copilul își poate alege religia, poate avea acces la informația ce privește familia biologică a acestuia. Astfel, în Franța se permite minorilor de orice sex de a avea acces la contraceptive și de a beneficia

³⁶³ Kilborn S. Placing the Convention on the Rights of the Child in an American Context // Human Rights: Journal of the Section of Individual Rights and Responsibilities. Vol. 26, Iss. 2, 1999,p. 28.

³⁶⁴ Role of the Family in the Promotion of the Rights of the Child. CRC/C/24, 7 th Session. 10 October 1994, par. 192 // [on-line] <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf>

³⁶⁵ Legislative History of the Convention on the rights of the child (1978-1989). United National Centre for Human Rights, HR/1995/Ser.I/article.5, p. 8.

de tratamentul bolilor sexual transmisibile în mod gratis și anonim, în instituții specializate. Legea solicită, de asemenea, acordul minorei în cazul întreruperii benevole a sarcinii³⁶⁶.

Dacă art.5 este colaționat cu art.19 devine evident că „orientarea” părintească nu numai că nu se referă la aplicarea unei forme de disciplină violente sau umilitoare, dar presupune și protecția copilului împotriva „oricăror forme de violență fizică și psihică”, atâta timp cât el se află în îngrijirea părinților sau a altor susținători legali. Comitetul pentru drepturile copilului a susținut în mod constant ideea potrivit căreia pedepsele corporale nu sînt compatibile cu aplicarea CDC și a recomandat interzicerea lor în cadrul familiei³⁶⁷.

Unii doctrinari³⁶⁸ includ art.5 în rîndul principiilor fundamentale ale CDC, menționînd că particularitatea principiului respectiv, spre deosebire de principiul nediscriminării, principiul interesului superior al copilului și principiul respectării opiniilor copilului, constă în aceea că prevederea art.5 nu acționează în mod independent, dar are un scop concret – în vederea realizării drepturilor copilului consacrate de către CDC. Astfel, se pare că Convenția echilibrează noțiunea interesului superior al copilului cu rolul părinților în calitate de ghid al copilului.

Comitetul pentru drepturile copilului în raportul său ”Rolul familiei în promovarea drepturilor copilului”³⁶⁹ susține că „*Drepturile civile ale copilului încep în limitele familiei*”³⁷⁰. Astfel, ar trebui să examinăm mai detaliat art.7 al CDC, deoarece acest articol pune baza individualității copilului, reprezintă garantul vieții sale în cadrul societății: „*Copilul este înregistrat imediat după nașterea sa și are, de la această dată, dreptul la un nume, dreptul de a dobîndi o cetățenie și, în măsura posibilului, de a – și cunoaște părinții și de a fi crescut de aceștia.*”

Existența copilului în societate trebuie să înceapă cu înregistrarea acestuia imediat după naștere. Comitetul pentru drepturile copilului a constatat că o asemenea înregistrare reprezintă prima confirmare oficială a existenței copilului, aceasta fiind strîns legată de recunoașterea individualității sale și asigură existența altor drepturi ale copilului. Același Comitet a ajutat că „*scopul de bază al obligației de a înregistra copilul după naștere constă în înlăturarea pericolului răpirii, sclaviei sau a vînzării în sclavie, sau a altor drepturi consacrate în Pact*”³⁷¹.

Înregistrarea nașterii trebuie să fie garantată de către statele-părți fiecărui copil care se găsește sub jurisdicția lor, inclusiv străinii, apatrizii, refugiații, în orice împrejurări.

Art.7 conține obligații pentru un cerc larg de persoane. Desigur, în primul rînd, acesta se adresează părinților și statelor-părți și este dificil de a determina cui în măsură mai mare. Statul își poate executa obligația sa prin luarea măsurilor legislative și administrative corespunzătoare, însă realizarea reală a acesteia este asigurată de către părinți. Spre exemplu, în Bolivia, în pofida prevederilor legale stricte, mulți dintre părinți din diferite cauze nu își înregistrează copiii imediat după naștere³⁷².

³⁶⁶ Hodgkin R., Newell P. Implementation handbook for the Convention on the rights of the child. UNICEF, 2000, p.8.

³⁶⁷ Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului. UNICEF, Chișinău: Editura Cartier, 2001.p.80.

³⁶⁸ Титова Т.А. Международно-правовая защита прав ребёнка. În: Российский Юридический Журнал, 1 выпуск, 2000, с.45.

³⁶⁹ Role of the Family in the Promotion of the Rights of the Child, CRC/C/24, 7 th Session, 10 October 1994 // [on-line] <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf>

³⁷⁰ Ibidem

³⁷¹ Human Rights Committee General comment 17/35 of April 1989 [Rights of the Child] par. 7, Ibid. p. 867

³⁷² Initial report: Bolivia -CRC/C/15/Add.95, par. 79 // [on-line] <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf>

Copilul din momentul nașterii „are dreptul la nume, la dobândirea cetățeniei”, iar mai apoi este consacrat un complet nou „*drept de a-și cunoaște părinții*”. Acest drept este strâns legat de înregistrarea copilului, deoarece documentul care o confirmă conține înscrierea respectivă. În ultimele decenii s-a modificat considerabil noțiunea de „părinți”, aceasta fiind în legătură directă cu dezvoltarea sistemului de adopții. Tehnologiile reproductive actuale au introdus așa noțiuni ca „părinți-donori”, „mamă surrogat”.

Unele state au prezentat declarații în legătură cu această problemă. Spre exemplu, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord a formulat o declarație interpretativă cu privire la faptul că examinează părinții „*doar ca acele persoane, care în baza legislației naționale, sînt considerați ca atare*”. Și mai apoi : „*aici se raportează cazurile în care legislația examinează copilul care are doar un părinte, de exemplu, atunci cînd copilul este înfiat doar de către o persoană, sau ,în unele cazuri, cînd conceperea copilului de către femeia care îl naște se realizează nu în rezultatul contactului sexual, în cazul respectiv o asemenea femeie se consideră a fi unicul părinte*”³⁷³.

Guvernul Chinei a declarat că „*în cazul înfierii definitive, bazate pe principiul anonimatului unei asemenea înfierii, și de asemenea în cazul fecundării artificiale, cînd medicul responsabil de operație trebuie să asigure ca soțul și soția, pe de o parte, și donorul , pe de altă parte, să rămîna anonimi unii pentru alții, necomunicarea copilului a numelui părintelui adevărat sau a numelor părinților adevărați*” nu contravine p.1 art.7 al CDC³⁷⁴.

Polonia în privința art.7 a remarcat că dreptul copilului înfiat de a-și cunoaște părinții va avea unele limitări, ce vor permite părinților adoptivi de a păstra secretul provenienței copilului³⁷⁵. Aceste declarații demonstrează faptul că astăzi noțiunea de „părinți” este una complexă și include părinții „genetici”, „biologici” și cei „juridici”.

Dreptul copilului de a-și cunoaște părinții nu este unul absolut. Dispoziția art.7 conține expresia „*în măsura posibilului*”, care ar putea fi examinată ca o limitare, aici fiind posibile cîteva situații. În primul rînd, părinții „biologici” ai copilului nu pot fi determinați în virtutea unor cauze obiective (de exemplu, copilul a fost abandonat). În al doilea rînd, copilul este lipsit de dreptul de a-și cunoaște părinții din cauza unor pricini subiective, de exemplu atunci cînd mama nu solicită determinarea paternității copilului sau renunță la maternitate. Și prima, și cea de-a doua situație se află în afara sferei de acțiune a CDC, deoarece reflectă mai mult partea morală a realizării dreptului copilului de a-și cunoaște părinții.

A treia situație apare atunci cînd statul decide că părinții nu trebuie să fie determinați. Aici se raportează cazurile cînd părinții „juridici” ai copilului nu sînt concomitent și părinți „biologici” sau „genetici” ai acestuia (în caz de înfiere, concepere în vitro) sau atunci cînd legea solicită substituirea părinților în adeverința de naștere, dacă tatăl și mama copilului nu sînt căsătoriți legal sau dacă unul dintre părinți este minor (Uruguay). În asemenea caz ar fi incorect să credem că copilul este limitat în drepturile sale. Dimpotrivă, el este membru al societății, titular de drepturi, de aceea interesele sale trebuie să coreleze cu interesele altor membri ai societății, îndeosebi cu dreptul la viața privată și de familie a părinților genetici, biologici sau juridici.

³⁷³ Rezerve, declarații și obiecții la Convenția cu privire la drepturile copilului - CRC/C/2/Rev.8, p. 52 // [on-line] <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf>

³⁷⁴ Ibidem. p. 28

³⁷⁵ Idem. p. 45

De o mare varietate sînt articolele din CDC cu un conținut concret în legătură cu educația în familie. Aici intră normele consacrate: menținerii legăturii copilului cu părinții, cu familia; reunirii copilului cu părinții, familia extinsă; drepturilor și obligațiilor părinților; răspunderii părinților (sau persoanelor care-i înlocuiesc) pentru neîndeplinirea obligațiilor de educație a copilului în cadrul familiei; copiilor care sînt lipsiți de familie și părinți; copiilor cu handicap fizic și intelectual; respectării copilului în calitate de personalitate etc. Fiecare dintre aceste prevederi de maximă importanță este desfășurată în articole distincte ale CDC care tratează probleme ce necesită atenție deosebită.

Mijlocul universal de garantare a drepturilor copilului în cadrul familiei a fost și va fi mereu ***drepturile și obligațiile părinților***. În acest sens Hina Jilani, judecător din Pakistan, susține că parametrii drepturilor și obligațiilor părinților nu au fost clar definiți în cadrul Convenției, aceștia fiind supuși flexibilității în cazul aplicării principiilor acesteia³⁷⁶.

Art.5 al CDC, alături de art.18 al acesteia definește cadrul în care se desfășoară relațiile dintre copii, părinți și stat. Articolul introduce două concepte vitale: „responsabilitățile” părinților și „dezvoltarea capacităților copilului”.

CDC nu conține nici o prevedere “antifamilială, sau care să provoace vreo confruntare între părinți și copii. Art.5 introduce în CDC conceptul de “responsabilități” ale părinților sau ale altor protectori legali față de copiii lor, concept, pe care îl pune în legătură cu drepturile și obligațiile părintești. În cadrul acestuia, statele – părți sînt rugate “să depună toate eforturile necesare” pentru a asigura recunoașterea principiului, după care ambii părinți au responsabilități comune pentru creșterea și dezvoltarea copilului “*Părinții sau, după caz, susținătorii legali au responsabilitatea de bază pentru creșterea și dezvoltarea copilului. Interesul superior al copilului va reprezenta prima lor preocupare.*”

Dincolo de acestea CDC nu definește “responsabilitățile părintești”, însă, ca și în cazul interesului superior al copilului, textul întregii Convenții este relevant în acest sens. În termenii art.5, părinții au responsabilitatea de a sprijini “*exercitarea de către copil a tuturor drepturilor pe care i le recunoaște prezenta Convenție*”³⁷⁷. Așadar, conceptul de responsabilități părintești ar trebui să fie reflectat și definit în legislație, folosindu-se cadrul CDC.

De menționat că art.5 recunoaște familia largită, referindu-se nu doar la părinți și alți susținători legali, ci și la comunitate, ca mediu familial recunoscut prin obiceiurile locului. Alături de art.5 ar trebui menționate art. 18, care face referire la balanța dintre responsabilitățile părinților și cele ale statului și, în special, vine în ajutorul părinților care își exercită responsabilitățile, și art. 27 (responsabilitatea statului de a ajuta părinții pentru asigurarea unei protecții și îngrijiri adecvate și a unui standard de viață adecvat).

În Ghidul de aplicare practică a CDC se menționează că art.18 este mai degrabă o declarație a drepturilor părinților, decît a drepturilor copilului. Oricum, această declarație este în strînsă legătură cu puterea statului și nu cu cea a copilului, iar drepturile în sine sînt numite responsabilități³⁷⁸. Referindu-se la drepturile și obligațiile părinților, CDC nu lasă fără atenție o împrejurare foarte

³⁷⁶ Jilani H. Children's rights put to a severe test : concrete aspects of the relations between children, parents and state. In: Une Convention: plusieurs regards. Sion, 1995, p.44.

³⁷⁷ Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului. UNICEF, Chișinău: Editura Cartier, 2001.p.77.

³⁷⁸ Ibidem, p.227

importantă pentru garantarea drepturilor copilului. Conform p.2 art.18 al prezentei Convenții “statele – părți vor acorda ajutor corespunzător părinților și reprezentanților legali ai copilului în exercitarea răspunderii ce le revine de a crește copilul și vor asigura dezvoltarea instituțiilor, lăcașelor și serviciilor pentru ocrotirea copiilor”. În ce constă acest ajutor, cui și în ce mod este acordat – toate acestea sînt întrebări de ordin local. Importanța constă în faptul că o prevedere atît de principială și-a găsit reflectare în CDC, care, de asemenea, oferă fiecărui stat posibilitatea de a reglementa sursele acestui ajutor și alegerea persoanelor (părinți și copii) care au dreptul de a beneficia de acesta.

Un lucru este clar : intervenția statului este în mod imperios necesară în cazul în care părinții nu își pot îndeplini responsabilitatea de a crește copilul, din vina lor sau nu. După cum a menționat Comitetul pentru drepturile copilului “Trebuie luate măsuri adecvate care să vină în ajutorul familiilor nevoiașe pentru a le ajuta să-și îndeplinească responsabilitatea de a crește copilul, avînd în vedere art.18 și 17, prin aceasta limitînd șansele de destrămarea a familiei, reducînd numărul copiilor instituționalizați și limitînd recursul la instituționalizare ca ultimă soluție posibilă ”(Italia – OFRI, anexa 41, par.17)

Prin urmare, se presupune ca statul să acorde asistență în cazul familiilor care riscă să se destrame luînd acele măsuri care pot evita destrămarea, atît practice (ajutor financiar, oferirea unei locuințe, ajutor la domiciliu, îngrijire zilnică etc.), cît și psihologic (consiliere, rețea de asistență etc.).

Răspunderea juridică a părinților (sau a persoanelor care-i înlocuiesc) pentru educația și dezvoltarea copilului său a intrat trainic în arsenalul mijloacelor de influență juridică asupra relațiilor familiale în legătură cu educația minorului. CDC nu se limitează însă doar la indicarea existenței acesteia, dar mai accentuează trei momente principiale:

- *primo*, răspunderea trebuie să fie comună pentru ambii părinți;
- *secundo*, Convenția se referă la răspunderea egală a ambilor părinți;
- *tertio*, răspunderea părinților pentru educația copiilor săi se consideră a fi primordială, altfel spus răspunderea de bază a acestora.

Acestea sînt orientările propuse de CDC pentru activitatea legislativă și executivă, însoțită de către răspunderea juridică a părinților. Afară de aceasta asemenea orientări-principii conțin idei dezvoltarea cărora ține de competența legislației dreptului familiei, însă un lucru este cert: nici una dintre acestea nu poate să rămînă în afara atenției acesteia. Asigurarea materială a copilului în mod direct nu influențează procesul educației sale în cadrul familiei. Cu toate acestea, de nivelul satisfacerii necesităților sale vitale (în hrană, locuință, îmbrăcăminte, odihnă etc.) depinde în mare măsură dezvoltarea sa fizică și spirituală.

Tocmai din acest considerent, CDC atrage atenția și asupra surselor de existență a copilului în cadrul familiei, cu atît mai mult că p.1 al art.27 vorbește de recunoașterea fiecărui copil a dreptului la un nivel de viață necesar pentru dezvoltarea sa fizică, intelectuală, spirituală, morală și socială.

În acest sens, în CDC se indică cîteva direcții de acordare a ajutorului financiar copiilor minori. Pe prim plan în CDC se situează acordarea de către stat a ajutorului material părinților, ajutor care depinde de particularitățile naționale ale statului, de posibilitățile acestuia (diferite prestații, plăți, scutiri etc.).

O altă sursă de ajutor material al copilului constă în asigurarea acestuia de către părinți. Deși în enumerarea modalităților de întreținere a minorului aceasta se situează pe locul doi, în esență anume acest mod de susținere materială a copilului se consideră a fi unul de bază.

De aceea părinții „poartă răspunderea de bază pentru asigurarea în măsura capacităților sale și posibilităților financiare a condițiilor de viață necesare pentru dezvoltarea copilului.”(p.2, art.27). Prin urmare, în baza CDC, nu statul întreține copilul, dar părinții acestuia. Legislația națională a statelor beneficiază de maximă libertate în alegerea asigurării juridice a necesităților materiale ale copilului, dar cu respectarea unei condiții obligatorii: dreptul lui la ajutor material din partea părinților trebuie să fie respectat în mod necondiționat.

Aceasta reprezintă în linii generale enumerarea drepturilor consacrate în CDC care au legătură directă cu educația în familie a copilului, însă chiar și cu aceasta, în Convenție nici măcar indirect nimic nu se vorbește despre obligațiile membrilor minori ai familiei, ceea ce ne permite să conchidem că statutul juridic familial al copilului include doar drepturile acestuia.

Concluzionând totul ce a fost expus privitor la dreptul copilului de a locui în familie, dreptul la educație familială, trebuie să menționăm că CDC:

- poziționează copilul în raport cu familia sa, cu a sa comunitate și cu statul din perspectiva valorilor universale, depășind specificitățile locale, fără a le nega;
- acordă o atenție deosebită educației familiale: copilul beneficiază în familie de un șir de drepturi interdependente, dreptul la educație familială fiind unul determinant;
- prevederi concrete ale CDC servesc drept sursă de formare în familie a unei personalități distincte, libere;
- într-o formă flexibilă determină rolul statului în procesul realizării și protecției drepturilor copilului. Statul, nefiind parte la raporturile familiale legate de educația copiilor, apare în calitate de garant al realizării drepturilor copilului.

În final am dori să menționăm că subscriem părerii savantului Jorge Valladares care susține că “rolul familiei în ce privește recunoașterea drepturilor copilului este mai important ca oricând, dar familiile doar încep a învăța să vadă copilul în calitate de subiect de drepturi. În spatele tragediei sociale a abuzului, violenței sau acțiunilor antisociale întotdeauna se află familia care a nu și-a îndeplinit datoriile sale sociale. Provocarea constă în a restabili importanța familiei în sfera socială în calitate de învățător al valorilor și loc pentru dezvoltare”³⁷⁹.

2.2 Protecția drepturilor copilului în cadrul familiei în Republica Moldova

Întreg capitolul III al Legii RM nr.338-XIII din 15.12.94 privind drepturile copilului intitulat ”Familia și copilul” este consacrat protecției drepturilor copilului în cadrul familiei. Art. 16 al acestei Legi prevede că ”*fiecare copil are dreptul să locuiască în familie, să-și cunoască părinții, să beneficieze de grija lor, să coabiteze cu aceștia, cu excepția cazurilor în care despărțirea de un părinte sau de ambii părinți este necesară în interesul copilului*”.

Norma legală este explicită și în privința faptului că ambii părinți, în egală măsură, sau persoanele subrogatorii legale poartă răspunderea principală pentru dezvoltarea fizică, intelectuală, spirituală și socială a copilului, ținând cont în primul rând de interesele acestuia. Părinții sau

³⁷⁹ Valladares J. Relations between the context family-childhood in contemporary society // http://www.iin.oea.org/conferencia_Valladares_modulo_1.htm

persoanele subrogatorii legale poartă răspundere juridică pentru lipsa de supraveghere permanentă a copiilor de vîrstă fragedă și preșcolară. Dacă ambii părinți sau unul din ei, precum și persoanele subrogatorii legale, nu-și îndeplinesc obligațiunile față de copil sau abuzează de drepturile lor paterne, copilul are dreptul de a sesiza organele de tutelă și curatelă, precum și de drept, pentru a-și apăra drepturile și interesele. În cazul în care copilul este întreținut în instituție de stat pentru copii, cauza fiind abandonarea sau îmbolnăvirea acestuia ca urmare a nerespectării recomandărilor medicilor, ambii părinți vor compensa cheltuielile pentru întreținerea lui în conformitate cu legislația³⁸⁰.

În egală măsură legiuitorul nostru a consacrat în Legea RM cu privire la drepturile copilului obligațiunea părinților de a naște un copil sănătos (art.15), dreptul copilului la proprietate (art.20) și la spațiu locativ (art.19). O atenție deosebită este acordată în articolul 17 drepturilor copilului care locuiește separat de părinți iar în articolul 22 ocrotirii copiilor orfani și a copiilor rămași fără îngrijire părintească.

Totuși normele juridice cuprinse în Legea RM nr.338-XIII din 15.12.94 privind drepturile copilului nu au fost suficiente să reglementeze și să garanteze o protecție eficientă copiilor aflați în situații de risc și a celor de fără ocrotire părintească, considerent din care Parlamentul RM la 14.06.2013 a adoptat *Legea nr. 140 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți*³⁸¹. Prezenta lege stabilește procedurile de identificare, evaluare, asistență, referire, monitorizare și evidență a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, precum și autoritățile și structurile responsabile de aplicarea procedurilor respective.

De menționat că Legea RM privind drepturile copilului neglijind principiul interesului superior al copilului, conține unele și prevederi ce contravin acestuia. Astfel, pct.5 al art. 8 al prezentei legi prevede că *“Părinții sau persoanele subrogatorii legale au dreptul să educe copilul conform propriilor convingeri.”* Dispoziția prezentului articol susține în mod explicit dreptul părinților de a-și crește și educa copiii așa cum consideră de cuviință, fără a se raporta la drepturile copilului și la interesul superior al acestuia. În acest mod, copilul rămîne o simplă proprietate a părinților săi , pe cînd la momentul actual toate societățile civilizate, inclusiv RM, acceptă ideea conform căreia copilul nu aparține nici familiei, nici statului, ci își aparține sieși, sub protecția părinților săi. O simplă completare a prevederii de mai sus ar schimba complet sensul acesteia: *“Părinții sau persoanele subrogatorii legale au dreptul să educe copilul conform propriilor convingeri, interesul superior al copilului constituind principala lor preocupare”*³⁸². Legiuitorul român este mai hotărît în acest sens: *“Principiul interesului superior al copilului este impus inclusiv în legătură cu drepturile și obligațiile ce revin părinților copilului, altor reprezentanți legali ai săi, precum și oricăror persoane cărora acesta le-a fost plasat în mod legal.”* (art.2.al.2 al Legii 272/2004)

³⁸⁰ Art.18 al Legii nr.338-XIII din 15.12.94 privind drepturile copilului//[on-line] <https://www.usmf.md/sites/default/files/2020-01/166%20%28Lege%20privind%20drepturile%20copilului%29.pdf>

³⁸¹ Legea nr. 140 din 14-06-2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. Monitorul Oficial Nr. 167-172 din 02.08.2013.// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110518&lang=ro

³⁸² Codul familiei al RM în art. art.62 al.3 conține prevederi mai reușite în acest sens: “ Toate problemele privind educatia si instruirea copilului se solutioneaza de catre parinti de comun acord, tinindu-se cont de interesele si de parerea copilului.”

Putem concluziona că principiul interesului superior al copilului ar trebui să fie recunoscut în cuprinsul actului normativ ca o condiție *sine-qua-non* a oricăror demersuri și decizii care privesc copiii. În acest sens am propune să fie înființată o comisie de transpunere a prevederilor CDC plasată sub egida ministerelor cu atribuții în domeniu (Ministerul Sănătății, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Justiției, Ministerul Educației și Cercetării etc.), autorizată să întocmească lista modificărilor ce urmează a fi aduse dreptului național în vederea aducerii acestuia în conformitate cu Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului.

Un alt act normativ de importanță majoră pentru protecția drepturilor copilului în cadrul familiei este Codul Familiei al RM (CF al RM)³⁸³, Capitolul 10 al căruia este consacrat în întregime drepturilor copiilor minori în cadrul familiei. Codul Familiei prevede că fiecare copil are dreptul să locuiască în familie, să-și cunoască părinții, să beneficieze de grija lor, să coabiteze cu ei, cu excepția cazurilor când aceasta contravine intereselor copilului (art.51, al. 2). Copilul are dreptul la educație din partea părinților, la dezvoltarea capacităților intelectuale, la libertatea gândirii și conștiinței, la apărarea demnității și onoarei (art.51, al. 3). Apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului se asigură de părinți sau persoanele care îi înlocuiesc, iar în cazurile prevăzute de lege de autoritatea tutelară locală/teritorială sau de alte organe abilitate. Părinții poartă răspundere, prevăzută de legislație, pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de îngrijire și educație a copilului³⁸⁴.

Copilul are dreptul la protecție contra abuzurilor, inclusiv contra pedepsei corporale din partea părinților sau a persoanelor care îi înlocuiesc. În cazul încălcării drepturilor și intereselor legitime ale copilului, inclusiv prin neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către părinți (a unuia dintre ei) a obligațiilor de întreținere, educație și instruire, sau în cazul abuzului de drepturile părintești, copilul poate să se adreseze de sine stătător autorității tutelare locale/teritoriale pentru apărarea drepturilor și intereselor sale legitime, iar de la vârsta de 14 ani – instanței judecătorești³⁸⁵.

O prevedere importantă care se regăsește în dispoziția art. 52 al Codului Familiei este cea care consacră dreptul copilului de a comunica cu ambii părinți, cu bunicii, frații, surorile și cu celelalte rude iar desfacerea căsătoriei părinților, nulitatea ei sau traiul separat al acestora nu afectează drepturile copilului. În cazul când părinții au domiciliul separat, copilul are dreptul să comunice cu fiecare dintre ei. Copilul aflat în situații extreme (rețineri, arest etc.) are dreptul să ia legătura cu părinții sau cu alte rude în modul stabilit. Dacă nu este posibil de a contacta părinții sau rudele copilului, va fi anunțată imediat autoritatea tutelară locală. Prevederi importante se regăsesc și în alte articole ale Codului Familiei care consacră dreptul copilului la exprimarea opiniei (art. 54), dreptul copilului la nume de familie și prenume (art. 55), schimbarea numelui de familie și prenumelui copilului (art. 56) și drepturile patrimoniale ale copilului (art.57).

O limitare a drepturilor copilului ar putea fi considerat principiul separării patrimoniului părinților și copiilor: pentru prima dată în dreptul familiei (al.3, art.57 CF al RM) este fixat acest

³⁸³ Codul Familiei nr. 1316 din 26-10-2000. În: Monitorul Oficial Nr. 47-48 din 26.04.2001 // [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94330&lang=ro

³⁸⁴ Ibidem, art.53, al.2

³⁸⁵ Idem, al.4 și 5.

principiu, adică copilul nu are drept de proprietate asupra bunurilor părinților, iar părinții - asupra bunurilor copiilor, excepție făcând dreptul la moștenire și dreptul la întreținere³⁸⁶.

În același context, merită atenție și art.31 al Codului Civil al RM intitulat „Domiciliul minorului și al persoanei lipsită de capacitate de exercițiu” care în al.1 prevede că „*Domiciliul minorului în vîrstă de pîna la 14 ani este la parintii săi sau la acel parinte la care locuiește permanent.*” Dat fiind faptul că noțiunea de „minor” (sinonimă cu cea de „copil”) reprezintă persoana în vîrstă de pînă la 18 ani, examinînd dispoziția articolului de mai sus putem conchide că copilul cu vîrsta între 14 și 18 ani este lipsit de domiciliu, ceea ce presupune încălcarea dreptului copilului la un standard adecvat de viață consacrat în art.27 CDC.

Dispoziția art.53 CF al RM consacră dreptul copilului de a-și apăra drepturile și interesele sale legitime, însă, în primul rînd, legea conține prevederi clare că o asemenea protecție este asigurată de către părinți sau persoanele care-i înlocuiesc (p.2), în al doilea rînd, apărarea de sine stătătoare a drepturilor sale de către copil se realizează doar în cazul dobîndirii de către acesta a capacității depline de exercițiu pînă la atingerea majoratului (p.3). În al treilea rînd, pînă la atingerea vîrstei de 14 ani, în cazul încălcării drepturilor și intereselor legitime ale copilului de către părinți, copilul poate să se adreseze de sine stătător pentru apărarea lor nu este clar de ce doar autorității tutelare (p.5), existența căreia adeseori nefiind cunoscută chiar de către adulți, ne mai vorbind de copii.

La atingerea vîrstei de 14 ani, în baza aceleiași norme, copilul este în drept să se adreseze în instanța de judecată, ceea ce este, de asemenea, foarte problematic, deoarece norma respectivă nu este întărită printr-un mecanism de realizare simplificat, cu luarea în considerație a particularităților copilului (în special a stării de incapacitate a acestuia) și a faptului domicilierei acestuia, de regulă, cu părinții. O altă cauză care face dificilă și chiar imposibilă realizarea de către copil a dreptului consacrat în art.53 CF al RM, este faptul că copiii nu-și cunosc acest drept și nu au acces la instituțiile independente de asistență juridică³⁸⁷.

Dreptul copilului la autoprotecție presupune existența obligației organelor autorizate să protejeze drepturile copilului de a lua, în baza plîngerii copilului, măsurile corespunzătoare. Lipsa reglementării legale a acestei probleme poate duce la refuzul persoanelor respective de a înregistra plîngerile copiilor și de a întreprinde careva acțiuni în vederea restabilirii drepturilor încălcate.

Se pare că lărgirea maximă a spectrului formelor și mijloacelor de adresare a copilului de orice vîrstă după ajutor și protecție la orice organele și instituțiile ce țin de activitatea sa vitală și, de asemenea, oricărei persoane care-l reprezintă sau se află în diverse relații sociale cu copilul, trebuie să reprezinte un pas adecvat în realizarea standardelor internaționale de bază care orientează spre aceasta.

Pe parcursul timpului, în vederea îmbunătățirii calității vieții copilului și a familiei, în special a celor vulnerabili, Guvernul Republicii Moldova a elaborat diverse concepții naționale, strategii și planuri de acțiuni. Prima dintre acestea a fost *Concepția națională privind protecția copilului și a familiei*³⁸⁸ adoptată în 2002, care are drept obiective instituirea unui sistem de monitorizare/evaluare a situației copilului și familiei; asigurarea dezvoltării și realizării politicii de protecție socială a

³⁸⁶ Casapciuc I. Particularitățile protecției drepturilor copilului în cadrul familiei: probleme și soluții. Teză de master în drept. Bălți, 2021.p. 28.

³⁸⁷ Ibidem

³⁸⁸ Hotărîrea Guvernului RM despre aprobarea Concepției naționale privind protecția copilului și a familiei, nr. 51 din 23.01.2002//[on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=13372&lang=ro

famiilor și copiilor la nivel național și local; asigurarea integrării sociale a copiilor cu necesități speciale; promovarea participării societății civile la protecția socială pentru copii și familie etc. Deoarece mai multe instituții publice împart responsabilitățile privind protecția copiilor și familiilor, Concepția și-a propus să coordoneze, să integreze și să monitorizeze activitățile acestora legate de implementarea politicilor sociale în acest domeniu. Concepția prevedea un plan de acțiuni privind protecția copilului și a familiei pe anii 2003 -2007.

În anul 2003, în scopul promovării eficiente a politicii naționale în vederea ameliorării calității vieții copilului și a familiei, Guvernul Republicii Moldova a aprobat *Strategia națională privind protecția copilului și familiei*³⁸⁹. Strategia avea drept scop de a asigura accesul copilului și familiei la servicii de protecție socială de calitate prin asigurarea dezvoltării și realizării politicii de protecție socială a copilului și familiei la nivel național și local, armonizarea cadrului legal în domeniul protecției copilului și familiei și asigurarea implementării în volum deplin a Convenției cu privire la drepturile copilului și altor acte normative internaționale și naționale privind drepturile copilului și familiei, prin crearea și dezvoltarea unui sistem național și local de monitorizare și evaluare a situației copilului și familiei, dezvoltarea și consolidarea resurselor umane antrenate în serviciile de protecție a copilului și familiei și angajarea personalului corespunzător standardelor profesionale, prin dezvoltarea capacității familiei și comunității de a asigura asistența copiilor și de a preveni riscul instituționalizării și intrării copilului în dificultate, sensibilizarea societății și formarea opiniei publice vis-a-vis de problemele copilului și familiei³⁹⁰.

Implementarea Strategiei a fost realizată prin *Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008*³⁹¹ care în capitolul 10 al acestuia, dedicat în exclusivitate domeniului drepturilor copilului, stipulează modificarea și perfectionarea mai multor acte legislative și regulamente din acest domeniu, elaborarea unor reglementări juridice noi care să suplinească vidul legislativ existent, crearea și consolidarea unor instituții, mecanisme și servicii specializate pe asigurarea drepturilor copilului³⁹².

Următoarea strategie a Republicii Moldova axată pe protecția drepturilor copilului este *Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020*³⁹³ care are ca obiectiv redresarea problemelor cu care se confruntă familia și copilul, recunoscând eforturile actuale ale autorităților publice, totodată constată că sunt necesare acțiuni suplimentare pentru implementarea unor politicilor de protecție mai eficiente a copilului și familiei. Strategia răspunde câtorva provocări principale cu care se confruntă copilul și familia:

³⁸⁹ Hotărîrea Guvernului RM despre aprobarea Strategiei naționale privind protecția copilului și a familiei, nr. 727 din 16.06.2003/[on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=29549&lang=ro

³⁹⁰ p.21 al Strategiei naționale privind protecția copilului și familiei, aprobată prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 727 din 16 iunie 2003, Monitorul Oficial nr 126 din: 27.06.2003

³⁹¹ Aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 415-XV din 24.10.2003

³⁹² La Conferința Mondială cu privire la respectarea drepturilor omului din 1993 de la Viena tuturor statelor lumii le-a fost recomandat să elaboreze planuri naționale care să conțină măsuri concrete pentru asigurarea respectării drepturilor omului. În conformitate cu recomandările Conferinței de la Viena, pe lângă Parlamentul Republicii Moldova în 2001 a fost creat Comitetul coordonator pentru elaborarea și realizarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului.

³⁹³ Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova Nr. 434 din 10.06.2014 privind aprobarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020. În: Monitorul Oficial Nr. 160-166 din 20.06.2014.

1. separarea copilului de familie, inclusiv datorită ineficienței cadrului instituțional și respectiv plasamentul copiilor separați de părinți în instituții de tip rezidențial și dezvoltarea insuficientă a serviciilor de plasament familial;

2. violența, exploatarea și neglijarea copilului în special în mediul familial, dar și în afara familiei: în școală, în comunitate, media, etc.;

3. concilierea vieții de familie cu rolul activ în societate și pe piața de muncă a părinților prin integrarea profesională și revigorarea rolului ambilor părinți în creșterea copilului. Aceste provocări au stat la baza stabilirii actualelor priorități susținute la nivel politic în scopul realizării unor schimbări importante în sporirea calității protecției copilului și familiei.

Documentul stabilește un set de priorități și măsuri de politici pe termen lung pentru perioada 2014-2020. Strategia este elaborată ca răspuns provocărilor importante prin care trece societatea noastră în condițiile riscurilor sociale determinate de fenomenele de migrație, constrângerile asupra familiei, provocările economice și factorii care apar datorită mobilității sporite și tehnologiilor avansate. În scopul implementării Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020 a fost adoptat și un Plan de Acțiuni pentru anii 2016-2020³⁹⁴.

La 1 iunie 2022, Guvernul Republicii Moldova a aprobat *Programul Național pentru Protecția Copilului pe anii 2022-2026 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia*³⁹⁵. Documentul setează obiectivele și acțiunile prioritare pentru următorii cinci ani, care au drept scop consolidarea sistemului de protecție socială a copilului din Republica Moldova, pentru a răspunde prompt și eficient la nevoile fiecărui copil.

Domeniile prioritare de intervenție ale Programului vizează buna guvernare în domeniul protecției copilului, prevenirea și combaterea violenței în toate mediile și sub toate formele, dezinstituționalizarea, îngrijirea alternativă și susținerea familiilor pentru prevenirea separării. Aceste domenii au fost stabilite în urma unui proces amplu de consultări, la care au participat societatea civilă, organizațiile internaționale, autoritățile și instituțiile publice cu competențe pe segmentul de protecție a copilului. Totodată, în procesul participativ de elaborare a Programului, au fost antrenați peste 8 000 de copii.

Cele trei obiective majore ale Programului sunt: consolidarea sistemului de protecție a copilului de a răspunde prompt și eficient la nevoile fiecărui copil, susținut de o creștere a ponderii cheltuielilor alocate protecției familiei și copilului; asigurarea toleranței zero din partea adulților și copiilor față de orice formă de violență împotriva copiilor; asigurarea creșterii copiilor într-un mediu familial sigur și protector, care le va garanta bunăstarea.

Obiectivele specifice se referă la stabilirea mecanismelor de intervenție promptă și eficientă a sistemului de protecție la nevoile fiecărui copil, prin:

- crearea unui sistem informațional automatizat și a unui set de indicatori naționali instituționalizați, care să eficientizeze colectarea de date în domeniul protecției copilului;
- asigurarea formării de resurse umane calificate, prin intermediul unor programe de instruire aprobate de Ministerul Muncii și Protecției Sociale;

³⁹⁴ Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova Nr. 835 din 04.07.2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020. În: Monitorul Oficial Nr. 204-205 din 12.07.2016

³⁹⁵[on-line] https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/325_0.pdf

- creșterea gradului de cunoaștere și reacție a populației la orice formă de violență față de copii;
- asigurarea accesibilității serviciilor și programelor de petrecere a timpului liber pentru toți copiii de 3-17 ani;
- crearea serviciilor specializate de asistență și reabilitare psihosocială pentru copiii implicați în acte de violență, în conflict cu legea sau copiii cu comportament deviant;
- consolidarea capacităților părinților și familiilor pentru creșterea și îngrijirea copilului, prin acces la servicii și programe de educație parentală;
- acordarea familiilor cu copii aflați în situație de risc a suportului necesar pentru prevenirea separării;
- consolidarea serviciilor de îngrijire alternativă de tip familial;
- reintegrarea în familie sau în serviciile sociale de tip familial a copiilor din instituțiile rezidențiale;
- susținerea comunităților și copiilor de a beneficia în urma parteneriatelor dintre autoritățile publice și societatea civilă pentru bunăstarea copilului.

Programul Național pentru Protecția Copilului este însoțit de un Plan ce conține 72 de acțiuni, pentru fiecare fiind stabiliți indicatorii de monitorizare; costurile de implementare, termenul de realizare și instituțiile responsabile. Noul document de politici vine să asigure continuitatea măsurilor implementate anterior și să răspundă provocărilor actuale din sistemul de protecție a copilului.

2.3 Violența domestică – încălcare gravă a drepturilor copilului în cadrul familiei

Familia este considerată unitatea ideală și de bază a societății care cultivă valori precum iubire, încredere, respect și comunicare. Totuși, cercetările arată că familia este cea mai opresivă instituție, în cadrul căreia au loc multiple conflicte și abuzuri grave³⁹⁶. Pare paradoxal, dar anume familia, locul în care ar trebui să existe iubire, primire și acceptare, se transformă pentru victime într-un adevărat coșmar. În secolul XXI violența reprezintă, o amenințare serioasă a drepturilor omului și, în măsura în care are consecințe negative asupra sănătății, asupra dreptului la viață și a dreptului (fiecărui individ) de a fi tratat cu respect³⁹⁷.

Spre regret, violența împotriva copiilor acasă este o normă socială, nefiind combătută chiar și atunci când are loc în public. Violența amenință nu doar șansele de supraviețuire și sănătatea copiilor, ci și bunăstarea lor emoțională și viitoarele perspective. Copilul este *victimă indirectă și adeseori directă* a violenței domestice; efectul participării copiilor la scenele de violență dintre părinți este condiționat de numeroși factori, un factor major fiind vârsta copilului în concordanță cu capacitatea lui de a prelucra evenimentele cognitive traumatizante la care este martor sau țintă directă. În majoritatea cazurilor de violență în familie, copiii sunt atât martori cât și ascultători fideli, confidenți ai victimei precum și victime directe ale abuzului din partea părinților.

³⁹⁶ Gorceag L., Sirbu S., Ionița D. et al. Suport de curs pentru formatori privind intervenția eficientă a poliției la cazurile de violență în familie în Moldova. Chișinău, 2013. p.14.

³⁹⁷ Rotari O. Criminologie. Chișinău, 2011. p. 518.

Efectele globale, vizibile asupra copiilor de vîrstă mica care cresc cu părinți cu violență în cuplu sunt: boli frecvente, timiditate exagerată, neîncredere în ei înșiși, probleme de comportament printre ceilalți copii de vîrsta lor, bătăi, certuri, țipete, plîns³⁹⁸.

Între 20% și 40% dintre adolescenți cu violență cronică au fost expuși violenței în familie. Unii adolescenți (băieții) își manifestă frustrările prin comportamente violente față de frați și surori sau chiar față de părinți, mai ales mamă. Există cercetări care arată că un mare număr al bărbaților violenți în cuplu și femeile-victime ale violenței în cuplu provin din familii violente unde au fost martori la astfel de relații, încărcate de violență, între părinții lor³⁹⁹.

Fenomenul violenței și a încălcării drepturilor copilului și drepturilor femeilor a crescut, în special, în timpul pandemiei. În primele nouă luni ale anului 2020, în Republica Moldova, oficial au fost înregistrate 9844 de cazuri, cu peste 1800 mai multe decât în aceeași perioadă a anului 2019. În ultimele nouă luni ale anului 2020 la Inspectoratul General al Poliției au fost înregistrate 9844 de sesizări, în timp ce în aceeași perioadă a anului 2019 au fost înregistrate 8030 de cazuri. Dintre acestea, 675 au fost calificate drept infracțiuni, iar 1336 au fost documentate drept contravenții în baza articolului privind violența în familie⁴⁰⁰. Referindu-ne la ordonanțele de protecție emise de către instanțele de judecată, de asemenea s-a înregistrat o majorare. În 2020 au fost emise 502 ordonanțe, iar anului precedent au fost înregistrate 423⁴⁰¹. Creșterea numărului sesizărilor, cât și a măsurilor de protecție sau a infracțiunilor înregistrate de către autorități, vin să denote faptul că violența în familie rămâne o problemă serioasă în Republica Moldova.

La rîndul său, violența familială este diferită de oricare altă formă de violență, pentru că presupune o relație între persoanele implicate. Cercetătorul Corcea N.⁴⁰² evidențiază cîteva caracteristici ale violenței familiale, printre care cele mai importante ar fi:

- a) daunele din violența familială sunt produse de cei care ar trebui să o protejeze; ea este în antiteză cu ceea ce familia ar trebui să ofere, precum protecție, îngrijire și siguranță;
- b) violența în familie este violența cu prevalența cea mai mare în societatea modernă, astfel, indiferent de vîrstă, violența dintre membrii de familie este mai frecventă decît violența dintre cunoscuți sau străini;
- c) există o relație între victimă și făptuitor înainte, în timpul și după incidentul sau perioada de violență;
- d) membrii familiei pot fi afit victime, cît și făptuitori.

Cercetătorii români menționează că violența în familie reprezintă orice act vătămător, fizic sau emoțional care are loc între membrii unei familii. Ea reprezintă o acțiune violentă dusă la îndeplinire de unul dintre membru acesteia cu rol marital, parental, sau de îngrijire, către alții cu roluri reciproce⁴⁰³. De menționat că exercitată mai ales împotriva femeilor, aceasta este considerată una

³⁹⁸ [on-line] <http://www.politialocalasector1.ro/media-foto-video/activitati/74-violenta-in-familie-efectele-violentei-asupra-copiilor>

³⁹⁹ Casapciuc I. Particularitățile protecției drepturilor copilului în cadrul familiei: probleme și soluții. Teză de master în drept. Bălți, 2021.p. 31.

⁴⁰⁰[on-line] <https://www.dw.com/ro/când-va-abandona-republica-moldova-tradiția-violentei-domestice/a-55720587>

⁴⁰¹ Ibidem

⁴⁰² Corcea N. Identificarea etimologică a termenului „violența în familie”. În: Revista Națională de Drept.2015, № 1.p.51.

⁴⁰³ Buhaș C, Mihalache G., Radu C. Rolul medicinei legale în combaterea fenomenului „femeia - victimă a violenței domestice”. În: Revista de Medicină legală. 2007, nr. 15(4). p.313.

dintre formele grave de încălcare a drepturilor femeii și una dintre cauzele majore de distrugere a relațiilor familiale.

Violența domestică se manifestă sub mai multe forme care se suprapun: abuzul fizic (bătaie, mutilare, omucidere); abuz sexual, inclusiv viol marital, obligarea la prostituție sau la acte sexuale cu care femeia nu este de acord; privarea de libertate, inclusiv izolare de prieteni, sechestrare; mai puțin evidente: violența psihologică, emoțională (intimidare, amenințare, constrângere); violența verbală (umilire constantă, folosirea poreclelor, invectivelor)⁴⁰⁴.

Fenomenul violenței domestice are profunde implicații de ordin negativ atât pentru individ, cât și pentru familie și societate, avînd o răspîndire mult mai mare decît s-a crezut, ce nu ține seama de bariere teritoriale, sociale sau economice. Acest fenomen afectează întreaga comunitate indiferent de vîrstă, statutul economic, sex, rasă sau naționalitate. Aceasta de obicei este însoțită de abuz psihologic precum și acțiuni de intimidare sau control din partea abuzatorului. Efectele violenței în familie pot fi clasificate ca fiind de lungă durată care afectează nu doar victima agresiunii dar poate influența și generații după astfel ea devenind parte din viața noastră⁴⁰⁵.

Organizația Mondială a Sănătății⁴⁰⁶ definește patru tipuri de abuz al copilului: *abuzul emoțional, abuzul fizic, abuzul sexual și neglijarea*. Aceste forme se suprapun, astfel încât abuzul sexual îl conține și pe cel fizic și emoțional, în timp ce abuzul fizic îl conține pe cel emoțional.

Abuzul emoțional al copilului presupune acționare psihică asupra copilului, unică sau repetată, atitudine neglijentă sau ostilă, alte comportamente ale părinților sau îngrijitorilor, care provoacă unui copil deformări ale autoaprecierii, pierderea încrederii în sine și complică procesul de dezvoltare și socializare a copilului. Mai frecvent sunt întâlnite următoarele forme de abuz emoțional: *respingerea, izolarea, terorizarea, coruperea, ignorarea*.

Neglijarea este incapacitatea cronică a părintelui sau îngrijitorului de a satisface nevoile de bază ale copilului, precum hrana, îmbrăcămintea, adăpostul, îngrijirea medicală, oportunități educaționale, protecție și supraveghere. Cele mai grave forme de neglijare sunt⁴⁰⁷: *neasigurarea unei alimentații adecvate nevoilor de dezvoltare ale copilului; neasigurarea cu îmbrăcămintă adecvată; dezinteres față de starea de sănătate a copilului; locuință cu spațiu și igienă necorespunzătoare; supraveghere insuficientă; lipsă de preocupare pentru educația copilului; privarea copilului de afecțiune; abandonul copilului*.

Abuzul fizic presupune agresarea copilului în mod intenționat de către adultul în grija căruia se află, provocarea de leziuni sau otrăvirea copilului. Cel mai des, abuzul fizic presupune: *bătăi cu mâna sau cu un obiect (furtun, cablu, vargă), aplicate pe oricare parte a corpului; scuturarea copilului; punerea copilului în genunchi; legarea copilului; lovirea copilului de obiecte; trasul de*

⁴⁰⁴ Curic I., Văietși L. Inegalitatea de gen: violența invizibilă. Ghid de lucru pentru conștientizarea și eliminarea violenței împotriva femeilor. Cluj-Napoca, 2005.p.28.

⁴⁰⁵

[on-line]

http://www.mmprf.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raportul_pentru_perioada_anului_2016_cu_privire_la_violenta_in_familie_si_violenta_fata_de_femei.pdf

⁴⁰⁶ Violența față de copii în Republica Moldova. Raport asupra studiului. UNICEF, 2007.p.5.

⁴⁰⁷ Bătaia părintească înseamnă violență. Ghid pentru profesioniști. Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, UNICEF, Chișinău, 2006.p.16.

*păr și de urechi; arderea sau otrăvirea lui*⁴⁰⁸. Pedepșa corporală, deși în mod tradițional este percepută ca metodă de disciplinare, de asemenea constituie un abuz fizic.

Abuzul sexual implică antrenarea copilului într-o activitate, realizată cu intenția de a produce plăcere sau de a satisface nevoile unui adult sau ale unui alt copil, care, prin vârstă și dezvoltare, se află față de el într-o relație de răspundere, încredere sau putere. Abuzul sexual al copilului poate avea mai multe forme: *abuzul sexual cu contact (cu sau fără penetrare); abuzul sexual fără contact (voyeurism, exhibiționism, implicarea copilului în producerea pornografiei, incitare la prostituție, hărțuire sexuală)*⁴⁰⁹.

Toate aceste forme de violență asupra copilului constituie o încălcare gravă a drepturilor copilului, în special:

1. *Dreptul la viață al copilului* consacrat în art. 4 al Legii RM nr.338-XIII privind drepturile copilului care prevede că dreptul copilului la viață și la inviolabilitatea fizică și psihică este garantat și nici un copil nu poate fi supus torturii, pedepselor sau tratamentelor crude, inumane sau degradante.
2. *Dreptul copilului la inviolabilitatea persoanei, la protecție împotriva violenței fizice și psihice* consacrat în art. 6 al Legii RM nr.338-XIII privind drepturile copilului care prevede că statul ocrotește inviolabilitatea persoanei copilului, protejându-l de orice formă de exploatare, discriminare, violență fizică și psihică, neadmițând comportarea plină de cruzime, grosolană, disprețuitoare, insultele și maltratările, antrenarea în acțiuni criminale, inițierea în consumul de băuturi alcoolice, folosirea ilicită de substanțe stupefiante și psihotrope, practicarea jocurilor de noroc, cerșetoriei, incitarea sau constrângerea de a practica orice activitate sexuală ilegală, exploatarea în scopul prostituției sau al altei practici sexual ilegale, în pornografie și în materiale cu caracter pornografic inclusiv din partea părinților sau persoanelor subrogatorii legale, rudelor.
3. *Dreptul copilului la apărarea demnității și onoarei* consacrat în art. 6 al Legii RM nr.338-XIII privind drepturile copilului conform căruia fiecare copil are dreptul la apărarea demnității și onoarei iar atentatul la onoarea și demnitatea copilului se pedepsește în conformitate cu legislația.
4. *Dreptul copilului de a fi protejat* consacrat în art.53 al Codului Familiei nr.1316-XIV din 26.04.2001 care în alin.1 prevede că, copilul are dreptul la protecție contra abuzurilor, inclusiv contra pedepsei corporale din partea părinților sau a persoanelor care îi înlocuiesc.

În același context, este important să facem trimitere și la dispoziția art.62 al Codului Familiei al RM care prevede că *”Drepturile părinților nu pot fi exercitate contrar intereselor copilului lor. Părinții nu pot prejudicia sănătatea fizică și psihică a copilului. Metodele de educație a copilului, alese de părinți, vor exclude comportamentul abuziv, insultele și maltratările de orice fel, discriminarea, violența psihică și fizică, aplicarea pedepselor corporale antrenarea în acțiuni criminale, inițierea în consumul de băuturi alcoolice, folosirea substanțelor stupefiante și psihotrope, practicarea jocurilor de noroc, cerșitul și alte acte ilicite”*.

⁴⁰⁸ Ibidem

⁴⁰⁹ Casapciuc I. Particularitățile protecției drepturilor copilului în cadrul familiei: probleme și soluții. Teză de master în drept. Bălți, 2021.p. 34.

În Republica Moldova principalul act normativ în materia violenței domestice este *Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie din 01.03.2007*⁴¹⁰.

Potrivit art. 2 Legii Republicii Moldova nr. 45 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie din 01.03.2007 prin violență în familie înțelegem ”*acte de violență fizică, sexuală, psihologică, spirituală sau economică, cu excepția acțiunilor de autoapărare sau de apărare ale altei persoane, inclusiv amenințarea cu asemenea acte, comise de către un membru de familie în privința altui membru al aceleiași familii, prin care s-a cauzat victimei prejudiciu material sau moral*”⁴¹¹.

Astfel, violență domestică fiind orice act vătămător, fizic sau emoțional care are loc între membrii unei familii, poate include un *singur episod sau mai multe acte de violență*, formînd un model de comportament abuziv prin exercitarea controlului. Violența în familie este un *comportament intenționat*, scopul acesteia constînd în stabilirea și exercitarea puterii și controlului asupra altei persoane⁴¹².

În mod evident, funcționalitatea grupului familial depinde, în cea mai mare măsură, de funcționalitatea vieții sociale, pe care o poate influența la rîndul său. De aceea, orice problemă mai importantă cu care se confruntă familia este dependentă de problemele societății globale și pe care le amplifică, la rîndul ei. Violența în familie nu este altceva decît produsul unei violențe generalizate la scară socială, reproducînd tendințele de creștere a agresivității în societate. Pe de altă parte, violența domestică are un impact puternic asupra violenței sociale, amplificînd posibilitatea de reacție agresivă a membrilor atunci cînd se află în diferite situații de criză sau de conflict.

În conformitate cu Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea, unor acte legislative, adoptata de Parlamentul Republicii Moldova la 09.07.2010, Codul Penal al Republicii Moldova a fost completat cu art. 201¹ "Violența în familie". Completarea reprezintă o prevedere importantă, care a fost făcută pentru a incrimina faptele săvîrșite în interiorul familiei, indicînd calitatea specială a subiectului infracțiunii de membru al familiei în raport cu victima infracțiunii.

Subiectul pasiv al infracțiunii de violență în familie poate fi numai membrul în viață al familiei asupra căruia s-a exercitat violența⁴¹³. Subiectul activ al acestei infracțiuni este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vîrsta de 16 ani. Subiectul infracțiunii specificate la art.201¹ Cod Penal al RM are o calitate specială în raport cu victima infracțiunii: *este membru al familiei victimei*⁴¹⁴. După cum reiese din art.133¹ Cod Penal al RM, noțiunea de membru de familie presupune două accepțiuni diferite, în funcție de lipsa sau prezența conlocuirii făptuitorului și victimei:

a) în condiția conlocuirii: persoanele aflate în relații de căsătorie, de concubinaj, persoanele divorțate, persoanele aflate în relații de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soții rudelor;

⁴¹⁰ Legea RM cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr.45 din 01.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 55-56 din 18.03.2008.// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110200&lang=ro

⁴¹¹ [on-line] <http://lex.justice.md/md/327246>

⁴¹² [on-line] <http://cdf.md/rom/12ce-este-violenta-in-familie>

⁴¹³ Dascălu B.- D. Subiecții infracțiunii de violență în familie. În: Legea și viața. 2017, nr.4.p.44.

⁴¹⁴ Brînză S., Stati V. Drept penal. Partea specială. Vol.I. Chișinău, 2011. p.738.

b) în condiția locuirii separate: persoanele aflate în relații de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuți în afara căsătoriei, cei aflați sub curatelă.

Savanții autohtoni Brînză S. și Stati V. subliniază⁴¹⁵ că la calificarea faptei conform prevederilor art.201¹ Cod Penal al RM, noțiunea de membru de familie este interpretată în corespundere cu art.133¹ Cod Penal al RM. Aceasta nu trebuie interpretată în corespundere cu dispoziția de la alin.(2) art.3 al Legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 01.03.2007⁴¹⁶: „Subiecți ai violenței în familie pot fi: în condiția conlocuirii - persoanele aflate în relații de căsătorie, de divorț, de concubinaj, de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soții rudelor, *alte persoane întreținute de acestea*; în condiția locuirii separate - persoanele aflate în relații de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuți în afara căsătoriei, cei aflați sub tutelă sau curatelă, *alte persoane aflate la întreținerea acestora*”.

Este regretabilă contradicția pe care legiuitorul o admite în definițiile formulate în art. 133¹ Cod Penal al RM și în alin. (2) art.3 al Legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. Această contradicție este generatoare de erori în practica judiciară. Totuși, această contradicție nu poate invalida axioma, potrivit căreia în planul interpretării art.201¹ Cod Penal al RM, prioritate i se oferă unei norme de referință penale, nu unei norme de referință extrapenale⁴¹⁷.

Concomitent, este laudabil faptul că, începînd cu data de 16 martie 2017, pentru prima dată în Republica Moldova a fost pus în aplicare *ordinul de restricție de urgență*, ce presupune o măsură provizorie de protecție a victimei violenței în familie. Această metodă este aplicată doar de poliție ca urmare a evaluării riscurilor în baza completării unui chestionar. Astfel, polițiștii vor reacționa imediat la apelul persoanei supuse violenței și vor înlătura agresorul din familie, fără a mai fi necesară intervenția instanțelor de judecată sau cererea obligatorie a victimei⁴¹⁸.

Protecția copilului contra abuzului și neglijării tangențial a fost abordată de către Ombudsmanul Copilului din Republica Moldova în *Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016*⁴¹⁹. Astfel în raport se specifică că, potrivit informației prezentate de către autoritățile publice locale de nivelul II, doar în patru localități ale țării există câte un specialist în protecția drepturilor copilului. În rest, atribuțiile respective le revin specialiștilor din subdiviziunile teritoriale de asistență socială. Lipsa surselor financiare în bugetele locale și refuzul Guvernului Republicii Moldova de a aloca surse financiare în acest scop au fost indicate drept cauze ale neangajării specialiștilor în protecția drepturilor copilului. Ombudsmanul copilului consideră că lipsa specialistului menționat în cadrul mecanismului intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale

⁴¹⁵ Brînză S., Stati V. Tratat de Drept penal. Partea Specială. Vol. I. Chișinău, 2015. p.1009.

⁴¹⁶ Legea RM cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr.45 din 01.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 55-56 din 18.03.2008.// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110200&lang=ro

⁴¹⁷ Țarălungă V., Faigher A. Violența domestică în reglementările internaționale și în legislația Republicii Moldova: probleme și soluții. În: Materialele Conferinței științifice internaționale ”Mediul social contemporan între reprezentare, interpretare și schimbare” din 15 decembrie 2017, Vol. I. Bălți: USARB, 2018. p. 98.

⁴¹⁸ [on-line] <http://moldnova.eu/ro/violenta-familie-printre-femei-si-barbati-politistul-de-sector-este-obligat-sa-protejeze-victimele-14607.html/>

⁴¹⁹ Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2016. Oficiul Avocatul Poporului „Ombudsman”. Chișinău: Tipografia. „Elan Poligraf”, 2017.p.88.

violentei, neglijării, exploatării și traficului are o influență negativă asupra sistemului de protecție a drepturilor copilului și atrage atenția Guvernului asupra identificării soluționării problemei invocate.

3. Drepturile unor categorii speciale de copii

3.1 Protecția copiilor în conflict cu legea

Termenul de „delincvență juvenilă”, intrat în uz în ultimile decenii, provine de la termenul francez „*delinquance juvenile*”, desemnând devierile de la norma socială și penală, săvârșite de minorii până la 18 ani și sancționate juridic⁴²⁰. Dacă o bună perioadă de timp devianța era tratată ca o componentă ce ținea exclusiv de buna educație, astăzi ea a devenit o problemă socială majoră cu care se confruntă societățile contemporane. Ca problemă socială, ea nu mai este privită ca o problemă ce ține doar de educație, ci ca una strâns legată de modul în care funcționează societatea în ansamblul ei, incluzând aici familia, școala, mecanismele de socializare, de control, sancționare și reabilitare socială, cultura societății, percepția inechității sociale, sărăcia relativă, lipsa de resurse, privirea de șanse, marginalizarea, anomia.

Fenomenul delincvenței juvenile a fost perceput ca exploziv după anul 1990 nu numai datorită creșterii amplitudinii și intensității acestuia, cât și datorită aspectelor calitative noi pe care le-a cunoscut față de perioada anterioară, concretizate în creșterea gravității infracțiunilor comise, în special a celor comise cu violență și agresivitate, precum și în tendința minorilor de a se asocia în grupuri mai mult sau mai puțin organizate în vederea săvârșirii de infracțiuni⁴²¹. În prevenirea și combaterea delincvenței juvenile sunt implicate într-o măsură mai mare sau mai mică diverse instituții ale statului de drept, fiecare dintre ele având obiective specifice, metode proprii și acționând în cadrul legal existent la un moment dat.

Fenomenul delincvenței juvenile este larg dezbătut, antrenând cercetători din diverse domenii: medical, sociologic, psihologic, pedagogic, criminalistic, juridic etc., conferindu-i acestui fenomen o investigație interdisciplinară. Fenomenul este etichetat sub diverse denumiri: copii cu tulburări de comportament tineri inadaptați; „copii - problema”; minori delincvenți etc. Toți acești termeni se referă la minori care, într-un fel sau altul, au ajuns în conflict cu normele morale și juridice, valabile pentru comunitatea în care trăiesc. Conduita normală este reprezentată de comportamentele socialmente acceptabile, compatibile cu modelele culturale ale societății din care face parte minorul.

Definirea delincvenței juvenile a preocupat un număr mare de cercetători, pornind de la evidențierea caracteristicilor specifice personalității delincventului minor. Astfel, s-a ajuns la conturarea unui “profil psihologic” al acestuia, fie latentă, fie manifestă, ce este bazată pe un fond de ostilitate, de negare a valorilor socialmente acceptate (munca, de exemplu); instabilitatea emoțională generată de curențe educaționale și, în ultimă instanță, de fragilitatea eului; inadaptarea socială, provenită din exacerbarea sentimentului de insecuritate, pe care minorul caută să-l suprimă prin schimbarea frecventă a domiciliului, vagabondaj ori prin evitarea formelor organizate de viață și muncă; duplicitatea conduitei, manifestată în discordanța dintre două planuri: unul, cel al comportamentului tainic, intim, în care se pregătește infracțiunea și celălalt - nivelul

⁴²⁰ Rotari O. Delincvența juvenilă: probleme actuale și căi de soluționare. Chișinău, 2010.p.99.

⁴²¹ Andronache A. Justiția juvenilă: Manual de curs. Academia de Poliție “Ștefan cel Mare”. Chișinău, 2014. p.8.

comportamental de relație cu societatea, prin care își trădează de cele mai multe ori infracțiunea; dezechilibrul existențial, exprimat prin patimi, vicii, perversiuni etc⁴²².

În contextul Recomandării REC (2003) 20 a Comitetului de Miniștri a Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată la 24.09.2003⁴²³, noțiunea de „minor juvenil” înseamnă persoana care a atins vârsta de răspundere penală, dar nu și majoratul, însă recomandarea se extinde și asupra acelor copii care în viitorul apropiat vor atinge această vârstă. Termenul de „justiție juvenilă” se referă strict la copiii aflați în conflict cu legea penală.

Cu toate că termenii „justiția pentru copii” și „justiția juvenilă” sunt sinonime, întru oarecare sens, termenul „justiție juvenilă” tinde să indice la un sistem de justiție existent pentru copiii care sunt acuzați că au comis o infracțiune, în timp ce termenul ce „justiție pentru copii” poate fi privit mai larg – definind sferile de protecție și promovare a drepturilor copiilor la justiție, la un mod mai general⁴²⁴.

Sistemul de justiție juvenilă este o componentă formală a definiției mai largi care cuprinde toate infracțiunile comise de minori. Suplimentar instanțelor de judecată care examinează cauzele minorilor, sistemul cuprinde structurile oficiale: poliția, procuratura, avocatura, mediatorii, serviciul de probațiune și instituțiile penitenciare. Sistemul trebuie să activeze în cooperare cu autoritățile relevante domeniului sănătății, învățământului, de asistență socială și organelle nonguvernamentale.

Sarcinile de bază ale justiției juvenile sunt⁴²⁵:

- de a preveni comiterea și recidiva faptelor de natură penală;
- de a resocializa și a reintegra infractorii minori;
- de a se preocupa de necesitățile și interesele victimelor.

Sistemul de justiție juvenilă trebuie privit ca un component al unei strategii mai largi de prevenire a delincvenței juvenile care ține cont de contextul larg al familiei și al școlii. Important de menționat este faptul că, într-un stat de drept ca valoare primordială este individul, cu totalitatea drepturilor și libertăților sale. Însă, când e vorba de un minor în conflict cu legea, acesta ocupă rolul principal ca valoare socială, având pentru aceasta asigurate mai multe garanții.

Elementele constitutive ale justiției juvenile sunt nu doar persoanele implicate în proces, dar și modalitatea de acționare a acestora, procedurile și chiar clădirile sau încăperile folosite pentru proces. Astfel, sistemul justiției pentru minori este caracterizat și prin modul în care poliția reține sau audiază copiii, atitudinea avocaților și procurorilor, modalitatea în care judecătorii iau decizii despre vinovăție; comportamentul colaboratorilor sistemului penitenciar cu copiii; condițiile de educare și trai, odihnă și siguranță create în instituțiile penitenciare, programele de reabilitare și reintegrare.

⁴²² Ibidem, p.10.

⁴²³ Recomandarea REC (2003) 20 a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată la 24.09.2003// [on-line] <https://cj.md/recomandarea-rec-200320-a-comitetului-de-ministri-a-statelor-membre-cu-privire-la-noile-modalitati-de-tratare-a-delicventei-juvenile-si-rolul-justitiei-juvenile-adoptata-de-comitetul-de-ministri-la/>

⁴²⁴ Nastas A. Unele aspecte privind justiția juvenilă. Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova. Științe socioumane, ediția a XVI-a, nr.1. Chișinău,2016. p.40.

⁴²⁵ Ibidem,p.41.

Sarcinile de bază ale justiției juvenile sunt *prevenirea și protecția*. Prevenirea constă în asigurarea faptului ca copiii să nu intre în conflict cu legea și, respectiv, să nu intre în contact cu sistemul formal de justiție penală. Protecția vizează instituirea de măsuri care sunt necesare pentru a proteja copiii care deja sunt în conflict cu legea pentru a preîntâmpina recidiva și pentru a promova reabilitarea și reintegrarea lină a acestora în societate. Elementele de protecție sunt prezentate în cadrul tuturor componentelor justiției juvenile și vor fi examinate pe parcursul disciplinei⁴²⁶.

Crearea unui sistem de justiție juvenilă este determinată, în primul rând, de vârsta categoriei de persoane cu care se ocupă acesta. Cu alte cuvinte, un prim motiv pentru care acest sistem este necesar este mandatat de faptul că, datorită particularităților de dezvoltare, copiii au nevoie de un tratament deosebit.

Copiii, spre deosebire de adulți, au o vulnerabilitate sporită și se află încă într-o perioadă de dezvoltare. În așa fel, sistemul de justiție juvenilă nu numai că trebuie să țină cont de interesul superior al copilului, dar și să corespundă necesităților de dezvoltare a acestora pentru a le asigura reintegrarea în comunitățile lor.

Arestarea, judecarea și privarea de libertate a copiilor aflați în conflict cu legea, distrug copilăria lor și, ca rezultat, acești copii sunt lipsiți de dreptul la familie, educație, grijă și joacă. Mulți dintre acești copii au puține șanse la reabilitare și reintegrare în societate: discriminarea acestor copii împreună cu sărăcia limitează oportunitățile lor de a se dezvolta ca cetățeni activi și utili societății.

3.1.1 Standarde internaționale în materia protecției drepturilor copiilor aflați în conflict cu legea

Un domeniu important al colaborării internaționale pentru protecția copilului este cel al justiției juvenile - problemă aflată în mod constant în preocupările Congreselor periodice organizate de Organizația Națiunilor Unite pe tema prevenirii crimelor și delincvenței juvenile. Cel de-al VI-lea Congres, care și-a desfășurat lucrările la Caracas (Venezuela) între 25 august și 5 septembrie 1980, a recomandat elaborarea unor seturi standard minime în două direcții:

1. *Administrarea justiției juvenile, și*
2. *Prevenirea delincvenței juvenile și acordarea unei atenții speciale copiilor abandonati, neglijați sau care constituie obiect de abuzuri.*⁴²⁷

Un prim rezultat al acestor recomandări l-a constituit elaborarea, în cadrul celui de-al VII-lea Congres de la Beijing, din 14-18 mai 1985, a "**Ansamblului de reguli minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori**", denumite Regulile de la Beijing. Acest document internațional constituie un îndrumar pentru statele-membre în dezvoltarea sistemelor de justiție juvenilă, detaliind normele pentru administrarea justiției în ceea ce-i privește pe minori, cu accent sporit pe drepturile copilului.

Regulile de la Beijing promovează adoptarea, în cadrul legislațiilor naționale, a unui set de legi, norme și reguli aplicate în mod specific infractorilor minori, precum și crearea unor instituții și structuri care se vor ocupa de funcționarea și administrarea justiției juvenile ; încurajând acordarea unei atenții speciale "măsurilor pozitive care implică mobilizarea tuturor resurselor posibile, incluzând familia, voluntarii și alte grupuri comunitare, precum și școlile și alte instituții la nivel de

⁴²⁶ Andronache A. Justiția juvenilă: Manual de curs. Academia de Poliție "Ștefan cel Mare". Chișinău, 2014. p.5.

⁴²⁷ Cloșcă I., Suceavă I. Tratat de drepturile omului. București: Editura Europa Nova, 1995. p.164.

comunitate, pentru a promova bunăstarea minorilor, în scopul reducerii necesității intervențiilor prin lege, și prin tratarea eficientă, corectă și umană a minorului aflat în conflict cu legea"⁴²⁸

Potrivit acestui document, legislatorii trebuie să ia în considerare, la elaborarea legislației în domeniul justiției juvenile, genul tinerilor care comit delikte și motivele comiterii acestora, ce programe le-ar ajuta să se reabiliteze, ce genuri de pedepse ar servi pentru a descuraja alți tineri să comită acțiuni similare, și ce tipuri de pedepse ar fi compatibile cu bunăstarea mentală, morală, socială și psihologică a unui infractor minor.

Printre principiile fundamentale ale Regulilor de Beijing, menționăm următoarele:

- Tratamentul echitabil și uman al minorilor aflați în conflict cu legea. Scopurile justiției juvenile sunt de a pune un accent mai mare pe bunăstarea persoanei minore și de a asigura ca în cazul comiterii unei infracțiuni de un copil să fie luate în considerare circumstanțele — atât ale delictului, cit și cele în care se află copilul care a comis delictul.
- În orice caz, fiind oportun și binevenit, copilul acuzat de un delict trebuie să fie pedepsit „fără a se ajunge la proceduri judiciare, fiind asigurată respectarea deplină a tuturor drepturilor omului și a garanțiilor legale”, adică prin aplicarea alternativelor judiciare de la audieri până la programe comunitare, în care este încurajat liberul consimțământ al copilului de a participa.
- Atât arestul preventiv, cât și plasarea copilului într-o instituție în urma sentinței, trebuie să fie făcute întotdeauna doar în ultimă instanță și doar pentru perioada minim necesară, numai după luarea în considerare a alternativelor extrajudiciare.
- Recunoașterea aspectelor specifice ale drepturilor minorilor în timpul procesului, inclusiv importanța prezenței părinților, a caracterului privat al procedurilor și rapoartelor, și a necesității personalului instruit în mod special. Procedurile vor fi conduse într-o manieră care să permită minorilor să participe și să se exprime în mod liber.
- Abolirea pedepsei cu moartea și a pedepselor corporale pentru toate infracțiunile.
- Atât personalul din domeniul justiției, cât și polițiștii care lucrează cu cazuri în care sunt implicați copiii trebuie să beneficieze de o pregătire specializată continuă.
- Punerea la dispoziția copilului, în timpul tratamentului instituțional, a serviciilor educaționale adecvate pentru a-i oferi asistență în reintegrarea socială ulterioară.
- Posibilitatea eliberării va fi luată în considerație atât la arestare, cât și cu prima ocazie posibilă după aceasta.⁴²⁹

Adoptarea Regulilor de la Beijing nu a constituit punctul final al colaborării internaționale în problema justiției juvenile, astfel, în urma unei importante întruniri internaționale a experților în domeniul drepturilor omului și a justiției, din 1988, în capitala Arabiei Saudite, au fost adoptate „**Principiile ONU pentru prevenirea delicvenței juvenile**” (Ghidul sau Principiile de la Riyadh)⁴³⁰.

Studiile și cercetările în domeniul infracționalității copiilor și tinerilor au evidențiat că principalii factori care diferențiază infractorii minori de ceilalți copii sunt: a) supraveghere redusă din partea

⁴²⁸ art.1.3 al Ansamblului regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori, Rezoluția 40/33 din 29.11.1985

⁴²⁹ Justiția juvenilă în RM. Raport de evaluare 2012-2013. UNICEF, p.43.

⁴³⁰ Adoptate de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 45/112 din 14 decembrie 1990.

părinților; b) absenteism și abandon școlar; c) grup de prieteni care au probleme cu poliția; d) atașament familial redus.⁴³¹

Prevenirea eficientă a delincvenței juvenile presupune, promovarea unor politici sociale care mențin sub control factorii de risc. Politicile recomandate de Ghidul de la Riyadh în domeniul prevenirii delincvenței juvenile nu reflectă altceva decât transpunerea în limbajul normei de drept a particularităților proceselor de dezvoltare și maturizare a copilului – „*Comportamentul sau acțiunile tinerilor care nu sunt conforme normelor și valorilor sociale generale sunt deseori o urmare a procesului firesc de creștere și tind să dispară de la sine cu timpul la majoritatea persoanelor în timpul tranziției la maturitate*” (Principiile de la Riyadh (5.e)). Prevenirea delincvenței juvenile este parte integrantă a procesului mai larg de prevenire a infracționalității în societate. Ea presupune un ansamblu de principii care condiționează eficiența prevenirii delincvenței juvenile, prevăzute în

Secțiunea I - *Principii Fundamentale*. Între acestea Ghidul de la Riyadh reglementează:

- a) copiii și tinerii vor fi considerați parteneri și nu obiect al socializării sau controlului;
- b) implementarea Ghidului se va face în consens cu principiul asigurării bunăstării copilului;
- c) politicile de prevenire a delincvenței juvenile vor realiza progresiv depenalizarea și dezincriminarea acelor comportamente ale copilului care nu prejudiciază dezvoltarea sa și nici nu produc daune altora.

Ghidul acordă o atenție specială *socializării copilului*, rolul pe care îl au, în cadrul acestui proces, familia, școala, comunitatea și mass-media în direcția prevenirii delincvenței. (Secțiunea a IV-a - *Procesele de socializare*).

Astfel, principiile fundamentale ale acestui document sunt, după cum urmează:

1. Prevenirea delincvenței juvenile este parte esențială a prevenirii criminalității în societate. Prin implicarea în activități legale cu utilitate socială și prin adoptarea unei orientări umaniste față de societate și a unei concepții similare asupra vieții, tinerii pot să își însușească o atitudine necriminogenă.
2. Prevenirea cu succes a delincvenței juvenile necesită eforturi din partea întregii societăți cu scopul asigurării unei dezvoltări armonioase a adolescenților urmărind și stimulând evoluția personalității lor încă de la vârsta cea mai fragedă.
3. În sensul acestor Principii, se va avea în vedere orientarea spre copil. Persoanele tinere trebuie să joace un rol activ și să accepte parteneriatul în cadrul societății și nu trebuie să fie considerate simple obiecte ale socializării sau supravegherii.
4. În cadrul aplicării acestor Principii, conform sistemelor juridice naționale, bunăstarea persoanelor tinere, de la vârsta cea mai fragedă, trebuie să devină punctul central al oricărui program preventiv.
5. Necesitatea și importanța unor politici progresiste de prevenire a delincvenței și analiza sistematică și elaborarea unor măsuri trebuie acceptate de la sine. Acestea trebuie să evite incriminarea și pedepsirea copilului pentru un comportament care nu dăunează grav dezvoltării copilului și care nu îi prejudiciază pe alții. Aceste politici și măsuri trebuie să aibă în vedere:
 - a. *Asigurarea acelor înlesniri, mai ales în domeniul educațional, care să permită satisfacerea nevoilor persoanelor tinere și care să servească ca punct de sprijin pentru salvagardarea*

⁴³¹ Balahur D. Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale. București: Editura All Beck, 2001. p.329.

- dezvoltării personale a tinerilor, mai ales a acelor care, în mod evident, sunt în pericol sau se confruntă cu riscuri sociale și care au nevoie de protecție și grijă socială;*
- b. Concepte și abordări speciale în vederea prevenirii delincvenței, pe baza unor legi, acțiuni, facilități și a unei rețele de asigurarea a serviciilor, și a posibilităților de comitere a infracțiunilor, precum și a eliminării condițiilor care duc la aceasta;*
 - c. Intervenția oficială trebuie să se producă, în primul rând, în interesul general al persoanelor tinere și să se bazeze pe corectitudine și echitate;*
 - d. Salvagardarea bunăstării, dezvoltării, drepturilor și intereselor tuturor persoanelor tinere;*
 - e. Convingerea că comportamentul sau atitudinea tinerilor care nu se conformează normelor și valorilor sociale generale se datorează, de cele mai multe ori, procesului de maturizare și creștere și tinde să dispară spontan la cei mai mulți indivizi care se apropie de maturitate;*
 - f. Convingerea, după părerea majorității experților, că etichetarea unui tânăr ca "deviant", "delincvent" sau "predelelincvent" contribuie deseori la apariția unui model de comportament nedorit al tinerilor.*
6. Trebuie create servicii și programe pentru comunitate, cu scopul prevenirii delincvenței juvenile, îndeosebi acolo unde nu au fost încă înștiințate organismele corespunzătoare. Organizațiile oficiale de control social trebuie solicitate numai ca ultim mijloc de acțiune.⁴³²

Un alt document internațional ce prezintă deosebit interes cît privește justiția juvenilă este „**Regulile și standardele minime pentru măsurile neprivative de libertate**” – numite și *Regulile de la Tokyo*⁴³³. Ele reprezintă cadrul normativ-juridic internațional al reglementării:

- sancțiunilor și măsurilor neprivative de libertate;
- al implementării și administrării măsurilor comunitare;
- al standardelor de pregătire a personalului abilitat să lucreze în acest domeniu;
- al politicilor de implementare a acestor sancțiuni;
- al cooperării internaționale în materia prevenirii infraționalității și a tratamentului infractorilor.

Reflectând o nouă filozofie penală, structurată în jurul valorilor justiției restitutive⁴³⁴, Regulile de la Tokyo reglementează un set de *drepturi, valori, norme și proceduri care vizează menținerea persoanei în stare de libertate* ori de câte ori este posibil, în toate fazele cercetării, urmăririi și procesului penal, precum și respectarea demnității sale.

În corespundere cu standardele internaționale în domeniul justiției juvenile, oriunde este posibil și oportun, copiii care au încălcat legea trebuie să fie tratați din perspectiva alternativelor extrajudiciare — a referirii la organe non-judiciare (comisii, consilii sau alte servicii competente), constituite în afara sistemului formal de justiție. Scopul alternativei extrajudiciare este să redirecționeze copiii spre programele de sprijin la nivel de comunitate, pentru a evita expunerea la traumele psihologice și stigmatizarea care pot rezulta din arest, procesul judiciar și pronunțarea sentinței.

Aceste măsuri pot fi aplicate la orice etapă: *înainte de arest* (poliția ia decizia ca să nu aresteze copilul care a încălcat legea); *înainte de procesul în curte* (procurorul își retrage acuzațiile); *drept o*

⁴³² Justiția juvenilă în RM. Raport de evaluare 2012-2013.UNICEF.p.32.

⁴³³ Adoptate de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 45/110 din 16 decembrie 1990.

⁴³⁴ Balahur D. Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale. București: Editura All Beck, 2001. p.329.

opțiune de pedeapsă (judecătorul pronunță o altă sentință decât cea privativă de libertate). Cu cât mai devreme este luată această decizie, cu atât mai protejat este tânărul de efectele pe care le poate avea asupra personalității sale contactul direct cu organele de drept.

În scopul respectării drepturilor copilului, procedurile alternativei extrajudiciare trebuie să urmeze câteva reguli de bază:

- ✓ *Alternativa extrajudiciară trebuie să fie recunoscută legal;*
- ✓ *Infractorul minor trebuie să recunoască și să admită faptele;*
- ✓ *Minorul trebuie să-și dea consimțământul pentru aplicarea procedurii non-formale;*

Orice decizie trebuie să fie în concordanță cu drepturile omului și să admită garanțiile legale, precum ar fi dreptul la apel.

Opțiunile alternativelor extrajudiciare includ: servicii comunitare, cerute până la proces sau după proces, probațiunea și medierea victimă-făptaș. Alternativa extrajudiciară este parte componentă a „justiției restauratoare”. Aceasta este o teorie a justiției care se bazează mai mult pe reconciliere, decât pe pedepsire. Ea se bazează pe conceptul, conform căruia o societate care funcționează bine operează cu un echilibru între drepturi și responsabilități. Atunci când se produce un incident care dereglează acest echilibru, trebuie să fie puse în aplicare metode care să readucă echilibrul.

Justiția restauratoare face contravenientul responsabil pentru repararea prejudiciului, îi oferă o oportunitate să-și demonstreze capacitățile și calitățile, dar totodată atinge coardele sentimentului de vinovăție, foarte comun la tinerii care au încălcat legea.⁴³⁵

Nu în ultimul rând o deosebită atenție merită **Regulile ONU pentru protecția minorilor privați de libertate**⁴³⁶. Acest document internațional, adoptat în 1990, este menit să contracareze efectele negative ale privării copiilor de libertate, prin asigurarea respectului față de drepturile lor. El servește drept instrument de lucru acceptat, în interiorul căruia statele pot regla și organiza privarea de libertate a persoanelor sub 18 ani.

Cu toate că Regulile sunt sub formă de recomandări neobligatorii, unele dintre ele au fost asimilate de tratate juridice și, în consecință, au devenit obligatorii.

Prin întreg conținutul său, documentul răspunde la multe întrebări esențiale cum ar fi drepturile pe care le are sau ar trebui să le aibă un minor arestat și în ce condiții trebuie să fie deținut un copil care a încălcat legea. Răspunsurile oferite sunt, în linii mari, următoarele:

- *Limitarea la maximum a privării de libertate.* Privarea de libertate va fi o dispoziție de ultim resort și pentru o perioadă minimă, și va fi limitată la cazurile excepționale. Detenția înainte de proces trebuie să fie evitată și limitată doar la circumstanțe extraordinare. Când totuși minorii sunt arestați, ei trebuie să beneficieze de un proces rapid.
- *Minorii vor fi reținuți și privați de libertate numai conform procedurilor și principiilor legii internaționale.* Presupunerea de nevinovăție trebuie să fie aplicată, și toți copiii suspecți sau acuzați trebuie să aibă acces privat și neîngrădit la consultarea legală, de preferat gratuită.
- *Ca o regulă generală, minorii vor fi separați de adulți în detenție.*
- *Privarea de libertate trebuie să garanteze activități și programe de promovare a sănătății, respectului față de propria persoană și simțului responsabilității la minori.* Facilitățile de

⁴³⁵ Justiția juvenilă în RM, Raport de evaluare 2012-2013. UNICEF, p.40.

⁴³⁶ Adoptate de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția nr.45/113 din 14.12.1990.

- detenție trebuie să asigure de asemenea dezvoltarea capacităților lor, pentru a-l încuraja în dezvoltarea propriului potențial ca membri ai societății.
- *Numărul minorilor într-o unitate de detenție va fi cât mai mic posibil, astfel încât să permită individualizarea tratamentului.* Pentru a fi asemănător condițiilor de afară și pentru a dezvolta simțul de responsabilitate al minorului, Regulile încurajează asigurarea unor condiții neîngrădite, cu măsuri de securitate minime.
 - *Instituțiile de detenție trebuie să fie descentralizate, pentru a ușura contactul minorilor cu familiile lor.* Contactul cu comunitatea este o parte componentă a dreptului la tratament uman și este esențială pentru pregătirea reintegrării sociale a minorului.
 - *Personalul din justiția pentru minori trebuie să beneficieze de o pregătire adecvată privind drepturile omului și necesitățile specifice ale copiilor.* Acest personal trebuie să includă un număr suficient de educatori, instructori vocaționali, consilieri, asistenți sociali, psihologi și psihiatri.
 - *Condițiile de detenție trebuie să fie inspectate și verificate periodic.* Acest lucru trebuie să fie făcut de inspectori independenți, fără anunțuri prealabile.
 - *Toți minorii trebuie să beneficieze de aranjamente organizate care sa-i ajute să se reintegreze în comunitate, incluzând cursuri speciale, rezidența potrivită, haine, mijloace suficiente pentru a se integra.*⁴³⁷

Multe dintre principiile enunțate în cadrul Regulilor de la Beijing, Ghidului de la Riyadh, Regulilor de la Tokyo precum și Regulile ONU pentru protecția minorilor privați de libertate, au fost cuprinse ulterior în reglementările *Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului* (art.37,39 și 40) și au devenit obligatorii pentru statele-părți, inclusiv pentru Republica Moldova.

3.1.2 Caracteristica generală a sistemului justiției juvenile din Republica Moldova

După declararea independenței în anul 1991, Republica Moldova a moștenit un sistem sovietic al justiției bazat pe infracțiune și pedeapsă, și mai puțin pe drepturile bănușilor și ale victimelor, inclusiv ale copiilor. Copilul în conflict cu legea era nevoit să confrunte un sistem al justiției preocupat de descoperirea infracțiunii și mai puțin de satisfacerea necesităților copilului.

Un copil putea fi deținut până la pronunțarea sentinței chiar și atunci când privarea de libertate putea fi evitată, iar termenul de detenție până la și după judecarea cauzei depășea standardele internaționale. În anul 2001, Guvernul Republicii Moldova a inițiat o reformă complexă a sistemului de justiție juvenilă cu suportul partenerilor de dezvoltare naționali și internaționali. În perioada 2002-2005, a fost implementat primul Proiect comun al Guvernului și UNICEF “*Reformarea sistemului justiției juvenile*”⁴³⁸, urmat ulterior de un program de trei ani, care a susținut reformele legislative și a consolidat capacitățile instituționale și umane în vederea creării alternativelor la îngrijirea instituțională, susținerii copiilor să revină în societate și asigurării lor cu asistență juridică. De atunci au fost atinse o serie de obiective importante, precum termene mai scurte de detenție pentru copii, reglementarea și aplicarea alternativelor la detenție, create servicii de probațiune și

⁴³⁷ Ibidem, p.47.

⁴³⁸ [on-line] <https://www.unicef.org/moldova/rapoarte/implicarea-copiilor-in-procesul-penal>

asistență juridică garantată de stat pentru copii, și instituționalizat Avocatul parlamentar pentru drepturile copilului.

Câteva documente publice aprobate de Guvern denotă responsabilitățile asumate în promovarea reformei sistemului de justiție pentru copii. Printre acestea se regăsesc: *Strategia de consolidare a sistemului judecătoresc*, *Strategia Națională de Dezvoltare pe anii 2008-2011*, *Planul Național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2011-2014*, *Strategia de reformă a sectorului justiției pe anii 2011-2016*⁴³⁹ și *Strategia de Dezvoltare a Sectorului Justiției 2019-2022*. Aceste documente conțin prevederi referitoare la proceduri penale orientate spre necesitățile copilului, care să asiste copiii în conflict cu legea în vederea reintegrării lor în societate. Din anul 2010, Guvernul Republicii Moldova și-a schimbat abordarea de la justiția juvenilă, la un spectru mai larg al justiției pentru copii care include proceduri și servicii sensibile la necesitățile copiilor victime și martori ai infracțiunilor. Motivul acestei noi abordări constă în înțelegerea că acei copii care ajung în conflict cu legea sunt adesea ei înșiși victime sau martori ai abuzului, neglijării sau exploatării.

În Observațiile finale din 2002 (punctul 52) și 2009 (punctul 73)⁴⁴⁰, Comitetul ONU pentru drepturile copilului recomandă Guvernului să îmbunătățească eforturile de coordonare între diferite agenții responsabile de protecția drepturilor copilului⁴⁴¹ dar și să considere posibilitatea de a stabili în toate regiunile țării instanțe specializate și să numească judecători specializați instruiți⁴⁴²; să asigure ca toți profesioniștii din domeniul justiției juvenile să fie instruiți în lumina standardelor internaționale relevante; să examineze posibilitatea introducerii alternativelor la detenție, precum diversificarea (diversion), reconcilierea și medierea. State europene precum Olanda, Croația, Estonia, Serbia, Macedonia, Kosovo, Kârgâzstan au implementat recomandările Comitetului pentru drepturile Copilului și au instituit un sistem separat al justiției juvenile în deplină concordanță cu Convenția ONU privind drepturile copilului, inclusiv prin adoptarea unui Cod sau a unei legi specializate pe justiția juvenilă.

Pe plan intern, câteva obiective ale Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014 se referă la: eficientizarea sistemului de justiție pentru copii, asigurarea funcționării serviciilor de probațiune și consolidarea măsurilor de soluționare alternativă a conflictelor (punctele 10-12). De asemenea, *Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016* conține o secțiune referitoare la consolidarea sistemului de justiție pentru copii (Direcția strategică 6.3), având drept domenii de intervenție: asigurarea specializării actorilor din sistemul justiției penale în lucrul cu copiii, consolidarea instrumentelor de protecție a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor în cadrul proceselor penale, consolidarea sistemului de probațiune pentru copii, asigurarea respectării drepturilor copiilor aflați în detenție, consolidarea sistemului de colectare și analiză a datelor privind copiii care intră în contact cu sistemul de justiție penală.

În Moldova nu există o lege separată în domeniul justiției pentru copii, cele mai relevante legi fiind Codul penal și Codul de procedură penală. Codul penal adoptat în 2002, prevede vârsta

⁴³⁹ Strategia de reformă a sectorului justiției pe anii 2011-2016// [on-line] http://www.justice.gov.md/public/files/file/reforma_sectorul_justitiei/srsj_pa_srsj/SRSJro.pdf

⁴⁴⁰ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Examinarea rapoartelor prezentate de Statele Părți în conformitate cu articolul 44 din Convenție: Observații finale - Republica Moldova, CDC/C/MDA/CO/3, 20 februarie 2009.

⁴⁴¹ Ibidem, par.11.

⁴⁴² Idem, par.52 (a). Recomandare reiterată, formulată inițial în 2002.

răspunderii penale, identifică faptele calificate ca infracțiuni penale și prevede regulile și instrucțiunile de aplicare a pedepsei penale în privința copiilor care au săvârșit delikte.

Codul de procedură penală stipulează care este competența și structura sistemului judiciar, părțile și participanții la procesul penal, reținerea, urmărirea penală și detenția preventivă, procesul de judecată, executarea sentinței și alternativele la detenție. Legiuitorul a instituit reguli speciale de procedură aplicabile copiilor bănuiți, învinuiți, victime și martori, precum și copiilor care răspund din punct de vedere penal. Aceste proceduri sunt reglementate prin dispozițiile speciale ale Codului de procedură penală (Titlul III, Capitolul I, articolele 474-487).

Totuși, Codul nu conține o listă exhaustivă a prevederilor și procedurilor destinate copiilor, majoritatea acestora fiind aplicabile conform procedurii obișnuite. În actuala redacție a Codului de procedură penală nu sunt prevăzute dispoziții derogatorii referitoare la componența completelor de judecată pe cauzele cu implicarea copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție penală, care au împlinit vârsta răspunderii penale.

În domeniul justiției pentru copii, cuvintele „copil” și „minor” sunt deseori folosite ca sinonime. În accepțiunea art. 1 al Convenției ONU privind drepturile copilului, copilul este orice ființă umană sub vârsta de optsprezece ani, exceptând cazurile când, în conformitate cu legea aplicabilă copilului, majoratul este atins mai devreme iar potrivit punctului 2.2 al Regulilor de la Beijing, minorul este un copil sau un tânăr care poate să răspundă pentru un delict conform unor modalități diferite de cele care sunt aplicate în cazul unui adult, iar delinquentul juvenil este un copil sau un tânăr, acuzat sau declarat vinovat de a fi comis un delict. O definiție mai comprehensivă este oferită de Recomandarea Consiliului Europei CM (2003)20⁴⁴³, potrivit căreia copiii (juvenilii) sunt persoane care au atins vârsta responsabilității penale, dar nu au atins vârsta majoratului. Delinvenții minori și copiii aflați în conflict cu legea sunt termeni sinonimi definiți drept copii bănuiți, învinuiți sau găsiți vinovați de o încălcare a legii penale⁴⁴⁴. Comitetul preferă termenul „copii în conflict cu legea” și „copil” termenului „juvenil”⁴⁴⁵.

Pe lângă accepțiunea generală a copilului, atunci când este vorba de copilul în conflict cu legea, procesul penal mai adaugă un criteriu important - *vârsta răspunderii penale*. Standardele internaționale îndeamnă statele să stabilească o vârstă a răspunderii penale la un nivel nu prea jos, ținând cont de maturitatea emoțională, psihică și intelectuală a copilului⁴⁴⁶.

Legislația internațională nu prevede o vârstă specifică la care survine răspunderea penală a copilului, vârsta minimă a răspunderii penale variind de la 7 la 14 ani. Deși lăsată la discreția fiecărui stat, guvernele sunt încurajate să excludă din sistemul justiției penale copiii sub vârsta minimă a răspunderii penale care au săvârșit o infracțiune, iar aceștia să beneficieze de sprijinul

⁴⁴³ Recomandarea (2003)20 cu privire la noile modalități de tratare a delinvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003. // [on-line] <https://cj.md/recomandarea-rec-200320-a-comitetului-de-ministri-a-stator-membre-cu-privire-la-noile-modalitati-de-tratare-a-delicventei-juvenile-si-rolul-justitiei-juvenile-adoptata-de-comitetul-de-ministri-la/>

⁴⁴⁴ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comentariul General nr.10: Drepturile copiilor în justiția juvenilă, 25 aprilie 2007. // <https://www.childrightsconnect.org/un-committee-on-the-rights-of-the-child/>

⁴⁴⁵ Hamilton C. Guidance for Legislative Reform on Juvenile Justice, Children’s Legal Centre and UNICEF, Child Protection Section, New York, 2011, pag.3. // [on-line] http://www.unicef.org/policyanalysis/files/Juvenile_justice_16052011_fi nal.pdf.

⁴⁴⁶ Articolul 40(3) al Convenției ONU privind drepturile copilului și CRC/C/ GC/10, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comentariul general nr.10: Drepturile copiilor în justiția juvenilă, 25 aprilie 2007.

comunitar necesar pentru prevenirea recidivei sau a victimizării. Interesul superior al copilului, de rând cu alte principii generale ale Convenției cu privire la drepturile copilului, va sta la baza creării cadrului juridic care reglementează acțiunile, procedurile și măsurile aplicabile copiilor sub vârsta răspunderii penale care au un comportament antisocial⁴⁴⁷.

Deși Convenția ONU cu privire la drepturile copilului nu stabilește o anumită vârstă a răspunderii penale, ea încurajează statele părți să stabilească o vârstă minimă sub care copiii nu vor fi subiecți ai raporturilor juridice penale. Totodată, în Comentariul general nr. 10, Comitetul pentru drepturile copilului recomandă statelor membre să nu stabilească o vârstă prea mică a răspunderii penale. Regulile de la Beijing transmit un mesaj similar: *”în sistemele juridice care recunosc noțiunea de limită a răspunderii penale, aceasta din urmă nu trebuie să fie fixată prea jos, ținând cont de problemele de maturitate afectivă, psihologică și intelectuală”*⁴⁴⁸.

Cadrul normativ autohton definește în Codul Familiei noțiunea de copil ca fiind ”persoana care nu a atins vârsta de 18 ani (majoratul)”. Legea penală a Republicii Moldova, însă, tratează copiii cu o mai mare meticulozitate, iar vârsta determină regimul raporturilor juridice de natură penală, procesual penală și execuțională. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 21 din Codul Penal al Republicii Moldova *”Sînt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvîrșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani.”* Totodată, legiuitorul a instituit un șir de cazuri cînd efectele Legii penale se extind și asupra subiecților cu vârsta cuprinsă *între 14 și 16 ani* și aceasta se întîmplă în cazul comiterii unor infracțiuni din partea specială a Codului Penal, evidențiate într-o categorie aparte în limitele marjei de apreciere a legiuitorului țării⁴⁴⁹.

Prevederile Codului Penal și ale Codului de Procedură Penală ale Republicii Moldova sunt considerate de către experții internaționali corespunzătoare și adecvate, reieșind din faptul că sunt suficient de comprehensive și asigură o bună protecție a drepturilor minorilor conform standardelor internaționale, inclusiv la aspectul ce ține de faza urmăririi penale a acestor cauze. Urmărirea penală include două dimensiuni: dimensiunea strict legislativă și dimensiunea aspectelor problematice ale punerii în practică a prevederilor legale⁴⁵⁰.

Legislația națională instituie un set de garanții copilului în cazul atragerii lui la răspundere. Conform art. 28 din Legea RM privind drepturile copilului⁴⁵¹, statul apără dreptul copilului la libertatea personală. Reținerea sau arestarea copilului sunt aplicate doar ca măsuri excepționale și numai în cazurile prevăzute de legislație. În cazul reținerii sau arestării copilului, părinții sau

⁴⁴⁷ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comentariul general nr.10: Drepturile copiilor în justiția juvenilă, 25 aprilie 2007.// [on-line] <https://www.childrightsconnect.org/un-committee-on-the-rights-of-the-child/>

⁴⁴⁸ Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing). Adoptat de Adunarea Generală a ONU în Rezoluția 40/33 din 29.11.1985//[on-line] [http://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/AnsamblulregulilorminimealeNatiunilorUnitecuprivirelaadministrareajustitieipentruinori\(Regulile%20de%20la%20Beijing\).pdf](http://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/AnsamblulregulilorminimealeNatiunilorUnitecuprivirelaadministrareajustitieipentruinori(Regulile%20de%20la%20Beijing).pdf)

⁴⁴⁹ Art. 21 Cod Penal alin. (2) Persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sînt pasibile de răspundere penală numai pentru săvîrșirea infracțiunilor prevăzute la art.145, 147, 151, 152 alin. (2), art.164, 166 alin.(2) și (3), art.171, 172, 175, 186-188, 189 alin. (2)-(6), art. 190 alin. (2)-(5), art. 192 alin. (2)-(4), art. 1921 alin. (2) și (3), 196 alin.(4), art.197 alin.(2), art.212 alin.(3), art.217 alin.(4) lit.b), art.2171 alin.(3) și alin.(4) lit.b) și d), art.2173 alin.(3) lit.a) și b), art.2174, art.2176 alin.(2), art.260, 268, 270, 271, art.275, 280, 281, 283-286, 287 alin.(2) și (3), art.288 alin.(2), art.290 alin.(2), art.292 alin.(2), 317 alin.(2), art.342.

⁴⁵⁰ Puica V. Justiția Juvenilă. Îndrumar pentru judecători și procurori. Chișinău, 2014, p. 17.

⁴⁵¹ Lege Nr. 338 din 15-12-1994 privind drepturile copilului. În:Monitorul Oficial Nr. 13 din 02.03.1995// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

persoanele subrogatorii legale ale acestuia trebuie să fie informați imediat. Nici pedeapsa capitală, nici închisoarea pe viață nu pot fi aplicate pentru infracțiunile comise de persoana sub vârsta de 18 ani. În cadrul dezbaterilor judiciare în care figurează copii, este obligatorie participarea apărătorului și a pedagogului.

Codul de procedură penală reglementează într-un capitol separat procedura în cauzele privind minorii⁴⁵² și mai conține o serie de garanții generale în privința urmăririi penale, a judecării cauzelor și a punerii în executare a hotărârilor judecătorești privind copiii. Bunăoară, conform articolului 270(1) CPP, procurorul exercită urmărirea penală în cazurile infracțiunilor săvârșite de minori, iar articolul 20(3) CPP stabilește expres obligațiunea de a desfășura de urgență și în mod preferențial urmărirea penală și judecarea cauzelor penale în care sunt bănuți minori.

Audierea bănuțului, învinuțului, inculpatului minor se efectuează în condițiile generale prevăzute de Codul de procedură penală și nu poate dura mai mult de 2 ore fără întrerupere, iar în total nu poate depăși 4 ore pe zi, cu participarea obligatorie a apărătorului (art. 479 CPP al RM).

La soluționarea chestiunii privind aplicarea măsurii preventive în privința minorului, în fiecare caz se discută, în mod obligatoriu, posibilitatea transmiterii lui sub supraveghere. Reținerea minorului, precum și arestarea lui preventivă pot fi aplicate doar în cazuri excepționale când au fost săvârșite infracțiuni grave cu aplicarea violenței, deosebit de grave sau excepțional de grave. Despre reținerea sau arestarea preventivă a minorului se înștiințează imediat procurorul și părinții sau alți reprezentanți legali ai acestuia, fapt care se consemnează în procesul-verbal de reținere (articolul 477 CPP al RM). Reținerea minorului nu poate depăși 24 de ore. Minorul reținut, până la expirarea a 24 de ore, trebuie adus cât mai curând posibil din momentul reținerii în fața judecătorului de instrucție, pentru a fi examinată chestiunea arestării sau eliberării lui (articolul 166 CPP al RM).

O serie de garanții se conțin și în Codul Penal, care prevede liberarea de răspundere penală a minorului care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, dacă se va constata că scopurile pedepsei pot fi atinse prin internarea lor într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare (articolele 54, 89, 93). Articolul 109 al Codului Penal prevede că împăcarea înlătură răspunderea penală pentru o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă⁴⁵³, iar în cazul minorilor, și pentru o infracțiune gravă. Pedeapsa închisorii pentru minori nu poate depăși 12 ani și 6 luni (articolul 70), iar detențiunea pe viață nu poate fi aplicată minorilor (articolul 71). Bineînțeles, există și alte garanții prevăzute de legislație, însă la ele vom face referință în compartimentele de mai jos.

Așadar, după cum putem observa, cadrul normativ național conține un număr de norme speciale, menite să reglementeze un spectru larg de aspecte cu referire la momentul contactului minorului cu legea penală. În special, pe lângă circumstanțele care urmează a fi dovedite în cadrul unei investigații

⁴⁵² Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova Nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial Nr. 248-251 din 05.11.2013. Titlul III Proceduri speciale, Capitolul I. Procedura în cauzele privind minorii, art.474-487.// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113967&lang=ro

⁴⁵³ Potrivit articolului 16 al Codului penal, "(2) Infracțiuni ușoare se consideră faptele pentru care legea penală prevede în calitate de pedeapsă maximă pedeapsa închisorii pe un termen de pînă la 2 ani inclusiv. (3) Infracțiuni mai puțin grave se consideră faptele pentru care legea penală prevede pedeapsa maximă cu închisoare pe un termen de pînă la 5 ani inclusiv."

penale⁴⁵⁴ ordinare, în cauzele privind minorii, legiuitorul a pus în sarcina organelor de urmărire penală și instanței de judecată a clarifica un șir de circumstanțe suplimentare așa ca:

1. vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii);
2. condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a lui, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile lui;
3. influența adulților sau a altor minori asupra minorului;
4. cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii;

În cazul când se constată că minorul suferă de debilitate mintală, care nu este legată de o boală psihică, trebuie să se stabilească, de asemenea, dacă el a fost pe deplin conștient de săvârșirea actului. Pentru a se stabili aceste circumstanțe, vor fi ascultați părinții minorului, învățătorii, educatorii lui și alte persoane care ar putea comunica datele necesare, precum și se va cere efectuarea unei anchete sociale, prezentarea documentelor necesare și se vor efectua alte acte de urmărire penală și judiciare.

Pentru circumstanțele prevăzute organul de urmărire penală, procurorul sau, după caz, instanța de judecată dispune întocmirea *referatului presentințial* de evaluare psihosocială a minorului. Cadrul normativ actual conferă referatului presentințial o importanță deosebită atât în cadrul procesului de individualizare a sancțiunilor penale, cât și în faza urmăririi penale, referatul oferind o evaluare profesională a naturii și cauzelor care au condus la un comportament infracțional al persoanei evaluate, precum și a posibilităților acesteia de a se reintegra în societate. Astfel, consilierii de probațiune, *lato sensu* realizează o activitate de investigație, analiză și cercetare paralelă a circumstanțelor cazului, realizând poate cea mai importantă și dificilă sarcină a procesului penal: și echitatea, iar prin aceasta inevitabilitatea și pedepsei⁴⁵⁵.

Spre deosebire de cazurile cu infractori majori, referatele de evaluare sunt solicitate, în mod obligatoriu, de către organul de urmărire penală sau procuror, în cauzele privind minorii⁴⁵⁶.

Astfel, probațiunea – în calitate de evaluare psihosocială, control al persoanelor aflate în conflict cu legea penală și resocializarea lor, adaptarea persoanelor liberate din locurile de detenție, pentru preîntâmpinarea săvârșirii de noi infracțiuni - apare ca un pas important în contextul racordării legislațiilor naționale la standardele internaționale, ea urmărind scopul de a crea o zonă intermediară

⁴⁵⁴ Articolul 96 CPP al RM - Circumstanțele care urmează să fie dovedite în procesul penal (1) În cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale trebuie să se dovedească: 1) faptele referitoare la existența elementelor infracțiunii, precum și cauzele care înlătură caracterul penal al faptei; 2) circumstanțele prevăzute de lege care atenuază sau agravează răspunderea penală a făptuitorului; 3) datele personale care caracterizează inculpatul și victima; 4) caracterul și mărimea daunei cauzate prin infracțiune; 5) existența bunurilor destinate sau utilizate pentru săvârșirea infracțiunii sau dobândite prin infracțiune, indiferent de faptul cui ele au fost transmise; 6) toate circumstanțele relevante la stabilirea pedepsei. (2) Concomitent cu circumstanțele care urmează să fie dovedite în procesul penal, trebuie să fie descoperite cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.

⁴⁵⁵ Art. 1 CPP al RM (2) Procesul penal are ca scop protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată.

⁴⁵⁶ Art. 8 al. 2 al Legii cu privire la probațiune nr. 8 din 14.02. 2008 prevede că "Referatul presentințial de evaluare psihosocială a personalității se întocmește la demersul organului de urmărire penală, al procurorului sau al instanței de judecată". În: Monitorul Oficial Nr. 13-19 din 22.01.2016.// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110176&lang=ro

în sistemul de pedepse, o reevaluare a conceptului represiv și o redirecționare a acestuia spre unul curativ.

Probațiunea combină activități pe plan juridic și activități sociale. Resocializarea presupune un proces de influență asupra subiectului probațiunii (organizatoric, psihosocial, pedagogic, educativ etc.) în scop de a schimba la el unele orientări negative, comportamentul antisocial și de a consolida rezultatele corectării. Elementele de resocializare includ: evaluarea personalității și a necesităților minorului, evaluarea motivației minorului pentru schimbare, evaluarea riscului de recidivă, supravegherea, asistența și consilierea. Consilierii de probațiune împart etapa de integrare socială a minorului în două perioade corespunzător nivelului de integrare a subiectului de probațiune:

- 1) nivelul integrării sociale – în care se armonizează relațiile dintre delicvenți și cei apropiați, alte grupuri de oameni, contactele interpersonale pot fi intense, atitudinile sunt cele împărtășite de tot grupul, individul aderă la scopurile comune și are un rol social relativ bine determinat în cadrul grupului;
- 2) nivelul integrării psihosociale – conduita delicventului depinde de statutul lui social actual, sursele de stres devin mai puține (își pierd semnificația) sau își diminuează forța.

În Nota informativă la Proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative se arată că statul trebuie să intervină pentru a asigura o justiție prietenoasă copilului, o justiție accesibilă, corespunzătoare vârstei, rapidă, adaptată și concentrată pe necesitățile și drepturile copilului, inclusiv pentru acordarea serviciilor de calitate prezentințială, sentințială în comunitate, penitenciară și postpenitenciară. Astfel, probațiunea juvenilă este o parte integrantă a probațiunii în sensul legal general, însă cu particularități inevitabile legate de specificul de vârstă și implicit de dezvoltare (fizică și psihică) a persoanelor minore.

Responsabilitatea constă în capacitatea autorului de a-și da seama de faptele sale și de consecințele pe care le produce săvârșirea lor. În cazul săvârșirii unei infracțiuni, toți minorii care răspund penal - cad sub incidența legii penale, adică sunt sancționați dar în mod diferit față de adulți. Minorilor care au comis fapte penale *li se pot aplica măsuri educative și pedepse*. Acestea din urmă se aplică numai în cazul în care se consideră că măsurile educative nu sunt suficiente pentru îndreptarea minorului.

Sancțiunile se stabilesc de către instanța de judecată, în principal după vârsta și gravitatea faptei la care, pentru individualizarea pedepsei, trebuie să se mai țină cont de o serie de factori: gradul de pericol social al faptei, starea fizică și dezvoltarea intelectuală a minorului, dacă a mai săvârșit alte fapte, situația sa familială și orice alte date privind minorul și posibilitățile lui de îndreptare. Față de minorul care răspunde penal se poate lua o măsură educativă ori i se poate aplica o pedeapsă. La alegerea sancțiunii se ține seama de gradul de pericol social al faptei, de starea fizică, de dezvoltarea intelectuală și morală, de comportarea lui, de condițiile în care a fost crescut și în care a trăit și de orice alte elemente de natură să caracterizeze persoana minorului. Pedeapsa se aplică numai dacă se apreciază că luarea unei măsuri educative nu este suficientă pentru îndreptarea minorului.

În conformitate cu prevederile art. 54 Cod Penal al RM, persoana în vârstă de pînă la 18 ani care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă poate fi liberată de răspundere penală în conformitate cu prevederile procedurii penale dacă s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale.

Liberarea de răspundere penală și aplicarea măsurilor de constrângere față de minori se promovează când se dovedește că:

1. infracțiunea prezintă un pericol social redus;
2. corijarea infractorului este posibilă prin aplicarea măsurilor educative;
3. aplicarea măsurii educative asigură preîntâmpinarea săvârșirii noilor infracțiuni.

De aici devine evidentă legătura inseparabilă între aprecierea importanței material-juridice a circumstanțelor ce caracterizează infracțiunea și calificarea acesteia pentru individualizarea răspunderii penale. Persoanelor liberate de răspundere penală, li se pot aplica următoarele măsuri de constrângere cu caracter educativ, prevăzute la art.104 din Codul Penal:

- a) avertismentul;
- b) încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat;
- c) obligarea minorului să repare daunele cauzate (la aplicarea acestei măsuri se ia în considerare starea materială a minorului);
- d) obligarea minorului de a urma un curs de reabilitare psihologică;
- e) obligarea minorului de a urma cursul de învățământ obligatoriu;
- f) obligarea minorului de a participa la un program probațional;

În cazul în care fapta nu prezintă un pericol social grav sau făptuitorul minor la momentul desfășurării urmăririi penale nu mai este social periculos și a săvârșit o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă pentru prima dată⁴⁵⁷ procurorul hotărăște din oficiu sau la propunerea ofițerului de urmărire penală liberarea de răspundere penală, cu tragerea la răspundere administrativă. Pedepsele ce se pot aplica minorului sunt conform art. 62 din Codul Penal: a) amendă; b) munca neremunerată în folosul comunității; c) închisoare; d) detențiunea pe viață nu poate fi aplicată minorilor.

La stabilirea pedepsei închisorii pentru persoana care, la data săvârșirii infracțiunii, nu a atins vârsta de 18 ani, termenul închisorii se stabilește din maximul pedepsei, prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită, reduse la jumătate. Pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică minorului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului. Persoanele care nu au atins vârsta de 18 ani execută pedeapsa cu închisoare în penitenciare pentru minori, ținându-se cont de personalitatea condamnatului, antecedentele penale și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite.

3.2 Protecția copilului în caz de conflict armat

Spre regret, chiar și în prezent necombatanții și, în special, femeile și copiii plătesc un tribut greu barbariei și violenței declanșate pe timp de conflicte armate. În perioada Războiului II Mondial victimele civile constituau 50 % din defuncți, majoritatea decedând în urma bombardamentelor. Concomitent, în anul 1996 în raportul său privind impactul conflictelor armate asupra copiilor⁴⁵⁸, Grața Machel a estimat că la moment proporția victimelor conflictelor armate din rîndul populației

⁴⁵⁷ Art.55 din Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002 (cu modificările și completările ulterioare) În: Monitorul Oficial Nr. 72-74 din 14.04.2009// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109495&lang=ro

⁴⁵⁸ Impact of Armed Conflict on Children: Report of the Expert of the Secretary General, Grața Machel, submitted pursuant to General Assembly Resolution 48/157, UN Doc A/51/306, 26.08.1996

civile depășea 90 %, majoritatea fiind femei și copii. Un secol mai devreme aceștia constituiau doar 5 %.

Dreptul internațional umanitar oferă un ansamblu de dispoziții care se aplică copiilor în perioadă de conflicte armate. Aceste dispoziții sunt incluse în Convenția a III-a de la Geneva din 1949 cu privire la tratamentul prizonierilor de război și în Convenția a VI-a de la Geneva din 1949 privind protecția populației civile pe timp de conflict armat, precum și în cele două Protocoale Adicionale din 1977⁴⁵⁹ care recunosc o protecție generală copiilor în calitate de persoane civile care nu participă la ostilități, de rînd cu o protecție specială a acestora, protecție prevăzută în nu mai puțin de 17 dispoziții ale acestor documente.

Protecția generală este fondată pe reguli, majoritatea de origine cutumiară⁴⁶⁰, care promovează respectul ființei umane. Aceste reguli privesc interdicția torturilor, mutilațiilor, experiențelor medicale sau științifice. De asemenea, sunt interzise pedepsele colective, terorismul, persecuțiile și represaliile asupra persoanelor sau bunurilor acestora, și luarea de ostatici⁴⁶¹.

Art. 75 al Protocolului Adicional I din 1977 enumeră garanțiile fundamentale de tratament uman de care trebuie să beneficieze orice persoană în orice circumstanță contra oricărui atentat la viața sa, la sănătate, la integritate fizică și morală.

În ce privește *protecția specială*, Convenția a IV-a de la Geneva din 1949 și Protocolul Adicional I din 1977 prevăd că femeile și copiii vor constitui obiectul unui respect particular și vor beneficia de protecție îndeosebi contra tuturor formelor de atentat la pudoare, violului sau constrîngerii la prostituare⁴⁶². În caz că copiii în perioada conflictului armat au devenit orfani sau sunt separați de familii, ei vor beneficia în toate circumstanțele de cele mai bune condiții de întreținere, de îngrijiri și educație. În afară de aceasta, un accent particular este pus pe prezervarea vieții familiale indispensabilă pentru dezvoltarea copilului⁴⁶³. În acest scop, statele-părți la Convențiile de la Geneva din 1949 și la Protocoalele Adicionale din 1977 trebuie să faciliteze reunirea familiilor dispersate și să încurajeze acțiunile organizațiilor umanitare întreprinse în acest scop⁴⁶⁴. În cazul în care copiii participă la ostilități, ei pierd dreptul la protecția generală acordată populației civile, însă beneficiază în continuare de protecția specială acordată⁴⁶⁵.

Marcînd un progres important în ce privește protecția copilului pe timp de conflict armat, Protocoalele din 1977 aditionale la Convențiile de la Geneva din 1949 nu doar acordă copiilor o protecție sporită contra efectelor ostilităților, însă pentru prima dată reglementează participarea acestora la ostilități, fapt care constituie o realitate preocupantă în cadrul conflictelor moderne.

⁴⁵⁹ Protocolul Adicional I la Convențiile de la Geneva din 1949 „cu privire la protecția victimelor conflictelor armate internaționale” și Protocolul Adicional II la Convențiile de la Geneva din 1949 „cu privire la protecția victimelor conflictelor armate neinternaționale”

⁴⁶⁰ Biad A. Droit international humanitaire. Paris, 2002. p.64.

⁴⁶¹ art.32 - 34 ale Convenției a IV-a de la Geneva din 1949

⁴⁶² art. 77 al Protocolului Adicional I din 1977 „Cu privire la protecția victimelor conflictelor armate internaționale”

⁴⁶³ art.81 al Convenției de la Geneva “Cu privire la protecția persoanelor civile pe timp de război” din 12.08.49

⁴⁶⁴ art. 24 – 26 ale Convenției a IV-a de Geneva din 1949 și art.76 - 78 ale Protocolului Adicional I din 1977

⁴⁶⁵ Tableau de synthèse des dispositions du DIH spécifiquement applicables aux enfants. Comité International de la Croix-Rouge, 2003. p..1.

Se estimează că în jur de 300 000 copii – băieți și fete mai mici de 18 ani - sunt implicați în mai mult de 30 de conflicte în lume⁴⁶⁶. În majoritatea statelor implicate în conflicte armate tinerii mai mici de 18 ani constituie între 40- 60 % din populație⁴⁶⁷.

UNICEF-ul definește copilul soldat ca fiind *orice copil – băiat sau fată – mai mic de 18 ani care este integrat într-o forță armată sau într-un grup armat regulat sau neregulat în vederea îndeplinirii a funcțiilor de orice tip, printre care pot fi menționate cea de bucătar, hamal, curier etc., și orice persoană care acompaniază grupe de acest tip, cu excepția părinților apropiați, inclusiv băieții sau fetele recrutate cu scopul de a întreține raporturi sexuale forțate și /sau căsătorii forțate*⁴⁶⁸.

Astăzi recrutarea forțată a copiilor în forțe sau grupuri armate a devenit o modalitate de terorizare a populației civile și de exercitare a presiunii asupra acesteia. Fete și băieți sunt exploatați, umiliți, maltratați. Ei omoară și sunt omorâți. Afară de aceasta, copiii soldați suportă un traumatism profund, care persistă mult timp după încetarea ostilităților⁴⁶⁹.

Protocoloalele Adiționale din 1977 sunt primele instrumente de drept internațional care s-au preocupat de asemenea situații. Astfel, Protocolul Adițional I obligă statele să ia toate măsurile posibile cu scopul de a împiedica participarea directă la ostilități a copiilor în vârstă de până la 15 ani. Acest document interzice în mod expres recrutarea copiilor în forțele armate și încurajează statele – părți să încorporeze în mod prioritar pe cei mai maturi cu vârsta între 15 și 18 ani⁴⁷⁰.

Protocolul Adițional II este mai strict deoarece interzice recrutarea la fel ca și orice participare la ostilități, directă sau indirectă, a copiilor mai mici de 15 ani (art. 4, par. 3 (c)).

Copiii care participă în mod direct la ostilități, în pofida regulilor precedente, beneficiază în caz de conflict armat internațional de statut de combatant, spre deosebire de populația civilă, iar în caz de captură dețin statutul de prizonier de război în sensul Convenției a III-a de la Geneva din 1949. Protocoloalele Adiționale din 1977 prevăd, în afară de aceasta, că copiii combatanți mai mici de 15 ani au dreptul la un tratament privilegiat: ei vor continua să beneficieze de protecție specială acordată copiilor de către dreptul internațional umanitar⁴⁷¹.

Acest standard – vârsta de 15 ani – a fost reafirmat cu 12 ani mai târziu de către art. 38 al CDC. Convenția nu lărgea deloc protecția copiilor și nu se adresa problemei recrutării acestora de către grupuri armate fără caracter statal. Această anomalie ar putea fi explicată prin opunerea statelor, în special SUA⁴⁷², de a modifica practicile lor de recrutare și amplasare sub 18 ani. Totuși, CDC extindea cererea de aplicare a standardului recrutării. Spre deosebire de Protocoloalele Adiționale din 1977 care se adresează diferitor tipuri de conflicte armate (internaționale și neinternaționale), CDC se aplică de asemenea și pe timp de pace.

Este important de menționat că art.38 se raportează mai degrabă la înrolare decât la recrutare. Conform acestui articol, înrolarea este permisă sub vârsta de 18 ani, în timp ce recrutarea nu este

⁴⁶⁶ Fiche d'information: protection et conflits. UNICEF, 2013. p.1.

⁴⁶⁷ La responsabilité de protéger les enfants : une priorité en matière de politique internationale. Comité coordonnateur canadien pour la consolidation de la paix, 2004, p.2.

⁴⁶⁸ Fiche d'information : enfants soldats. UNICEF, 2004. p. 4.

⁴⁶⁹ Déclaration du Comité international de la Croix-Rouge à l'Assemblée générale des Nations Unies, le 21 octobre 2003

⁴⁷⁰ art.77 al Protocolului Aditiional I din 1977

⁴⁷¹ art. 77 par.3 al Protocolului Aditiional I și art.4 par.3 (d) al Protocolului Aditiional II

⁴⁷² Harvey R. Children and armed conflict (A guide to international humanitarian and human rights law). International Bureau for children's rights, p.27.

menționată și nu trebuie să facă parte din legislația sau practica statului. Constrângerea copiilor de orice vârstă de a se ralia forțelor armate va constitui violarea art. 35 (răpirea) și a art. 32 (munca forțată) din CDC⁴⁷³.

În perioada primei sale sesiuni (septembrie – octombrie 1991) Comitetul pentru drepturile copilului a decis să organizeze prima sa reuniune cu tema „Copiii pe timp de conflict armat”, pe parcursul căreia a făcut comentarii de natură să faciliteze interpretarea art.38 și a întregii CDC în ce privește conflictele armate. În urma acestei reuniuni, Comitetul a menționat „importanța și complexitatea problemei copiilor pe timp de conflicte armate, problemă care nu poate fi redusă la un singur articol al CDC(art.38) – și a propus elaborarea unui Protocol Facultativ la CDC privind „implicarea copiilor în conflictele armate”⁴⁷⁴ avînd drept scop principal majorarea vârstei recrutării, vârsta de 18 ani.” În 1994 la propunerea Comitetului pentru drepturile copilului, Comisia pentru drepturile omului a fondat un grup care urma să redacteze acest Protocol Facultativ. Ceva mai tîrziu, la 30 aprilie 1997, în Africa a avut loc un seminar cu tema „Înrolarea copiilor în rîndul forțelor armate, demobilizarea și reintegrarea socială a copiilor soldați.” Acest seminar a avut drept rezultat adoptarea principiilor numite „Principiile de la Cape Town”,⁴⁷⁵ care propuneau ca vârsta de 18 ani să fie vârsta minimă de participare la ostilități cît și pentru toate formele de înrolare în oricare serviciu sau grup militar, și îndemneau ca Protocolul Facultativ să fie acceptat și ratificat.

În mai 2000, după mulți ani de negocieri Adunarea Generală a ONU a adoptat Protocolul Facultativ la CDC, care a intrat în vigoare la 12 februarie 2002. Acest Protocol Facultativ a ridicat vârsta minimă pînă la 18 ani pentru participarea directă la forțele statale și a interzis recrutarea obligatorie sub 18 ani în rîndul forțelor armate naționale. Totuși, acest Protocol nu prevenea recrutarea voluntară de către state sub vârsta de 18 ani. Această neglijență ar putea fi din nou atribuită rezistenței SUA (care permit recrutarea voluntară de la vârsta de 17 ani) de a ridica standardul recrutării pînă la 18 ani.

Conform Protocolului, statele se obligă să majoreze doar vârsta recrutării voluntare mai sus de vârsta de 15 ani (standardul din CDC – art.38 (3)) și de a aplica garanțiile recrutării voluntare, dovada vârstei fiind căutată și controlată (art.3). Protocolul Facultativ interzice în mod explicit grupelor armate fără caracter statal să utilizeze și să recruteze tineri sub vârsta de 18 ani (art.4). Statele-părți se obligă de asemenea să incrimineze acest gen de activități (art.4(2)). Protocolul, ca și CDC nu reglementează nivelele specifice ale conflictului și conține unele lacune care minimizează protecția pe care tinde să o asigure. Spre exemplu, art.1 care interzice utilizarea copiilor (sub 18 ani) la ostilități, solicită statelor doar să întreprindă „toate măsurile posibile” pentru a îndeplini această obligație. Problema privind „măsurile posibile” sau „imposibile” într-un context concret ar părea a fi contradictorie. Această formulare vagă a permis statelor de a interpreta formula „măsurile posibile” într-un mod care ar minimiza obligațiile lor de garantare a neintegării copiilor în rîndul forțelor armate⁴⁷⁶.

⁴⁷³ Implementation handbook for the Convention on the rights of the child. UNICEF, 2000. p.517.

⁴⁷⁴ Le Rapport sur la II-e session. Septembre-octobre 1992. Comité aux droits de l'enfant . p.20-21.

⁴⁷⁵ Adoptate de către participanții la seminarul organizat de către UNICEF și de către o comisie a grupului nonguvernamental de lucru pentru CDC.

⁴⁷⁶ Harvey R. Children and armed conflict (A guide to international humanitarian and human rights law). International Bureau for children's rights, p.29.

Un alt eveniment care privește participarea copiilor la conflictele armate s-a produs în iulie 2002 odată cu intrarea în vigoare a Statutului Curții Penale Internaționale. Statutul, adoptat la Roma la 17 iulie 1998, include în lista crimelor de război ce țin de competența Curții, faptul de a contribui la participarea activă la ostilități a copiilor sub 15 ani sau de a recurge la înrolarea lor în forțele armate naționale pe timp de conflict armat internațional⁴⁷⁷ și în forțele armate naționale sau alte grupuri armate pe timp de conflict armat neinternațional⁴⁷⁸.

Concomitent, protecția copiilor contra recrutării a fost reafirmată de către Convenția 182 *privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor* din 17.06.1999 care se raportează tuturor copiilor sub vârsta de 18 ani și enumeră printre cele mai grave forme de muncă ale copiilor recrutarea forțată sau obligatorie a copiilor pentru a fi utilizați în cadrul conflictelor armate (art.2). Recomandarea 190 care completează această Convenție prevede obligația statelor-părți de a incrimina asemenea metode de recrutare⁴⁷⁹.

Pe parcursul ultimilor ani, importante progrese au fost realizate în ce privește eforturile de sporire a eficacității protecției copiilor expuși la conflicte armate. După 1998, din moment ce problema copiilor implicați în conflicte armate a fost în mod oficial înscrisă pe ordinea de zi a Consiliului de Securitate, angajamentul progresiv al Consiliului a făcut loc măsurilor importante în favoarea copiilor. Patru rezoluții au fost consacrate acestei probleme⁴⁸⁰, dezbateri și un examen anual s-au desfășurat, Secretarul General a prezentat câte un raport în fiecare an, beligeranții care violează drepturile copiilor în perioade de conflicte armate au fost enumerați pe liste⁴⁸¹, fapt ce a contribuit cu mult la analiza situației și la definirea responsabilităților, și a fost solicitat ca în rapoartele statelor să fie incluse în mod sistematic capitole consacrate copiilor.

În cadrul ONU a fost instituit ***Biroul Reprezentantului special al Secretarului general pentru copii și conflicte armate*** care joacă un rol major în ce privește facilitarea și coordonarea creării mecanismului de urmărire și comunicare a informațiilor din domeniu.

Protecția copiilor a fost înscrisă în mandatele și rapoartele misiunilor de menținere a păcii, la fel ca și în programele de formare a personalului. O importantă inovație a constituit crearea ***consilierilor pentru protecția copiilor din cadrul misiunilor de menținere a păcii***. Aceștia au sarcina de a veghea faptul că în cadrul misiunilor de menținere a păcii să se țină cont de situația tuturor copiilor afectați de conflicte armate încurajând integrarea, colaborarea, culegerea și dispersarea informației⁴⁸².

Copiii combatanți, la fel ca și toți copiii afectați de conflicte armate, constituie obiectul unei preocupări particulare a CICR, care contribuie la prevenirea recrutării copiilor în forțe sau grupe armate. În munca lor cotidiană delegații CICR urmăresc faptul ca membrii familiilor să nu fie separați de către combatanți. Delegații depun efortul de a asigura protecția copiilor separați de

⁴⁷⁷ art. 8(2)(b)(xxvi) din Statutul de la Curții Penale Internaționale

⁴⁷⁸ Harvey R. Children and armed conflict (A guide to international humanitarian and human rights law). International Bureau for children's rights, p.29.

⁴⁷⁹ par. 12(a), R190 Worst Forms of Child Labour Recommendation, 1999.

⁴⁸⁰ Les résolutions 1261 (1999), 1314 (2000), 1379 (2001) et 1460 (2002)

⁴⁸¹ Spre exemplu, cel de-al treilea Raport al Reprezentantului Special al Secretarului General pentru copii și conflicte armate conține o listă din 23 de părți, incluzând guvernele și insurgenții din cinci stări de conflict – Afganistanul, Burundia, Congo, Liberia și Somalia – care recrutează și exploatează copii.

⁴⁸² Les enfants et les conflits armés. Rapport du Secrétaire général des Nations Unies à la cinquante-huitième session de l'Assemblée générale du 10 novembre 2003, p.14.

părinți recurgînd la identificarea lor și încredințîndu-i unui adult sau unei instituții în vederea îngrijirii temporare. Spre exemplu, din ianuarie 2003 CICR a reunit mai mult de 730 de copii cu familiile lor în Republica Democratică Congo⁴⁸³.

Cu toate eforturile întreprinse nu putem să nu constatăm că drama copiilor combatanți mai constituie încă o realitate. A proteja victimele războaielor, și în mod prioritar copiii, reprezintă o obligație a tuturor statelor ce decurge din dreptului internațional. Nu ar trebui neglijat adevărul atît de actual rostit cu atîția ani în urmă de către Eglantyne Jebb, fondatoarea Organizației „Salvați Copiii”: „*Toate războaiele, juste sau injuste, dezastruoase sau victorioase, sunt războaie contra copilului.*”⁴⁸⁴

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ

1. Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. Rezoluția Adunării Generale ONU nr. 44/25 din 20.11.1989.
2. Convenția IV de la Geneva privind protecția persoanelor civile în timp de război din 12.08.1949.
3. Convenția III de la Geneva cu privire la tratamentul prizonierilor de război din 12.08.1949.
4. Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr. 182 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor. Geneva, 17.06.1999.
5. Protocolul Facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la implicarea copiilor în conflicte armate. Rezoluția Adunării Generale a ONU 54/ 2000 din 25.05.2000.
6. Regulile și standardele minime pentru măsurile neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo) - Rezoluția Adunării Generale ONU nr. 45/110 din 16.12.1990.
7. Regulamentul ONU pentru prevenirea delicvenței juvenile (Directivile de la Riyadh) - Rezoluția Adunării Generale ONU nr. 45/112 din 14.12.1990.
8. Regulile ONU pentru Protecția Tinerilor Privati de Libertate - Rezoluția Adunării Generale ONU Nr. 45/113 din 14.12.1990.
9. Andronache A. Justiția Juvenilă. Manual de curs. Chișinău, 2014.
10. Bolocan-Holban A., Strulea M., Țurcan A. Program de prevenire a delicvenței juvenile. Chișinău, 2018.
11. Dolea I., Zaharia V. Jurisprudența CtEDO și interesele copilului. // https://irp.md/uploads/files/2014-03/1394398576_jur_tipar-probabil-ultimul.pdf
12. Dolea I., Zaharia V., Pritcan V., Buciuceanu-Vrabie M. Fenomenul delicvenței juvenile în Republica Moldova. Chișinău: Cartea Juridică, 2012.
13. Puică V. Justiția Juvenilă. Îndrumar pentru judecători și procurori. Chișinău, 2014.
14. Rusu V., Țurcan A. Ghidul Avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat copiilor victimă și martori în procesul penal. Chișinău, 2015.
15. Țarălungă V. Particularitățile protecției drepturilor copilului. Monografie. Bălți, 2012.
16. Țarălungă V., Botnari E., Odinokaia I., Rusu V., Buzinschi I. Drepturile omului încep cu drepturile copilului. Argumentare științifică a necesității realizării unei codificări în domeniul drepturilor copilului în Republica Moldova. Bălți: ”Tipografia din Bălți”, 2013.

⁴⁸³ Déclaration du Comité international de la Croix-Rouge à l’Assemblée générale des Nations Unies, le 21 octobre 2003.

⁴⁸⁴ La situation des enfants dans le monde. UNICEF, 2000. p. 65.

17. Țarălungă V. Principiul nediscriminării în lumina prevederilor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători din 29.03.2009 cu genericul „Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan și probleme actuale ale edificării statului de drept în Republica Moldova din perspectivele integrării europene”. Chișinău, 2010, p.197-205.
18. Țarălungă V. Principiul interesului superior al copilului: concept, abordare, particularități. În: Revista Moldovenească de Drept internațional și Relații Internaționale nr. 1, 2010. p. 7-14.
19. Țarălungă V. Principiul consultării și respectării opiniilor copilului prin prisma prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Probleme actuale în domeniul protecției drepturilor omului” dedicată Zilei Internaționale a Drepturilor Omului, 10 decembrie 2007. Chișinău: Editura Pontos, 2008, p.72-82.
20. Țarălungă V., Șoșu L. Unele particularități și dificultăți în materia protecției drepturilor copilului aflat în conflict cu legea în Republica Moldova. În: Materialele Conferinței Științifice cu participare internațională ”Tradiție și inovare în cercetarea științifică” Ediția a X-a, 8 octombrie 2021. Vol. II. Bălți, 2022.p.116-125.
21. Țarălungă V., Ciribaș G. Unele reflecții privind asigurarea respectării principiului nondiscriminării copiilor în legislația și practica Republicii Moldova. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (ediția a șasea) din 20-21 mai 2022. Bălți, 2022.p.489-499.
22. Zaharia V. Protecția specială a copiilor în dreptul internațional umanitar. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2016.

TEMA 4 - MĂSURI SPECIALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR COPILULUI

1. Protecția specială a copilului contra abuzului și exploatării sexuale
2. Protecția copilului contra exploatării economice
3. Protecția specială a copilului lipsit temporar sau definitiv de ocrotirea părintească

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ:

Masteranzii urmează să obțină următoarele cunoștințe și abilități:

- să cunoască și să analizeze diverse măsuri speciale de protecție a drepturilor copilului;
- să cunoască modalitățile de protecție specială a copilului lipsit temporar sau definitiv de ocrotirea părintească;
- să distingă și să analizeze cadrul normativ de protecție a copilului contra exploatării economice;
- să analizeze cadrul normativ național și internațional de protecție specială a copilului contra abuzului și exploatării sexuale;
- să elucideze lacunele existente în materie și să formuleze propriile concluzii și propuneri vizavi de subiectele studiate și discutate.

CONȚINUTUL TEMEI:

1. Protecția specială a copilului contra exploatării sexuale

În prezent exploatarea sexuală și abuzurile sexuale comise asupra copiilor sunt tot mai frecvente atât la nivel național, cât și internațional. Potrivit sondajelor, între 10% și 20% dintre copiii din Europa sunt victime ale unei forme de abuz sexual⁴⁸⁵. Numărul site-urilor care conțin pornografie infantilă este în creștere, iar imaginile devin din ce în ce mai explicite și mai violente. Aproximativ 20% dintre autorii de infracțiuni sexuale recidivează după condamnare⁴⁸⁶.

Spre regret, fenomenul exploatării sexuale a copiilor nu doar nu a ocolit Republica Moldova, dar se prezintă a fi unul într-o creștere alarmantă. Conform informațiilor Secției ”Minori și Drepturile Omului” din cadrul Procuraturii Generale a Republicii Moldova, se înregistrează o creștere a cazurilor de abuz sexual asupra copiilor, în special a celor de pervertire sexuală. Pe parcursul anului 2010, o treime din infracțiunile comise împotriva copiilor, au avut ca și obiect de atentare viața sexuală (acesta, de fapt, neconstituind numărul real de cazuri de abuz sexual asupra copiilor, ținând cont de faptul că nu toate victimele le semnalează, pentru că sunt prea traumatizate și speriate). Statistica Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova indică și o dublare a cazurilor de trafic de copii. Dacă pe parcursul anului 2010 s-au înregistrat un număr de 43 de cazuri, în prima jumătate a anului curent s-au înregistrat 46 de cazuri de trafic de copii. Dintre acestea, doar jumătate au ajuns pe masa judecătorului⁴⁸⁷.

⁴⁸⁵ [on-line] <http://www.impactnews.ro/News/Pedepse-de-minimum-10-ani-pentru-pedofili,-stabilite-de-UE,-%C3%8Entre-10-20-din-copiii-Europei,-victime-59344>

⁴⁸⁶ Ibidem

⁴⁸⁷ [on-line] <http://episcopia-ungteni.md/index.php/main/printarticle/478/ro>

Avînd în vedere aspectul internațional al fenomenului dar și faptul că acesta se prezintă a fi unul complex, multifactorial, subraportat și subevaluat pretutindeni în lume, comunitatea internațională cooperează în vederea prevenirii și combaterii exploatarei sexuale a copiilor.

Cel puțin în ultimii 10-15 ani, comunitatea internațională a recunoscut tot mai mult importanța abordării problemelor ridicate de fenomenul traficului de copii, prostituției copiilor și pornografiei infantile, activități care subminează drepturile copiilor și sunt frecvent în legătură cu crima organizată. Potrivit datelor prezentate de către UNICEF în 2007, cel puțin 1, 2 milioane de copii sunt traficați în fiecare an⁴⁸⁸. Congresele Mondiale de la Stockholm din 1996 și Yokohama din 2001 împotriva exploatării sexuale în scopuri comerciale a copiilor au apelat la "comunitatea internațională" să incrimineze toate formele de exploatare sexuală a copiilor, încurajând guvernele să elaboreze planuri naționale de acțiune.

Organizația Națiunilor Unite definește exploatarea sexuală ca fiind "*Orice abuz concret sau tentativă de abuz avînd la bază o situație de vulnerabilitate, putere diferențială sau încredere, în scopuri sexuale [și] care nu se limitează la obținerea avantajelor pecuniare, sociale sau politice de la exploatarea sexuală sau a unui alt fel de avantaj*⁴⁸⁹". În același context UNICEF-ul a notat că: "*Există o linie fină între exploatarea sexuală comercială și non-comercială... Chiar dacă nu există schimburi de bani, atunci cînd un copil este exploatat sexual, este totuși o chestiune de putere. De aceea, ar fi preferabil ca exploatarea sexuală să fie examinată dintr-o perspectivă largă*⁴⁹⁰."

Exploatarea sexuală reprezintă, de fapt, un element inerent al relației dintre adult și copil, indiferent de context - comercial sau non-comercial, avînd în vedere diferența de putere dintre părți. Sexul între adult și copil în context non-comercial constituie exploatare sexuală a copilului în aceeași măsură ca și aceeași faptă comisă într-un context comercial. Cu toate acestea, comunitatea internațională și-a concentrat atenția asupra exploatării sexuale în scopuri comerciale a copiilor. S-au înregistrat puține progrese în ceea ce privește protecția copiilor de abuzuri sexuale de către non-membri ai familiei în contexte non-comerciale.

Agenda internațională a drepturilor omului în ceea ce privește prevenirea exploatării sexuale a copiilor în scopuri comerciale este reflectată în articolul 35 al Convenției cu privire la drepturile copilului (CDC), care prevede: "*Statele părți vor lua toate măsurile necesare, pe plan național, bilateral și multilateral, pentru a preveni răpirea, vînzarea și traficul de copii în orice scop și sub orice formă*⁴⁹¹".

Prezintă interes opinia savantului canadian Sonya Grover, care susține că statele-părți la CDC și-au demonstrat complicitatea în exploatarea sexuală a copiilor prin autorizarea legilor care fixează vîrsta consimțămîntului sexual (o vîrstă sub 18 ani) și care permit sexul între adult-copil în contextul anumitor constrîngeri⁴⁹². De exemplu, în Olanda, vîrsta consimțămîntului sexual este de 12 ani și, de

⁴⁸⁸ [on-line] www.preventchildabuse.org

⁴⁸⁹ Secretary General's Bulletin, Special Measures for Protection from Sexual Exploitation and Sexual Abuse // [on-line] <http://www.unhchr.ch>.

⁴⁹⁰ Sullivan S. UNICEF's Role in the Yokohama Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children // [on-line] <http://www.unicef.org>.

⁴⁹¹ Convenția cu privire la drepturile copilului - Rezoluția Adunării Generale O.N.U. nr. 44/25 din 29.11.1989 // Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului, UNICEF, Chișinău, Editura Cartier, 2001, p.597.

⁴⁹² Grover S. Children as Chattel of the State: Deconstructing the Concept of Sex Trafficking. The International Journal of Human Rights. Vol. 11, No. 3, September 2007, p.294.

14 ani în Canada. Acestea sunt cele mai mici vârste ale consimțământului sexual din lume. Astfel, multe state dezvoltate aduc un aport nu mai mic la exploatarea sexuală non-comercială a copiilor decât statele mai puțin dezvoltate.

Angajamentul de a eradicare a prostituției infantile și a traficului sexual cu copii, fără respect pentru practicile culturale tradiționale este, de asemenea, reflectată în ratificarea *Protocolului opțional la Convenția cu privire la drepturile copilului, referitor la vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă din 2000*⁴⁹³. Interzicerea totală fie a unei vârste de consimțământ în ceea ce privește prostituția copiilor, spre deosebire de a consimțământul la sex cu un adult situație în care nu există nici o considerație aparentă financiară sau de altă natură, reflectă un anumit consens social. Acest consens este faptul că folosirea copiilor pentru sex în prostituție sau un alt context comercial (de ex.: pornografia infantilă comercializată) reprezintă ”exploatare sexuală.”⁴⁹⁴

Protocolul Opțional consacră obligații pentru statele-părți de a interzice vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă (art.1), definindu-le în articolul 2 după cum urmează:

- a) *vanzarea de copii* este considerat orice act sau tranzacție prin care un copil este transferat de orice persoană sau grup de persoane către o altă persoană ori către un alt grup contra cost sau contra oricaror alte avantaje materiale;
- b) *prostituția copiilor* reprezintă folosirea copiilor pentru activități sexuale, contra cost sau contra oricăror alte avantaje materiale;
- c) *pornografia infantilă* înseamnă orice reprezentare, prin orice mijloace, a copiilor angajați într-o activitate sexuală explicită, reală ori simulată, sau orice altă expunere a organelor sexuale ale copiilor, în principal în scopuri sexuale.

Conform art.3 al prezentului Protocol, orice stat parte va urmări ca cel puțin următoarele acte și activități să fie pe deplin incriminate în dreptul său penal, indiferent dacă aceste acte sunt comise pe plan intern sau internațional, individual ori în mod organizat:

- a) vânzarea de copii, astfel cum este definită în art.2;
- b) oferirea, obținerea, procurarea sau furnizarea copiilor pentru prostituție, astfel cum este definită în art.2.
- c) producerea, distribuirea, difuzarea, importul, exportul, oferirea, vinderea sau deținerea în scopurile menționate de materiale de pornografie, astfel cum este definite în art.2.

Fiecare stat parte va lua măsurile necesare pentru stabilirea competenței sale privind infracțiunile de mai sus, atunci când acestea sunt comise pe teritoriul său, la bordul unei nave sau aeronave înregistrate în acest stat, când autorul prezumat al infracțiunii este un cetățean al respectivului stat sau își are reședința pe teritoriul acestuia, când victima este un cetățean al aceluși stat sau atunci când autorul prezumat al infracțiunii este prezent pe teritoriul său și dacă nu-l extrădează către un alt stat parte pe motivul că infracțiunea a fost comisă de unul dintre cetățenii săi (art.4).

Protocolul Opțional la CDC reglementând exploatarea sexuală comercială a copiilor în continuare recunoaște că fetițele sunt supuse unui risc special în această privință, la fel ca și copiii

⁴⁹³ Protocolul Opțional la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă – Rezoluția Adunării Generale a ONU 54/263 din 25.05.2000 // Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului, UNICEF, Chișinău, Editura Cartier, p. 673

⁴⁹⁴ Buck T. International Criminalisation and Child Welfare Protection: the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child. *Children & Society* Volume 22, 2008, p. 170.

din grupuri vulnerabile: ”*Recunoscînd că un număr de grupuri deosebit de vulnerabile, inclusiv copiii-fetițe sunt la un risc mai mare al exploatării sexuale și că fetițele sunt în mod disproportionat reprezentate în rîndul celor exploatați sexual*”⁴⁹⁵.

Referindu-ne la Protocolul Opțional din 2000 apare întrebarea de ce accentul principal pe eliminarea exploatării sexuale a copiilor în afara familiei este pus doar în contexte comerciale? Răspunsul pare să fie acela că exploatarea sexuală comercială a copilului are impactul cel mai direct și semnificativ asupra intereselor de stat, dat fiind faptul că prostituția infantilă, pornografia infantilă, și traficul de copii în scopul exploatării sexuale sunt surse de multi-miliarde de dolari de finanțare pentru crima organizată⁴⁹⁶.

Din acest motiv, exploatarea comercială sexuală a copiilor subminează în mod semnificativ autoritatea și instituțiile de stat⁴⁹⁷. Crima organizată amenință, în plus, condițiile de securitate în stat și este, așadar, în cele din urmă, o descurajare a investițiilor străine.

Un alt instrument juridic internațional demn de menționat în acest context este *Protocolul Națiunilor Unite din 2000 privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special femei și copii*⁴⁹⁸ adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate⁴⁹⁹, care a intrat în vigoare în anul 2003.

Definiția traficului de ființe umane consacrată în acest Protocol indică faptul că aceasta este aplicabilă în cazul exploatării sexuale a unui copil atât în scopuri comerciale, cât și non-comerciale. În același context, art. 3 lit. ”a” al Protocolului din 2000 prevede că ”*un abuz de putere sau de o situație de vulnerabilitate pentru a obține consimțămîntul este un element al traficului de persoane*”. Copiii sunt vulnerabili în relație cu adulții, în sensul că sunt lipsiți de putere politică și financiară, și de cele mai multe ori sunt vulnerabili psihologic. Copiii recrutați și adopțiți pentru sex între adult și copil de multe ori provin din familii sărace și/sau medii cu probleme și din grupurile marginalizate social. În plus, nevoia de dezvoltare a copilului pentru independență și dificultatea de evaluare a riscurilor ar putea amplifica vulnerabilitatea lor.

Exploatarea sexuală nu se limitează la prostituție în Protocolul din 2000 privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special femei și copii. Mai degrabă, în acest tratat este recunoscut faptul că formele și contextele pentru exploatarea sexuală pot fi variate.

Practici cum ar fi ”servitutea” și cele ”similare sclaviei” sunt menționate în mod expres în Protocol ca și contexte frecvente în scopul exploatării sexuale și cazuri de trafic de ființe umane⁵⁰⁰.

⁴⁹⁵ Preambulul Protocolului Opțional la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vinzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă. Rezoluția Adunării Generale a ONU 54/263 din 25.05.2000 // Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului, UNICEF, Chișinău, Editura Cartier, p. 673-674

⁴⁹⁶ Hughes D.M. The Natasha Trade: The transnational shadow market of trafficking in women. Special issue of Journal of the International Affairs, Vol.53, 2000. p. 625–651.

⁴⁹⁷ Von Struensee V. Globalized, wired, sex trafficking in women and children, Murdoch University Electronic Journal of Law, Vol.7, 2000//[on-line] <http://www.murdoch.edu.au>

⁴⁹⁸ United Nations, Protocol to Prevent, Suppress, and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, Adopted by the United Nations General Assembly resolution 55/25, 15 November 2000 and coming into force 25 December 2003// [on-line] www.uncjin.org/.../convention_%20traff_e...

⁴⁹⁹ Convention Against Transnational Organized Crime adopted by the United Nations General Assembly resolution 55/25 on 15 November 2000. <http://www.unodc.org>.

⁵⁰⁰ Art.3 ”a” al Protocolului Națiunilor Unite din 2000 privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special femei și copii //[on-line] www.uncjin.org/.../convention_%20traff_e...

De remarcat, de asemenea, că Protocolul din 2000 se concentrează pe rezultatul exploatării copiilor și nu pe circumstanțele în care copilul a fost implicat. Mai exact, art.3 al. ”c” din Protocolul din urmă susține că ” *recrutarea ... adăpostirea...sau primirea unui copil în scopul exploatării vor fi considerate trafic de persoane* ”, *chiar dacă acest lucru nu implică [abuz de putere sau o situație de vulnerabilitate](mențiunea autorului).*

În conformitate cu definiția menționată mai sus, un copil recrutat prin orice mijloace și în orice context, inclusiv unul non-comercial, în scopul exploatării sexuale de către un adult poate fi, de asemenea, considerat ca fiind un copil care a fost traficat. Aceasta, deoarece în conformitate cu art. 3 lit. ”c” din Protocol ”acordul” copilului-victimă în scop de exploatare este irelevant. Astfel, copilul este considerat traficat în cazul în care scopul exploatării sexuale este obscen, chiar și atunci când nu se utilizează nici o constrângere cu semnificație clinică. În orice caz, adulții care au acces sexual la persoane sub vârsta de 18 ani sunt, de fapt, cei care abuzează de puterea ce o dețin în baza experienței lor de viață mai mare și a independenței financiare sau de alți factori care, în general, corelează cu statutul de adult.

În ciuda faptului că, copiii implicați în sex cu adulții într-un context non-comercial se încadrează în criteriile consacrate de către Protocolul din 2000 pentru a fi considerați exploatați sexual sau traficați, aceștia nu cad sub incidența instrumentelor internaționale în materia drepturilor omului. Acesta are loc deoarece aplicabilitatea instrumentului se limitează la ”infracțiuni de natură transfrontalieră” care ”implică un grup criminal organizat” și ”pentru protecția victimelor acestor infracțiuni” (art.4). Exploatarea sexuală a copiilor în contexte non-comerciale, de regulă, nu implică crima organizată sau transferul copiilor în afara frontierelor.

Cercetătoarea Sonya Grover susține că exploatarea sexuală a copiilor în scopuri non-comerciale apare, de exemplu, ca urmare a legalizării căsătoriei premature, sau datorită fixării în lege a vârstei consimțământului sexual care permite accesul sexual al adulților la copii, atît în interiorul, cît în afara unei căsătorii între adult și copil⁵⁰¹. Astfel, trebuie să fim de acord cu cercetătorul N. Gallagher care susține că, în aceste cazuri, exploatarea sexuală a copilului este legală în conformitate cu dreptul intern, și statul însuși joacă rolul traficantului sexual cu copii în interiorul propriilor frontiere⁵⁰².

În timp ce nu toți copiii (persoanele sub 18) sunt protejate împotriva exploatării sexuale ca urmare a delimitărilor din Protocolul ONU privind traficul de copii, nu sunt toți copiii beneficiază de protecție nici în conformitate cu Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. Articolul 34 al acestei Convenții prevede că ”*Statele părți se angajează să protejeze copilul contra oricărei forme de exploatare sexuală și de abuz sexual*”. În plus, articolul 32 al Convenției se referă la obligația statului de a proteja copilul de ”... *orice muncă ce comportă vreun risc potențial sau care este susceptibil să îi compromită educația ori să îi dăuneze sănătății sau dezvoltării sale fizice, mentale, spirituale, morale ori sociale*”.

Cu toate acestea, spre regret, art.1 al Convenției cu privire la drepturile copilului respectă și acceptă posibilitatea fixării în legislațiile naționale a vârstei consimțământului pentru relații sexuale

⁵⁰¹ Grover S. Children as Chattel of the State: Deconstructing the Concept of Sex Trafficking. The International Journal of Human Rights. Vol. 11, No. 3, September 2007, p.296

⁵⁰² Gallagher N. Sexual Exploitation: A Form of Slavery? Human rights: Issues and theory, Series VIII, Lauterpacht Research center for International Law, Cambridge University, 1999 // [on-line] <http://www.derechos.org>.

între adult și copil. Prin urmare, Convenția cu privire la drepturile copilului nu asigură protecție contra exploatării sexuale în scopuri non-comerciale pentru persoanele sub vârsta de 18 ani, indiferent de originea națională. Aceste persoane sub 18 ani care sunt definite ca și "aduți" în temeiul dreptului intern în scopul căsătoriilor timpurii sau a sexului între adult și copil în alte contexte variate, rămân a fi neprotejate de către Stat⁵⁰³. De asemenea, Protocolul Opțional la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vinzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă a fost apreciat ca fiind viciat de către ONG-uri pentru ale sale "*multe trimiteri la prioritatea ... legislațiilor naționale asupra standardelor internaționale*", astfel, împiedicând implementarea adecvată a acestuia⁵⁰⁴.

După cum am mai menționat, vedem că dreptul internațional al drepturilor omului nu oferă protecție juridică ființelor umane sub 18 ani exploatate sexual în contexte non-comerciale (cu excepția cazurilor când constrângerea este afișată sau există unele circumstanțe speciale). În acest sens, există contradicții nejustificabile în lege. Pe de o parte, dreptul internațional prevede că, coerciția nu trebuie demonstrată și nu trebuie să fie utilizată ca și element în definirea traficului de copii în vederea exploatării sexuale a copilului în scopuri comerciale⁵⁰⁵. Recrutarea, adăpostirea sau primirea unui copil în scopul exploatării sexuale într-un context comercial corespunde definiției traficului de copii în conformitate cu dreptul internațional. Invers ar fi cazul privind exploatarea sexuală a copilului în context non-comercial.

Cu toate acestea, în această situație copilul nu este considerat a fi exploatat, cu unele excepții – dacă constrângerea poate fi dovedită sau/și copilul este sub vârsta maturității sexuale. În plus, chiar și în cazul în care definiția exploatării sexuale este respectată în ce privește contextul non-comercial, copilul nu este încă considerat a fi traficat. Prin urmare, definiția legală a traficului de copii este astfel limitată de către state doar la contexte de natură comercială. Acest lucru reflectă o dată în plus un dublu standard, care are mai multă tangență cu interesele statului și unde statul este pregătit să-și cheltuiască resursele sale spre deosebire de domeniile în care se necesită protecția copiilor.

În același context, ținem să menționăm că relația sexuală dintre adult-copil întrunește criteriile prevăzute de către *Convenția Organizației Internaționale a Muncii (OIM) din 1999 privind cele mai grave forme de munci ale copilului*⁵⁰⁶ ca fiind o condiție de "sclavie", calificată ca fiind "una dintre cele mai grave forme de muncă ale copilului" interzise de către dreptul internațional.

Copilul implicat în relații sexuale cu un adult într-un context non-comercial, se află într-o situație de sclavie în lipsa protecției juridice, indiferent de faptul dacă a "consimțit" sau nu la acest gen de relații. De reținut că art.3, al."d" al Convenției OIM din 1999 teoretic cuprinde și sexul dintre copil și adult în scopuri necomerciale. Copilul într-o astfel de situație prestează servicii sexuale

⁵⁰³ Grover S. On Recognising Children's Universal Rights: What Needs to Change in the Convention on the Rights of the Child. *The International Journal of Children's Rights*, Vol.12. 2004. p.259–271.

⁵⁰⁴ Comments of the NGO Focal Point on Sexual Exploitation of Children to the UN Committee on the Rights of the Child regarding State violence against the child. // [on-line] <http://www.crin.org>.

⁵⁰⁵ Art. 3 (c) of the UN Protocol to Prevent, Suppress, and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, Adopted by the United Nations General Assembly resolution 55/25, 15 November 2000 and coming into force 25 December 2003// www.uncjin.org/.../convention_%20traff_e... UN Office of the High Commissioners for Human Rights, 'Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking', 2002. Guideline 8(1) // <http://www.ohchr.org>.

⁵⁰⁶ Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour. C182. International Labour Organization, 1999 // [on-line] www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C182

pentru cineva mult mai puternic decât el, aceasta fiind nociv pentru interesele superioare ale copilului într-o varietate de moduri.

Astfel, articolul nominalizat definește cea mai gravă formă de muncă a copilului ca fiind ”*cea care prin natura sau condițiile în care se desfășoară este susceptibilă să dăuneze sănătății, securității sau moralității copilului*”⁵⁰⁷. Cu toate acestea, art. 4 (1) al acestei Convenții oferă statelor o clauză de evadare, prevăzând că: ”*Tipurile de muncă menționate în art. 3 al.”d” urmează a fi determinate prin legislația națională sau de către autoritatea competentă.*”

Este surprinzător faptul că munca domestică a copiilor nu este abordată în mod special în majoritatea legislațiilor naționale ca fiind o relație normală de muncă în baza dreptului intern, fiind concomitent situația în care copilul este în mod special vulnerabil la exploatare sexuală și la alte forme de munci periculoase, prestate în condiții casnice (retribuite sau nu). Efectiv, copilul prestează ”munci ascunse”, în aceeași situație fiind și copilul care furnizează servicii sexuale unui adult în contexte private necomerciale.

În ambele cazuri statul este complice la perpetuarea sclaviei acestor copii, prin lipsirea acestora de protecție legală. Rezistența statului de a consacra munca domestică în normele sale interne și refuzul de a ridica vârsta consimțământului sexual, favorizează traficul sexual al copiilor în limitele frontierelor proprii. Un aport în acest sens îl aduce și Convenția OIM din 1999 care nu consacră într-o formă expresă serviciile sexuale ale copilului într-un context privat ca fiind o formă gravă de muncă a copilului ce urmează a fi interzisă și sancționată prin legea internă.

În mare parte în vederea remedierii lacunelor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, precum și a altor instrumente juridice internaționale, la nivel regional, în cadrul Consiliului Europei a fost adoptată *Convenția Europeană cu privire la protecția copilului contra exploatării sexuale și abuzului sexual (Lanzarote, 25.10.2007)*⁵⁰⁸. Aceasta reprezintă primul instrument internațional de combatere a tuturor formelor de violență sexuală împotriva copiilor, inclusiv abuzurile comise în mediul familial. Pe lângă abuzul sexual, prostituția copiilor, pornografia infantilă și contrîngerea copiilor de a participa la spectacole pornografice, Convenția abordează asemenea probleme ca și manipularea psihologică și turismul sexual.

Principalele obiective ale Convenției de la Lanzarote sunt de a preveni și combate exploatarea sexuală și abuzurile sexuale ale copiilor și de a proteja drepturile copiilor-victime. De asemenea, aceasta vizează promovarea cooperării naționale și internaționale împotriva abuzului (art.1).

Convenția Europeană cu privire la protecția copilului contra exploatării sexuale și abuzului sexual prevede că guvernele trebuie:

- să ia măsuri pentru a preveni abuzurile, de exemplu, încurajarea sensibilizării profesioniștilor care lucrează cu copii (art.5, p.1), asigurarea, prin condițiile impuse candidaților la ocuparea acelor profesii care implică, în mod regulat, contactul cu copiii, că aceștia nu au fost condamnați pentru fapte de exploatare sau de abuz sexual asupra copiilor (art.5, p.3), a se asigura că copiii primesc, în cadrul învățământului primar și secundar, informații cu privire la riscurile exploatării sexuale și abuzurilor sexuale, precum și cu privire la mijloacele prin care se pot apăra, în funcție de nivelul lor de dezvoltare. (art.6);

⁵⁰⁷ International Labour Organization findings regarding child domestics. June 2004. Note 41, Article 3(d)// <http://www.ilo.org>

⁵⁰⁸ [on-line] conventions.coe.int/.../201-Moldovan.pdf

- punerea în aplicare a măsurilor de protecție și asistență a victimelor abuzurilor, inclusiv a liniilor de sprijin telefonice sau de internet, asigurarea regulilor de confidențialitate, favorizând raportarea cazurilor de abuz de către profesioniști și luarea de măsuri pentru a sprijini recuperarea victimelor (art.13).
- să asigure că abuzul sexual și exploatarea sexuală a copiilor sunt incriminate și că infractorilor le sunt aplicate pedepsele corespunzătoare (art.18).
- să ia măsuri speciale cu infractorii, de exemplu, luarea măsurilor pentru a minimiza riscurile de recidivă;
- să colecteze și să stocheze informații despre persoanele condamnate pentru comiterea infracțiunilor sexuale cu copii și să se asigure ca aceste informații să fie partajate cu alte state⁵⁰⁹ etc.

Suntem de părerea că unele prevederi ale Convenției ar putea fi apreciate ca și ”puncte forte” ale acesteia, în special:

- recunoașterea faptului că majoritatea abuzurilor sexuale asupra copiilor sunt comise de către persoane cunoscute de către copil, cum ar fi membrii familiei acestuia;
- asigurarea faptului că persoanele care au fost condamnate pentru infracțiuni sexuale împotriva copiilor nu vor putea fi angajate la locuri de muncă care presupun contact cu copii;
- consacarea obligației statelor-părți de a asigura servicii de asistență adecvate pentru victime;
- consacarea faptului că în cazul în care vârsta persoanei este incertă și există presupuneri că ar fi copil, el să fie tratat ca și copil pînă la stabilirea vârstei acestuia;
- includerea măsurilor de combatere a infracțiunilor comise prin intermediul internetului, cum ar fi pornografia infantilă on-line și acostarea copilului (în cazul în care adulții încearcă să intre în contact cu copiii în scopuri sexuale, spre exemplu, prin camere chat).
- statele-părți se obligă să pedepsească persoanele vinovate de exploatare sexuală și abuz sexual asupra copilului, inclusiv atunci cînd aceste fapte au fost comise de către cetățenii lor pe teritoriile altor state, chiar dacă aceste fapte nu sunt incriminate în acestea;
- există o recunoaștere clară a rolului societății în combaterea abuzului sexual și exploatării sexuale a copilului etc.

Concomitent, ar putea fi remarcate unele momente lacunare ale acestui instrument juridic internațional, în special:

- faptul că, Convenția este în general vagă și, în multe cazuri, natura și amploarea măsurilor ce urmează a fi aplicate este lăsată la alegerea statelor. Aceasta semnifică, spre exemplu, că nivelurile scăzute de sprijin acordat victimelor abuzului sau eșecul de a presta servicii pentru copii care manifestă un comportament sexual dăunător, puțin probabil să fie privite ca încălcări ale Convenției;
- faptul că, guvernele pot decide să nu incrimineze descărcarea de imagini pornografice cu minori (”pornografie infantilă”) ceea ce constituie un obstacol major în calea eforturilor de combatere a acestei probleme;

⁵⁰⁹ [on-line] www.nspcc.org.uk/.../councilofeurope_wdf...

- nu s-a ajuns la un acord privind vârsta minimă acceptabilă a copilului de a întreține relații sexuale, ceea ce semnifică că un act poate fi incriminat într-un stat, iar în altul – nu, îngreunând lupta contra acestei crime la nivel internațional;
- obligațiile stabilite în jurul acostării copilului în scopuri sexuale presupun existența de lacune care pot duce la lipsa de claritate în privința a ceea ce este permis;
- este încurajată mai degrabă autoreglementarea sau co-reglementarea sectorului privat în activitatea de prevenire a abuzului sexual asupra copilului decât legislația cu caracter obligatoriu. Aceasta se bazează pe un puternic angajament din partea sectorului privat care nu există întotdeauna sau lasă de dorit;
- statele sunt invitate doar să ”încurajeze” participarea copiilor în politicile de dezvoltare, decât să-i implice în mod obligatoriu în conformitate cu art.12 al Convenției cu privire la drepturile copilului.

Ținem să menționăm că, indiferent de ”punctele slabe” ale sale, Convenția europeană de la Lanzarote rămîne a fi cel mai exhaustiv și demn de apreciat tratat dintre toate instrumentele juridice internaționale în materia protecției copilului contra exploatării sexuale. Spre regret însă aceasta reprezintă unicul tratat internațional în domeniu care nu este încă ratificat de către Republica Moldova. Ratificarea acestui tratat internațional care se prezintă a fi oportună pentru statul nostru, ar contribui la o protecție mai eficientă a copiilor din Republica Moldova contra tuturor formelor de exploatare și abuz sexual, inclusiv a celor comise într-un cadru privat, în scopuri necomerciale. Mai mult ca atât, faptul că Republica Moldova nu a ratificat Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale creează probleme de natură juridică organelor de drept în vederea urmăririi și pedepsirii infractorilor cibernetici, pe de o parte, și favorizează răufăcătorii de a opera în acest spațiu în scopuri de exploatare sexuală comercială și necomercială a copiilor.

Trebuie să rămînem conștienți de faptul că abuzurile sub orice formă asupra copiilor astăzi constituie un fenomen răspîndit, ce întrece în ultimul timp orice hotare – politice, economice, sociale, culturale, morale etc. Proporțiile acestui flagel devin tot mai amenințătoare și stîrnesc îngrijorarea nu doar a părinților, dar și a altor pături sociale în lumea întreagă. Nu în zadar problema protecției copiilor contra diverselor forme de abuz, în special a celui sexual, se află în prezent în centrul cercetărilor ce se desfășoară sub supravegherea directă a Secretarului General al ONU și au menirea de a identifica măsurile de prevenire și contracarare a fenomenului. Acest lucru e posibil numai prin îmbinarea eforturilor mai multor actori sociali: autoritățile publice de orice nivel, societatea civilă, specialiștii din cele mai diverse domenii, părinții și, nu în ultimul rînd, victimele acestui fenomen – copii și adolescenții.

2. Protecția copilului contra exploatării economice

Un alt aspect al protecției internaționale a drepturilor copilului constituie exploatarea economică a copilului. Se estimează că 246 de milioane de copii muncesc. Aproape 70 % dintre ei (171 milioane) muncesc în condiții periculoase – în mine sau în contact cu produse chimice sau pesticide în agricultură sau cu mașine periculoase. Ei sunt peste tot, dar invizibili, prestînd munci în calitate de lucrători domestici, după pereții atelierelor sau pe plantații. Alții sunt ținuți în sclavie pentru

datorii sau din alte cauze (5,7 milioane), livrați rețelelor de prostituare sau pornografie (1,8 milioane) sau utilizați în calitate de soldați în cadrul conflictelor armate (300 mii)⁵¹⁰.

În documentele și literatura specială publicată de către OIM munca copilului este definită ca fiind „munca remunerată sau neremunerată, cât și orice activitate care dăunează sănătății, educației, dezvoltării fizice, psihice, moral-spirituale și sociale a copilului.”⁵¹¹

Concomitent, trebuie să concretizăm că în noțiunea de „exploatare a muncii copilului” nu presupune prestarea de către copii a muncilor care nu le periclitizează sănătatea, dezvoltarea și nu împiedică educației acestora. La asemenea munci se atribuie ajutorarea părinților la îndeplinirea muncilor casnice, câștigul banilor de buzunar după orele școlare sau în timpul vacanțelor.

În una dintre lucrările sale savantul rus Ametistov menționează că reglementarea muncii copilului a fost una dintre cerințele de bază a sindicatelor și a conferințelor internaționale care au precedat crearea OIM⁵¹². În rezoluțiile acestor conferințe se accentua că o asemenea reglementare trebuie să cuprindă trei probleme de bază: vârsta minimă de angajare în câmpul muncii, crearea condițiilor favorabile pentru munca copiilor (în primul rând interzicerea pentru aceștia a muncii pe timp de noapte) și examinarea medicală a sănătății copiilor⁵¹³.

Nu este de mirare că 20 din 185 de conferințe organizate de OIM, precum și 194 de recomandări ale acestei organizații sunt dedicate copiilor, iar compartimentul respectiv al dreptului internațional al muncii pare a fi unul dintre cele mai complet și desăvârșit. Să examinăm în ce măsură normele internaționale privind munca copiilor corespund cerințelor inițiale și celor ulterioare privind protecția copilului.

La prima sesiune a Conferinței internaționale a muncii, OIM a adoptat primul tratat internațional privind munca copiilor – Convenția №5 din 1919 cu privire la vârsta minimă de angajare a copiilor în industrie, care interzicea angajarea în câmpul muncii a persoanelor mai tinere de 14 ani. Cu toate acestea, această regulă nu se aplica în Japonia și India unde copiilor li se permitea să muncească de la vârsta de 12 ani⁵¹⁴.

Ulterior, timp de 50 de ani au mai fost adoptate alte nouă convenții, fiecare dintre care institua vârsta minimă de angajare în diferite sectoare ale economiei: munci neindustriale - 14 ani (Convenția № 60 din 1937); munca pe mare – 15 ani (Convenția № 58 din 1936), pescuit etc. Convenția № 90 din 1948 cu privire la munca de noapte a minorilor în industrie interzice utilizarea în munci de noapte a persoanelor mai tinere de 18 ani.

Unele dintre cele mai complete și recente norme privind reglementarea muncii copilului elaborate de către OIM sunt *Convenția № 138 din 1973 privind vârsta minimă de angajare la serviciu* și *Recomandarea № 146*⁵¹⁵ corespunzătoare acesteia; precum și *Convenția № 182 din 1999*

⁵¹⁰ Fiche d'information: travail des enfants. UNICEF, 2005. p.1.

⁵¹¹ Action against child labour, ILO. Geneva, 2000, p.45 ; Child Labour Targeting the intolerable, ILO, 1996, p.3-4

⁵¹² Амелистов Э.М. Факторы имплементации норм международного трудового права. În: Москва: Международные отношения, 1982. с. 194.

⁵¹³ Ibidem

⁵¹⁴ Амелистов Э.М. Международное трудовое право и рабочий класс. În: Москва: Международные отношения, 1970, с.236/

⁵¹⁵ Занятость детей и подростков // Резюме международных трудовых норм. Второе изд. Международное бюро труда. Женева, 1994. с. 99-100.

privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor și Recomandarea № 190⁵¹⁶.

Convenția №138 din 1973 întrunește într-un sigur document principiile care au fost consacrate în actele normative precedente, aceasta aplicându-se în toate sectoarele economiei și cuprinde copiii implicați atât în munci retribuite cât și neretribuite. Convenția obligă să fie fixată vârsta minimă de angajare în câmpul muncii și, pentru prima dată, spre deosebire de documentele precedente, obligă statele-părți de a realiza politica națională ce are drept scop desființarea reală a muncii copiilor și ridicarea treptată a vârstei minime de angajare pînă la nivelul ce ar corespunde dezvoltării fizice depline a minorilor⁵¹⁷.

Scopul de bază al Convenției № 138 constă în excluderea reală a muncii copilului, în timp ce Recomandarea № 146 prevede măsurile politice necesare atât pentru preîntîmpinarea cât și pentru desființarea acestei probleme. Deși Convenția № 138 prevede vârsta minimă pentru angajare, ea conține prevederi care permit a o aplica în mod treptat, luîndu-se în considerație tipul muncii și nivelul de dezvoltare al statului.

Spre exemplu, statul în care economia și sistemul educativ nu sunt dezvoltate suficient, are posibilitatea inițial să fixeze vârsta minimă de angajare cea de 14 ani, nu 15 ani, ceea ce permite a reduce vârsta minimă pentru îndeplinirea de munci ușoare de la 13 la 12 ani⁵¹⁸. Cu toate acestea, deși Convenția nu consacră excepția corespunzătoare, trebuie să concretizăm că nivelul de dezvoltare al statului nu poate servi drept pretext pentru implicarea copiilor în munci care ar dăuna sănătății și securității acestora.

În 1996, peste un an după Întîlnirea Mondială la nivel înalt de la Copenhaga în interesul dezvoltării sociale, la care problema desființării muncii copilului a fost determinată drept un element de bază al dezvoltării sociale și reducerii sărăciei, OIM a propus elaborarea unui nou instrument ce ar reglementa această problemă.

Acest instrument este *Convenția №182 din 1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor*, care se aplică tuturor copiilor de pînă la 18 ani și nu prevede excepții pentru careva categorii de muncitori sau ramuri ale industriei, îndemnînd „să fie luate măsuri imediate și efective în vederea interzicerii și desființării celor mai grave forme ale muncii copiilor”(art.1)

Convenția №182 determină ca fiind cele mai grave forme ale muncii copilului: a) sclavia și munca forțată, inclusiv traficul de copii și recrutarea forțată în vederea participării la conflicte armate; b) pornografia și prostituția infantilă; c) fabricarea și comercializarea drogurilor ; d) munca care poate dăuna sănătății, moralei și securității copilului (art.3). Convenția consacră dreptul guvernelor de a determina care munci intră în categoria celor interzise în baza punctului „d” – acest lucru trebuie decis după consultarea cu organizațiile patronilor și cele ale muncitorilor, cu luarea în considerație a normelor internaționale în domeniu.

⁵¹⁶ Рекомендация о запрещении и немедленных мерах по искоренению наихудших форм детского труда // Международная конференция труда, МОТ, Женева, 1999, с.5

⁵¹⁷ Детский труд. Международная конференция труда 86-я сессия 1996. // Международное бюро труда. Женева, 1998. с. 9.

⁵¹⁸ În cazul în care vârsta minimă de angajare este cea de 14 ani, este necesar să se realizeze consultații cu organizațiile patronilor și cele ale muncitorilor.

De menționat că Convenția №182 nu revizuieste și nici nu înlocuiește Convenția №138 care rămâne la baza acțiunilor întreprinse la nivel național și internațional în vederea desființării muncii copiilor⁵¹⁹. Aceste două tratate se completează reciproc: Convenția №182 se focusează pe cele mai grave forme ale muncii copilului, în timp ce Convenția №138 își fixează drept scop de bază desființarea efectivă a muncii copilului și prevede măsurile ce urmează a fi întreprinse în vederea fixării standardelor privind vârsta minimă de angajare în câmpul muncii.

Pe lângă tratatele caracterizate mai sus, nu putem omite Convenția ONU cu privire la drepturile copilului care cuprinde întreg spectrul drepturilor copilului, și, în pofida diferenței de formulări, multe dintre prevederile acesteia se află în strânsă legătură cu normele OIM care reglementează munca copilului. Spre exemplu, în baza art. 32 CDC, statele-părți recunosc dreptul copilului de a fi protejat împotriva exploatării economice și de a nu fi constrâns la vreo muncă ce comportă riscuri sau este susceptibilă să-i compromită educația sau să-i dăuneze sănătății sau dezvoltării sale fizice, mentale, spirituale, morale sau sociale. În baza p.2 al aceluiași articol, statele-părți vor lua măsurile legislative, administrative, sociale și educative pentru a asigura aplicarea prezentului articol. În acest scop și ținând seama de dispozițiile pertinente ale celorlalte instrumente internaționale, statele parti, în special, vor: a) fixa o vîrstă minimă sau vîrste minime de angajare; b) prevede o reglementare corespunzătoare a organelor de lucru și a condițiilor de muncă; c) prevede pedepse sau alte sancțiuni corespunzătoare pentru a asigura aplicarea efectivă a prezentului articol.

Astfel, orice muncă prestată de către o persoană care nu a atins vârsta (sau vîrstele) prevăzute de către CDC sau Convențiile OIM, constituie exploatare economică. Cele două Protocoale Facultative la CDC, de asemenea, completează Convenția OIM №182.

Deși mecanismele de control a îndeplinirii Convențiilor ONU și OIM funcționează independent⁵²⁰, Convențiile ONU și cele ale OIM se completează reciproc, existînd cîteva domenii de interacțiune a acestora:

1. În cazul discutării și redactării noilor tratate, se ține cont de cele existente;
2. Procedurile de control privind îndeplinirea convențiilor ONU și celor ale OIM se completează reciproc: informația acumulată de către Comitetul ONU cu privire la drepturile copilului ajută OIM să controleze realizarea Convențiilor №138 și №182 ; la rîndul său Comitetul pentru drepturile copilului aplică activ rezultatele rapoartelor statelor privind realizarea convențiilor OIM privind munca copiilor.
3. Deoarece convențiile ONU și cele ale OIM se completează reciproc, Comitetul pentru drepturile copilului adeseori recomandă statelor care nu au ratificat Convențiile OIM №138 și №182, să le ratifice, menționînd că acesta sunt competente de a soluționa problemele legate de munca copiilor.
4. În cadrul Comitetului pentru drepturile copilului, spre deosebire de OIM, nu se practică procedura solicitării și verificării explicațiilor statelor-părți în caz de nerespectare a prevederilor convenției. În cadrul OIM această procedură este tripartită și nu este inclusă în mod obligatoriu în sistema rapoartelor periodice⁵²¹.

⁵¹⁹ Publications Bureau (Right and Permissions). Action against Child labour. ILO. Geneva, 2000, p.12.

⁵²⁰ Аметистов Э.М. Международное право и труд. În: Москва: Международные отношения, 1982, с. 75.

⁵²¹ Шкунаев В.Г. Международная Организация Труда вчера и сегодня. Москва: Издательство «Международные отношения», 1986. с. 74.

Aproape toate statele dispun de legislație care interzice angajarea în câmpul muncii a copiilor mai mici de o anumită vîrstă, iar în cazul în care statul permite acestora să muncească, se determină clar condițiile în care prestarea unei astfel de munci ar fi posibilă.

În opinia noastră, orice programă legislativă de desființare a celor mai grave forme ale muncii copilului trebuie să se bazeze pe:

1. definirea juridică concretă a vîrstei minime de angajare în câmpul muncii a copilului, iar în cazul neatingerii acestei vîrste, să existe interdicția de angajare a copilului în vederea prestării vreunei munci;
2. definirea concretă a riscului la care este interzis de expus copiii care nu au atins vîrsta majoratului;
3. elaborarea și aplicarea în practică la nivel național a unei legi privind protecția copilului contra exploatarii economice, cu luarea în considerație a standardelor consacrate în convențiile OIM și cele ale ONU privind munca copiilor. Legislația trebuie să prevadă sancțiuni adecvate ce vor fi aplicate delicvenților, precum și compensații corespunzătoare pentru victimele delictelor.
4. luarea de către state a măsurilor corespunzătoare în vederea acordării sprijinului reciproc pentru desființarea celor mai grave forme ale muncii copiilor în baza activizării cooperării internaționale sau/și a ajutorului, inclusiv sprijinirea dezvoltării social-economice, a învățămîntului și a programelor de eradicare a sărăciei.

3. Protecția specială a copilului lipsit temporar sau definitiv de ocrotirea părintească

Pentru anul 2019 Republica Moldova a înregistrat 707 597 copii de 0-18 ani, dintre care 51,5% băieți și 48,5% fete. Majoritatea copiilor trăiesc în mediul rural – 63,6%⁵²². Circa 28% din copiii din RM trăiesc sub limita pragului sărăciei, iar alții 100,000 trăiesc foarte aproape de limita sărăciei. Doar 63% din copiii moldoveni trăiesc cu ambii părinți, iar circa 11% nu locuiesc cu părinții biologici⁵²³. Respectiv, circa 25% dintre copii RM au unul sau ambii părinți plecați temporar peste hotare. În raportul Biroului Național de Statistică ponderea acestei categorii de copii este estimată la 20% din numărul total de copii din țară⁵²⁴. Analizând cauzele care duc la separarea copilului de familia sa, putem clasifica motivele în trei categorii:

- Cauze care nu depind de voința părinților – decesul acestora.
- Cauze care depind de voința părinților – abandonul voluntar al copilului / separarea voluntară de copil, plecarea peste hotare a ambilor părinți.
- Separarea intenționată a copilului de familie de către serviciile de protecție – părinți sau îngrijitori violenți ori neglijenți (risc pentru viața/sănătatea copilului).

Dacă în cazul primei categorii de cauze separarea de familia biologică nu poate fi prevenită, atunci în cea de-a doua categorie specialiștii în protecția copilului au un rol important în prevenirea

⁵²² [on-line] <http://statistica.gov.md/>

⁵²³ Copiii rămași fără îngrijire părintească: Evaluarea tutelei oficiale și neoficiale în cadrul sistemului de îngrijire și protecție a copilului în Republica Moldova. UNICEF, 2015. // [on-line] <https://www.unicef.org/moldova/media/841/file/Copii-ramasi-fara-ingrijire-parinteasca.pdf>

⁵²⁴ Biroul Național de Statistică. Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj. // [on-line] https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/ocupare_somaj/Forta_Munca_2014.pdf

abandonului și separării de părinți. Separarea intenționată a copilului de familie de către serviciile de protecție sau altfel spus, scoaterea forțată a copilului din familie, este ultima soluție în rezolvarea problemelor copilului, doar atunci când aflarea copilului în familie prezintă riscuri pentru viața sa. Astfel, copilul separat de părinți poate primi statutul de copil rămas temporar fără ocrotire părintească sau de copil rămas fără ocrotire părintească. Motivul principal pentru care copiii rămân fără ocrotire părintească este:

- plecarea în străinătate a unicului sau a ambilor părinți (56%),
- decăderea din drepturi părintești (17%) și
- părinți inapți de a întreține și educa propriii copii (14%)⁵²⁵.

Fiecare al șaselea copil din Moldova este crescut de rude, pentru că părinții sunt plecați în străinătate⁵²⁶.

Specialiști din diverse domenii au descris un șir de probleme specifice cu care se confruntă copiii rămași fără îngrijire părintească:

1. Cea mai frecvent menționată problemă cu care se confruntă această categorie de copii este *gradul mare de vulnerabilitate a lor după împlinirea majoratului*. Mulți dintre acești copii nu au condiții elementare pentru viață independentă, spațiu locativ, surse financiare pentru supraviețuire. Mai mult chiar, în cazul în care acești copii (adolescenți) sunt încadrați în studii profesionale, le este oprită plata indemnizației (1400 lei), fapt ce nemulțamește mult tutorii și Asistența Parentală Profesionistă în grija cărora sunt.

2. *Atitudine discriminatorie și stigmatizantă din partea societății*. Mulți dintre copiii rămași fără ocrotire părintească se confruntă cu probleme de incluziune socială, au multe probleme de ordin psihologic, frustrări, neîncredere în sine, tendință spre autoizolare etc.

3. *Probleme de sănătate*. Plecând la muncă peste hotare, părinții părăsesc copiii din motivul unui beneficiu material, lăsându-i în seama bunelor, rudelor, prietenilor sau chiar în seama lor însăși atunci când rămân singuri. Însă plecarea părinților este urmată, de cele mai multe ori, de o schimbare radicală a mediului și a condițiilor de viață ale copiilor rămași în țară. Această situație implică întreruperea vieții obișnuite și schimbarea ambientului confortabil, făcându-i pe copii să sufere din cauza lipsei casei, a familiei. Iar aceasta le induce o încărcătură emoțională puternică. Mulți respondenți incluși în studiu remarcă o stare de dezechilibru psiho-emoțional apărută odată cu plecarea părinților. Este cunoscut faptul că starea fizică a oricărei persoane este puternic influențată de statutul psihic al acesteia. În condițiile unei surmenări psihoemoționale, capacitățile de adaptare ale organismului se epuizează treptat, generând stări de decompensare sau stări de boală⁵²⁷.

4. *Comportamente deviante și delicvente*. Pe parcursul perioadei de dezvoltare și socializare, din cauza modului de viață, lipsa afecțiunii și problemelor psihologice pe care le au, copiii pot fi supuși riscului de a fi influențați în inițierea unor comportamente nocive, cu risc mărit pentru starea lor de sănătate, cum ar fi consumul de alcool, fumatul, consumul de droguri etc. În special, prezintă

⁵²⁵ Culegerea statistică „ Copiii Moldovei = Дети Молдовы = Children of Moldova”. Biroul Național de Statistică al Rep. Moldova; col. red.: Vitalie Valcov (preș) [et al.]. Chișinău: S. n., 2017. p. 5.

⁵²⁶ Raport de evaluare ex-post de impact a Legii nr.140 cu privire la protecția special a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separate de părinți, 2018. // [on-line] <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=kOcHY3KxG7A%3D&tabid=263&language=ro-RO>

⁵²⁷ Cheianu A. D., Gramma R et al. Necesitățile specifice ale copiilor și vîrstnicilor lăsați fără îngrijirea membrilor de familie plecați la muncă peste hotare. OIM, 2011.

pericol cazurile în care se stabilește un contact insuficient dintre copil și persoana în grija căreia a rămas. În lipsa monitorizării vigilante din partea maturilor, se pot dezvolta unele comportamente nocive ale copiilor.

După cum am stabilit în compartimentele anterioare ale lucrării, Convenția cu privire la drepturile copilului pune un mare accent pe rolul familiei în creșterea copiilor și recunoaște dreptul familiei la protecție și sprijin. În afară de art. 5 și 19 ale CDC care sunt importante în acest sens, o atenție deosebită merită dispoziția art.20 al Convenției enunțate care prevede că:

”1. Copilul care este, temporar ori permanent, lipsit de mediul său familial sau care, pentru protejarea intereselor sale, nu poate fi lăsat în acest mediu are dreptul la protecție și asistență speciale din partea statului. 2.Statele părți, în conformitate cu legislația lor națională, vor asigura protecție alternativă pentru un astfel de copil. 3.Această protecție poate include, mai ales, plasamentul familial, „kafalah“ din dreptul islamic, adopția sau, în caz de necesitate, plasarea în instituții corespunzătoare de îngrijire a copiilor. În alegerea uneia dintre aceste soluții este necesar să se țină seama în mod corespunzător de necesitatea unei anumite continuități în educarea copilului, precum și de originea sa etnică, religioasă, culturală și lingvistică”.

Conform prevederilor *Liniilor Directoare ale ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor*⁵²⁸, stipulate și în Convenția cu privire la drepturile copilului, sistemul de protecție a copilului aflat în dificultate trebuie să-și îndrepte eforturile în mod prioritar spre „a permite copilului să rămână sau să se întoarcă în îngrijirea părinților lui sau, atunci când este cazul, a altor membri apropiați ai familiei”⁵²⁹.

Rolul statului, precum și al societății civile în acest sens, este unul extrem de important, deoarece „În cazul în care propria familie a copilului nu este în măsură, chiar și cu sprijin adecvat, să-i ofere îngrijirea necesară, abandonând și respingând copilul, statul este responsabil pentru protejarea drepturilor copilului și asigurarea îngrijirii alternative adecvate, cu sau prin intermediul autorităților locale competente și organizațiilor societății civile autorizate în mod corespunzător⁵³⁰.”

Constituția Republicii Moldova în prevederile art.48 menționează despre îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor, în art.50 garantează protecția copiilor orfani și a celor lipsiți de ocrotirea părinților, această obligație revenindu-i statului. Totodată, copiii se bucură de un regim special de asistență în realizarea drepturilor lor.

Legea privind drepturile copilului nr. 338-XIII din 15 decembrie 1994 stabilește statutul copilului ca subiect independent și prevede asigurarea sănătății lui fizice și spirituale. Un capitol întreg al acestei legi este adresat copilului în condiții nefavorabile și extreme. Prin prisma prevederilor acestei legi copii lipsiți de mediul familial sau cei orfani se bucură de protecție și ajutor special din partea statului. În art.53 din Codul Familiei se regăsește dreptul copilului de a fi protejat, astfel, copilului i se garantează apărarea drepturilor și intereselor sale legitime. Apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului se asigură de părinți sau persoanele care îi înlocuiesc, iar în cazurile prevăzute de lege-de procuror, autoritatea tutelară sau de alte organe abilitate.

⁵²⁸ Liniile Directoare ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor. Rezoluția Adunării Generale a ONU A/RES/64/142 din 24 .02.2010 // [on-line] <https://resourcecentre.savethechildren.net/node/5416/pdf/5416.pdf>

⁵²⁹ Ibidem, art. II (A) 3.

⁵³⁰ Idem, art. II (A) 5.

Totodată, Codul Familiei al RM prevede că apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copiilor se pune pe seama autorității tutelare în cazurile de deces al părinților, de decădere a lor din drepturile părintești, de abandon, de declarare a părinților ca fiind incapabili, de boală sau absență îndelungată, de eschivare de la educația copiilor, de la apărarea drepturilor și intereselor lor legitime, inclusiv în cazul refuzului părinților de a-și lua copiii din instituțiile educative, curative sau din alte instituții în care se află aceștia, precum și în alte cazuri de lipsă a grijii părintești.

Codul Familiei la Titlul V stabilește regimul și formele de protecție a copiilor rămași fără ocrotire părintească, și anume: autoritatea tutelară asigură menținerea sau reintegrarea copilului rămas fără ocrotire părintească: a) în familia biologică – familie în care s-a născut; b) în familia extinsă – rudele lui de pînă la gradul IV inclusiv (în cazul cînd nu este posibil plasamentul în familia biologică).

În cazul imposibilității de aplicare a măsurilor menționate supra, copilul rămas fără ocrotire părintească va beneficia de următoarele forme de protecție, acordîndu-se prioritate formelor de protecție de tip familial față de cele rezidențiale: a) adopția; b) tutela (curatela); c) asistența parentală profesionistă; d) plasamentul în casa de copii de tip familial; e) plasamentul în instituția rezidențială de orice tip; f) alte forme de protecție, în condițiile legii.

La data de 14 iunie 2013 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat *Legea nr. 140 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți*⁵³¹. Respectiva lege stabilește procedurile de identificare, evaluare, asistență, referire, monitorizare și evidență a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, precum și autoritățile și structurile responsabile de aplicarea procedurilor respective. Legea amintită a intrat în vigoare la 01 ianuarie 2014, iar capitolul 17 din Codul Familiei a fost abrogat odată cu intrarea în vigoare a legii.

Legea nr. 140 din 14 iunie 2013 privind protecția specială a copiilor în situație de risc și a copiilor separați de părinți prevede:

- reglementarea atribuțiilor și responsabilităților autorităților tutelare locale și a structurilor teritoriale de asistență socială cu privire la procedurile de identificare, evaluare, asistență, referire, monitorizare și evidență a copiilor în situație de risc;
- stabilirea procedurii de autosesizare și înregistrare a sesizărilor despre copiii aflați în situație de risc;
- uniformizarea la nivel național a procedurilor de evaluare și evidență a copiilor în situație de risc;
- determinarea obligativității cooperării în domeniul protecției copilului a autorităților tutelare locale și teritoriale din diferite unități administrativ – teritoriale;
- definirea un șir de noțiuni principale utilizate în sistemul de protecție a copilului, care pînă la moment erau utilizate cu semnificație diferită, dintre care noțiunile de: *copil în situație de risc, copil separat de părinți, copil abandonat, abuz, neglijare, etc.*

Legea nr. 140 din 14.06.2013 delimitează copiii aflați în dificultate în 2 categorii:

1. *copii aflați în situație de risc* și 2. *copii separați de părinți*.

⁵³¹ Legea nr. 140 din 14-06-2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. În: Monitorul Oficial Nr. 167-172 din 02.08.2013// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110518&lang=ro

Copiii aflați în situație de risc sunt clasificați în 10 grupe în funcție de situația de risc⁵³²:

- a) copiii care sunt supuși violenței;
- b) copiii care sunt neglijați;
- c) copiii care practică vagabondajul, cerșitul, prostituția;
- d) copiii care sunt lipsiți de îngrijire și supraveghere din partea părinților din cauza absenței acestora de la domiciliu din motive necunoscute;
- e) copiii ai căror părinți au decedat;
- f) copiii care trăiesc în stradă, au fugit ori au fost alungați de acasă;
- g) copiii ai căror părinți refuză să-și exercite obligațiile părintești privind creșterea și îngrijirea copilului;
- h) copiii care au fost abandonati de părinți;
- i) copiii în privința unuia dintre părinții cărora este instituită o măsură de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, curatelă sau tutelă);
- j) copiii care sunt victime ale infracțiunilor.

Trebuie remarcat că ultima categorie de copii din listă a fost introdusă abia în 2018, iar la penultima categorie dacă până în 2017 intrau copiii separați de părinți, începând cu acel an se precizează în ce tip de ocrotire judiciară se află părinții⁵³³. Legea dată stabilește atribuțiile autorităților tutelare în domeniul protecției copilului, atât cele locale, cât și cele teritoriale. De asemenea, mai reglementează modalitatea de evaluare a situației copilului, evidența și asistența copiilor aflați în situație de risc; luarea copilului de la părinți sau de la persoanele în grija cărora acesta se află; plasamentul de urgență, cel planificat al copiilor separați de părinți.

Copiii pot fi plasați în: serviciul de tutelă/curatelă; serviciul de plasament de tip familial (casă de copii de tip familial, asistență parentală profesionistă) sau serviciul de plasament de tip rezidențial (casă comunitară, centru de plasament temporar, alt tip de instituție rezidențială). În cazul copiilor ai căror părinți sunt plecați peste hotare informația privind identificarea acestora se prezintă autorității tutelare locale de către: administrația instituțiilor educaționale – în fiecare semestru, până la data de 30 octombrie și, respectiv, 30 aprilie a fiecărui an sau de către specialistul în protecția drepturilor copilului, asistentul social comunitar, medicul/asistentul medicului de familie sau ofițerul de sector al poliției – în termen de 3 zile de la data identificării copilului⁵³⁴.

Evaluarea situației copilului se realizează de către specialistul în protecția drepturilor copilului, iar în lipsa acestuia – de către asistentul social comunitar și se efectuează în termen de până la 30 de zile. Părinții sau unicul părinte care pleacă peste hotare pe un termen mai mare de 3 luni și ai căror copii rămân în Republica Moldova urmează să informeze în prealabil autoritatea tutelară locală despre persoana în grija căreia rămân copiii.

Din totalitatea copiilor separați de părinți, *de facto*, Legea nr. 140 din 14.06.2013 delimitează trei grupuri de copii:

⁵³² Ibidem, art. 8.

⁵³³ Ciobanu M. Copiii aflați în dificultate: istoric, definiții și unele aspecte legale și sociale în Republica Moldova. International Symposium Experience. Knowledge. Contemporary Challenges „Innovative economic-social Approaches in the Knowledge Society, December 12th-13th, 2019. p. 489.

⁵³⁴ Art.13 al Legii nr. 140 din 14-06-2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. În: Monitorul Oficial Nr. 167-172 din 02.08.2013// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110518&lang=ro

1. *copii ai căror părinți (unul sau ambii părinți) sunt plecați peste hotare*, situație în care copilul nu este fizic crescut și educat de părinți,
2. *copii rămași temporar fără ocrotire părintească*, în cazul situațiilor în care se află în proces de derulare acțiuni pentru (re)integrarea copilului separat de părinți în familia biologică, proceduri de protecție a copilului separat, în situația lipsei temporare de îngrijire din partea părinților, din cauza absenței acestora din motive obiective sau când se află în derulare procedurile privind determinarea capacității părinților de a-și îndeplini obligațiile privind creșterea și educarea copilului;
3. *copii rămași fără ocrotire părintească* – statut legal, în baza căruia copiii respectivi urmează să beneficieze în volum deplin de măsurile de protecție și suport din partea statului.
Astfel, statutul de *copil rămas temporar fără ocrotire părintească* se atribuie copiilor⁵³⁵:
 - a) ai căror părinți lipsesc pentru o perioadă mai mare de 30 zile, din cauza aflării la tratament, în condiții de staționar, în instituții medicale, fapt confirmat în baza certificatului medical eliberat de instituțiile medicale corespunzătoare;
 - b) ai căror părinți nu au posibilitate să-și îndeplinească obligațiile de creștere și educație a copiilor, din cauza unor probleme grave de sănătate, fiind ținuți la pat, fapt confirmat prin certificatul consiliului de expertiză medicală a vitalității sau certificatul medical eliberat de instituția medicală care supraveghează pacientul;
 - c) ai căror părinți se află în arest, fapt confirmat prin hotărârea instanței de judecată;
 - d) luați de la părinți fără decădere din drepturile părintești, fapt confirmat prin hotărârea instanței de judecată;
 - e) ai căror părinți lipsesc, fiind anunțați în căutare de către organele de drept pentru comiterea de infracțiuni, fapt confirmat prin actul eliberat de organele de poliție;
 - f) ai căror părinți sunt pedepsiți cu privațiune de libertate, fapt confirmat prin hotărârea instanței de judecată;
 - g) ale căror date de identitate nu sunt cunoscute;
 - h) părinții asupra căroră se află în proces de derulare proceduri privind: decăderea din drepturile părintești, lipsirea de capacitatea de exercițiu, declarația ca fiind dispăruți fără urmă sau decedați.

Statutul de *copil rămas fără ocrotire părintească* se atribuie copiilor ai căror părinți⁵³⁶:

- a) sunt decedați, fapt confirmat prin certificatul de deces;
- b) au fost decăzuți din drepturile părintești, fapt confirmat prin hotărârea instanței de judecată;
- c) au fost declarați ca fiind incapabili, fapt confirmat prin hotărârea instanței de judecată;
- d) au fost declarați dispăruți fără urmă, fapt confirmat prin hotărârea instanței de judecată;
- e) au fost declarați decedați, fapt confirmat prin hotărârea instanței de judecată;
- f) i-au abandonat, fapt confirmat prin hotărârea instanței de judecată.

Statutul de copil rămas fără ocrotire părintească se retrage în cazul:

- anulării hotărârii instanței de judecată privind decăderea din drepturile părintești;
- restabilirii în drepturile părintești a mamei/tatălui copilului;
- adopției copilului, încuviințată prin hotărârea instanței de judecată;

⁵³⁵ Ibidem, art. 14.

⁵³⁶ Idem, art.15.

- recunoașterii sau stabilirii paternității, conform prevederilor alin. (5)-(6) ale art. 47 și art. 48 din Codul Familiei;
- anulării hotărârii instanței de judecată privind declararea părintelui ca fiind incapabil;
- hotărârii instanței de judecată de declarare a capacității depline de exercițiu a mamei/tatălui copilului;
- anulării hotărârii instanței de judecată privind declararea părintelui ca fiind dispărut fără urmă;
- anulării hotărârii instanței de judecată privind declararea părintelui ca fiind decedat;
- dobândirii de către copil a capacității depline de exercițiu.

Conform datelor colectate⁵³⁷, în prezent în Republica Moldova avem următoarea situație:

- 1310 copii înregistrați copii cu statut de temporar rămași fără ocrotire părintească. Dintre acestea 617 fete și 693 băieți. Predomină copii din regiunea rurală (cca 75%) față de cei din localități urbane (25%). Circa 79% dintre acești copii (1030 copii) sunt de vârstă școlară (7-18 ani).
- Circa 12 000 copii sunt cu statut de rămași fără ocrotire părintească, dintre care rata fetelor este practic în jumătate cu cea a băieților. De asemenea, predomină numărul copiilor din localitățile rurale (77%), față de cei din urban. Circa 84% dintre ei sunt de vârstă școlară (7-18 ani).

Un moment important pentru evidența copiilor și organizarea protecției lor este determinarea statutului copilului rămas fără ocrotire părintească. În condițiile legii, informația privind identificarea copiilor ai căror părinți/unicul părinte sunt plecați/este plecat la muncă peste hotare se prezintă autorității tutelare locale de către:

- a) administrația instituțiilor educaționale – semestrial, până la data de 30 octombrie și 30 aprilie;
- b) specialistul pentru protecția drepturilor copilului, asistentul social comunitar, medicul/asistentul medicului de familie, ofițerul operativ de sector – în termen de 3 zile din momentul identificării copilului.

În baza informației date, autoritatea tutelară locală dispune efectuarea evaluării situației copilului de către specialistul pentru protecția drepturilor copilului, iar în lipsa acestuia de către asistentul social comunitar și emite, cu consimțământul părinților/unicului părinte, dispoziția de instituire a tutelei/curatelei, conform prevederilor legislației, dacă în urma evaluării inițiale se constată că condițiile de creștere și educare a copilului sunt adecvate. Evaluarea situației copilului de către specialistul pentru protecția drepturilor copilului, iar în lipsa acestuia de către asistentul social comunitar se efectuează în termen de până la 30 zile.

În cazul părinților/unicului părinte care pleacă peste hotare pe un termen mai mare de trei luni, ai căror copii rămân în Republica Moldova, aceștia urmează să informeze, în prealabil, autoritatea tutelară locală despre persoana în grija căreia rămâne copilul.

Conform art. 18 al Legii nr. 140, evidența copiilor separați de părinți se efectuează de către:

- a) autoritatea tutelară locală care a dispus plasamentul de urgență sau instituirea tutelei/curatelei asupra copiilor ai căror părinți sunt plecați peste hotare;
- b) autoritatea tutelară teritorială care a emis dispoziția de plasament planificat;
- c) autoritatea centrală pentru protecția copilului, în baza datelor prezentate de autoritățile tutelare teritoriale.

⁵³⁷ Monitorizarea respectării drepturilor copiilor rămași fără ocrotire părintească. Raport tematic al Avocatului Poporului pentru protecția drepturilor copilului. Chișinău, 2019. p.13.

Referindu-ne la formele de protecție a copiilor în situații de risc și cei rămași fără ocrotire părintească, după cum putem remarca, în articolul 20 al Convenției cu privire la drepturile copilului sunt menționate patru forme de protecție alternativă: plasamentul familial, kafala, adopția și plasarea în instituții rezidențiale.

Totodată, statul nu are obligația de a asigura toate cele patru forme de îngrijire, obligația statului constă în asigurarea unei forme adecvate de îngrijire pentru toți copiii care au nevoie de aceasta. Este acceptat faptul că există trei principii care trebuie să stea la baza deciziilor privind asigurarea unei îngrijiri alternative pe termen lung pentru copii, odată ce s-a demonstrat necesitatea unei astfel de îngrijiri:

- soluțiile de tip familial sunt o prioritate plasamentului instituțional,
- soluțiile permanente sunt o prioritate soluțiilor temporare,
- soluțiile la nivel național sunt preferabile soluțiilor care implică și o altă țară.

Formele de protecție alternativă depind în mare măsură de factorii culturali ai statului. Analizând prevederile legale ale statului nostru, constatăm următoarele forme de protecție a copiilor în situații de risc și cei rămași fără ocrotire părintească:

1. Adopția
2. Tutela/curatela
3. Asistența parentală profesionistă
4. Casele de copii de copii de tip familial
5. Plasamentul în instituția rezidențială de orice tip
6. Alte forme de protecție în condițiile legii

1. Adopția este una dintre formele prioritare de protecție a copilului rămas fără ocrotire părintească. Această formă specială de protecție, aplicată în interesul superior al copilului, prin care se stabilește filiația între copilul adoptat și adoptator, precum și legăturile de rudenie între copilul adoptat și rudele adoptatorului este reglementată de Legea Nr.99 din 28-05-2010 privind regimul juridic al adopției⁵³⁸. Astfel adopția poate fi:

- națională - adopție în care atât copilul adoptat, cât și adoptatorul sau familia adoptatoare au domiciliul în Republica Moldova;
- internațională - adopție în care copilul adoptat are domiciliul în Republica Moldova, iar adoptatorul sau familia adoptatoare au domiciliul în străinătate, ori adopție în care copilul adoptat are domiciliul în străinătate, iar adoptatorul sau familia adoptatoare au domiciliul în Republica Moldova.

Potrivit art.3 din Legea Nr.99 din 28 mai 2010 privind regimul juridic al adopției, protecția drepturilor copilului prin adopție se realizează pe următoarele principii de bază:

- a) respectarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale copilului;
- b) respectarea interesului superior al copilului;
- c) informarea copilului și luarea în considerare a opiniei acestuia în raport cu vârsta și cu gradul lui de maturitate;
- d) prioritatea adopției naționale față de cea internațională;

⁵³⁸ Legea Nr.99 din 28.05.2010 privind regimul juridic al adopției. În: Monitorul Oficial Nr. 131-134 din 30.07.2010// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=23970&lang=ro)

- e) continuitatea în creșterea și în educarea copilului, ținându-se cont de originea etnică, culturală și lingvistică;
- f) celeritatea în îndeplinirea oricăror acte referitoare la procedura adopției;
- g) garantarea confidențialității informațiilor obținute în procesul de adopție în ceea ce privește datele de identificare ale copilului adoptabil, adoptatorului, precum și ale părinților biologici.

Conform datelor oficiale numărul adopțiilor naționale cât și internaționale este în descreștere. Motivele acestei descreșteri este considerat a fi lipsa psihologilor pentru evaluarea solicitanților de adopție pentru a stabili capacitățile lor morale precum și aptitudinile și capacitatea emoțională de a adopta unul sau mai mulți copii. Un alt motiv ar fi durata birocratizată a procesului dat fiind că poate fi un proces care se întinde în timp în acest aspect nefiind stabilit un termen concret potrivit reglementărilor în actele normative naționale⁵³⁹.

2. *Tutela și curatela* se instituie asupra copiilor cărora li s-a stabilit statut de copil rămas temporar fără ocrotire părintească sau de copil rămas fără ocrotire părintească în scopul creșterii, educației și instruirii acestora, precum și al apărării drepturilor și intereselor lor legitime. Tutela se instituie asupra copiilor care nu au atins vârsta de 14 ani. La atingerea vârstei de 14 ani, tutela se transformă în curatelă, fără emiterea unei dispoziții suplimentare de către autoritatea tutelară. Curatela se instituie asupra copiilor în vârstă de la 14 la 18 ani. Tutela și curatela asupra copiilor rămași temporar fără ocrotire părintească, se instituie prin dispoziția autorității tutelare teritoriale, în conformitate cu prevederile Legii nr. 140 din 2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situații de risc și a copiilor separați de părinți.⁵⁴⁰

Orice copil care este, temporar sau definitiv, lipsit de ocrotirea părinților săi sau care, în vederea protejării intereselor sale, nu poate fi lasat în grija acestora are dreptul la protecție alternativă. Aceasta include instituirea tutelei și curatelei. În alegerea uneia dintre aceste soluții, autoritatea competentă va ține seama în mod corespunzător de necesitatea asigurării unei anumite continuități în educarea copilului, precum și de originea sa etnică, religioasă, culturală și lingvistică.

Instituția tutelei și curatelei se fundamentează pe principiile promovării intereselor copiilor lipsiți de îngrijire părintească (ai cărui părinți sînt morți, necunoscuți, decăzuți din drepturile părintești, puși sub interdicție sau declarați morți). Astfel, potrivit Codului Familiei *“tutela și curatela se instituie în scopul apărării drepturilor și intereselor legitime ale copiilor rămași fără ocrotire părintească”*⁵⁴¹.

Reprezentanții autorităților tutelare au dreptul să viziteze copiii la domiciliu și să se informeze pe orice cale despre felul în care aceștia sînt îngrijiți (în ceea ce privește sănătatea și dezvoltarea lor fizică), educați, cum decurge procesul instructiv și pregătirea lor profesională, în prim cadru fiind familiile cu copii aflate la evidența instituțiilor care constituie autorități tutelare sau care exercită funcții de autoritate tutelară.

3. *Asistența parentală profesionistă*. Fiecare copil are dreptul să crească în familie. Tocmai din acest considerent, începând cu 2001, în Republica Moldova a apărut o profesie nouă, nu una obișnuită, ci una care presupune multă dăruire și bunătate – profesia de a fi părinte (asistent parental

⁵³⁹ Crestenco T. Analiza sistemului de protecție a copiilor în situații de risc și a celor rămași fără ocrotire părintească. Chișinău, 2013. p.19-20.

⁵⁴⁰ Art.142 al Codului Familiei al Republicii Moldova din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial Nr. 47-48 din 26.04.2001//[on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112685&lang=ro

⁵⁴¹ Ibidem, par. (1).

profesionist). Este un serviciu social oferit de stat și este una dintre cele mai bune soluții pentru copiii separați de familiile biologice.

Asistentul parental profesionist este persoana care oferă îngrijire temporară în familia sa unui copil aflat în situație de risc, dar și oferă sprijinul în reintegrarea copilului în familia lui biologică sau extinsă, iar în situațiile în care copilul obține statut de adopție contribuie la buna pregătire pentru această schimbare în viața copilului. Încurajează copilul să-și păstreze relațiile cu părinții săi, unde e cazul. Este un serviciu de tip familial alternativ orfelinatelor.

Totodată, Asistentul Parental Profesionist este angajat în câmpul muncii, primește un salariu lunar, poliță de asigurare medicală, carnet de muncă și contract individual de muncă. În Asistența Parentală Profesionistă pot fi luați în plasament un copil, doi sau maximum trei copii dacă sunt frați și surori. Nu pot fi luați în plasament copiii care sunt rude cu asistentul parental profesionist.

Potrivit art.7, art.8 și art.9 al Hotărîrii nr. 760 din 17.09.2014 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de asistență parentală profesionistă și a standardelor minime de calitate⁵⁴², scopul Serviciului este de a oferi copilului îngrijire într-un mediu familial substitutiv pentru o perioadă determinată de timp. Obiectivele Serviciului sînt următoarele:

- 1) asigurarea îngrijirii copilului în conformitate cu necesitățile individuale de asistență și dezvoltare ale acestuia;
- 2) facilitarea (re)integrării familiale și sociale a copilului, ținînd cont de necesitățile individuale de asistență și dezvoltare ale acestuia.

Prestarea serviciului se realizează în baza următoarelor principii: respectarea și promovarea interesului superior al copilului; respectarea dreptului copilului de a crește și de a fi educat în familie; respectarea identității copilului; respectarea opiniei copilului și luarea în considerare a acesteia, în funcție de vîrsta și gradul său de maturitate; abordarea individualizată a copilului; abordarea nondiscriminatorie; abordarea multidisciplinară a cazului; protecția împotriva violenței, neglijării și exploatării copilului; parteneriatul cu părinții în luarea deciziei.

4. *Casele de copii de tip familial.* Casa de copii de tip familial (CCTF) reprezintă o instituție creată în baza unei familii complete, care oferă copilului orfan sau rămas fără ocrotire părintească îngrijire familială substitutivă în familia părintelui-educator. Părinte-educator este persoana selectată și aprobată conform prevederilor Regulamentului Casei de Copii de tip Familial⁵⁴³, care asigură la domiciliul său îngrijirea, creșterea și educarea temporară a copilului în vederea asigurării (re)integrării în familia biologică sau extinsă, instituirii tutelei/ curatelei, adopției sau altor forme de îngrijire de tip familial. Părinți-educatori pot fi cetățenii Republicii Moldova care au atins vîrsta de 25 de ani, locuiesc pe teritoriul republicii și ale căror calități morale și stare a sănătății le permit îndeplinirea obligațiilor respective.

În CCTF pot fi plasați de la trei pînă la șapte copii cu vîrste de pînă la 14 ani. Numărul total al copiilor plasați în CCTF și al copiilor proprii nu va depăși 7 persoane. Copiii din CCTF dețin calitatea de membru al acesteia pînă la atingerea vîrstei de 18 ani. În cazul continuării studiilor în

⁵⁴² Hotărîrea Guvernului RM nr. 760 din 17-09-2014 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de asistență parentală profesionistă și a standardelor minime de calitate. În: Monitorul Oficial Nr. 282-289 din 26.09.2014// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18529&lang=ro

⁵⁴³ Hotărîrea Guvernului RM nr. 937 din 12-07-2002 pentru aprobarea Regulamentului casei de copii de tip familial. În: Monitorul Oficial Nr.106-109 din 25.07.2002// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=31292&lang=ro

licee, școlile profesionale și de meserii, instituțiile de învățământ mediu de specialitate și superior universitar, ei își păstrează această calitate pînă la încheierea studiilor (dar numai pînă la vîrsta de 23 de ani). Rolul asistentului social în cadrul Casei de copii de tip familial este următorul:

- Promovarea Casei de copii de tip familial, ca formă de protecție,
- Evaluarea solicitanților la funcția de părinte educator,
- Instruirea solicitanților la funcția de părinte educator,
- Aprobarea solicitantului,
- Potrivirea copil – părinte educator,
- Plasarea copilului în familia părintelui educator,
- Elaborarea Planului Individualizat de Asistență pentru fiecare copil din plasament,
- Monitorizarea plasamentului,
- Susținerea financiară a Casei de copii de tip familial,
- Evaluarea anuală a părintelui educator.

Potrivit art.3-5 al Hotărîrii nr. 937 din 12.07. 2002 pentru aprobarea Regulamentului casei de copii de tip familial, scopul CCTF este protecția copilului orfan sau rămas fără ocrotire părintească, socializarea și, după caz, (re)integrarea acestuia în familia biologică, extinsă sau adoptatoare.

Obiectivele CCTF sînt: a) îngrijirea și creșterea copilului în condițiile unui mediu familial substitutiv, conform standardelor de calitate; b) asigurarea dezvoltării copilului plasat în CCTF corespunzător particularităților de personalitate și de vîrstă ale lui; c) facilitarea, în caz de posibilitate, a (re)integrării copilului în familia biologică, extinsă sau adoptatoare; d) facilitarea socializării copiilor și pregătirea lor pentru viața independentă după atingerea vîrstei majoratului.

Principiile care stau la baza organizării CCTF sînt următoarele: a) respectarea interesului superior al copilului; b) respectarea dreptului copilului de a crește și a fi educat în familie; c) respectarea identității copilului; d) menținerea legăturilor cu familia biologică a copilului; e) plasarea împreună a fraților și surorilor; f) respectarea opiniei copilului; g) nondiscriminarea; h) abordarea individualizată multidisciplinară; i) accesul la servicii de calitate; j) confidențialitatea informației despre copil și familia sa.

5. *Plasamentul în instituția rezidențială de orice tip.* Potrivit prevederilor art.1,2 al Hotărîrii nr.432 din 20.04.2007 pentru aprobarea Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial⁵⁴⁴ instituția de tip rezidențial (denumită în continuare instituția) are ca obiectiv principal de activitate protecția în regim rezidențial, pe o durată determinată, a copilului aflat în dificultate. Instituția oferă copilului aflat în dificultate servicii de îngrijire, educație, recuperare, (re)integrare, asistență medicală și socială; asigură acestuia condiții optime de dezvoltare armonioasă; sprijină relațiile dintre copil și familia sa.

La art.18 și 19 ale Hotărîrii Guvernului nr. 432 se prevede, că beneficiarii instituției de tip rezidențial - sînt copiii aflați într-o situație de dificultate, fără altă posibilitate de a fi îngrijiți într-un mediu familial. Beneficiază de îngrijire rezidențială următoarele categorii de copii aflați în dificultate: copiii orfani; copiii rămași fără îngrijirea părinților; copiii care provin din familii cu mulți copii și cărora le lipsesc condițiile de întreținere și educație; copiii care provin din familii

⁵⁴⁴ Hotărîrea Guvernului nr.432 din 20-04-2007 pentru aprobarea Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial. În: Monitorul Oficial Nr.60-63 din 04.05.2007// [online] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=25133&lang=ro

monoparentale și cărora le lipsesc condițiile de întreținere și educație; copiii care provin din familii în care părinții nu lucrează și cărora le lipsesc condițiile de întreținere și educație; copiii care provin din familii cu mediu needucogen; copiii cu boli cronice; copiii cu dizabilități.

6. *Alte forme de protecție în condițiile legii* sunt, spre exemplu:

- Centru de plasament temporar pentru copii;
- Centru de plasament de reabilitare pentru copii vârstă fragedă;
- Centru plasament pentru reabilitare mamă-copil;
- Centru maternal;
- Casa Copilului⁵⁴⁵.

Îngrijirea alternativă a copiilor trebuie să fie astfel structurată, încât să fie maximum posibil dezinstituționalizată, dar și să acopere modalitățile-cheie ale îngrijirii copiilor care sunt lipsiți de ocrotire părintească, și anume prin: îngrijirea de tip familial, îngrijirea de tip rezidențial, traiul independent supervizat, îngrijirea de către familia extinsă sau de prieteni apropiați ai familiei, adopția și alte forme de îngrijire, precum și reunificarea familiei.

Evaluarea, asistența și monitorizarea copilului în situație de risc se realizează conform managementului de caz, aprobat de autoritatea centrală pentru protecția copilului. În cazul recepționării informației despre abandonul copilului, autoritatea tutelară locală sau specialistul pentru protecția drepturilor copilului participă la întocmirea actului de abandon al copilului într-o instituție sau a procesului-verbal privind găsirea copilului.

Dacă locul aflării copilului este altul decât domiciliul părinților, autoritatea tutelară locală sesizează autoritatea tutelară teritorială de la domiciliul părinților, în scopul prezentării datelor necesare pentru realizarea evaluării inițiale și complexe a situației copilului. Dacă în rezultatul evaluării inițiale se constată existența unui pericol iminent pentru viața și sănătatea copilului, autoritatea tutelară de la locul aflării acestuia dispune imediat luarea copilului de la părinți sau persoanele în îngrijirea cărora se află copilul, comunicând acest fapt procurorului în termen de cel mult 24 de ore⁵⁴⁶.

Procedura de luare a copilului de la părinți sau persoanele în îngrijirea cărora se află copilul se efectuează cu participarea obligatorie a autorității tutelare locale sau în lipsa acesteia a specialistului pentru protecția drepturilor copilului, asistentului social comunitar, medicului de familie, asistentului medicului de familie și a ofițerului operativ de sector.

În cazul luării copilului de la părinți sau persoana în îngrijirea cărora se află copilul, autoritatea tutelară locală, în termen de 3 zile, va porni o acțiune în instanța judecătorească privind decăderea

⁵⁴⁵ Pentru perioada 2014-2018, în Republica Moldova sunt aplicate mai multe forme de protecție de către autoritățile tutelare și anume: a) Adopție – 717 cazuri; b) Tutelă/curatelă – 10 390 cazuri; c) Asistență parentală profesionistă – 2 861 cazuri; d) Reintegrare în familia largită – 3 449 cazuri; e) Reintegrarea în familia biologică – 2 766 cazuri; f) Plasament într-un serviciu de tip rezidențial – 4 536 cazuri; g) Alte forme: - Serviciu social Casa de copii tip familial – 289 copii; - Plasare în instituții de tip rezidențial; - Centru de plasament temporar pentru copii; - Centru de plasament de reabilitare pentru copii vârstă fragedă ; - Centru plasament pentru reabilitare mamă-copil ; - Centru maternal ; - Casa Copilului (în situații de risc); - Școala de tip internat pentru copii orfani și rămași fără ocrotire părintească (Strășeni); - Centru comunitar multifuncțional ”Încredere”(Glodeni). // Monitorizarea respectării drepturilor copiilor rămași fără ocrotire părintească. Raport tematic al Avocatului Poporului pentru protecția drepturilor copilului. Chișinău, 2019. p.15.

⁵⁴⁶ Art.10, alin. (1) al Legii nr. 140 din 14-06-2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. În: Monitorul Oficial nr. 167-172 din 02.08.2013// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110518&lang=ro

din drepturile părintești sau luarea copilului de la părinți, fără decăderea lor din aceste drepturi. Dacă această cerință nu este îndeplinită, copilul va fi înapoiat imediat părinților.

Cu excepția situațiilor de luare a copiilor de la părinți, în cazul existenței unui pericol iminent pentru viața și sănătatea copilului, luarea copilului de la părinți se efectuează numai în baza hotărârii instanței de judecată privind decăderea din drepturi părintești sau hotărârii instanței de judecată privind luarea copilului fără decădere din drepturi părintești, conform prevederilor articolelor 67-69, 71-73 ale Codului Familiei.

Pentru a clarifica și diferenția aspectele procedurale în aplicarea formelor de protecție a copilului, Legea nr. 140 din 2013 stabilește două tipuri de plasament: *plasament de urgență* și *plasament planificat*⁵⁴⁷.

În situația luării copilului de la părinți sau persoana în îngrijirea căreia se află copilul în cazul existenței unui pericol iminent pentru viața și sănătatea copilului sau în cazul lipsei părinților, la momentul identificării din cauza situațiilor în care copiii sunt lipsiți de îngrijire și supraveghere din partea părinților (deoarece: părinții sunt absenți de la domiciliu din motive necunoscute, părinții au decedat, copiii locuiesc în stradă, au fugit sau au fost alungați de acasă, părinții refuză să-și exercite obligațiile părintești privind creșterea și îngrijirea copilului, copiii sunt abandonați de părinți), autoritatea tutelară locală, emite dispoziția privind plasamentul de urgență al copilului cu informarea despre acest fapt autorității tutelare teritoriale de la locul plasamentului copilului. Ținând cont de interesul superior al copilului, acesta poate fi plasat de urgență în:

- a) familia rudelor sau a altor persoane cu care a stabilit relații apropiate (vecini, prieteni de familie etc.) care doresc să primească/mențină copilul pentru creștere și educație în familia lor, în baza cererii scrise a acestora, pornind de la necesitatea asigurării stabilității și continuității în îngrijirea, creșterea și educarea copilului, ținând cont de originea sa etnică, religioasă, culturală și lingvistică;
- b) servicii de plasament de tip familial;
- c) servicii de plasament de tip rezidențial.

Copilul separat de părinți poate fi plasat de urgență pe un termen de pînă la 72 de ore, cu posibilitatea prelungirii termenului de plasament pînă la 45 de zile, perioadă în care se efectuează evaluarea complexă a situației copilului⁵⁴⁸.

Plasamentul planificat al copilului se efectuează conform dispoziției autorității tutelare teritoriale, cu avizul autorității tutelare locale și numai în baza avizului pozitiv al Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate, modul de organizare și funcționare a căreia este aprobat de Guvern. Copiii pot fi plasați în:

- a) serviciul de tutelă/curatelă;
- b) serviciul de plasament de tip familial (casă de copii de tip familial, asistență parentală profesionistă);
- c) serviciul de plasament de tip rezidențial (casă comunitară, centru de plasament temporar, alt tip de instituție rezidențială).

În perioada anului 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a elaborat Raportul Tematic privind „Monitorizarea respectării drepturilor copiilor rămași fără ocrotire părintească”.

⁵⁴⁷ Ibidem, art.11 și art.12

⁵⁴⁸ Idem, art.11, al.3

Scopul Raportului Tematic a fost monitorizarea implementării Convenției ONU privind drepturile copilului în Republica Moldova, pentru a determina problemele existente la nivel de sistem în asigurarea unei asistențe adecvate categoriilor de copii aflați în situație de risc și a identifica riscurile majore existente privind încălcarea drepturilor copilului. În acest raport se specifică faptul că, reprezentanții autorităților tutelare teritoriale au apreciat cele mai reușite forme de protecție a copilului, după cum urmează:

1. Cea mai frecvent menționată a fost Asistența Parentală Profesională și Casa de Copii Tip Familial, deoarece *”se acordă susținerea cuvenită copiilor, în mediu familial, iar persoanele din acest serviciu sunt instruite permanent cum să facă față anumitor probleme”, ”copiilor li se educă deprinderi de viață”, ”copilului i se acordă un confort psiho-emoțional”*.
2. Tutela sau Reintegrarea în familia extinsă a fost apreciată de mai mult de jumătate de respondenți ca o formă optimă, deoarece *”tutela are obligația de a înlocui părintele, de a-i crea climat familial, există și un grad oarecare de rudenie, copilul poate fi atașat deja de un membru al familiei”, ”poate fi revocată”*.
3. Adopția, este menționată de circa o treime dintre specialiști ca fiind *”cea mai stabilă formă de protecție”*.
4. Reintegrarea în familia biologică este menționată uneori, deoarece *”copii se simt cel mai bine în familie”*.
5. Doar câțiva respondenți au apreciat prioritar instituțiile rezidențiale⁵⁴⁹.

Ombudsmanul copilului din RM a constatat și o serie de probleme și bariere care le întâlnesc reprezentanții Autorităților Tutelare Teritoriale la etapa de aplicare a diferitor forme de protecție pentru copii rămași fără ocrotire părintească:

1. Lipsa de regulamente sau instrucțiuni pentru instituirea tutelei/curatelei. Specialiștii din domeniu au recunoscut că se confruntă cu probleme și situații de incertitudine din cauza lipsei unui Regulamentului cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de tutelă-curatelă, care ar prezenta clar modul de plasare a copiilor sub tutelă/curatelă. Totodată, ei recunosc că se confundă frecvent forma de protecție tutelă/curatelă stabilită pentru copiii cu statut detriminat și a celor a căror părinți sunt plecați pe anumite perioade peste hotare.

2. Insuficiența sau chiar lipsa serviciilor de tip familial (CCTF, ADD), din care motiv este complicat la nivel de raion de a plasa copiii rămași fără ocrotire părintească, de a identifica potențiali tutore sau părinți educatori. Cauza principală a acestei situații sunt indemnizațiile foarte mici oferite pentru aceste servicii. Tutorii frecvent declară că nu au resurse suficiente și cer salarizare, după modelul asistentului parental profesionist, sau indemnizații decente. Adoptatorii potențiali nu doresc copii de vârstă mai mare, cupluri de frați și copii cu probleme de sănătate – pentru aceste categorii de copii este o insuficiență deosebită de servicii de protecție și asistență.

3. Lipsa de servicii sociale pentru copiii cu dizabilități severe, atât la nivel de raion, cât și la nivel național. Acești copii nu sunt acceptați de tutelă sau asistenți parentali profesioniști. Însă, această categorie de copii necesită o protecție sporită.

4. Lipsa specialiștilor la nivel local care ar monitoriza familiile și ar putea preveni scoaterea copiilor din familii și, invers, reintegrarea copiilor în familii și monitorizarea lor. Insuficiența

⁵⁴⁹ Monitorizarea respectării drepturilor copiilor rămași fără ocrotire părintească. Raport tematic al Avocatului Poporului pentru protecția drepturilor copilului. Chișinău, 2019. p.16.

serviciilor de consiliere psihologică la nivel de raion face problematică plasarea copiilor cu comportament delicvent, rămași fără ocrotire părintească.

5. Conclucrare intersectorială slabă, activitate redusă a echipelor multidisciplinare. Unele autorități au raportat că se confruntă cu lipsa susținerii sau susținere insuficientă oferită de către unele Consilii Raionale. Potrivit prevederilor art.20 al Legii nr.140, angajații autorităților publice centrale și locale, ai structurilor, instituțiilor și serviciilor din cadrul sau subordonate acestora, care activează în domeniile asistenței sociale, educației, ocrotirii sănătății, organelor de drept în conformitate cu mecanismul de cooperare intersectorială aprobat de Guvern, sunt obligați să participe la activitatea echipelor multidisciplinare în procesul de evaluare inițială și complexă a situației copilului la solicitarea autorității tutelare locale, precum și la elaborarea și implementarea planului individualizat de asistență. Totuși, din monitorizarea realizată au fost identificate că aceste echipe multidisciplinare nu sunt active în toate teritoriile, fapt ce împiedică procesul de evaluare a copilului aflat în situație de risc a celor rămași fără ocrotire părintească, precum și evidența și asistența lor.

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ

1. Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. Rezoluția Adunării Generale ONU nr. 44/25 din 20.11.1989.
2. Convenția europeană pentru protecția copiilor contra abuzului și exploatării sexuale, semnată la Lanzarote la 25-26 octombrie 2007.
3. Convenția europeană privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice semnată la Istanbul la 11.05.2011.
4. Convenția OIM privind vârsta minimă de încadrare în muncă nr.138/1973 din 26.06.1973
5. Convenția OIM privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor - nr. 182/1999 din 17.06.1999
6. Protocolul Facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă – Rezoluția Adunării Generale a ONU 54/263 din 25.05.2000.
7. Liniile Directoare ONU pentru îngrijirea alternativă a copiilor. Rezoluția Adunării Generale a ONU A/RES/64/142 din 24 .02.2010 // [on-line] <https://resourcecentre.savethechildren.net/node/5416/pdf/5416.pdf>
8. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994
9. Codul familiei al Republicii Moldova nr. 1316-XIV din 26.10.2000
10. Codul Educației al Republicii Moldova Nr. 152 din 17.07.2014.
11. Legea nr.338-XIII din 15.12.94 privind drepturile copilului. În: Monitorul Oficial Nr. 13 din 02.03.1995 // [on-line] <https://www.usmf.md/sites/default/files/2020-01/166%20%28Lege%20privind%20drepturile%20copilului%29.pdf>
12. Legea RM cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr.45 din 01.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 55-56 din 18.03.2008.// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110200&lang=ro
13. Legea nr. 140 din 14-06-2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. În: Monitorul Oficial Nr. 167-172 din 02.08.2013.// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110518&lang=ro

14. Legea Nr.99 din 28.05.2010 privind regimul juridic al adopției. În: Monitorul Oficial Nr. 131-134 din 30.07.2010// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=23970&lang=ro
15. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 760 din 17-09-2014 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de asistență parentală profesionistă și a standardelor minime de calitate. În: Monitorul Oficial Nr. 282-289 din 26.09.2014// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18529&lang=ro
16. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 937 din 12-07-2002 pentru aprobarea Regulamentului casei de copii de tip familial. În: Monitorul Oficial Nr.106-109 din 25.07.2002// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=31292&lang=ro
17. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.432 din 20-04-2007 pentru aprobarea Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial. În: Monitorul Oficial Nr.60-63 din 04.05.2007// [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=25133&lang=ro
18. Crestenco T. Analiza sistemului de protecție a copiilor în situații de risc și a celor rămași fără ocrotire părintească. Chișinău, 2013.
19. Foçaș T. Statutul juridic al autorităților administrației publice în stabilirea domiciliului copilului. Chișinău, 2017.
20. Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului. UNICEF. Chișinău: Editura Cartier, 2001.
21. Analiza sistemului de protecție a copilului în situații de risc și a celor rămași fără ocrotire părintească (Studiu). Chișinău, 2013.
22. Țarălungă V. Particularitățile protecției internaționale a drepturilor copilului. Monografie. Bălți, 2012.
23. Țarălungă V., Botnari E., Odinokaia I., Rusu V., Buzinschi I. Drepturile omului încep cu drepturile copilului. Argumentare științifică a necesității realizării unei codificări în domeniul drepturilor copilului în Republica Moldova. Bălți: "Tipografia din Bălți", 2013.
24. Țarălungă V. Triada copilul – familia – statul prin prisma prevederilor Convenției cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Probleme actuale în domeniul protecției drepturilor omului” dedicată Zilei Internaționale a Drepturilor Omului, 10 decembrie 2007. Chișinău: Editura Pontos, 2008, p.181-197.
25. Țarălungă V., Faigher A. Violența domestică în reglementările internaționale și în legislația Republicii Moldova: probleme și soluții. În: Materialele Conferinței științifice internaționale ”Mediul social contemporan între reprezentare, interpretare și schimbare” din 15 decembrie 2017, Vol. I. Bălți: USARB, 2018. p.89-101.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Acte normative internaționale:

1. Carta Africană a drepturilor și bunăstării copilului, adoptată în iulie 1990 în cadrul Organizației Unității Africane (OUA) la Addis Abeba.
2. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 07 decembrie 2000, în vigoare din 01 decembrie 2009.
3. Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. Rezoluția Adunării Generale O.N.U. nr. 44/25 din 20.11.1989.
4. Convenția europeană în materia adopției de copii, semnată la Strasbourg la 24.04.1967.
5. Convenția europeană asupra repatrierii minorilor, semnată la Haga la 28 mai 1970.
6. Convenția europeană privind statutul copiilor născuți în afara căsătoriei, semnată la Strasbourg la 15.10.1975.
7. Convenția europeană privind recunoașterea și executarea deciziilor în materia supravegherii copiilor și asupra restabilirii supravegherii copiilor, semnată la Luxemburg la 20.05.1980.
8. Convenția europeană cu privire la exercitarea drepturilor copilului, semnată la Strasbourg la 25.01.1996.
9. Convenția europeană pentru protecția copiilor contra abuzului și exploatării sexuale, semnată la Lanzarote la 25-26 octombrie 2007.
10. Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită), deschisă spre semnare la Strasbourg la 27.11.2008.
11. Convenția nr.210 a Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice deschisă spre semnare la Istanbul la 11 mai 2011.
12. Convenția III de la Geneva cu privire la tratamentul prizonierilor de război din 12.08.1949.// <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-III.pdf>
13. Convenția IV de la Geneva privind protecția persoanelor civile în timp de război din 12.08.1949.// <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-IV.pdf>
14. Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr. 138 privind vârsta minimă de încadrare în muncă din 26.06.1973
15. Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr. 182 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor. Geneva, 17.06.1999.
16. Declarația Universală a Drepturilor Omului - Rezoluția Adunării Generale O.N.U. nr. 217A(III), din 10.12.1948.
17. Declarația drepturilor copilului de la Geneva din 1924 // Drepturile familiei și ale copilului : culegere de acte normative, vol.1, Chișinău, Muzeum, 2001, p.225-226.
18. Declarația Drepturilor Copilului - Rezoluția Adunării Generale ONU nr.1386 A(XI) din 20.11.1959 // Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la Drepturile Copilului, UNICEF, Chișinău, Editura Cartier, 2001 , p. 621-623.
19. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice. Rezoluția Adunării Generale a O.N.U. nr. 2200A (XXI) din 16.12.1966.
20. Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. Rezoluția Adunării Generale ONU nr. 2200A (XXI) din 16.12.1966
21. Protocolul Facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la implicarea

- copiilor în conflicte armate. Rezoluția Adunării Generale a ONU 54/ 2000 din 25.05.2000.
22. Protocolul Facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă – Rezoluția Adunării Generale a ONU 54/263 din 25.05.2000.
 23. Protocolul Facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului privind procedura de comunicare - Rezoluția Adunării Generale a ONU A/ RES/66/138 din 19 decembrie 2011, în vigoare din 14 aprilie 2014.
 24. Regulamentul ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile (Directivile de la Riyadh) - Rezoluția Adunării Generale ONU nr. 45/112 din 14.12.1990.
 25. Regulile și standardele minime pentru măsurile neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo) - Rezoluția Adunării Generale ONU nr. 45/110 din 16.12.1990.
 26. Regulile ONU pentru Protecția Tinerilor Privajați de Libertate - Rezoluția Adunării Generale ONU Nr. 45/113 din 14.12.1990.

Acte normative naționale:

27. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994
28. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86/661 din 22.06.2002
29. Codul familiei al Republicii Moldova nr. 1316-XIV din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-48/210 din 26.04.2001
30. Codul Educației al Republicii Moldova Nr. 152 din 17.07.2014.
31. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 128-129/1012 din 13.09.2002
32. Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154-XV din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162/648 din 29.07.2003
33. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova Nr. 122 din 14-03-2003. În: Monitorul Oficial Nr. 248-251 din 07.06.2003
34. Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova nr. 174 din 08.11.2018. În: Monitorul Oficial Nr. 462-466 din 12.12.2018.
35. Legea Republicii Moldova privind drepturile copilului nr. 338-XIII din 15.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 13 din 02.03.1995
36. Legea Republicii Moldova privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți nr. 140 din 14.06.2013. În: Monitorul Oficial Nr. 167-172 din 02.08.2013.
37. Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45 din 01.03.2007. În: Monitorul Oficial Nr. 55-56 din 18. 03. 2008.
38. Legea Nr.99 din 28.05.2010 privind regimul juridic al adopției. În: Monitorul Oficial Nr. 131-134 din 30.07.2010.
39. Legea Republicii Moldova cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației nr. 30 din 07.03. 2013. În: Monitorul Oficial Nr. 69-74 din 05. 04. 2013.
40. Legea Republicii Moldova Nr. 52 din 03.04.2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul). În: Monitorul Oficial Nr. 110-114 din 09.05.2014.
41. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 1001 din 30.09.2005 privind instituirea Consiliului național pentru protecția drepturilor copilului. În: Monitorul Oficial Nr. 132-134 din 07.10.2005.

42. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova Nr. 434 din 10.06.2014 privind aprobarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020. În: Monitorul Oficial Nr. 160-166 din 20.06.2014.
43. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova Nr. 835 din 04.07.2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020. În: Monitorul Oficial Nr. 204-205 din 12.07.2016
44. Programul național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia (număr unic 325/MMPS/2022)// https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/325_0.pdf
45. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 760 din 17-09-2014 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de asistență parentală profesionistă și a standardelor minime de calitate. În: Monitorul Oficial Nr. 282-289 din 26.09.2014
46. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 937 din 12-07-2002 pentru aprobarea Regulamentului casei de copii de tip familial. În: Monitorul Oficial Nr.106-109 din 25.07.2002
47. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.432 din 20-04-2007 pentru aprobarea Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial.

Monografii, articole de specialitate, studii, ghiduri, rapoarte

48. Andronache A. Justiția Juvenilă. Manual de curs. Chișinău, 2014.
49. Bolocan-Holban A., Strulea M., Țurcan A. Program de prevenire a delincvenței juvenile. Chișinău, 2018.
50. Ciugurenu-Mihailuță C., Osmochescu N. Protecția internațională a drepturilor copilului. Chișinău: Editura ASEM, 2009.
51. Crestenco T. Analiza sistemului de protecție a copiilor în situații de risc și a celor rămași fără ocrotire părintească. Chișinău, 2013.
52. Cușmir L. Protecția drepturilor mamei și copilului în condițiile dezvoltării sociale stabile. Chișinău, 2005.
53. Dolea I., Zaharia V., Prițcan V., Buciuceanu-Vrabie M. Fenomenul delincvenței juvenile în Republica Moldova. Chișinău: Cartea Juridică, 2012.
54. Dolea I., Zaharia V. Jurisprudența CtEDO și interesele copilului. // https://irp.md/uploads/files/2014-03/1394398576_jur_tipar-probabil-ultimul.pdf
55. Focșa T. Statutul juridic al autorităților administrației publice în stabilirea domiciliului copilului. Chișinău, 2017.
56. Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului. UNICEF. Chișinău: Editura Cartier, 2001.
57. Manual de drept european privind drepturile copilului. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene și Consiliul Europei, 2015. // https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_ro.pdf
58. Puică V. Justiția Juvenilă. Îndrumar pentru judecători și procurori. Chișinău, 2014.
59. Rusu V., Țurcan A. Ghidul Avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat copiilor victimă și martori în procesul penal. Chișinău, 2015.

60. Țarălungă V. Particularitățile protecției internaționale a drepturilor copilului. Monografie. Bălți, 2012.
61. Țarălungă V., Botnari E., Odinoakaia I., Rusu V., Buzinschi I. Drepturile omului încep cu drepturile copilului. Argumentare științifică a necesității realizării unei codificări în domeniul drepturilor copilului în Republica Moldova. Bălți: "Tipografia din Bălți", 2013.
62. Țarălungă V. Definiția noțiunii de „copil” în lumina prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. În: Revista științifico-practică „Legea și viața”, septembrie, 2008, p.49-53.
63. Țarălungă V. Unele măsuri generale de implementare a Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului: aspecte teoretico-practice. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători “Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan și perspectivele integrării europene”, IISD al AȘM, Ediția a IV-a, 16 aprilie 2010, Chișinău: Pontos, 2010, p. 202-216.
64. Țarălungă V. Principiul nediscriminării în lumina prevederilor Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători din 29.03.2009 cu genericul „Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan și probleme actuale ale edificării statului de drept în Republica Moldova din perspectivele integrării europene”. Chișinău, 2010, p.197-205.
65. Țarălungă V. Principiul interesului superior al copilului: concept, abordare, particularități. În: Revista Moldovenească de Drept internațional și Relații Internaționale nr. 1, 2010. p. 7-14.
66. Țarălungă V. Principiul consultării și respectării opiniilor copilului prin prisma prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Probleme actuale în domeniul protecției drepturilor omului” dedicată Zilei Internaționale a Drepturilor Omului, 10 decembrie 2007. Chișinău: Editura Pontos, 2008, p.72-82.
67. Țarălungă V. Protecția drepturilor copilului în spațiul european: abordare teoretico-normativă. În: Materialele Conferinței Științifice internaționale anuale a doctoranzilor și tinerilor cercetători cu genericul „Tendințe contemporane în evoluția patrimoniului istoric și juridic al Republicii Moldova”, Vol. III. Ediția a VI-a, 12 aprilie 2012, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, Chișinău, 2012. p. 282-296.
68. Țarălungă V. Drepturile copilului în contextul Uniunii Europene: realizări și perspective. Analiza reglementărilor naționale și internaționale în materia drepturilor copilului (Materialele Conf. șt.: [”Protecția drepturilor copilului pe plan intern și internațional” (Bălți, 10 decembrie 2011) și ”Avantajele și dezavantajele aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană” (Bălți, 11 mai 2012)].- Bălți: ”Tipografia din Bălți” S.R.L., 2012. p. 97-109.
69. Țarălungă V. Implementarea normelor internaționale în materia drepturilor copilului în Republica Moldova: probleme teoretico-practice. În: Implementarea normelor dreptului internațional în legislația națională a Republicii Moldova. Red.- coord.: A. Burian;. – Chișinău: CEP USM, 2011, p. 258-281.
70. Țarălungă V., Cepoi I. Unele considerații privind practica internațională de creare și dezvoltare a instituției Ombudsmanului Copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (ediția a cincea) dedicată aniversării a 60-a de la fondarea AȘM, împlinirii a 75 de ani de la crearea primelor instituții științifice de tip academic și 15 ani de la fondarea Filialei Bălți a AȘM din 29-30 iunie 2021. Bălți, 2021 p.466 - 475.

71. Țarălungă V., Cepoi I. Particularități și dificultăți în activitatea instituției Ombudsmanului Copilului din Republica Moldova. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (ediția a cincea) dedicată aniversării a 60-a de la fondarea AȘM, împlinirii a 75 de ani de la crearea primelor instituții științifice de tip academic și 15 ani de la fondarea Filialei Bălți a AȘM din 29-30 iunie 2021. Bălți, 2021. p. 475 – 482.
72. Țarălungă V., Șoșu L. Unele particularități și dificultăți în materia protecției drepturilor copilului aflat în conflict cu legea în Republica Moldova. În: Materialele Conferinței Științifice cu participare internațională ”Tradiție și inovare în cercetarea științifică” Ediția a X-a, 8 octombrie 2021. Vol. II. Bălți, 2022.p.116-125.
73. Țarălungă V., Ciribaș G. Unele reflecții privind asigurarea respectării principiului nondiscriminării copiilor în legislația și practica Republicii Moldova. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (ediția a șasea) din 20-21 mai 2022. Bălți, 2022.p.489-499.
74. Țarălungă V. Triada copilul – familia – statul prin prisma prevederilor Convenției cu privire la drepturile copilului. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Probleme actuale în domeniul protecției drepturilor omului” dedicată Zilei Internaționale a Drepturilor Omului, 10 decembrie 2007. Chișinău: Editura Pontos, 2008, p.181-197.
75. Țarălungă V., Faigher A. Violența domestică în reglementările internaționale și în legislația Republicii Moldova: probleme și soluții. În: Materialele Conferinței științifice internaționale ”Mediul social contemporan între reprezentare, interpretare și schimbare” din 15 decembrie 2017, Vol. I. Bălți: USARB, 2018. p.89-101.
76. Zaharia V. Protecția specială a copiilor în dreptul internațional umanitar. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2016.
77. Жавзандолгор Б. Международно-правовая защита прав детей. Москва, 2004.